เยี่ยมศูนย์ภาคีรอบโลก ๒๕๐๘
จากบันทึกของ

ท่านผู้หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล
ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

910
W851ย

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติ
17 มี.ค. 2532
กรมศิลปากร

องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

ปรารถนาจักขอแสดงความขอบคุณและขออนุโมทนาในบุญกิริยาที่

คุณบรรเจิด ชลวิจารณ์

ได้มีจิตศรัทธาดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ขึ้นเป็นการกุศล และมอบถวายแด่ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ในการสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธธรรม กับให้เป็นอนุสรณ์เกี่ยรติประวัติว่าระหว่าง พ.ศ. 2508 – 2511 สำนักงานแห่งใหญ่ขององค์การ พสล. มาตั้งอยู่ในประเทศไทย โดยบรรดาชาวพุทธทั่วโลกให้ความไว้วางใจลงมติเป็นเอกฉันท์ ให้ชาวพุทธไทยบริหารกิจการพุทธสมาคมแห่งโลกตามวาระสมัย ซึ่งไม่เคยปรากฏมีในประวัติศาสตร์ศาสนามาก่อน ไว้ ณ ที่นี้.

41 ถนนพระอาทิตย์ พระนคร กันยายน 2509

ที่ระลึก
จาก ไพโรจน์ ปัจจุสานนท์

หมวดหมู่ วฝ

910
เลขหมู่ พ851ย.

เลขทะเบียน ๓๓๒๑๘๗๐๖

เยี่ยมศูนย์ภาคีรอบโลก ๒๕๐๙

จากบันทึกของ

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

คำนำ

เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ข้าพเจ้าได้รับจดหมายจาก Mr. Graham J. Lucas ผู้จัดการมูลนิธิเอเชียว่า สำนักงานใหญ่ของเขาได้ส่งจดหมายมาว่า Dr. Herbert Wallace Schneider ผู้จัดการประชุมสมาคมประวัติศาสตร์ทางศาสนาทั่วโลก Congress of the International Association for History of Religions ที่มหาวิทยาลัยแคลมองต์ (Claremont) ในลอสแอนเจเลซ (Los Angeles) ให้เชิญข้าพเจ้าไปในการประชุมครั้งที่ ๑๑ นี้ ในวันที่ ๗—๑๒ กันยายน ค.ศ. ๑๙๖๕ นี้ เขาหวังเป็นอันมากว่าข้าพเจ้าจะรับเชิญไปได้ เพราะคงจะได้ประโยชน์ด้วยกันมากทั้ง ๒ ฝ่าย พร้อมกับจดหมายเชิญมานี้ เขาได้ส่งเรื่องการประชุมมาด้วยดังนี้ :—

"ประวัติศาสตร์ทางศาสนาทั่วโลก"

ชื่อย่อว่า I.A.H.R.

"มีชาวยุโรปและอเมริกาพวกหนึ่ง โดยมากเป็นพวกที่เล่าเรียนและเอาใจใส่ในเรื่องศาสนาต่าง ๆ สมัยอยู่เป็นพิเศษแล้ว ได้ตกลงกันมีการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน แล้วจัดพิมพ์เป็นเอกสารขึ้นในหมู่ผู้ตั้งต้นดำเนินการนี้ มี :—

1. Sir James Frazer	*England*
2. Raffaele Pettazzoni	*Italy*
3. Gerardus van der Leeuw	*Holland*
4. H. Ch. Phech	*France*
5. Friedrick Heiler	*Germany*
6. Arthur Darby Nock	*America*

การประชุมครั้งแรกมีขึ้นที่กรุงปารีส ใน ค.ศ. ๑๙๐๐ (เป็นเวลาถึง ๖๕ ปีมาแล้ว) ครั้งที่ ๒ ที่เบเซล Basel ใน ค.ศ. ๑๙๐๔ ครั้งที่ ๓ ที่ออกสเฟิด Oxford

ใน ค.ศ. ๑๙๐๘ ครั้งที่ ๔ ที่เลเดน Leiden ใน ค.ศ. ๑๙๑๒ ครั้งที่ ๕ ที่ ลุนด์ Lund ใน ค.ศ. ๑๙๒๗ ครั้งที่ ๖ ที่บรัสเซล Brussels ใน ค.ศ. ๑๙๓๖ ครั้น U.N. ตั้งคณะช่วยเหลือในการค้นคว้าเรื่องปรัชญาและมนุษยชาติขึ้น คณะ I.A.H.R. นี้ จึงมีการประชุมครั้งที่ ๗ ขึ้นที่แอมสเตอร์แดม Amsterdam ใน ค.ศ. ๑๙๕๐ และเข้าเป็นเครือสมาคมของ U.N. มาแต่นั้นและได้ดำเนินการตามทางของยูเนสโก Unesco ด้วยความช่วยเหลือแก่กันและกันต่อมา เป็นกำหนดว่าจะมีการประชุมต่อไป ๕ ปี ครั้งหนึ่ง ฉะนั้นการประชุมครั้งที่ ๘ จึงมีที่กรุงโรม ใน ค.ศ. ๑๙๕๕ และประชุมพิเศษใน ค.ศ. ๑๙๕๘ ในกรุงโตเกียว ในนามของเครือสมาคมญี่ปุ่นซึ่งได้ตั้งขึ้นใหม่เป็นครั้งที่ ๙ และเป็นการตั้งต้นมีการประชุม I.A.H.R. ทั่วโลกแต่บัดนี้ไป การประชุมครั้งที่ ๑๐ ที่มาร์เบิรก Marburg ใน ค.ศ. ๑๙๖๐ และได้ตกลงกันในการประชุมครั้งนี้ว่า การประชุมครั้งที่ ๑๑ จะประชุมทางตะวันตกประเทศ และได้รับเชิญให้ประชุมที่มหาวิทยาลัยแคลมองต์ Claremont ใน ค.ศ. ๑๙๖๕ นี้

เครือสมาคม I.A.H.R. อเมริกันเป็นเจ้าของงานครั้งที่ ๑๑ นี้ เขาได้ตระเตรียมการประชุมล่วงหน้าถึง ๖ เดือนก่อนแล้ว จึงได้ออกคำเชิญไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเขาเลือกสรรว่าจะได้ประโยชน์จริง สำหรับข้าพเจ้านั้นเขาคงเชิญเพราะได้รับเลือกให้เป็นประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกเมื่อปีก่อน แม้เขาเลือกเชิญแล้วเขายังออกเที่ยวหาผู้ที่ควรจะได้รับเชิญต่อไปอีก ดังเช่น Prof Ken W. Morgan ผู้จัดโปรแกรมในการประชุมนี้ ได้แวะมาหาข้าพเจ้าที่กรุงเทพ ฯ ในราวเดือนสิงหาคม ไต่ถามว่าจะมีผู้ใดที่ควรเชิญในเวียตนามบ้างหรือไม่? เพราะอยากจะฟังความเห็นทางนั้นด้วย ข้าพเจ้าได้แนะให้ไป ๒—๓ คนที่ได้รู้จัก และคิดว่าจะได้ประโยชน์ ทำให้เห็นว่าฝรั่งเขาทำอะไรก็ทำกันจริงจัง ไม่ใช่เสียอัฐเล่นโดยเปล่าประโยชน์

เมื่อข้าพเจ้าได้ตอบรับว่าเต็มใจจะไปแล้ว ข้าพเจ้าก็บอกเขาว่าข้าพเจ้าอายุมากแล้วทำคนเดียวไม่ไหว ขอเลขานุการไปด้วยสักคน พอจะแบ่งเบากันได้ เขาถามทันทีว่าคนนั้นใคร? พอตอบว่า คุณเอี่ยม สังขวาสี เพราะได้ทำงานนี้มาด้วยกันแต่เริ่มต้น เข้าใจและรู้จักผู้คนที่เกี่ยวข้องดีเท่า ๆ กับข้าพเจ้าเอง ผู้เชิญก็ยอมตกลงทันที และเขาได้แนะนำว่าไหน ๆ ก็จะไปประชุมถึงอเมริกาแล้ว น่าจะเลยไปเที่ยวเยี่ยมศูนย์ภาคีต่าง ๆ ของ พ.ส.ล. เสียด้วย ข้าพเจ้าก็เห็นดีด้วยและตกลงทำรายการเดินทางรอบโลก เพื่อแวะเยี่ยมศูนย์ต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนน้อง ๒ คนที่ไปด้วย เธอออกค่าใช้จ่ายของเธอเอง และแยกกันไปบางคราวตามสะดวก

เรามีศูนย์ภาคีอยู่ถึง ๕๖ ศูนย์ แต่เราก็ไปเยี่ยมได้เพียง ๒๐ ศูนย์ในครั้งนี้ และเป็นเวลาถึง ๒ เดือน ๔ วัน. แม้จะเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ตาม เราก็ได้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการงานของเรากลับมาอย่างแจ่มแจ้ง ดีกว่าได้ความรู้จากทางหนังสือและจดหมายมากมายนัก ดังท่านผู้อ่านจะเห็นได้จากรายวันของข้าพเจ้าดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้าขออุทิศกุศลที่ได้ทำมาแล้วนี้ แด่ท่านทั้งหลาย ผู้รักความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ทั่วกัน.

ป.ปุณฑริกะ สิงหเสลิน

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๐๙

ออกจากกรุงเทพ ฯ

วันเสาร์ที่ ๒๘ สิงหาคม ๐๘

เรือบินลุฟฮันซ่าจะออกจากดอนเมืองเวลา ๑๑.๓๕ น. เราจึงออกจากบ้านไปสนามบินเวลา ๙ น. เพื่อได้พบปะกับผู้ไปส่งได้ทั่วถึง คนแน่นทั้งสถานีเพราะมีทั้งพวกไปรับและไปส่งหลายพวก ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาไปส่งในครั้งนี้ด้วย เรือลุฟฮันซ่านี้ตรงเวลาเป๋งทุกที เขาทำเวลาเก่งจริง พอเรือออกแล้วสักครู่เขาก็ให้กินกลางวัน นั่งเผลอ ๆ ไปครู่เดียวก็ถึงฮ่องกงแล้ว เป็นเวลาที่นั่น ๑๕.๕๐ น. เรื่องนาฬิกานี้ชักจะยุ่งเพราะมันผิดกันไปทุกแห่ง ฉะนั้นจึงจะต้องจด

นายกและกรรมการ ๑๕ สหพุทธสมาคมจีนในกรุงเทพ ฯ ส่วนหนึ่งของผู้ไปส่งเสด็จ
ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง ๒๘ สิงหาคม ๒๕๐๘

ลงตามเวลาของท้องที่นั้น ๆ เพื่อให้สะดวก เรือใหญ่ ๆ สบาย ยิ่งขึ้นสูงยิ่งแน่วแน่ ไม่โคลงเคลงเช่นลำเล็ก ๆ เวลาจะขึ้นจะลงก็ไม่ค่อยรู้สึกมาก ผู้คนที่ทำงานในเรือบินก็

ดูแลผู้โดยสารดีที่เดียว เขาเอารถยนต์มารับที่เรือบินแล้วขับไปส่งที่ห้อง V.I.P (Very Important Person) ซึ่งมีผู้คอยรับอยู่มากมาย มีพวกพุทธสมาคมฮ่องกง และมาเก๊า พวก น.ส.พ. และ Dr. R. Gard กงสุลอเมริกัน และพวกกงสุลของเราเอง น.ส.พ. ไต่ถามถึงการเดินทางแล้วถ่ายรูปกันเป็นหมู่ ๆ เท่านั้น เราก็ขึ้นรถมาโฮเตล International ซึ่งดีพอใช้และอยู่ในหมู่เดินซื้อของได้ใกล้ ๆ ข้าพเจ้ามาฮ่องกงครั้งก่อนเมื่อไปญี่ปุ่น ๖ ปีมาแล้ว มาคราวนี้เกือบจำอะไรไม่ได้เลย สนามบินก็ทำใหม่, ถนนหนทางตัดใหม่, ตึกขึ้นสูง ๆ ราว ๙—๑๐ ชั้นทั้งนั้น ได้ห้องนัมเบอร์ ๒๐๑ รื้อของจัดห้องเรียบร้อยแล้วก็ออกไปเดินหาร้านตัดเสื้อหนาว เพราะมีเวลาวันเดียว เดินหาเท่าไรก็ไม่พบร้านที่เคยตัด ลงท้ายได้ร้านแขกอีกร้านหนึ่งรับทำให้ รู้สึกว่าของแพงขึ้นกว่าแต่ก่อน บางตอนก็เหมือนถนนเยาวราชไม่มีผิด เรากลับมาพักอาบน้ำ แต่งตัวไปกินเย็น กับ Dr. R. Gard ที่บ้านบนเขาทางฝั่งฮ่องกง เจ้าของบ้านส่งรถมารับ เรือรับรถและคนข้ามไปมาจากฝั่งเกาลูนและฮ่องกง เดินอยู่จนถึง ๒ น. ทุกวัน ถ้าวันเสาร์และอาทิตย์ก็เดินตลอดคืน ที่อยู่ของดอกเตอร์การ์ดเป็นห้องชุด แต่เลือกที่ดีเหลือเกิน มีเฉลียงออกไปยืนดูอ่าวฮ่องกงในเวลากลางคืนมีไฟสีต่าง ๆ ทั้งจากเรือและบนฝั่งเกาลูนงดงามเป็นอันมาก อากาศเขาก็เย็นสบายดี ภรรยาและลูกสาว ๙ ขวบของดอกเตอร์การ์ดก็น่ารักมาก ภรรยาทำกับข้าวเก่งเสียด้วย เราคุยกันอยู่จน ๒๒ น. ก็ลากลับมาโฮเตล

วันที่ ๒๙ สิงหาคม ๐๙

ตื่น ๙ น. รีบแต่งตัวลงไปกินเช้าในห้องอาหาร พอ ๙ น. มิสเตอร์และมิสซิสวอง Wong ก็มารับขับรถเองไปฮ่องกง ตรงไปยังสำนักสงฆ์ ซึ่งท่านยิวตัม Yiu Tam เป็นนายกและจัดเป็นรูปสมาคมศูนย์ภาคีนี้เพิ่งได้รับเป็นศูนย์หนึ่งของเราเมื่อประชุมใหญ่ของ พ.ส.ล. ครั้งที่เจ็ดที่สารนารถปีก่อนนี้เอง ท่านยิวตัมห่มผ้าอย่างพระไทยอยู่องค์เดียว นอกจากนั้นท่านมาจากทุกวัดในฮ่องกง นั่งอยู่เป็น ๒ แถว ๆ ละ ๙ องค์ตามจำนวนพระอรหันต์ มีที่บูชางดงาม พระหินขาวของพม่าเป็นพระประธาน มีพระพุทธรูปไทยองค์เล็กอยู่ข้างหน้าองค์หนึ่ง พอข้าพเจ้าเข้าไปถึงท่านก็ให้บูชาพระ มี

ณ พุทธสมาคมฮ่องกง *Hong Kong Buddhist Sangha Association and Hong Kong Regional Centre of The World Fellowship of Buddhists*

ณ พุทธสมาคมฮ่องกง ๒๙ สิงหาคม ๒๕๐๘

หมอนวางบนเสื่อให้นั่ง ส่วนพระนั่งบนยกพื้นเตี้ย ๆ พอไหว้พระเสร็จพระสงฆ์ก็สวดมงคลสูตรให้พร แล้วมีอุบาสิกา ๒ คนช่วยกันจัดอาหาร มีขนมเบี้ยกปู่นเค็มสีขาว ๑ ชั้น และขนมหวาน ๒—๓ ชั้น ใส่จานเล็ก ๑ จานกับซ่อม ๑ อัน เอามาส่งให้ข้าพเจ้าและให้ข้าพเจ้าส่งให้ คุณเอี่ยม สังขวาสี เป็นคนประเคนพระทุกองค์ไป เป็นการให้เลี้ยงพระ เสร็จแล้วอุบาสก ๒ คน อุบาสิกา ๒ คนนั้นก็เลี้ยงเรา ๒ คนต่อไป และนั่งกินพร้อม ๆ กับพระจนจบด้วยน้ำชาจีนที่เรียกว่า Jasmin Tea แล้วท่านยิวตั้มก็อ่านคำรับรอง ให้เลขานุการแปลเป็นภาษาอังกฤษ และให้ข้าพเจ้าตอบ ข้าพเจ้าตอบว่าดังนี้—

พระคุณเจ้าและท่านพี่น้องในธรรม

ดิฉันยินดีเป็นอันมากที่ได้มาเยี่ยมท่านถึงที่นี่ เหตุการณ์ในโลกนี้ได้พิสูจน์ให้เราเห็นแล้วว่า เราได้ทิ้งพระศาสนาไว้เสียไกลแล้ว เราจึงหาความสุขกันจริง ๆ ไม่ค่อยจะได้ทุกวันนี้ ศาสนาก็คือหลักใจของมนุษย์ ถ้าเราไม่มีหลักใจแล้ว เราจะผิดกับสัตว์สามัญได้อย่างไร เรายิ่งทิ้งศาสนาเท่าใด เราก็ยิ่งจะต้องเห็นห่างความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นเท่านั้น เมื่อเราได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็เป็นหน้าที่ของเราอยู่เองที่จะต้องช่วยกันรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ ด้วยจำเป็นต้องนำความสันติสุขมาสู่เรา ซึ่งแน่นอนจะต้องเป็นไปตามทางพระพุทธธรรม

ขอพระผู้ทรงศักดิ์สิทธิ์จงได้โปรดประทานกำลังเรา ให้สามารถทำงานอันงดงามนี้ได้สำเร็จดังปรารถนาด้วยเถิด

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณพระคุณเจ้าทั้งหลายด้วยความเคารพ

พุทธสมาคมกลางร่วมกับทูตวัฒนธรรมของประเทศตะวันตก ถวายการเลี้ยงต้อนรับ
ที่ศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ประจำฮ่องกง ๒๙ สิงหาคม ๒๕๐๘

แล้วข้าพเจ้าก็แสดงความเคารพรับพรของท่าน ท่านก็ให้ของเป็นที่ระลึกคือรูปวัดแกะด้วยไม้จันทน์ใส่กรอบกระจกแก่ข้าพเจ้า และรูปดอกบัวกลีบเป็นหยกแก่คุณเอี่ยม สังขวาสี เลขาธิการ ฯ แล้วก็ลาท่านกลับ ไปยังวัดหนึ่งซึ่งเป็นโรงเรียนผู้หญิง มิสเตอร์ฟุง Fung และมิสเตอร์เยน Yen ได้อาศัยตั้งสมาคมพุทธ ที่เป็นศูนย์ภาคีของเราอยู่ที่นี่ เป็นวัดใหญ่โตและสวยงามมาก มีพระอยู่หลายองค์ เขาพาดูวัดและพบปะกันทั่วไปแล้ว ก็มีเลี้ยงกลางวันรวมกัน ๓ สมาคมในวันนี้เป็นครั้งแรก ทุกสมาคมต่างก็อ่านคำรับรองและยินดีให้พรแก่ข้าพเจ้าก่อนรับประทานอาหาร ใจความก็คล้าย ๆ กันคือรายงานให้ทราบเรื่องของเขาสั้น ๆ แล้วก็ให้พร มีพวกฝรั่งมารวมด้วย ๖ คน คือ เลขานุการสถานทูตอังกฤษผัวเมีย สถานทูตเยอรมันผัวเมีย และอเมริกันผัวเมีย เขากำลังเอาใจใส่ในพระพุทธศาสนากันมาก เมื่อเขาอ่านคำรับรองของเขาแล้ว ข้าพเจ้าก็ตอบว่า —

ท่านพี่น้องในธรรม

ข้าพเจ้ายินดีเป็นอันมากที่ได้มีโอกาสมาเยี่ยมท่านที่นี่ งาน พ.ส.ล. ของเรานี้เป็นเรื่องทางจิตอันเห็นไม่ได้ ฉะนั้นจึงควรนับว่าเป็นงานยากไม่ใช่น้อย อย่างไรก็ตาม จิตเป็นผู้บังคับกายให้เดินตามในทางที่ถูกต้อง ดังเราจะเห็นได้จากปัจจุบันนี้ว่าการร้องรำทำเพลง การเต้นรำ และการแต่งตัวก็ดี ได้แสดงให้เราเห็นแล้วว่าเราได้ลืมเกียรติศักดิ์ของมนุษย์ไปแล้วเท่าไร ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราผู้มีศาสนา จะต้องทำงานอย่างรีบร้อนที่จะดึงเอาสติของมนุษย์กลับมาให้ได้ อย่างน้อยเราจะต้องช่วยกันอุดหนุนคนดี และไม่อุดหนุนคนชั่ว ขอให้เราส่งเสริมคนดีให้มีมากกว่าคนชั่ว เพราะคนดีเท่านั้นที่จะทำให้สันติสุขกลับคืนมายังโลกของเราได้

ขอท่านทั้งหลายจงได้รับความขอบคุณจากใจข้าพเจ้า ที่ท่านได้กรุณาให้การรับรองแก่ข้าพเจ้าครั้งนี้ด้วย.

อาหารเจเขาทำวิเศษจริง ไม่ใช่ล้อของกินธรรมดา แต่เขาคิดใหม่เป็นเจทั้งนั้นเลย มีถั่ว มีแป้ง มีผักเป็นหลัก อร่อยด้วยและทำน่ากินด้วย เขาถ่ายรูปกันมากมาย

แล้วเราก็ลากลับ มิสเตอร์วองขับรถพาเที่ยวดูเมือง ผ่านสวรรค์ของโอบุ้นฮั้วซึ่งข้าพเจ้าเคยดูแล้วจึงไม่ได้ลง เลยไปดู Repulse Bay ซึ่งเป็นที่อาบน้ำสมัยใหม่ เต็มไปด้วยหนุ่มสาวนุ่งน้อยห่มน้อยกันเช่นในหนัง แล้วผ่านไปดูทางเรืออาหารที่เรียกกันว่า Aberdeen เป็นเรือชนิดสำเภา Junk ลำใหญ่ ๆ ลอยอยู่ ๒ ลำ ดังเรือในสวนลุมพินี ในท้องน้ำแถวนั้นเต็มไปด้วยเรือคนหาปลาลำเล็ก ๆ จอดเบียดกันแน่นจนไม่เห็นน้ำ และพวกคนจน ๆ อยู่เต็ม ถ้าไปตอนกลางคืนก็คงจะเห็นแต่ไฟสีต่าง ๆ ที่ทำให้เห็นงดงามสนุกสนาน นี่เผอิญเราไปกลางวันเลยเห็นว่าน่าทุเรศเท่า ๆ กับนุ่งน้อยห่มน้อย กลับถึงโฮเตลทางฝั่งเกาลูนเกือบเย็น แขกเอาเสื้อมาลองและนัดจะเอามาให้พรุ่งนี้ ๑๒ น. ขึ้นไปพักห้องวิบหนึ่ง ถึงบ่าย ๑๖ น. ก็รีบลงไปคอยเขามารับไปเยี่ยมแม่ชี Shig Hui Wan ทางตำบล Shatin แม่ชีผู้นี้เป็นผู้ดีทั้งรูปร่างและจิตใจ และเป็นช่างเขียนมีชื่อในทางศิลปจีนด้วย ได้มากรุงเทพ ฯ เมื่อก่อนข้าพเจ้าจะออกไป ด้วยมีความคิดเห็นว่าโลก

ประธานมอบของที่ระลึกให้แก่หัวหน้าสำนักชี

Buddhist Culture & Art Association, ฮ่องกง

กำลังเอาใจใส่ในทางวัฒนธรรมของทางตะวันออกอยู่ เราผู้เป็นชาวตะวันออกจึงควรจะช่วยให้โลกเข้าใจได้ถูกต้องทุก ๆ เมือง แล้วแม่ชีก็ออกเดินทางหาสิ่งของต่าง ๆ ที่จะพิสูจน์ความรุ่งเรืองของตะวันออกเอาไปตั้งขึ้นคล้าย ๆ พิพิธภัณฑ์เล็ก ๆ เพื่อให้ผู้พบเห็นได้เข้าใจ และแม่ชีได้ทำการสอนให้เด็กรุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัย เข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย บ่ายวันนี้ก็เชิญผู้มีชื่อเสียงมาร่วมงานด้วยหลายคน ส่วนมากมาจากมหาวิทยาลัย แม่ชีเลี้ยงทั้งน้ำชาและอาหารเย็น ล้วนแต่อาหารเจชั้นพิเศษทั้ง ๒ มื้อ และยังลุกขึ้นแสดงสุนทรพจน์ให้เราต้องตอบด้วยปากเปล่าด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้าเราได้ผู้ทำประโยชน์เช่นแม่ชีผู้นี้มาก ๆ ก็จะดีไม่น้อย เราได้แสดงหนังที่นำไปด้วย ๑ ม้วน เป็นเรื่องพระราชพิธีวิสาขะที่เพชรบุรี ๑ เรื่อง พ.ส.ล. เลี้ยงพระสงฆ์ต่างประเทศที่อยู่ในเมืองไทย ๑ เรื่อง และเรื่องการบวชนาคที่วัดเทพศิรินทร์ ๑ เรื่อง มิสเตอร์วองเป็นผู้ฉาย คุณเอี่ยมเป็นผู้เล่า ทำให้เขาพอใจกันมาก ที่ได้เห็นและรู้จักเมืองไทย เราลากลับมาเกือบมืดแล้ว ได้พักเก็บของเรียบร้อยก่อนนอน

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๐๙

ตื่นเสีย ๗.๓๐ น. เห็นจะเป็นเพราะเหนื่อยวานนี้ ลงไปกินเช้า ๘ น. หญิงมารยาทลงมาบอกว่าหญิงเหลือไม่สบายลงท้องตลอดคืน เพราะไปกินอะไรผิดมาเป็นแน่ เลยจะไปกินเลี้ยงกลางวันตามที่ Asia Foundation เชิญไว้ไม่ได้ เธอก็จะอยู่เป็นเพื่อนด้วย เมื่อยังมีเวลาอยู่ข้าพเจ้าก็ออกเดินไปดูร้านขายของใกล้ ๆ โฮเตลกับคุณเอี่ยม แล้วกลับมารับพวกที่มาส่ง มีมิสเตอร์และมิสซิสวอง มิสซิสเยน และแม่ชี Shig Hui Wan ทุกคนมีของที่ระลึกมาให้ด้วยความกรุณา เวลา ๑๒ น. แขกเย็บเสื้อเอาเสื้อมาให้ คิดราคา ๓๗ เหรียญอเมริกัน เท่ากับเงินไทยราว ๗๐๐ บาทเศษ เรียกว่าไม่แพงได้เพราะเนื้อผ้าก็ดีเย็บก็วันเดียว นำเสื้อไปเก็บแล้วแต่งตัวไปกินกลางวันกับ Mr. & Mrs. Pye ผู้จัดการ Asia Foundation ในฮ่องกงที่โฮเตล Peninsular ซึ่งใหญ่โตหรูหราผิดกว่าแต่ก่อนมากมาย ที่ตั้งก็อยู่ในที่เห็นอ่าวและผั่งฮ่องกงงดงามดี มีนัก น.ส.พ. ชั้น ๑ มานั่งข้าง ๆ ข้าพเจ้าด้วยคนหนึ่ง เขาไม่ได้ไต่ถามมากมาย เราคุยกันฉันเพื่อนมากกว่า

ผู้สีบข่าว เราลากลับมาเวลาบ่าย ๑๓.๓๐ น. เพราะเรือบินจะออกเวลา ๑๕.๕๐ น. ถึงโฮเตลก็พบพวกกงสุลซึ่งกรุณามาส่ง เราก็เลยขอให้ช่วยสงเคราะห์ส่งของทางไปรษณีย์ให้ด้วย เพราะจะหอบของที่เขาให้ ๆ ไปด้วยไม่ไหว แล้วมาสนามบินขึ้นเรือบิน C.A.T. ออกตรงเวลา เขาเอารถยนต์มาส่งที่บันไดเรือให้เราขึ้นก่อน เพราะจะได้เลือกที่นั่งได้ตามพอใจ วันนี้มีผู้โดยสารเต็มลำที่นั่งมี ๓ คน แถวหนึ่ง ๒ คนอีกแถวหนึ่งคน มีรูปเขียนเรื่องจีนบนฝาผนังเช่นเดียวกับเรืออินเดีย ผู้เลี้ยงดูก็ดีมาก เขาคงจะเลือกเอาคนอารมย์เย็นเป็นแน่ เพราะคนโดยสารก็มี ๑๐๐ ชนิด แต่พวกเหล่านี้ก็ยิ้มแย้มเอาใจใส่อยู่เสมอโดยทั่วถึง พอเรือออกเรียบร้อยแล้ว เขาก็ให้กินขนมน้ำชาและแซนวิช ๑ ชั่วโมงกับ ๖ นาทีก็ถึงไต้หวัน มองลงไปเห็นธงทิวและเด็กนักเรียนผู้คนเอะอะกันอยู่เป็นหมู่ใหญ่ ยังมีเด็กถือคำรับรองบนผ้าผืนยาว เดินรวมกันเข้ามาทางบันไดเรือบิน ข้าพเจ้ายังนึกว่าใครมากับเราดอกกระมัง จนมีคนเข้ามาบอกว่าเชิญท่านลงไปก่อน เพราะมีคนมารับ ข้าพเจ้าก็โผล่ออกไปที่ประตูเรือบิน จึงได้เห็นตัวอักษรบนผืนผ้าว่า "ขอรับรองประธานพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก" Welcome to the President of the W.F.B. เราก็เดินลงบันไดให้เขาถ่ายรูปถ่ายหนังกันสนุกไป พอถึงดินก็ได้พบมิสเตอร์เชียว Chiew มิสซิสยาง Yang และสมาชิก พ.ส.ล. ที่เคยไปประชุมมาด้วยกันแล้ว พร้อมด้วยท่านทูตและเลขานุการของเรา และเด็กนักเรียนไทยด้วย ทำให้ใจคอเบิกบานสบายใจขึ้นมาก พวกศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ไม่ยอมให้ไปกับพวกสถานทูต เขาจัดการให้เราทุกอย่าง แม้แต่การอยู่กินในโฮเตล มิสเตอร์เชียวบอกว่าขอให้พบ น.ส.พ. เสียหน่อย เพราะเขาคอยกันอยู่แล้ว ฉะนั้นพอคล้องมาลัยถ่ายรูปกันแล้ว ก็เข้าไปในห้องสถานีซึ่งมีนิสิตจากมหาวิทยาลัย ยืนถือธงไทยและจีนคอยอยู่ครึ่งห้อง ข้าพเจ้านึกว่าจะให้ปราศรัยแก่พวกนิสิต แต่พอนั่งลงแล้วกลายเป็นพวก น.ส.พ. เข้าล้อมรอบซักถึงการเดินทางและเรื่อง พ.ส.ล. ลงท้ายก็อดไม่ได้ที่จะถามว่า—ท่านเป็นอะไรกับในหลวง? ข้าพเจ้าตอบว่า—ราษฎรดีของท่านคนหนึ่ง เขาหัวเราะตอบว่า—ไม่ใช่ ฉันถามเรื่องความสัมพันธ์ทางเลือด ข้าพเจ้าก็ตอบว่า—พระราชบิดาของท่านทรงเป็นลูกพี่ลูกน้องของฉันเท่านั้นเอง เกือบเผลอตอบไปว่าในกรุงเทพ ฯ ฉันไม่ได้เป็น Princess

ดอก เป็นได้เพียง M.C. เท่านั้นแหละ แล้วเขาก็พาเราไปขึ้นรถยนต์คันใหญ่ไปส่งโฮเตล First ซึ่งจัดแบบตะวันตกทุกอย่าง มีลิฟต์ขึ้นไปยังห้อง ๔๑๔ นับว่าดีพอใช้ ถ้านึกว่าได้หวันเป็นประเทศหนึ่งมาได้เพียง ๒๐ ปีก็น่าชมเชยมาก มิสเตอร์เชียว ส่งโปรแกรมให้ดูซึ่งไม่มีเวลาว่างเลยสัก ๑ ชั่วโมง ข้าพเจ้าต้องขอความกรุณาตัดออกเสียบ้าง ด้วยบอกเขาว่า—ยังจะต้องไปอีกหลายเมือง และข้าพเจ้าก็อายุมากแล้ว ขอให้มีเวลาพักบ้าง เขากลับตอบว่า—เมื่อไรท่านจะมาสักที ถ้าเหนื่อยก็จะให้ยากิน และมิสซิสยางก็หายามาให้กินจริง ๆ ซึ่งออกจะดีจริง ๆ ด้วย และแนะให้กินน้ำตาลทรายแดงชงน้ำร้อน ด้วยอธิบายว่าเป็นวิตามินอย่างหนึ่งที่ดีมาก

เบี่ดรายการแต่เวลา ๑๙ น. ในวันมาถึงนี้ ด้วยการเลี้ยงเย็นของพวกศูนย์ภาคี พ.ส.ล. เอง ในโฮเตลที่เราอยู่ อาหารจีนที่นี่แปลกกว่าทางกรุงเทพ ฯ แต่ก็อร่อยดี ๒๑ น. ก็เสร็จได้กลับมาห้องแล้วนอน

วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้าในห้องโฮเตลชั้นล่าง มีชาวต่างประเทศอยู่ในโฮเตลนี้

เยี่ยมวัด ณ นครไทเป, ไต้หวัน

นายกเทศมนตรีนครไทเป, ไต้หวัน มอบถวายกุญแจเมือง

หลายคน พวกบ่อยพูดอังกฤษได้ดีแทบทุกคน บางคนรู้จักเมืองไทยดีเพราะเคยมาแล้ว พอถึง ๙ น. เขาก็มารับมีมิสซิสยางเป็นพี่เลี้ยงและมีนักเรียนไทยชื่อมินทร์ ศ. วัชนาไนย เป็นชาวเมืองตรังมาเรียนอยู่ที่นี่ มาเป็นล่ามไปกับเราทุกแห่ง เราแห่กันไป ๓ คันรถ แห่งแรกไปเยี่ยมท่านรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย แล้วไปกระทรวงต่างประเทศ และนายกเทศมนตรี ซึ่งท่านให้กุญแจทองและกล่าวสุนทรพจน์ ให้ข้าพเจ้าเป็นราษฎรพิเศษของไต้เผคนหนึ่ง กล่าวคำขอบคุณแก่ท่านพร้อมทั้งถ่ายรูปถ่าย ที.วี. กันแล้ว ก็ลากลับไปยังวัดชานเตา Shan Toa ที่พุทธสมาคมตั้งอยู่ ที่ทางใหญ่โตกว้างขวาง เข้าประตูไปก็ถึงลานวัดใหญ่สะอาดสะอ้าน หอประชุมอยู่ทางขวามือ ที่ทำงานอยู่ทางซ้าย ตัวโบสถ์อยู่กลาง มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็นพระประธานบนยกพื้นที่พระสงฆ์นั่ง ต่ำลงมาขั้นเดียวเป็นที่อุบาสกอุบาสิกา เขาจัดหมอนไว้ให้กราบ ๔ ใบ ตามจำนวนเรา ๔ คน เราเข้าไปถึงก็ไหว้พระ ๓ ครั้ง ท่านสมภารนั่งกลาง มีพระนั่งข้างละ ๔ องค์ พอ

เยี่ยมสงฆ์ฝ่ายมหายาน ที่นครไทเป. ไต้หวัน

เราไหว้พระแล้ว ท่านก็สวดให้พร เสร็จแล้วไปยังหอประชุม ท่านสมภารให้หนังสือแล้วกล่าวคำต้อนรับ ข้าพเจ้าเรียนตอบให้คุณมินเบ็นล่ามกันทั้ง ๒ ข้าง คุณมินเบ็นเด็กดีกิริยามารยาทก็ดี เข้าผู้หลักผู้ใหญ่ได้เรียบร้อย และพูดจีนได้คล่องทีเดียว เสร็จพิธีทางธรรมและทางโลกแล้ว พระท่านไปฉันเพลกันห้องหนึ่ง พวกเราก็รับประทานกันในห้องนั้น มีพวกสมาชิกของสมาคมพุทธมากมาย อาหารก็แปลกดีอีก วันนี้แปลกที่กินของหวานแล้วเราก็นึกว่าจบ แต่กลับมีอาหารคาวมาอีก ๒—๓ อย่าง ถึงข้าวผัดแล้วจึงเสร็จการเลี้ยง เขาอธิบายว่าเป็นการแสดงว่าชอบมากก็เลี้ยงมาก ชอบน้อยก็เลี้ยงน้อย ก็แปลกดีเหมือนกัน ก่อนจะกลับท่านสมภารให้เข้าไปรับรูปพระพุทธรูปบนผืนผ้า ในโบสถ์ทั้ง ๔ คน แล้วเราก็ลากลับมาโฮเตลเวลาบ่าย ๑๔ น. บ่าย ๑๕.๓๐ น. มิสซิสยางมารับไปเขาหญ้า Grass Mountain เป็นเมืองหนึ่งบนเขา สถานที่สวยงามมี

เสด็จเยือนวิทยาลัยวัฒนธรรม "ฮัวคัง" ที่ตำบลมินชาน (ภูเขาหญ้า) นครไทเป, ไต้หวัน ซึ่งมีนักเรียนไทยคอยต้อนรับอยู่ที่นั่น ๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๘

บ้านพักสำหรับฤดูร้อน รวมทั้งของประธานาธิบดีเชียงไคเช็กด้วย เขาพาเราไปหามิสเตอร์ชาง Chang ผู้ซึ่งเคยเป็นรัฐมนตรีศึกษามาก่อน บัดนี้ออกมาจัดการเรื่องวัฒนธรรมจีนแทบทุกอย่าง หน้าตาคล้าย ๆ พระยาศราภัยพิพัฒน์ (เลื่อน ศราภัยวานิช) ท่าทางเป็นคนดีมาก ท่านพาเราไปเที่ยวดูสถานที่ ๆ กำลังทำอยู่ก็มี ที่เปิดเรียนแล้วก็มี เช่นวิทยาลัยพุทธ มีนักเรียนกำลังเรียนอยู่ ๒—๓ คน เป็นไทย เกาหลี อินโดนีเซีย ก็เรียนอยู่ด้วย และช่วยกันจัดรับรองเราในแผนกพุทธศาสนา ดูทั่วแล้วก็ลาท่านชางกลับมาดูพิพิธภัณฑ์ของไต้หวัน ซึ่งเก็บของที่ขนย้ายมาได้จากแผ่นดินใหญ่ และที่ขยายขึ้นจากรูปถ่ายก็มี อย่างไรก็ตามเห็นได้ทันทีว่าเก่าแก่และวิจิตรพิศดารอย่างไรบ้าง ทำให้อยากไปดูให้ถึงที่จริง ๆ ทีเดียว ในห้องหนึ่งเขาติดรูปพระเจ้าแผ่นดินจีนผู้เป็นต้นวงศ์ไว้พระรูปหนึ่งทุกราชวงศ์เท่าที่จะหาได้ เช่นราชวงศ์หงวนก็มีรูปพระเจ้ากุบลายข่านไว้เป็นต้น

เสียดายที่หัวกะโหลกคนปักกิ่ง Peking Man ที่ขุดได้ในกรุงปักกิ่งนั้น เขาเพิ่งเอามาถึง ยังไม่ได้เปิดออกให้คนดู เราเลยไม่ได้เห็น ผู้เป็นภัณฑารักษ์เป็นคนหนุ่มแต่ดูท่าทางรักงานของเขาจริงจัง ไม่ใช่ชนิดที่ไม่มีงานทำก็ขอทำไปพลาง ๆ ก่อน แล้วเลยเดินไปดูหอสมุดหลวงซึ่งอยู่ติดกัน แต่ข้าพเจ้าเดินไม่ไหวแล้ว จึงลงนั่งคอยให้คนอื่นไปดูแทน เขากลับมาบอกว่าเป็นภาษาจีนเลยไม่รู้เรื่อง กลับมาโฮเตลเพื่อแต่งตัวใหม่ ไปกินเลี้ยงน้ำชาของท่านนายกรัฐมนตรีและภรรยา มีรัฐมนตรีอื่น ๆ อีก ๒—๓ คู่ รู้สึกว่าทุกคนอยู่ในวัย ๓๐—๔๐ เศษ กำลังแข็งแรงพอดีกับงานกันทั้งนั้น ท่านนายก ฯ ไต่ถามถึงการงานของ พ.ส.ล. ข้าพเจ้าก็อธิบายให้ท่านเข้าใจ เราคุยกันอยู่ราว ๑ ชั่วโมงก็ลาท่านกลับ เพราะจะต้องออกไปรับประทานเย็นข้างนอกอีก

๑๘.๓๐ น. เขามารับไปเลี้ยงเย็นที่ Grand Hotel ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราประทับ เมื่อเสด็จไปเยี่ยมไต้หวันเป็นทางราชการ เขาก่อสร้างขึ้นใหม่บนเขานอกเมือง เพื่อให้เป็นที่รับแขกเมืองต่อไป เป็นตึกใหญ่ตามแบบพระราชวังในเมืองจีน แต่แก้ไขให้เหมาะกับสมัยปัจจุบัน เช่นมีห้องใหญ่ ๆ เป็นที่เลี้ยงดูและรับแขก มีเฉลียงรอบด้าน เครื่องตกแต่งก็หรูหรา ทาสีแดงกับทองเป็นส่วนมาก ท่านผู้เป็นประธานแบงค์ไต้หวันเป็นผู้เลี้ยงเราเย็นนี้ มีด้วยกันทั้งหมด ๑๐ คนพอดี ๑ โต๊ะ คือ ท่านประธาน คุณวู ล่ำซำ ของเรานั่นเอง ผู้แทนกระทรวงต่างประเทศ คุณสมพงษ์ ทูตทหารบกของเรา มิสซิสยาง และคุณบุหลัน สีบุญเรือง เรา ๔ คนรวมเป็น ๑๐ คนพอดี คุณบุหลันเป็นภรรยาของนายเซียวซองขิมลูกชายของนายเซียวฮุดเสงเป็นคนสวยและสนุกเป็นที่สุด สมกับชื่อบุหลันซึ่งบอกว่าคุณหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นผู้ตั้งให้ ธรรมเนียมจีนเขาดื่มให้กันบ่อย ๆ คุณบุหลันกำถ้วยของเธอร้องว่า “คว่ำถ้วย” เป็นภาษาจีนหมายว่าดื่มให้หมดถ้วยเลย กับคนอื่น แต่ถ้วยของเธอไม่หมดเพราะเธอกำไว้ไม่แลเห็น ผู้ใดดื่มหมดไปผู้เดียวเธอก็สนุกสนาน เราเป็นผู้หญิงด้วยกันยังรู้สึกเพลิน พูดไทย พูดจีน พูดอังกฤษ ได้คล่องแคล่วชัดเจน อาหารก็ล้วนแต่ชั้น ๑ เรากินไก่ทอดเข้าไปแล้วจึงได้รู้ว่าทบ ต้องจิบเหล้าล้างคอไปนิดหนึ่ง รับประทานกันเสร็จแล้วก็เที่ยวเดินดูทางที่ประทับในหลวงของเราแล้วก็ลากลับ ต่างคนต่างขึ้นรถ คุณบุหลัน

ขอให้เราแวะไปที่บ้านเธอก่อน เราก็เลยไปเยี่ยม เป็นเรือนชั้นเดียวเล็ก ๆ น่าอยู่ลูก ๆ ของเธอก็มาเรียนอยู่ที่นี่ทั้งผู้หญิงผู้ชาย รู้สึกว่าเป็นคนมีบุญชนิดหนึ่ง ที่หาความสุขได้ถึง ๒ ประเทศ เราลากลับมาโฮเตลเวลา ๒๒ น. เศษ

วันที่ ๑ กันยายน ๐๙

ลุกขึ้นแต่งตัวเก็บของ ๗.๓๐ น. แล้วลงไปกินเช้าชั้นล่าง ๙ น. คุณสมพงษ์ ทูตทหารบกกรุณามารับไปรับประทานข้าวต้มอย่างไทยที่บ้านเธอ คุณผู้หญิงเป็นลูกสาวพระประสาทพิทยยุทธ (วัน ชูถิน) เธอมีบุตรอายุตั้ง ๑๗ ปีแล้ว แต่ยังสาวไม่น้อยและเป็นแม่บ้านอย่างดี เราเบิกบานที่ได้รับประทานข้าวต้มเครื่องอย่างไทย ๆ มีเต้าหู้ยี้ กุ้งแห้งดอง ปลาแห้งทอด ซ้ำยังมีลิ้นจี่สดซึ่งหมดฤดูแล้วให้ได้รับประทานอีกด้วย เธอเก็บเข้าตู้เย็นไว้ได้ตั้ง ๒—๓ เดือน โดยไม่เสียรสเลย อิ่มหนำสำราญแล้วเราก็ลาไปเที่ยวซื้อของ เอารถไปหยุดไว้แห่งหนึ่งแล้วก็ลงเดินไปใต้หลังคาหน้าร้าน รู้สึกเหมือนอยู่ในถนนเยาวราช ข้าวของมีขายคล้าย ๆ กันแทบทุกร้าน ข้าพเจ้าเดินหาคอรัลแดงเพราะหัวแหวนหลุดหายไป ๑ เม็ด แต่ซื้อไม่ได้เพราะแพงเหลือเกิน เลยเดินดูเรื่อย ๆ ไป มีพวกนักเรียนเข้ามาขอให้เซ็นชื่อให้ ถามว่าทำไมจึงรู้จัก? เขาตอบว่า เห็นใน ที.วี. หลายครั้งแล้ว พบอาหารตั้งหาบขายน้ำเต้าหู้ขาวใส่เครื่อง มีตั้งช่าย ต้นหอม ผักชี หมูสับ ปาท่องโก๋ทอด คล้าย ๆ อับโจ๊แต่หอมดี ถ้ากำลังร้อน ๆ ก็เรียกว่าอร่อยได้ แล้วกลับมาโฮเต็ล ๑๑ น. ไปเซ็นชื่อที่สถานทูตไทย แล้วท่านทูตพาไปเลี้ยงกลางวันที่ Grand Hotel ทางสโมสร มีคนแน่นทั้งฝรั่งและจีนเพราะอาหารดีถึงทางตะวันตก เสร็จแล้วกลับมาคอยเวลาไปสนามบินอยู่ที่โฮเตล เพราะเรือ N.W.A. คนเต็ม เราต้องเปลี่ยนไปเรือ JAL เวลาบ่าย ๑๖.๔๐ น. เข้าใจว่าเรา Confirm เขาช้าไปบ่าย ๑๕ น. เราไปสนามบินพบผู้มาส่งมากมาย เขาบอกว่าเมื่อบ่าย ๑๓.๓๐ น. มีคนมาส่งเก้อมาก ที่อุตส่าห์กลับมาอีกครั้งก็มีไม่น้อย พวกภรรยาสมาชิกศูนย์ภาคี พ.ส.ล. บอกว่า เขาเห็นด้วยกับที่ข้าพเจ้าพูดกับพวก น.ส.พ. ที่ว่าศาสนาเป็นหลักใจของมนุษย์และเรื่องชีวิตของผู้หญิง Mrs. Yang พี่เลี้ยงบอกว่า คนเขาเชื่อกันว่าข้าพเจ้า คือ

กวนนิมมาเกิดใหม่ Reincarnation เห็นจะมากไปสักหน่อย แต่ก็ทำให้ข้าพเจ้าโล่งใจไปแห่งหนึ่ง เพราะการที่ถูกเขาเลือกให้เป็นประธานและกำลังออกไปเยี่ยมให้เขาดูตัวนั้น ทำให้ไม่สู้สบายใจนัก เพราะกลัวเขานึกในใจว่า—ถุยไปเลือกเอาใครมาก็ไม่รู้

ถึงเวลาเรือออกก็ยังออกไม่ได้ เขาขอแก้เครื่องนิดหน่อย เป็นอันได้ออกจากไต้หวันเอาบ่าย ๑๗.๒๐ น. ทุกคนร้องบอกว่ากลับมาอีกนะ และให้อยู่นาน ๆ หน่อย เรือ JAL ของญี่ปุ่นก็แถวละ ๓ ข้างหนึ่ง ๒ ข้างหนึ่ง, และมีลวดลายญี่ปุ่นบนผนังเช่นเดียวกับเรือ C.A.T. เจ้าพนักงานดีทุกคน พอเรือตั้งลำเรียบร้อยแล้ว เขาก็ให้น้ำชาอย่างฝรั่ง ถึงเกาะโอกินาวาเวลา ๑๘.๓๐ น. ไม่ได้ลงเห็นแต่ไฟเต็มไปหมด ไม่เคยนึกว่าเป็นเกาะใหญ่โตถึงเพียงนี้ มีคนลงไม่น้อย คนขึ้นมาใหม่ก็มาก ที่นั่งเต็มทุกที่ ถึงกรุงโตเกียวเวลา ๒๑ น. เศษ จำอะไรไม่ได้เลย สถานีการบินเปลี่ยนใหม่หมด พอลงจากเรือบินเขาก็พาขึ้นรถยนต์ขับลดเลี้ยวไปมาอยู่นานในสนามบิน เข้าใจว่ากำลังทำใหม่ด้วยแยกกันเป็นบริษัท ๆ ไป ของ JAL นั้น พอรถยนต์หยุดก็ชี้ทางให้เดินตามกันไปทางฉนวนของเขา เดินเท่าไรก็ไม่ถึงสักที พอจะรู้สึกหงุดหงิดก็พอดีมองไปเห็นผู้ชายยืนอยู่ด้วยกัน ๓ คน ท่าทางเหมือนไทย แต่ไม่กล้าทัก เพราะเราทักผิดเขาทักผิดกันมามากแล้ว เผอิญคนหนึ่งยกมือไหว้ เราเลยกระโดดเข้าใส่กันทั้งหมดเลย ดีใจราวกับได้กินน้ำแข็งในเวลาร้อน ได้ความว่า คือ คุณเลิศ ทูตทหารเรือและคุณไพบูลย์ อิงควัฒน์ เขามาส่งผู้บัญชาการทหารเรือและได้ทราบว่าเราจะมาก็เลยอยู่คอยรับ ทำให้เราเชื่อในกุศลผลบุญจริง ๆ แล้วเจอทั้ง ๒ คนก็ช่วยจัดการให้ทุกอย่าง ตั้งแต่นำไปดูของ ดูพาสพอร์ตขนของขึ้นรถและขับรถมาส่งถึงโฮเตลเลย โฮเตล Ginza Tokyo ทำใหม่อยู่ใกล้ถนนกินซ่านั้นเอง มีความสะดวกทุกอย่างที่ผู้อยู่จะต้องการ มีคนไปมาไม่หยุดหย่อนจนทำให้เราต้องคอยอยู่นาน ง่วงนอนจนเกือบทำอะไรไม่ถูก กว่าจะได้ห้อง No. 947 และต้องแยกกันอยู่คนละชั้น แต่เราต้องจดเลขห้องของกันและกันไว้เพื่อมีธุระจะได้พูดกันได้ทางโทรศัพท์ แล้วต่างคนต่างเข้าห้องรื้อของอาบน้ำนอนเลย

วันที่ ๒ กันยายน ๐๙

ตื่นเสีย ๘ น. เพราะกินยาแก้เหนื่อยของ มิสซิสยาง ทำให้หลับดีและหายเหนื่อยจริง ๆ ลงไปกินเช้าพร้อมกันในห้องอาหาร แล้วลงไปดูร้านขายของที่เรียกว่า Arcade อยู่ใต้โฮเตล มีของน่าซื้อมาก เพราะญี่ปุ่นรู้จักจัดร้านเป็น ท่านริรินามายากาโทรศัพท์มาพูดกับคุณเอี่ยม สังขวาสี ว่า วานนี้พวกสมาชิกยกกองกันไปรับเก้อพร้อมทั้งธงเทียวเขียวเหลือง และเช้านี้ท่านสังฆราชอายุ ๘๘ ปีแล้วจะมาพบเราที่โฮเตล เพราะท่านจะต้องไปอเมริกาใต้ตามที่เขาเชิญไว้ในวันนี้ พอถึงเวลา ๑๑ น. ท่านก็มาพร้อมกับพระอีก ๒ รูป และท่านริรินามายากา ท่านสังฆราชท่านให้พรให้ของที่ได้รับเลือกเป็นประธาน เราเคยรู้จักท่านมาก่อนแล้ว ได้ขอบพระคุณท่านและพูดถึงการงานกัน ๒—๓ คำแล้วท่านก็ลาไป ท่านริรินามายากา จึงพาข้าพเจ้าและคณเอี่ยม สังขวาสีไปเลี้ยงกลางวันที่วัดหนึ่งซึ่งทำอาหารเจวิเศษทีเดียว มีกรรมการและเลขาธิการมากินด้วยอีก ๒ คน กินไปพูดกันไปถึงการงานจนถึงบ่าย ๑๔ น.

ท่านริรินา มายากา ประธานศูนย์ภาคี พ.ส.ล. แห่งประเทศญี่ปุ่น ต้อนรับที่วัดในโตเกียว

จึงไปไหว้พระที่วัด “ฮงกันจี” ซึ่งเป็นวัดหลักของเมือง และได้เป็นที่ประชุมองค์การ พ.ส.ล. ครั้งที่ ๒ เมื่อ ๑๔ ปีมาแล้ว มีกรรมการมารับอยู่ ๒—๓ คน ไหว้พระโดยโรยผงธูปลงในเตาถ่าน ๓ ครั้ง แล้วยืนไหว้ก็เป็นอันเสร็จพิธี เราลากลับมาโฮเตลเพื่อรวมกับน้องออกไปเที่ยว เราไปดูของใน Arcade ของโฮเตล Imperial เพราะมีไข่มุกด์ที่พอซื้อได้ไม่แพงถึงมิกิโมโต แล้วไปเที่ยวร้านมิสซีกูจิคนแน่นจั๊ก ๆ เช่นเดียวกับเมืองฝรั่ง ไปร้าน Department Store ชนิดนี้เราต้องมีวิธีการซื้อของจึงจะไม่เสียเวลามากโดยไม่จำเป็น คือเรานัดกันก่อนว่านาฬิกาเท่านั้น ๆ เราจะมาพบกันตรงนี้ แล้วต่างคนต่างแยกกันไป ทุกคนก็ได้ซื้อของได้ตามใจไม่ต้องคอยเที่ยวหากันอยู่ตลอดเวลา เราเดินดูของอยู่จนเกือบค่ำก็กลับมาอาบน้ำกินเย็นแล้วเดินดูของในโฮเตล เขียนหนังสือแล้วก็นอน

วันที่ ๓ กันยายน ๐๘

ตื่นแต่ย่ำรุ่งเก็บของให้เรียบร้อย แล้วลงไปกินเช้าพร้อมกัน ออกไปเดินเล่นรอบ ๆโฮเตล จึงได้เห็นว่าเลี้ยวซ้ายมือจากทางหน้าโฮเตลนิดเดียวก็ถึงถนนกินซ่าเดินไป ๑ บล็อคก็มองเห็นโรงละครกาบูกี กลับมาโฮเตลขึ้นไปแต่งตัวใหม่เพื่อการรับรองในโฮเตลนี้เอง แล้วข้าพเจ้ากับคุณเอี่ยม สังขวาสี ก็ลงมานั่งคอยอยู่ในชั้นล่างโฮเตล พบนายพันโอกูรากับเจ๊กโก้ลูกสะใภ้มาหา ทักกันเอะอะพักใหญ่ ดูแก่ไปมากแต่ยังพูดไทยได้ดีทั้ง ๒ คน พอถึงเวลา ๑๒.๓๐ น. เรา ๒ คนก็ขึ้นไปชั้น ๒ ซึ่งเป็นที่เลี้ยงในเวลามีการงาน เขาตั้งป้ายบอกชื่องานไว้ตรงบันไดและมีคนคอยบอกแขกให้ไปทางไหน เราขึ้นไปก็พบพวกสมาชิกพุทธต่าง ๆ ทั้งพุทธสมาคมและยุวพุทธและพวกศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ผู้ที่เป็นหัวหน้ามากันอย่างพร้อมเพรียง เขาบอกข้าพเจ้าว่ามาจากเมืองไกล ๆ ก็มี ทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๔๐ คน แนะนำกันแล้วก็เชิญเข้าห้องอาหาร ซึ่งตั้งโต๊ะยาวอย่างตัวยู ให้ข้าพเจ้านั่งตรงกลางกับคุณเอี่ยม มีล่ามหนุ่มนั่งข้างข้าพเจ้าเพื่อคอยแปล ท่านผู้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่นั่งตรงข้ามกับข้าพเจ้า นั่งเรียบ

ร้อยแล้วผู้ประกาศก็พูดเป็นภาษาญี่ปุ่นและคุณเลขา ฯ เป็นผู้แปลเป็นอังกฤษ เขาพูดว่า "ก่อนที่เราจะได้ตั้งต้นการรับรองท่านประธาน พ.ส.ล. นี้ ท่านริรินามายากาจะได้เป็นผู้นำท่านทั้งหลายไหว้พระก่อน" แล้วท่านริรินามายากาก็พนมมือกล่าวในทำนองญี่ปุ่นว่า นะโม ๓ จบและพุทธัสรณังคจฺฉามิ ทั้งทุติยและตติย ทุกคนก็ว่าตาม จบแล้วเขาก็ประกาศชี่อว่าผู้ใดคณะใดจะกล่าวคำต้อนรับประธาน แล้วท่านผู้นั้น ๆ ก็ลุกขึ้นอ่านถ้อยคำของเขาเรียงกันไปตามลำดับจนครบทุกคณะ ใจความก็คล้าย ๆ กัน คือยินดีต้อนรับและเชื่อในความสามารถแล้วก็ให้พรต่าง ๆ แล้วข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นตอบโดยมีล่ามแปลทุกวรรคว่า—

ท่านพี่น้องในทางธรรม

ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มและภาคภูมิใจที่ได้มาร่วมงานกับท่านผู้มีเกียรติในทางธรรมในประเทศญี่ปุ่น เราทั้งหลายก็ย่อมจะทราบกันอยู่ดีแล้วว่าโลกในปัจจุบันนี้ได้พิสูจน์ให้เราเห็นแน่ชัดแล้วว่าเรายิ่งห่างศาสนาเท่าไร เราก็ยิ่งจะต้องห่างการเป็นมนุษยขนเทานน จงควรนบวาเบนกจธุระของเราผูมศาสนาจะตองชวยกนพยายามทา

จากซ้ายไปขวา : นายโอกาซาวารา หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล อุบาสกกามาดา นายเอี่ยม สังขวาสี และนายโตโมมัทสุ

งานเพื่อนำเกียรติศักดิ์ของมนุษย์กลับมายังโลกเราให้จงได้ อย่างน้อยเราก็จะไม่อุดหนุนความชั่วและช่วยกันอุดหนุนความดีเท่านั้น เพราะมีแต่คนดีที่มีศีลธรรมเท่านั้นที่จะนำความสุขสันติมาสู่โลกได้

ข้าพเจ้าจึงหวังใจว่าท่านทั้งหลายที่อยู่ในที่นี้จะช่วยกันแสดงให้โลกเห็นว่าเรา พ.ส.ล. ได้ทำงานเพื่อโลกมนุษย์ของเราอย่างเต็มความสามารถแล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทุกคนที่ได้กรุณาให้การรับรองแก่ข้าพเจ้าอย่างดียิ่งในวันนี้

เมื่อจบการแลกเปลี่ยนสุนทรพจน์กันแล้ว ก็ตั้งต้นแจกอาหารฝรั่ง มีซุปใส ปลา หอย กุ้งใส่ในฝาหอยกับครีมขาวโรยขนมปังเนยแข็งเรียกว่าอาหารทะเล แล้วก็ถึงไอศกรีมลูกไม้ อาหารน้อยแต่อร่อย จนอยากรู้ว่ากุ๊กเป็นฝรั่งหรือญี่ปุ่น เพราะรสชาติเป็นผีมือชั้นหนึ่งทีเดียว รับประทานเสร็จแล้วมีการให้ของที่ระลึก มีรูปภูเขาฟูจิแผ่นใหญ่ และหนังสือกับผ้าต่าง ๆ มีการแนะนำเรื่องตัวและบางคนก็ขอพูดด้วย ตอนนี้เขาขอให้คุณเอี่ยม สังขวาสีเป็นผู้ตอบ แล้วเป็นอันเสร็จพิธี เราก็ลากลับมาห้องสักครู่ได้รับโทรศัพท์จากท่านริรินามายากา ขอพาท่านผู้ใหญ่ขึ้นมาหาบนห้องด้วยมีธุระ ข้าพเจ้าก็อนุญาตให้ขึ้นมา มีท่านหัวหน้าคณะ ๒ คนกับท่านริรินามายากาเป็น ๓ คนด้วยกัน ท่านตั้งต้นอธิบายว่า เราอยากจะขออนุญาตส่งคณะทูตสันติไปเวียตนามในนามขององค์การ พ.ส.ล. ท่านจะเห็นชอบหรือไม่ ? ข้าพเจ้าตอบว่าเสียใจจริง ๆ ที่ความเห็นไม่ตรงกัน ข้าพเจ้าเห็นว่าเราควรจะหลีกเลี่ยงในเรื่องการเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงสละการเมืองมาแล้ว เราผู้นับถือพระองค์จึงควรจะเดินตามรอยพระบาทของท่าน ข้าพเจ้าจึงอนุญาตให้ใช้คำว่า พ.ส.ล. ไม่ได้ ถ้าท่านอยากจะไปให้ได้ก็ควรจะใช้คำว่าคณะญี่ปุ่นจะดีกว่า ท่านริรินามายากากับอีก ๒ คนนั้นก็อธิบายต่อไปว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรามีความเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ ฉะนั้นธรรมะข้อนี้ไม่เกี่ยวแก่การเมือง ข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าจะไม่ให้เกี่ยว

กับการเมืองแล้ว ท่านจะต้องไปทั้ง ๒ ฝ่ายคือ ไปขอสันติทั้งทางฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ จึงจะเป็นกลางที่แท้จริง ท่านทั้ง ๓ ก็เลยหัวเราะแล้วลาไป ท่านหัวหน้าคณะใหญ่ๆ เหล่านี้อาจจะทดลองข้าพเจ้าดูว่ามีหลักอย่างไรบ้างก็เป็นได้

เวลาบ่าย ๑๕ น. ท่านริรินามายากากีกลับมารับข้าพเจ้าและ คุณเอี่ยม สังขวาสี ไปเฝ้าเจ้าชายมิกาซาที่วังซึ่งอยู่ไกลไปจากในเมืองมาก พอถึงแล้วตกใจเพราะไม่ใช่วังเป็นเรือนไม้บนตึกเล็กๆ อยู่ริมถนน ก้าวลงจากรถก็ถึงประตูทำหนัก มีผู้ชายแต่งฝรั่งอย่างเรียบร้อยคนหนึ่งออกมารับท่าทางเป็นกรมวัง นำเข้าไปยังห้องรับแขกซึ่งเล็กนิดเดียว เครื่องตกแต่งก็โทรมๆ ในตู้กระจกก็ไม่มีสิ่งใดที่เรียกว่ามีราคาค่างวด วังกรมหมื่นพิทยลาภฯ ผู้ทรงเป็นประธานองคมนตรีของเรา ก็เข้าตรอกเข้าซอยอยู่เต็มทีแล้ว แต่ก็ยังดีกว่าวังของเจ้าชายมิกาซา ผู้เป็นพระอนุชาองค์เล็กของเอมเปอเรอเป็นอันมาก ทำให้เศร้าใจและอยากต่อว่าผู้ที่เกลี้ยดเจ้าว่า ไหนพูดว่าพวกเจ้ามั่งมีนักอย่างไรเล่า ? สักครู่ท่านกรมวังผู้นั้นก็กลับเข้ามาบอกว่า “เจ้าชายเพิ่งเสด็จกลับจากไปทรงปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยกำลังแต่งพระองค์ใหม่อยู่” เราก็ตอบว่าไม่เป็นไร เรามาเร็วไปเอง ครู่เดียวเจ้าชายมิกาซาก็ทรงนำพระชายาและพระธิดาเข้ามาอย่างรีบร้อน ประทานพระหัตถ์และทรงขอโทษที่เราต้องคอยและตรัสปราศรัยด้วยอย่างรื่นรมย์ และท่าทางทรงพระสำราญดีในความอัตคัดขัดสนของพระองค์เอง ข้าพเจ้าเคยได้เฝ้าเจ้านายญี่ปุ่นแต่ก่อนๆ มาแล้ว แต่ผิดกับเจ้าชายองค์นี้เป็นอันมาก รู้สึกว่าเจ้าชายมิกาซานี้ทรงเป็นมนุษย์ และมนุษย์ที่ทันสมัยเสียด้วย ตรัสซักถามถึงงานขององค์การ พ.ส.ล. อย่างเอาพระทัยใส่ และตรัสบอกให้ทราบว่าจะเสด็จไปประชุมที่แคล์มองต์ด้วย ประทานเลี้ยงน้ำชากับขนมโดยพระธิดาเสด็จลุกขึ้นแจกเอง เฝ้าอยู่พอสมควรแก่เวลาแล้ว เราก็ทูลลากลับมาโฮเตลขึ้นไปอาบน้ำเก็บของ ลงมารับประทานเย็นอาหารจีนในชั้นล่าง ด้วยคิดว่าคงจะถูกกว่าข้างบน แต่เท่ากันทำให้เสียดายอาหารฝรั่งดีๆ ชั้นบนไม่น้อย ๒๐ น. ท่านทูตให้คุณทัศนีย์ บุนนาค เลขาฯ สถานทูตนำรถมาส่งสนามบิน เราเห็นเธอเป็นผู้หญิงบอบบางด้วย จึงไม่ค่อยอยากจะใช้เธอ แต่เธอทำได้ทุกอย่างตั้งแต่พาเรา

ไปพักในห้อง V.I.P. พาไปส่งได้ถึงบันไดเรือบิน รับพวกแขกที่ไปส่งเราได้อย่างทั่วถึง รู้สึกขอบใจเธอเป็นอันมากที่ได้รับความสะดวกทุกประการ

๒๒ น. เรือบินญี่ปุ่น JAL Flight ๘๗๐ ออกจากโตเกียว คนเต็มลำ ไม่มีที่เอนกาย ต้องนั่งนกเคล้ม ๆ ไปสัก ๑ ชั่วโมงก็เริ่มสว่างและเห็นเกาะต่าง ๆ ก่อน รู้สึกง่วงจนเกือบพูดไม่ถูก พอ ๑๐ น. ก็ถึง Hawaii สถานีเรือบินทำใหม่ใหญ่โตจำไม่ได้เลยสักแห่งเดียว แลดูสวยงามเหมือนสวนดอกไม้ใหญ่กว้าง พอเข้าไปในสถานีก็เจอะเจ้าพนักงานเรือบินคอยรับอยู่เป็นทอด ๆ จนถึงคนแต่งตัวใส่เสื้อฮาวายถือมาลัยคอยคล้องคอผู้โดยสารที่เพิ่งมาถึงเป็นการรับรอง แล้วก็ออกประตูมาพบพวก น.ส.พ. และ T.V. ซึ่งรุมล้อมรอบตัวเราทุกทาง พบ Mr. Miyabara รองประธาน พ.ส.ล. กำลังจัดการกับศุลกากรให้เราผ่านได้สะดวก แล้วก็ให้เราเดินไปยังอีกห้องหนึ่ง มีกล้องถ่ายรูปเดินตามถ่ายทั้งข้างหน้าข้างหลัง จนเราไม่รู้สึกเดือดร้อน เพราะทำอย่างไรก็หนีไม่พ้นแล้ว ได้ความว่า น.ส.พ. ลงเรื่องเราจะมาอยู่ก่อนแล้วจึงคอยดักกันอยู่เต็มไปตั้งกล้องวางไมโครโฟนไว้เรียบร้อย พอข้าพเจ้านั่งลงเขาก็เริ่มซักทันที ก่อนอื่นถามถึงการเดินทางและงานของ พ.ส.ล. ลงท้ายก็ถามว่า—เป็นอะไรกับพระเจ้าอยู่หัว ? ข้าพเจ้าตอบว่า—ราษฎรดีของท่านคนหนึ่งอย่างไรเล่า เขาหัวเราะร้องว่า—ไม่ใช่ทางเลือดน่ะ ? ข้าพเจ้าอยากตอบว่าก็เกิดมาเป็นไทยด้วยกันอย่างไรเล่า แต่ง่วงนอนเหลือกำลังเลยตัดบทไปว่า—ปู่ของท่านเป็นพี่พ่อฉัน เขาร้อง อ้อ พอใจ ข้าพเจ้าสงสัยว่าเขาเข้าใจหรือเปล่าก็ไม่รู้เลย และถามเขาว่าทำไมพวกท่านจึงต้องตื่นเต้นกับคำว่า Princess มากมายนัก ฉันก็คนเรานี่เองนี่นะ เขาเลยหัวเราะชอบใจกันและเอาไปลงใน น.ส.พ. เสร็จกิจพบปะกับ น.ส.พ. Press Conference แล้ว เราก็ไป Tropic Isle Hotel อยู่ข้างหลังหาด Waikiki ได้ห้อง No. ๕๐๕ สบายดี เป็นโฮเตลเล็ก ๆ ๕-๖ ชั้น ท่าทางเป็น Rest House มากกว่าโฮเตลธรรมดา แต่เราก็พอใจเพราะเงียบสบายดีและไม่หรูหรา เข้าใจว่าเป็นของรัฐบาลด้วย มีตู้หยอดเซนต์เอาน้ำต่าง ๆ กาแฟ นม น้ำตาลได้ ไม่มีคนใช้ เราอยากกินเมื่อไรก็เอาเซนต์ไปหยอดตู้ ๑๐ เซนต์แล้วตู้ก็เปิดให้เราหยิบมากินได้ พักสักครู่ก็ลงมาหาอาหารกลางวันกิน ในโฮเตลไม่มี เขาบอกให้

เราเดินไปกินที่ร้านอาหารซึ่งอยู่ห่างไป ๒ บล็อค เราก็ต้องไปเพราะหิว เดินโลเล ๆ ไปข้าง ๆ ถนน วันแรกชักหงุดหงิดเพราะอดนอนด้วยหิวด้วย วันต่อมาก็เดินได้สบาย ไม่รู้สึกว่าไกล Hawaii ตอนที่เราอยู่นี้น่าเอ็นดูเหมือนเมืองเล็ก ๆ ชายทะเล ไม่มีตึกสูงระฟ้าและคนแน่นจอแจ เสียแต่การแต่งตัวของคนในถนนนั้นมองดูแล้วต้องนึกในใจว่า — ขอบใจที่ยังไม่มาตัวเปล่า ๆ มันช่างเสียดายผ้าเสียจริง ๆ ทั้งผู้หญิงผู้ชาย แต่ถ้าเขาแต่งเรียบร้อยแล้ว ผู้หญิงเขาใส่เสื้อคอกลมไม่มีแขนยาวลงไปถึงข้อเท้าเหมือนเสื้อนอนสบายดี ผู้ชายก็ใส่เชิ๊ตปล่อยเอวตามแบบที่เราเรียกกันว่า — ฮาวาย อากาศกลางวันราว ๘๐ องศาฟาเรนไฮท์ แต่กลางคืนเย็นสบาย คงจะราว ๖๐ - ๗๐ ฟ. อาหารก็จานละ ๒.๕๐ เท่า ๆ กับในอเมริกาซึ่งเขาเรียกกันว่าเมนแลนด์ Main Land กินแล้วกลับมาพักโฮเตลครู่เดียว แล้วแต่งตัวไปกับมิสเตอร์มายาบาร่า พาไปเยี่ยมเป็นทางการกับท่านเจ้าเมืองและท่านนายกเทศมนตรี รูปร่างเมืองน่าเอ็นดูและน่าอยู่ แต่ทุกแห่งเต็มไปด้วยรถยนต์จอดเป็นแผ่น ๆ ไปทั้งในที่ทำงานและสมาคมต่าง ๆ เกือบ ๆ จะเท่ากับจำนวนพลเมืองเพราะทุกคนมีรถยนต์ มิสเตอร์มิยาบาร่า มีคัน ๑ ภรรยามีคัน ๑ และลูกสาวก็มีคัน ๑ เมื่อไปมหาวิทยาลัย ทุกคนขับเอง ถ้าเป็นเศรษฐีหรือข้าราชการใหญ่โตก็มีคนขับ ซึ่งเขาก็ขับรถของเขาเองมาจอดทิ้งไว้ข้างถนน แล้วไปขับรถให้นายจ้าง รถจอดทิ้งไว้ข้างถนนไม่มีหาย เพราะทุกคนมีเสียแล้ว เราถามเขาว่าทำไมถึงมีได้ทุกคน ? เขาตอบว่า — เพราะเราทำได้เองไม่แพงอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งมีรถใช้แล้วจำหน่ายอยู่เสมอและราคาก็ลดลงตามปี บางคันก็เพียง ๕๐-๖๐ เท่านั้น

ท่านเจ้าเมือง Mr. John A. Burns เป็นผู้ใหญ่แล้วทำงานอยู่ที่วังเดิม มีคณะต่าง ๆ ไปเยี่ยมไม่มีเวลาหยุด ซ้ำยังมีพวกนักท่องเที่ยวไปเดินดูวังนั้นอยู่ตามห้องต่าง ๆ ด้วย เราพบสนทนากันอยู่พอเป็นพิธีแล้วก็ลากลับ ไปยังเทศบาลซึ่งเป็นสถานที่ใหญ่โต ท่านแมร์ติดธุระให้ท่านรอง ฯ มารับแทน ใส่เสื้อฮาวายสีน้ำเงิน เขาอธิบายว่าเป็นธรรมเนียมที่พวกฮาวายจะแต่งตัวแบบพื้นเมืองทุกวันศุกร์ วันนี้เผอิญเป็นวันศุกร์จึงถือว่าเป็นมงคลอย่างหนึ่งด้วย เสร็จการพิธีเยี่ยมเป็นทางการแล้วก็กลับมาพักโฮเตลครู่หนึ่ง อาบน้ำแต่งตัวใหม่ บ่าย ๑๗.๓๐ น. มิสเตอร์มิยาบาร่ามารับไป

บ้านกงสุลไทย Mr. McNaughton ซึ่งอยู่ไกลไปจากตัวเมืองมาก แต่เป็นที่สงบเงียบ อากาศดีและมีสวนงดงาม เจ้าของบ้านเชิญแขกหลายคน ก่อนจะรับประทานอาหาร เขาขอให้ข้าพเจ้าเล่าเรื่องธุรการต่าง ๆ ซึ่งจะมาทำในคราวนี้ให้ผู้ที่มา รวมทั้ง น.ส.พ. ฟัง มีผู้ซักถามแต่เพียงเล็กน้อย แล้วจึงเข้านั่งโต๊ะในระเบียงบ้าน ๓ โต๊ะ ด้วยกัน มิสเตอร์แมคนอตัน เป็นพ่อค้าใหญ่ที่มั่งคั่งเป็นที่รู้จักชอบพอกันในสมาคม ฉะนั้นพวกแขกจึงมีทูตต่าง ๆ และข้ารัฐการทั้งทหารและพลเรือน ซ้ำยังเป็นคนสนุกสนานอีกด้วย เราจึงเฮฮากันอยู่จน ๒๑ น. จึงได้ลากลับมาพักได้จริง ๆ

วันที่ ๔ กันยายน ๐๘

ตื่นเสีย ๗ น. เศษ แล้วลงไปหยอด ๑๐ เซนต์ในตู้กาแฟ ได้มา ๑ ถ้วย แต่ไม่อร่อย ต้องกลับไปหยอดตู้น้ำตาลและนมอีกจึงจะได้รสดังใจเรา แล้วเลยเดินไปร้านอาหารนั้นอีกเพื่ออาหารเช้า แล้วกลับมาแต่งตัว พอ ๙.๓๐ น. มิสเตอร์มิยาบาร่า

ที่ East and West Centre มหาวิทยาลัยฮาวาย, เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๐๘

ประธาน พ.ส.ล. ประทับท่ามกลางนักเรียนไทย

ก็มารับพาไปมหาวิทยาลัยฮาวาย ซึ่ง East & West Centre ตั้งอยู่ ที่ทางงดงามอยู่ตามไหล่เขา มีตึกใหญ่ ๆ ทั้งที่เรียนและที่นักเรียนอยู่ เราเข้าไปหยุดรถที่สโมสรนิสิต มีนักเรียนไทยทั้งชายหญิงคอยรับอยู่หมู่หนึ่งประมาณ ๑๐ คน เขาชักธงไทยให้วันนี้ Mr. H.P. Jones ผู้เคยเป็นทูตอเมริกันอยู่ในฟิลิปปีนส์เป็นหัวหน้าคณะ E. & W. Centre นี้ เป็นผู้มารับและพาดูสถานที่ทั่วแล้ว ก็พาเข้าห้องเล็คเช่อร์กล่าวคำรับรองและเชิญให้เราตอบ ข้าพเจ้าก็อธิบายถึงการเดินทางของเราและเล่าเรื่องพระพุทธศาสนาให้เขาฟัง แล้วอนุญาตให้ซักถามได้ สงสารพวกไทยของเราเองที่แกไม่รู้จริง ๆ แกลุก

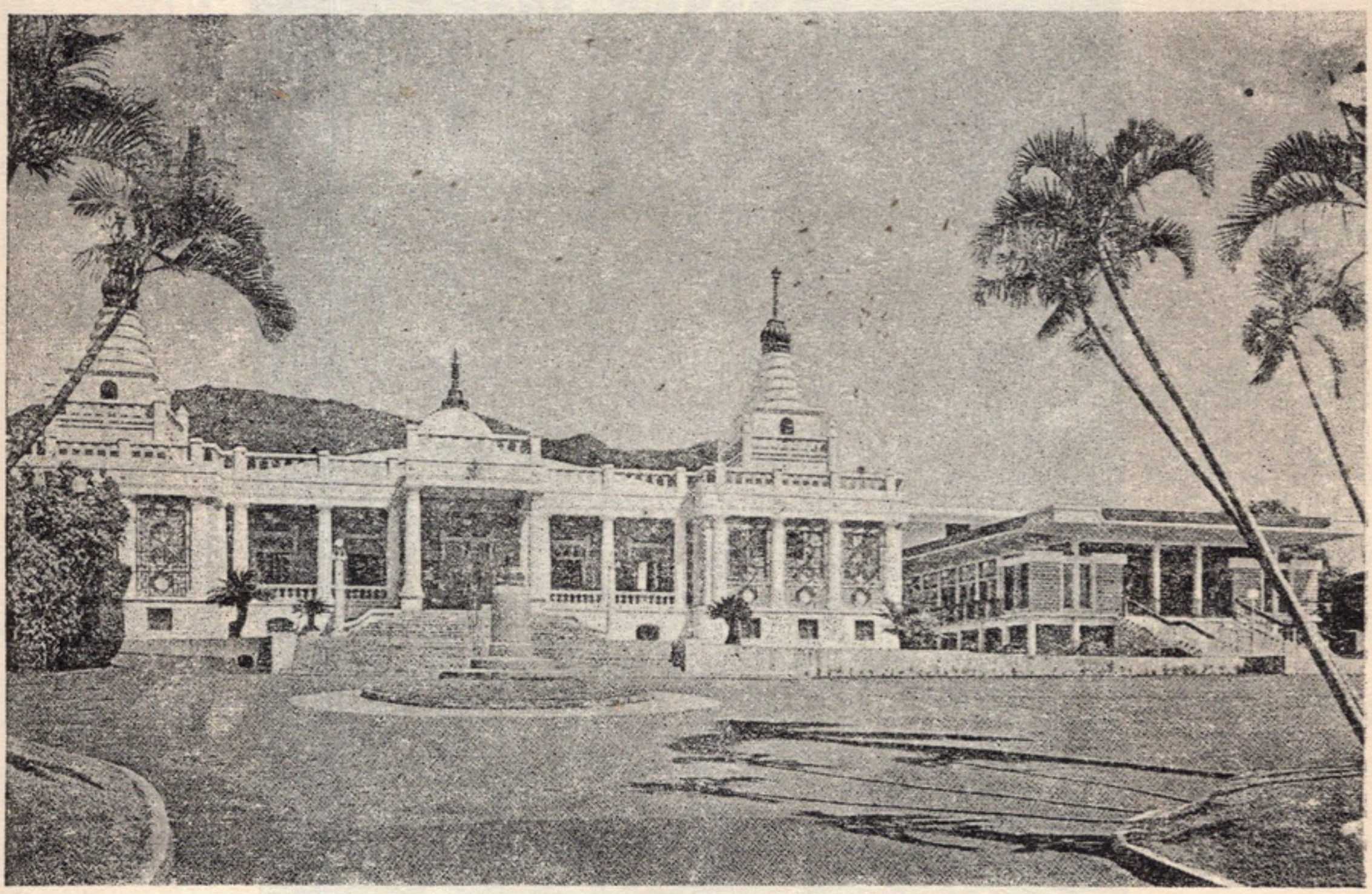

วัดพุทธฮองวันจิ. ฮอนโนลูลู, ฮาไว สร้างขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๙ การก่อสร้าง ผสมศิลปโบราณแบบอินเดีย กับ ศิลปปัจจุบันแบบญี่ปุ่น

ขึ้นถามปัญหาชนิดหมอความซักเช่น — คำว่าดีและชั่วนั้นเอาอะไรเป็นเครื่องวัด? ซึ่งถ้าเป็นพุทธอยู่แล้วจะต้องรู้ดีว่า — ศีลธรรมเป็นเครื่องวัด เห็นได้ชัดว่าการศึกษาของเราเป็นอย่างไร อย่างไรก็ตาม รู้สึกว่าเขาพอใจกันมากทุกคนรวมทั้งพวกฝรั่งด้วย เสร็จพูด

กันแล้วเราก็ลามาขึ้นรถดูเมือง Mr. Miyabara ขับรถพาดูทั่วๆ แล้วก็ไปแวะที่สโมสรยุวพุทธ พาให้รู้จักกับกรรมการ และกินกลางวันร่วมกันในห้องคาเฟเธอเรียของเขา เผอิญเป็นวันอาทิตย์เด็กทุกคนทุกขนาดจึงมาอยู่ที่นี่หมด เพราะเขาจัดให้มีทุกอย่างที่เด็กๆ ทุกรุ่นจะต้องการเพื่อให้รวมสนุกกันในที่แห่งเดียว ไม่ต้องไปเที่ยวเกะกะตามถนนหนทาง วันนี้เป็นวันไก่ย่างๆ กันเป็นแผงๆ ไปเลย เหมือนมีงานออกร้าน

พระพุทธรูปพระอมิตตา—พุทธะ แกะด้วยไม้ลงรักปิดทอง ในวัดพุทธฮองวันจิ, โฮโนลูลู

ในงานวัดต่างๆ มีถนนลอดถนนใหญ่ไปยังวัดซึ่งอยู่บนเนินอีกทีหนึ่ง เราก็เดินลอดไปที่วัด ได้พบพวกกรรมการและท่านเจ้าวัดเรียกว่า บิชอป ทุกอย่างจัดในรูปศาสนาคริสเตียน เป็นแต่มีรูปพระพุทธเจ้าแทนไม้กางเขนเท่านั้น แต่เขาทำกันอย่างจริงจัง พิมพ์หนังสือโปสต์การ์ดจำหน่ายด้วย ออกจากวัดนี้ไปเยี่ยมอีกวัดหนึ่งซึ่งใหญ่เช่นกัน แต่เป็นญี่ปุ่นมากกว่าวัดก่อน ท่านบิชอปก็แต่งญี่ปุ่นและตกแต่งวัดเป็นญี่ปุ่น มีสวนงดงามน่าเอ็นดู ท่านเลี้ยงน้ำชาและขนม แล้วเราก็ลากลับไปเที่ยวดูเมืองต่อไปจนบ่าย ๑๕ น. จึงกลับมาพักโฮเตล บ่าย ๑๗ น. มิสเตอร์มิยาร่า มารับไปที่บ้านเขาเอง เพราะมีการเลี้ยงรับรอง Reception เชิญแขกประมาณ ๔๐ คนเต็มบ้านพอดี บ้านของเขาสวยน่าอยู่ เพราะเลือกที่ตรงหน้าผา มีสระเลี้ยงปลาอยู่ข้างๆ เรือนเวลาว่างแกก็มานั่งเลี้ยงปลา ซึ่งมีสีสรรต่างๆ จนดูเหมือนปลาเหล่านั้นจะรู้จักเจ้าของดี เพราะพอแกออกไปยืนก็ว่ายเข้ามาหา แต่ถ้าเป็นเราก็ว่ายหนี ทำไมถึงรู้ก็ไม่รู้เลย กำลังกินเนื้อย่างเกาหลีและอาหารต่างๆ กันอยู่ ฝนเกิดตกลงมาจั๊กใหญ่ ต้องกางเต้นท์คลุมทั้งสนาม ลูกสาวมิสเตอร์มิยาบาร่าอายุ ๑๗ ปีช่วยแม่ทำงานได้ดีและสวยน่าดูด้วย เวลารับประทานเราเปิดเทปเพลงไทยที่เอาไปด้วยเบาๆ พอรับประทานแล้วเราก็ฉายหนังที่เราเอาไป เขาให้ข้าพเจ้าเล่าให้ฟังก่อนที่ให้ดู เวลาฉายให้คุณเอี่ยมเป็นผู้เล่า สนุกสนานกันมากมาย ทำให้ถูกซักถามต่อไปอีกนาน รู้สึกว่าได้ผลคุ้มเหนื่อย ๒๑ น. เศษ มิสเตอร์มิยาบาร่า จึงพาเรากลับมาแวะกินของว่างที่ร้าน Stop มีขนมเบื้อง เยลลี่ ซุปต่างๆ แล้วจึงกลับมาโฮเตล เก็บของแล้วนอน

วันที่ ๕ กันยายน ๐๘

๗ น. เก็บของแต่งตัวลงไปข้างล่าง คิดจะหยอดกาแฟกิน คุณเอี่ยมลงมาพอดี บอกว่าไปกินที่โรงอาหาร ๒ บล็อคที่เราไปกินนั้นดีกว่าและคงจะกลับมาทันเวลาเขามารับ เราก็เดินไปอีกคราวนี้ถึงได้เห็นชื่อร้านว่า Royal Lunai Restaurant วันนี้คนรู้จักมากขึ้นอมยิ้มอมแย้มด้วย เห็นจะเป็นเพราะ น.ส.พ. และ T.V. นั้นเอง กินแล้วกลับมาโฮเตลเอาของลงจากห้อง พอดี ๘.๓๐ น. มิสเตอร์มิยาบาร่า มาถึง

ขนของใส่รถแล้วไปสนามบิน เอาของส่งยังเรือ P.A.A. เช็คตั๋วเรียบร้อย คงเหลือแต่กระเป๋าเล็กถือเองใส่รถไปด้วย เรือบินเราจะออก ๑๒.๑๕ น. ยังมีเวลาเหลือมาก มิสเตอร์มิยาบาร่าจึงพาเราไปเที่ยวดูอ่าวเพิลฮาเบอร์ ซึ่งเป็นอ่าวใหญ่และหนาแน่นไปด้วยผู้คน ไม่เข้าใจเลยว่าเหตุใดจึงปล่อยให้ญี่ปุ่นเข้ามาระเบิดได้มากมาย ซ้ำเก็บเงียบไม่พูดถึง เช่นฮีโร่ชีม่าบ้างเลย คิดว่าไม่ยุติธรรมนัก เราผ่านไร่อ้อย ไร่สับปะรดกว้างใหญ่น่าดูเป็นผืน ๆ ดินอุดมสมบูรณ์ เครื่องจักรช่วยแรงคนได้อย่างดี ถ้าไม่มีใครทำอะไรก็เพราะขี้เกียจอย่างเดียวไม่มีข้อแก้ตัวอย่างอื่น เขากำลังทำถนนหนทางเช่นเดียวกับในต่างจังหวัดของเรา แต่เขามีโทรศัพท์ตั้งไว้ในตู้กระจกข้างถนนเป็นระยะ ๆ ถามนายมิยาบาร่าว่าไม่กลัวตู้แตกและหายบ้างหรือ? เขาตอบหน้าเฉยว่า — ถ้าไม่อยากมีใช้ก็เชิญทำลายเสียซี ใครจะเป็นผู้เสียประโยชน์เล่า? ฟังแล้วทำให้นึกชมการศึกษาของเขาว่าวิเศษจริง คำว่า **ส่วนรวม** กับ **ส่วนตัว** นั้นเข้าใจได้แจ่มแจ้ง เขาจึงเป็นประชาธิปไตยได้จริง! กลับมาสนามบินนั่งคอยเวลาอยู่ในห้องคอยของ P.A.A. เอง สักครู่เห็นวิ่งกันเอะอะข้างนอกกระจก มองออกไปดูจึงเห็นเจ้าชายมิกาซา พระชายาและพระธิดากำลังทรงพระดำเนินเข้ามาจากเรือบิน แปลว่าท่านถึง เราออกไปติด ๆ กัน พวกที่ได้รู้จักกันมาส่งหลายคน แต่นายมิยาบาร่าซึ่งเหนื่อยกับเรามากมายแล้วกลับไม่ได้อยู่ส่ง เพราะนัดเล่นกอล์ฟไว้นานแล้ว จึงลาไปก่อนให้ลูกและภรรยาอยู่ส่งแทน ถึงเวลา ๑๒ น. เขาก็มาตามให้ไปออกทางประตูเลขที่ ๑๑ เพราะเดี๋ยวนี้เขามีเรือบินจอดรับตามเลขประตูเป็นเมือง ๆ ไป ถ้าเราออกผิดอาจจะไปผิดเมืองก็ได้ ฉะนั้นต้องคอยฟังหรือถามเขาให้แน่นอน

เรือออกเรียบร้อยแล้วเขาก็ให้อาหารกลางวัน แล้วก็นั่งเคลิ้ม ๆ มาจนบ่าย ๑๗.๒๕ น. มองออกไปข้างนอกก็เห็นไฟสีต่าง ๆ เต็มไปหมด เสียงประกาศว่าถึง Los Angeles แล้ว เราก็ลุกขึ้นใส่เสื้อใส่หมวกหิ้วกระเป๋า ยืนเข้าแถวเตรียมออกเดินตาม ๆ กันไปลงบันไดเรือบิน ครู่เดียวเขาตะโกนบอกกันว่า “ทางนี้” คือให้ไปทางหัวเรือ เราก็นึกว่าอ้อเขาให้ลงทางหัวเรือคราวนี้ เดินตามกันไปออกทางห้องหัวเรือมีพรมแดงปูราวกับในโฮเตล แล้วก้าวเข้าไปในตึกสถานีเลย ถึงได้ร้ว่าอ๋อ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

เขาไม่ขึ้นบันไดลงบันไดกันแล้ว เขาเอาสะพานยื่นออกมาจากตัวตึกเทียบเข้ากับประตูเรือบินเลย แต่มีสำหรับบริษัท P.A.A. เท่านั้น บริษัทอื่นยังต้องขึ้นบันไดลงบันไดเรือบินอยู่ทั้งนั้น พอโผล่ออกไปจากเขตสะพานก็พบ Mr. Russel Wulff และ Pat กับ Mr. Priebe ประธานศูนย์ของเรา และผู้แทน Congress ก็มารับด้วย ช่วยกันขนข้าวของขึ้นรถตรงไปบ้านพี่ชายของ Russel Wulff ซึ่งเตรียมอาหารเย็นไว้เลี้ยงอย่างเอร็ดอร่อย บ้านก็สวยงามสบาย ฝนเกิดตกลงมาจนทุกคนร้องว่า "ท่านพาฝนมาด้วย เพราะฝนไม่ตกมา ๗ เดือนแล้ว เรากำลังกลัวจะแล้ง!" ข้าพเจ้าตอบว่าไม่ใช่เรา พระพุทธศาสนาต่างหาก คุยกันอยู่พอสมควรแล้วเราก็ลามาโฮเตล Hollywood Roosevelt ใหญ่โตสวยงามหรูหรา ข้าพเจ้าได้ห้อง No. 1025 เพราะอยู่คืนเดียว พรุ่งนี้จะต้องไป Claremont เพื่อเข้าประชุมแล้ว ที่นี่มีเสียงคนบอกในลิฟต์ให้รู้ว่าถึงชั้นอะไร เช่นเราอยู่ชั้น ๑๐ พอถึงก็มีเสียงพูดว่า "Out 10 please!" แล้วประตูลิฟต์ก็เบิดทุกชั้นไป มีคนคอยบอกโดยไม่เห็นตัว คงจะคุยกันเพลินจนผิดชั้นบ่อยๆ ดอกกระมัง เขาจึงคิดใส่เทปเสียงไว้คอยไล่ให้ออกไปให้ถูกต้อง เราซื้อของอาบน้ำเสร็จก็พอดี ๒๔ น.

วันที่ ๖ กันยายน ๐๘

ตื่นเสีย ๘ น. รีบแต่งตัวลงไปกินอาหารเช้าแล้วนั่งคอยรถมารับอยู่ในห้องกลาง มีความรู้สึกว่าประชาชนอเมริกันเปลี่ยนไปมาก แต่ก่อนพอเห็นคนแปลกหน้ามักจะเข้ามาไต่ถามเป็นกันเอง วันนี้นั่งอยู่ใกล้ๆ ก็ไม่พูดด้วย ทำท่ามึนตึงพูดกันได้เฉพาะคนขาวด้วยกัน จะเป็นเพราะกำลังเกลียดพวกดำหรือเพราะเอาอย่างชาวยุโรปที่ต้องการแนะนำก่อนก็รู้ไม่ได้ น่าเสียดายความใจดีของคนอเมริกันจริงๆ ๙.๓๐ น. รัซเซลก็เอารถมารับพาไปแคล์มองต์ทาง ๓๐ ไมล์จากลอสแอนเจลเลซ ไปถึงเขากำลังลงทะเบียนและรับกุญแจห้องกันเป็นแถว เราก็เข้าคิวไปตามโต๊ะเจ้าหน้าที่ ได้แผนที่และโปรแกรมแล้วก็มายังห้องในตึก Kimberley College มีห้องพักห้องรับแขก ห้องนิสิตอยู่ ๒ ข้างทางเดินตามนัมเบอร์ ข้าพเจ้าได้ห้อง ๑๒๐ คุณเอี่ยม ๑๒๙ อยู่คนละ

ซีก มีทุกอย่างที่เราต้องการ ห้องซักผ้ารีดผ้าและที่อบผมให้แห้งก็มีให้ เสียแต่ห้องน้ำต้องใช้ด้วยกัน ๒ ห้อง เผอิญข้าพเจ้าไม่มีใครอยู่ต่อไปเลยได้ใช้ห้องน้ำคนเดียวสบายไป ขนของเข้าห้องเรียบร้อยแล้ว น้อง ๒ คนกับรัซเซลและแพ็ทก็ลากลับไปอยู่ลอสแอน-เจลเลซ รู้สึกใจหายเหมือนเด็กเข้าโรงเรียน ตึกเราอยู่มีแม่บ้าน ๑ คน ตอนเช้าจึงจะมีมาช่วยทำห้องอีก ๑ คน เสร็จแล้วก็ไม่มีใครอีกเลย เราเป็นเจ้าของตึกทั้งหมด ต่าง

View of Pomona College in Claremont, California

วิทยาลัยโพโมนา ที่ แคลร์มอนต์, คาลิฟอร์เนีย

คนต่างอยู่ต่างทำธุระเงียบสงบสะดวกสบายทุกอย่าง เสียแต่ต้องเดินไกล ๆ เพราะมหาวิทยาลัย Claremont นี้ใหญ่โตมโหฬาร มีหลาย Colleges อยู่ในพื้นที่อันเดียวกัน พวกที่อยู่ในนี้โดยมากเขาใช้จักรยานกัน และเวลาโรงเรียนเปิดก็มีรถยนต์เข้ามารับจ้างได้ครึ่งราคา แต่เวลานี้เป็นเวลาปิดเทอม พวกเรามาอาศัยสถานที่ประชุม ฉะนั้นจึงมีแต่สถานที่จริง ๆ จะไปไหนก็ต้องเดินไป เว้นแต่เคราะห์ดีพบเพื่อนที่เขามีรถมาก็

อาศัยเขาไปได้ เมื่อจัดห้องเรียบร้อยแล้ว เราก็กลับไปที่สำนักงานกลาง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ตลอดเวลา มีห้องสมุดต่าง ๆ เมือง จำหน่าย มีห้องของว่างขายทั้งน้ำชากาแฟ ไอศกรีม ทั้งตู้ไปรษณีย์ โปสต์การ์ด แสตมป์บริบูรณ์ ไม่มีอะไรขาดตกบกพร่อง วันแรกห้องอาหารที่ใกล้สำนักงานกลางยังไม่เบิด เราต้องไปกินอาหารที่โรงแรมเล็ก ๆ ทางไกลมาก เจ้าหน้าที่เขาจึงแนะนำให้รู้จักกับ Mr. Natanson ผู้แต่งหนังสือ และฝากเราไปในรถยนต์ของแก เราก็เลยรู้จักเป็นเพื่อนกันต่อไป วันนี้เป็นวันแรกต่างคนก็ต่างผ่านกันไปมา ผู้ที่กล้าหน่อยก็ขอเข้ามาอ่านป้ายชื่อที่บนเสื้อของกันและกัน ขากลับจากอาหารกลางวันเราแวะรับเอกสารต่าง ๆ กลับมาอ่านที่ห้อง รู้สึกว่าเต็มไปด้วยวิชาการ ซึ่งจะมาอธิบายกันให้เข้าใจ ตามโปรแกรมมีดังต่อไปนี้ —

วันจันทร์ กันยายน ที่ ๖

ลงทะเบียนผู้เข้าประชุมที่ H.Q. ในมหาวิทยาลัยแคล์มองต์

วันอังคาร กันยายน ที่ ๗

๙.๓๐ พิธีเบิดประชุม

Dr. C.J. Bleeker (ดัช) เลขาธิการเป็นประธาน

Dr. Louis T. Benezet (อเมริกัน) ประธานของมหาวิทยาลัยแคล์มองต์

อ่านคำรับรอง

นายกสมาคมอเมริกัน Mr. Mircea Eliade อ่านคำรับรอง

เจ้าชายมิกาซาทรงอ่านสาส์นจากญี่ปุ่น

Dr. Geo. Widengren (Sweden) นายกของ I.A.H.R. อ่านคำเบิดประชุม

๑๒.๓๐ อาหารกลางวัน

๑๕.๓๐ ประชุมกลุ่ม

๑๗.๓๐ มีการรับรอง Reception ที่แผนก Theology=ศาสนศาสตร์

๑๘.๓๐ อาหารเย็น

๒๐.๐๐ สัมมนาเรื่องความสัมพันธ์ในทางศาสนา

๒๐.๓๐ ศาสนาในปัจจุบัน ผู้พูดคือ Ernst Berz (เยอรมัน) Vittorio Lanternari (อิตาลี) Seyyed Hossein Nasr (Teheran)

วันพุธ กันยายน ที่ ๘

๙.๓๐ ประชุมใหญ่ พิธีศาสนาและวัฒนธรรมปัจจุบันทางเถรวาท Dr. O.H. de A. Wijesekera (ซีลอน) เป็นผู้พูด ให้ถามได้ แล้วหยุดพัก ๑๐ นาที แล้ว Dr. Jean Filliozat (ฝรั่งเศส) พูดเรื่องฮินดูอิซั่มทางใต้อินเดีย แล้วเปิดให้ถาม จนหมดเวลา

๑๒.๓๐ อาหารกลางวัน

๑๔.๓๐ มีงานแสดงงานของโปรเฟสเซอร์ Kishimoto (ญี่ปุ่น) ผู้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ได้ทำรูป Slides เรื่องศาสนา Shinto ไว้แต่ใน ค.ศ. ๑๙๖๓

๑๕.๓๐ ประชุมกลุ่ม

๑๗.๓๐ มีงานรับรอง Reception ที่ Platt Centre ท่านอธิการเป็นผู้รับรอง

๑๘.๓๐ อาหารเย็น

๒๐.๓๐ สัมมนาเรื่องความสัมพันธ์ทางศาสนาซึ่งเกี่ยวกับสังคมทั่ว ๆ ไป ผู้พูดคือ Richard C. Bush (England) Rushwant Singh (India) และ Rafig Ahmed (Pakistan) เปิดให้ถามจนหมดเวลา ๒๒ น.

วันพฤหัส กันยายน ที่ ๙

๙.๓๐ ประชุมใหญ่ แสดงเรื่องพิธีศาสนากับวัฒนธรรมปัจจุบัน โดย Dr. Wilfred Cantwell Smith (อเมริกันจาก Havard Uni.) เปิดให้ถามแล้วหยุดพัก ๑๐ น.

Dr. R.N. Dandekar (Poona, India) พูดเรื่องฮินดูภายใต้สมัยใหม่ เปิดให้ถาม

๑๒.๓๐ อาหารกลางวัน

๑๓.๔๕ ฉายหนังเรื่องชาวพื้นเมือง New Guinea โดย Mr. James S. Bruce ผู้เป็นนักมนุษยวิทยา ในห้อง Mckenna ซึ่งอยู่ต่อจาก H.Q. ไป

๑๔.๐๐ ประชุมกรรมการธุระการของคองเกรซ I.A.H.R.

๑๕.๐๐ ประชุมกรรมการต่างชาติของ I.A.H.R.

๑๕.๓๐ ไปดูสถานที่ต่าง ๆ มีวัดร้าง San Juan Capristrano Mission และฝั่งทะเลแปซิฟิค รับประทานเย็นที่สวน San Claremont State Park

วันศุกร์ กันยายน ที่ ๑๐

๙.๓๐ ประชุมใหญ่ ศาสนาแบบเก่ากับวัฒนธรรมแบบใหม่ Dr. Manuel Sarkisyanz (เยอรมัน) แสดงการเทียบพระพุทธศาสนากับคอมมูนิซั่มในประเทศพม่า เปิดให้ถามแล้วพัก

Dr. E.G. Parrinder (อังกฤษ) แสดงเรื่องการขัดแย้งในระหว่างศาสนาในประเทศอาฟริกา เปิดให้ถาม

๑๒.๓๐ อาหารกลางวัน

๑๕.๓๐ ประชุมกลุ่ม

๑๘.๓๐ อาหารเย็น

๒๐.๓๐ สัมมนา การติดต่อ คมนาคม ด้วยประการต่าง ๆ ในระหว่างศาสนาต่อศาสนา ผู้พูดคือ Annemaric Schimmel (ผู้หญิงเยอรมัน) Naofusa Hirai (ญี่ปุ่น) Gershom Scholem (อิสราแอล) เปิดให้ถามได้

วันเสาร์ กันยายน ๑๑

๙.๓๐ การประชุมใหญ่ของ I.A.H.R.

๑๒.๐๐ พิธีปิดประชุม

๑๒.๓๐ อาหารกลางวัน

การประชุมใหญ่และการสัมมนามีที่ Garrison Theater ทุกครั้งหมดโปรแกรม

ฉะนั้นในวันจันทร์ที่ ๖ ตอนบ่ายเราไปที่สำนักงานสำหรับติดต่อ เดินดูหนังสือที่เขามีจำหน่าย และดูรายการจนถึง ๑๘ น. จึงอาศัยรถผู้หญิงคนหนึ่งไปกินเย็นที่

Inn นั้นอีกครั้งหนึ่ง ขากลับค่อย ๆ เดินมาตามข้างถนน จนพบ Taxi เข้าคันหนึ่ง รีบเรียกให้ไปส่งที่ตึกเราอยู่ ธรรมดา ๕๐ เซนต์ วันนี้เขาหยุดจึงคิดเอา ๑ เหรียญ เราก็เอาดี เพราะเราไม่คุ้นกับการเดินไกล ๆ พบผู้หญิงคนหนึ่งที่กินเย็น เขาเข้ามาทักทายว่าเขาเพิ่งกลับมาจากบางกอก และคิดจะไปอีก

วันที่ ๗ กันยายน ๐๙

เห็นจะเป็นเพราะเหนื่อยวานนี้ ข้าพเจ้าไม่ตื่นจนคุณเอี่ยมมาเคาะประตู เรียกว่า ๗.๓๐ น. ถึงเวลาอาหารเช้าแล้ว จึงรีบลุกขึ้นแต่งตัวไปยังที่รับประทานอาหาร

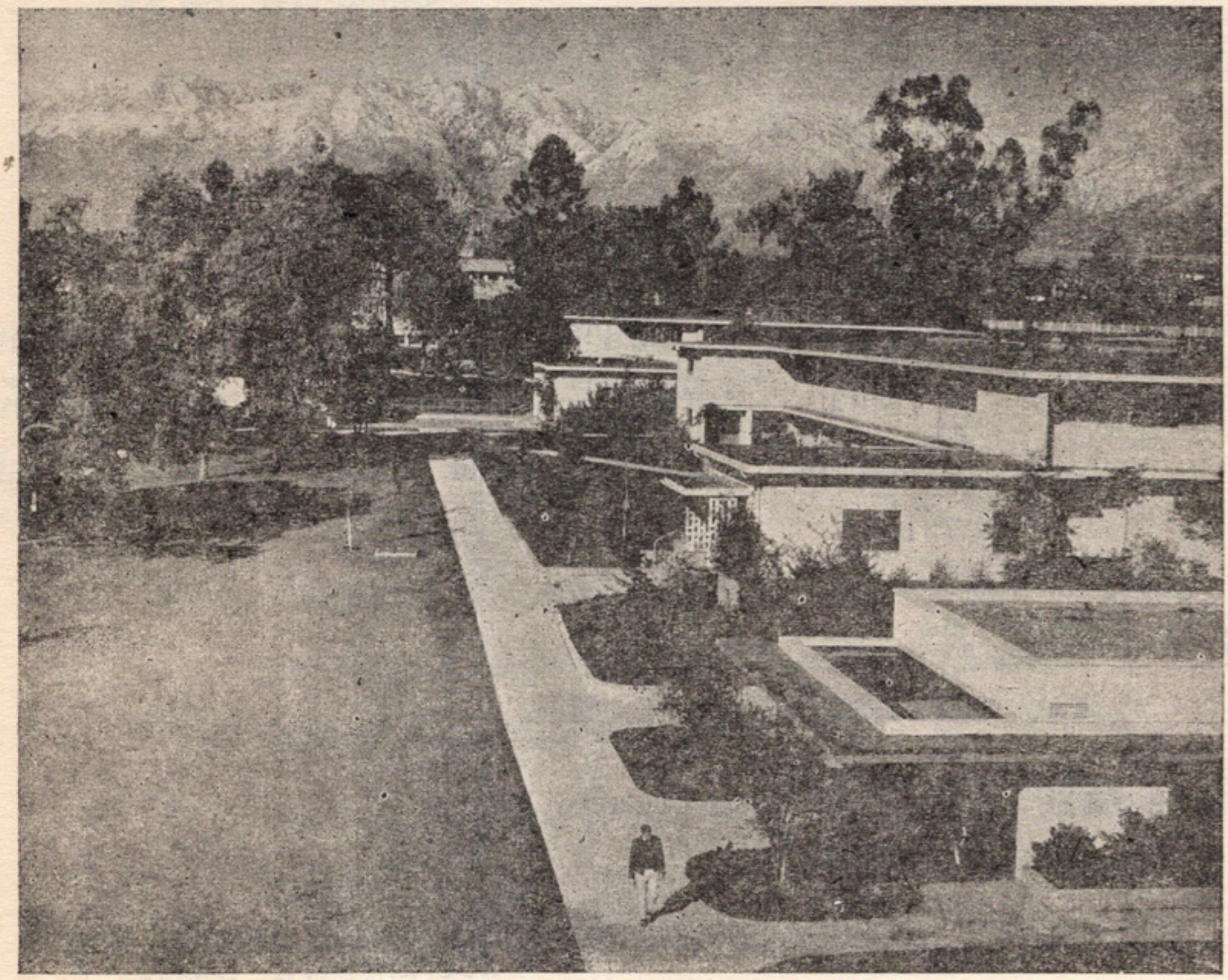

ตึกที่เห็นเล็กที่สุด คือ Story House ถัดมาถึง Claremont Hall, Bager Hall และใกล้ที่สุดคือ Benson Hall ภาพนี้ถ่ายจากดาดฟ้าของ Mark Hall ตึกทั้งหมดเป็น Resident Hall ภูเขาข้างหลัง คือ Baldy Mountain

Canteen ของมหาวิทยาลัย อยู่ใกล้ว่า Inn นั้น ทุกคนเดินไปที่นั่นและมีเจ้าพนักงานคอยส่งอาหารให้อย่างคาเฟเธอเรีย แล้วเราก็ยกถาดไปหาที่นั่งกันเอง แล้วแต่ใครจะนั่งกินกับใครในห้องใหญ่ ทำให้ได้รู้จักคุ้นเคยกัน แล้วต่างคนก็ต่างรีบกลับไปแต่งตัวใหม่ เดินไปยังตึกแดงที่เปิดประชุม มีคนเข้าประชุมทั้งหมด ๒๕๐ คน ๓๐ เมือง เราเข้าไปนั่งแถว ๒ เพราะแถวหน้าเขาให้พวก น.ส.พ. นั่ง สักครู่พระชายาและธิดาของเจ้าชายมิกาซาก็เสด็จมาพร้อมกับภรรยาทูตและนางสนองพระโอษฐ์ พอ

คนกลางคือ เจ้าชายมิกาซ่า พระอนุชาของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งญี่ปุ่น ซึ่งเสด็จไปร่วมการประชุม IAHR ที่แคลร์มอนต์ ครั้งนี้ พร้อมด้วยพระชายา และธิดา

ทอดพระเนตรเห็นข้าพเจ้าก็ตรงเข้ามาประทานพระหัตถ์ แล้วเลยเข้าไปประทับตรงกลางแถวแล้วตรัสให้ภรรยาทูตมาตามข้าพเจ้าเข้าไปนั่งกับท่าน ข้าพเจ้าก็ตอบว่าตรงนี้ก็ดีแล้ว เพราะคิดว่าจะได้ลุกกลับง่าย ๆ เลดีนั้นบอกว่าเจ้าหญิงทรงขอให้ท่านเสด็จไป

ให้ได้ ข้าพเจ้าก็ลุกตามไป ท่านให้นั่งข้างท่านข้างหนึ่งและพระธิดาท่านข้างหนึ่งอยู่ตรงกลางแถว ๒ นั้น บนเวทีมีเก้าอี้แดงตัวใหญ่ตั้งเรียงเป็นวงโค้งครึ่งซีก ๘ ตัว มีธงต่างชาติปักอยู่ข้างหลังเก้าอี้นั้นเป็นแถวไป หน้าเก้าอี้มีที่ยืนพูดกับไฟฟ้า หน้าที่ยืนพูดมีที่ปักดอกไม้อันใหญ่ปักดอก Holly Hock สีต่าง ๆ สวยงาม

พิธีเปิดประชุมนั้น พอตรงเวลา ๙.๓๐ น. เป๋ง ผู้ที่จะพูดก็เดินเรียงแถวเข้ามานั่งที่เก้าอี้แดงนั้นทุกคน ในที่นั้นก็หยุดพูดเงียบสนิท แล้วเลขาธิการก็ออกมายืนอ่านรายงานการประชุมทั้งครั้งก่อนและครั้งนี้ และแนะนำผู้พูดไปตามโปรแกรม กว่าจะพูดเสร็จกันทุกคนก็พอดีถึงเวลาอาหารกลางวัน เราก็กลับมายังห้องอาหาร ต่างคนต่างรับประทานด้วยเอร็ดอร่อย เพราะเขาทำดี มีทั้งร้อนทั้งเย็นให้เลือกได้ทุกชนิด เจ้าชายมิกาซาก็เสด็จมายกถาดเสวยเอง ด้วยความสนุกเฮฮาเช่นเดียวกับพวกเรา ข้าพเจ้ากำลังรับประทานอยู่ โปรเฟสเซอร์มอร์แกนก็นำรองผู้จัดการประชุมเข้ามาหาบอกว่าขอให้ข้าพเจ้าพูดตอนเปิดการสัมมนาเป็นคนแรกในคืนนี้จะได้ไหม ? เพราะบทความเรื่อง Thai Buddhism ของข้าพเจ้านั้นพิมพ์แจกไม่ทัน เพราะข้าพเจ้าเข้าใจว่าเอาไปพร้อมกับตัวได้ ไม่ได้ส่งไปให้เขาก่อน เขาขอให้พูดเรื่องอะไรก็ได้ตามใจ ข้าพเจ้าตอบตกลงแล้วรีบกลับห้องเพื่อร่างคำพูดคืนนี้ เสร็จแล้วก็ซักผ้าและอ่านหนังสือ วันนี้คนมาพร้อมกันหมดแล้ว ห้องประชุมและห้องกินข้าวจึงเต็มทุกที่ ในห้องประชุมนั้นยังมีที่ให้คนนอกเข้าฟังได้อีก ๒ ชั้นข้างหลัง เครื่องขยายเสียงเขาดีมาก ฉะนั้นจะนั่งที่ไหนก็ได้ยินเท่ากัน

บ่าย ๑๗.๓๐ น. แต่งตัวไปในการรับรองที่แผนกศาสนศาสตร์ Theology คิดว่าจะต้องเดินไกลจึงใส่เกือกเดินไม่มีซ่นไป เผอิญไปพบนายโปลิศผู้พิทักษ์การประชุมเข้า เราเลยรีบขึ้นรถเขาไป พอลงไปถึงก็พบคณะญี่ปุ่น เจ้าชายมิกาซาเสด็จมาพาไปแนะนำกับท่านอธิการว่า “This is a talented Princess of Thailand” แล้วทรงขอถ่ายรูปด้วย ข้าพเจ้าชักมึนเพราะไม่เคยเห็นคนญี่ปุ่นสนุกสนานเช่นนี้เลย พวกญี่ปุ่นเองก็ดูเขารักของเขามาก วิธีเลี้ยงรับรองนี้เป็นวิธีใหม่ คือมีแต่อ่างแก้วใบใหญ่ใส่น้ำลูกไม้ผสมสีแดงสดกับขนมแห้งต่าง ๆ วางไว้กับผ้าเช็ดมือเท่านั้น ใครเข้าไปก็หยิบผ้าเช็ดมือ

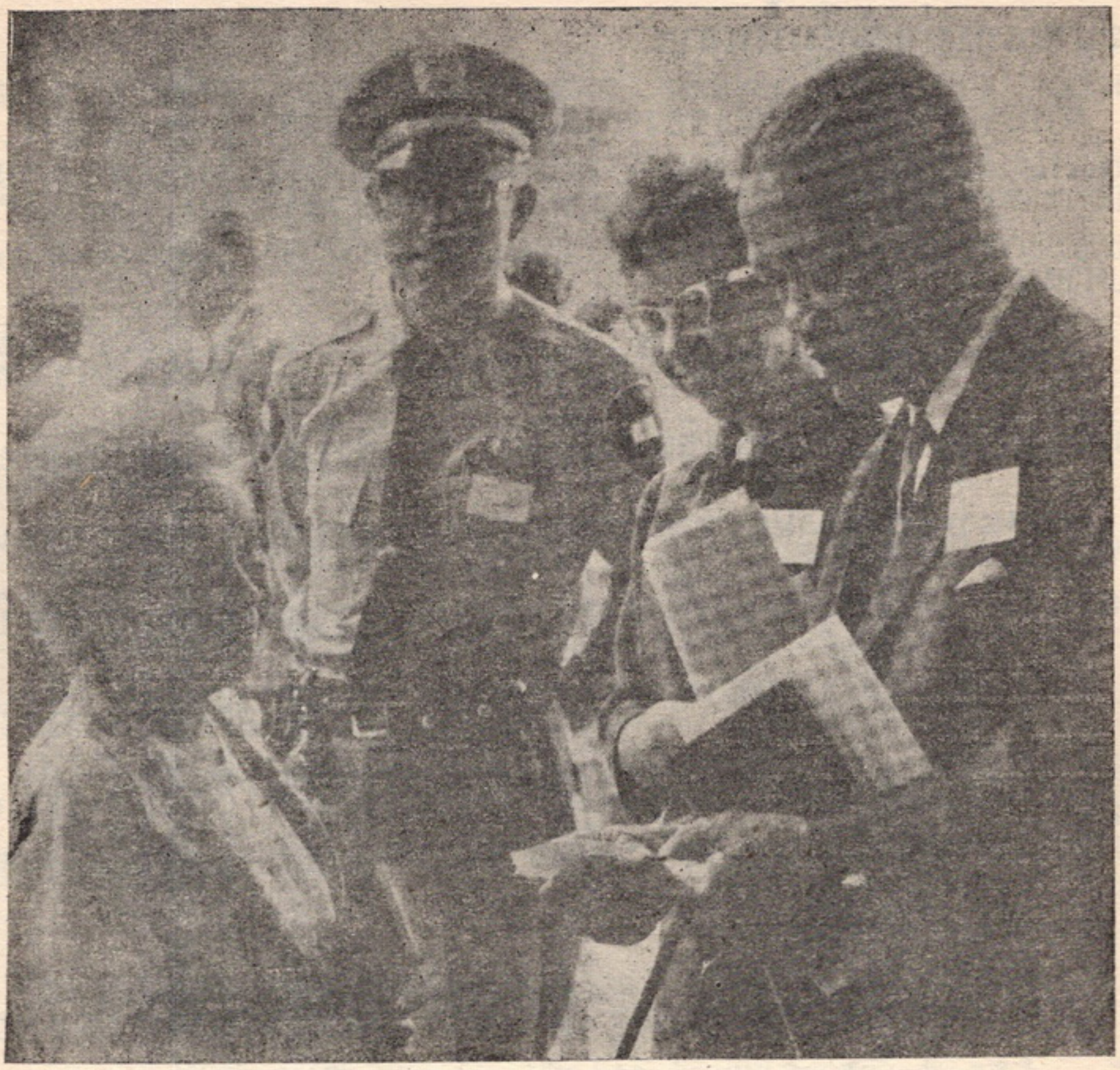

ประชุม IAHR ที่แคลร์มอนต์. ประธาน พ.ส.ล. และนายเอี่ยม สังขวาสี
เลขาธิการกิตติมศักดิ์ องค์การ พ.ส.ล. ทรงปราศัยกับ
ผู้สวมเครื่องแบบ คือ Campus Security Policeman ชื่อ Ray Bolles

และรับถ้วยน้ำผสมนั้นจากผู้ยืนตักให้อยู่ แล้วหยิบขนมแห้งอันเล็ก ๆ ไปรับประทานยืนพูดกันไปทั่ว ๆ จนใครอยากกลับเมื่อไรก็กลับได้ นิสิตผู้หญิงเป็นแผนก น.ส.พ. มาขอสนทนาด้วย แล้วเอาไปลงใน น.ส.พ. ของมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้ารีบกลับมาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็น เพราะเขาจะให้พูด ๒๐ น. ตรง เข้าไปนั่งคอยในห้องประชุมครู่เดียว โปรเฟสเซอร์ผู้จัดรายการก็มาตามให้ขึ้นไปบนเวที ซึ่งข้าพเจ้านึกว่าจะให้พูดที่เครื่องขยายเสียงอันข้างล่าง เขายกเอาที่ยืนพูดไปเก็บ และตั้งโต๊ะกับเก้าอี้แดงนั้น ๔ ตัวสำหรับสัมมนา เขานำข้าพเจ้าขึ้นไปที่โต๊ะนั้นและให้นั่งตรงกลาง ตัวเขานั่งข้างซ้าย แล้วตั้งต้นด้วยแนะนำข้าพเจ้าว่าเป็นใครเท่านั้นแล้วก็เชิญให้พูด ข้าพเจ้าพูดว่า

ใต้ฝ่าพระบาทและท่านผู้ฟังทั้งหลาย

ข้าพเจ้าสำนึกในบุญคุณของท่านผู้จัดการการประชุมนี้เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้ให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าให้ได้ฟังความเห็นจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั่วโลก โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา

ข้าพเจ้าคิดว่าเหตุการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ ได้พิสูจน์ให้เราเห็นแล้วว่าเพราะเราได้ทิ้งศาสนาไว้เบื้องหลังเสียไกลทีเดียว เราจึงหาความสุขกันจริง ๆ ไม่ได้ ในเวลานี้ ศาสนาทุกศาสนามีความมุ่งหมายสูงสุดเช่นเดียวกัน ที่จะเชิดชูมนุษย์ให้สูงกว่าสัตว์เดรฉาน แต่เมื่อเราพากันทิ้งศาสนาเสียแล้ว เราก็ยิ่งไกลจากความเป็นมนุษย์เข้าทุกที ดังเราจะเห็นได้จากการเต้นรำ ร้องเพลง และการแต่งตัว ซึ่งแกล้งเรียกว่าสมัยใหม่ดังในปัจจุบันนี้ ว่าเราได้พากันลืมศักดิ์ศรีของมนุษย์แล้วเพียงไร เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราผู้มีศาสนาจะต้องช่วยกันพยายามเอาความเป็นมนุษย์ของเรากลับมาให้จงได้

บัดนี้โลกเราเต็มไปด้วยความรู้ แต่ไม่มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง เราจะต้องอธิบายให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะในเรื่อง กายกับจิต

ทั้งประเทศไทยและพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะให้ประชาชนเข้าใจและประพฤติพุทธธรรมให้ถูกต้อง และในเวลาเดียวกันก็ให้เขาเข้าใจและเคารพในศาสนาอื่น ๆ ด้วย

ขอพระผู้ศักดิ์สิทธิ์ จงได้โปรดประทานกำลังใจให้เราได้ทำงานอันน่าชื่นชมนี้เป็นผลสำเร็จดังมโนรสเถิด

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านอีกครั้งหนึ่ง

คนฟังทั้งห้องประชุมเงียบกริบ จบแล้วเสียงตบมือกราวใหญ่ จนผู้นำต้องกล่าวอีกครั้งหนึ่งว่าข้าพเจ้าเป็นประธานของ พ.ส.ล. ด้วย แล้วเขาก็ให้ผู้แทนองค์มหาราชาไมซอร์อ่านคำตรัสของท่าน เพราะมหาราชาได้เสด็จมาถึง New York แล้ว แต่เผอิญเกิดสงครามขึ้นทางอินเดียและปากีสถาน เขาจึงโทรเลขเชิญท่านกลับไป คำ

กล่าวของมหาราชายืดยาว ใจความก็อธิบายถึงฮินดูอิซัมว่าดีอย่างไร ๆ แล้วเขาก็เชิญผู้ที่มีชื่ออยู่ในโปรแกรมว่าจะเป็นผู้พูด ให้ขึ้นไปตามที่และพาเรากลับลงมานั่งพัง เรานั่งพัง Prof Ernst Benz เยอรมันพูดคนเดียว เพราะ ๒๒ น. แล้วชักง่วงเลยค่อย ๆ ย่องกลับมานอน

วันที่ ๘ กันยายน ๐๘

ตื่น ๗ น. แต่งตัวไปกินเช้า ๗.๓๐ น. ทุกคนรู้จักยิ้มแย้มเข้ามาคุยด้วย นาย Natanson ผู้เขียนหนังสือ Writer ถึงเข้ามาบอกในห้องประชุมว่า— "ดีมาก ไม่มีผู้ใดกล้าพูดความจริงเช่นท่านเลย!" ข้าพเจ้าถามว่า— "ได้ยินทั้งหมดหรือ?" เขาตอบว่า "อ่อ ทุกคำเลย!" Prof Walter S. Pennington ให้หนังสือที่เขียนเองแก่ข้าพเจ้า ๑ เล่มและเซ็นที่ปกว่า—

To Princess Poon Pismai Diskul

With much regards for her kindly goodness and

making this conference a more significant for all of us.

Walter S. Pennington

Claremont, Calif. U.S.A. September 1965.

ซึ่งน่าจะแปลว่า

ถวายหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล

ด้วยความรู้สึกนับถือในความดีงามของท่านเป็นอันมาก ทั้งยังได้ทรงทำให้การประชุมนี้มีความสำคัญแก่เราทุกคน

วอลเตอร์ เอซ. เพนนิงตัน

แคล์มองต์ คาลิฟอร์เนีย อเมริกา

กันยายน ค.ศ. ๑๙๖๕

ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนได้รับรางวัลชนิดหนึ่ง ที่ทำให้มีกำลังใจยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก รับประทานเช้าและคุยกับคนนั้นคนนี้แล้วก็กลับมาห้อง ๙ น. ก็ออกเดินไปหอ

ประชุมเพื่อฟังโปรเฟสเซอร์ซีลอนพูดเรื่องพระพุทธศาสนาของเขา โปรเฟสเซอร์ O.H. de A. Wijesekera ถ้าจะพูดไทย ๆ ก็น่าจะเป็นศาสตราจารย์วิชาสักการะดอกกระมัง อย่างไรก็ตามท่านผู้นี้เป็นผู้รู้และผู้พูดดีเป็นอย่างยิ่ง คือไม่ทำให้เบื่อหน่ายที่จะฟัง เพราะย่อเนื้อความให้เข้าใจได้แจ่มแจ้ง โดยที่ไม่ยาวนานจนเกินไป พอเปิดให้ถามก็มีคนถาม ๒ คน ๆ หนึ่งเป็นคริสเตียน อีกคนหนึ่งเป็นฮินดู คนนี้ถามว่า "พระพุทธเจ้าเป็นเพียงมนุษย์เท่านั้นไม่ใช่หรือ?" ท่านวิชาสักการะพูดว่า "อันนี้ไม่ใช่ปัญหา เพราะฉะนั้นไม่ต้องตอบ" แล้วก็เดินกลับไปนั่งที่ เสียงตบมือเห็นด้วยลั่นไป ศาสตราจารย์คนหนึ่งมาจาก Temple University ถามข้าพเจ้าว่า "มหายานเรียกท่านว่าหินยาน แล้วท่านเรียกเขาเป็นพิเศษอย่างไร?" ข้าพเจ้าตอบว่า "เราไม่โต้ตอบกับใคร เพราะไม่จำเป็น" เข้าเลยหัวเราะ มีพวกมูลนิธิเอเชียไปดูงาน ๒ คน ๆ หนึ่งคือ Mr. Harry Pierson ผู้เคยอยู่เมืองไทยเรานี่เอง เราจึงดีใจมากที่พบกันอีก รู้สึกว่าแกรู้เรื่องเมืองไทยดีโดยเฉพาะเรื่องพระที่สึกไปแล้ว รู้ด้วยว่าผู้ใดรับไปทำงานด้วย ซึ่งเราเองก็ยังไม่รู้ ข้าพเจ้าถามว่าทำไมจึงรู้เล่า? เขาตอบว่าเราต้องติดตามงานของเราอยู่เสมอ ทำให้เรานึกขันว่าถ้าพูดกับไทยเราเอง เขาจะกลับสัตย์เอาทันทีว่าเพราะเราไปบอกเขาน่ะซีเขาจึงรู้ แท้ที่จริงเราได้รู้อะไร ๆ จากพวกคนต่างชาติมากกว่าพวกเราเองเป็นอันมาก ถ้าคิดดูว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? ก็จะเห็นได้ทันทีว่าชาวต่างประเทศนั้นเขาทำงานกันจริงจัง เขาไปอยู่ที่ใดเขาก็เล่าเรียนเรื่องราวในที่แห่งนั้นจนเลื่อนชั้นได้ว่าเป็นผู้รู้จริง คือ Expert เขาไม่ได้ไปอยู่เพื่อความสุขสบายของเขาเองเลย ทำอย่างไรหนอเราจึงจะมีผู้พูดดี ๆ ไม่ใช่เก่ง ๆ มาทำความเข้าใจกับโลก เช่นท่านศาสตราจารย์ ๒—๓ คนเหล่านี้บ้าง

จบเรื่องเถรวาทในซีลอนแล้ว ก็ถึงโปรเฟสเซอร์ Jean Filliozat ชาวฝรั่งเศสพูดเรื่องฮินดูอิซัมทางใต้ของอินเดีย จบแล้วมีผู้ซักถามมากมาย จนถึงเวลากินกลางวันก็ยังไม่จบ เรารับเชิญ Mr. Cassey มิสเตอร์แคซซี่ผู้เคยมาเมืองไทยหลายปีมาแล้ว เขามาคอยรับเรา ๒ คนไปรับประทานกลางวันที่สถานที่คนชรา เรียกว่า Pilgrim Place อยู่ติดต่อไปกับมหาวิทยาลัยนี้ เราจึงต้องออกจากที่ประชุม พอเดิน

ออกมาก็พบ Mr. Cassey กับเพื่อนเป็นผู้ขับรถคอยอยู่แล้ว จึงขึ้นรถยนต์ไปด้วยกัน เขาพาไปยังสำนักงานของ Pilgrim Place นี้ก่อน เป็นเรือนชั้นเดียวหลังเล็ก ๆ มีเจ้าหน้าที่ทำงานอยู่เป็นกำหนดเวลา ผู้ใดมีกิจธุระอย่างไรก็มาแจ้งให้ที่นี่ทราบ เขามีกรรมการจัดซื้อที่ดินอันนี้แล้วเปิดรับสมาชิกผู้มีอายุตั้งแต่ ๖๕ ขึ้นไปจะเข้าไปปลูกบ้านอยู่เองก็ได้ หรือจะไปอยู่ที่เขาทำไว้ให้ก็ได้แล้วแต่ใจสมัคร มีห้องรับแขกห้องอาหารรวมกัน และมีผู้จัดทำเลี้ยงดูเป็นเวลาเช่นเดียวกับโรงแรม อาหารที่ทำก็เลือกทำแต่พอเหมาะกับอาหารคนแก่ถูกต้องตาม Vitamin เกือบทุกคนมีรถยนต์ของตัวเองและอายุ ๘๐ แล้วก็ยังขับรถได้อยู่ เรา ๒ คนขึ้นรถไปด้วยใจเต้นตุบตับ ๆ แต่เขาก็ขับกันได้อย่างระวังดี Mr. Cassey พาไปสโมสรเพื่อให้เราได้ล้างมือล้างหน้า แล้วพาขึ้นรถดูสถานที่ทั่วไป แลดูน่าอยู่เหมือนเมืองในเทพนิยาย ใครอยากอยู่กับใครก็ไปปลูกอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ ๆ เรือนหลังเล็ก ๆ รูปร่างต่าง ๆ จัดเข้าที่ได้เหมาะเจาะกับถนนและต้นไม้ มีความร่มรื่นสงบสงัดสบาย อากาศก็เย็นไม่ถึงมีสโนว์ น่าจะเรียกว่า — สวรรค์ของคนชราแท้ทีเดียว ขึ้นรถดูจนทั่วแล้วเขาก็พาไปที่ห้องอาหาร พอลงจากรถก็ได้ยินเสียงสรวลเสเฮฮากันอึงคนึงอยู่ในห้องพักข้างใน เสียงนั้นดังเหมือนความสนุกของเด็กวัยรุ่น แต่พอเปิดประตูเข้าไปแล้ว ก็พบแต่ผมขาวเดินเตาะแตะ ๆ คุยกันลั่นไป ทุกคนแต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ ยิ้มย่องผ่องใสทุกคน คนที่ท่าทางกระฉับกระเฉงหรือเป็นเด็กหน่อยก็คือ ผู้ที่แรกเข้ามาคืออายุ ๖๕ ปี มิฉะนั้นก็คือภรรยาท่าน ๗๐ — ๘๐ — ๙๐ เหล่านั้น ท่านพวกนี้โดยมากเป็นพวกมิชชันเนรีที่เคยไปอยู่ในต่างประเทศมานาน ๆ โดยมากในเมืองจีน ข้าพเจ้าถามหาผู้เคยอยู่ในเมืองไทยไม่มีที่นี่ รู้สึกเสียดายเพราะท่านพวกนี้สมองยังดี จำอะไร ๆ ได้ดี คิดว่าผู้เขียนหนังสือในทางประวัติศาสตร์น่าจะไปคุยด้วยคงจะได้ประโยชน์ไม่น้อย Mr. Cassey ขอให้จัดโต๊ะพิเศษ ๑๐ คนให้และก่อนจะรับประทานอาหารก็มีการขอบคุณพระเจ้า say grace กันทั้งห้อง โดยเปลี่ยนกันทำเป็นวัน ๆ ไป ท่าทางจริงจังมั่นคงทุกคนและทุกโต๊ะ เราได้แต่นั่งชมความเชื่อมั่นของเขา จบแล้ว Mr. Cassey ก็ลุกขึ้นแนะนำข้าพเจ้าและคุณเอี่ยม สังขวาสีว่าเป็นใครและเป็นผู้วิเศษอย่างไร ๆ บ้าง จำได้จนว่าเมื่อแกไปหาข้าพเจ้าที่บ้านในกรุงเทพฯ นั้นได้เห็นคุ

คนหนึ่งมาหาอยู่ก่อน ครั้นเขาจะไปเขาก็ลงนอบน้อมกับพื้นแก่ท่านหญิง (คงจะกราบนั้นเอง) ทำให้เห็นว่าเขานับถือท่านเพียงไร ส่วนคุณเอี่ยมก็เคยเป็นถึงประธานสภาเทศบาล เพราะฉะนั้นจึงยินดีเชิญมาให้พวกเราได้รู้จัก เสียงก็สั่นมือก็สั่นแต่ยังลุกขึ้นยืนพูดได้ฉะฉาน พูดแล้วก็ยกมือห้ามว่า—"ไม่ต้องตอบ" เราก็เลยกินสบาย มีซุปนม ปลาซอสขาวกับมันบด ผักต้ม และมีสลัดสดอีก ๑ จาน ของหวานก็สังขยาฝรั่งแล้วน้ำชากับขนมแห้ง พอดีอิ่มพูดจากันอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็ลากลับมาพักห้อง พบขวดดอกไม้ผูกการ์ดชื่อ Mr. Taira ผู้เป็นรองประธาน W.F.B. ในซานฟรานซิสโก ส่งมารับที่นี่ เราขอให้แม่บ้านเอาไปวางในห้องรับแขก จะได้ชมทั่วๆ กัน

บ่าย ๑๗.๓๐ น. มีการรับรอง Reception ที่ Platt Center ถึงเวลา ๑๗ น. เราก็ออกเดินไป ยิ่งเดินก็ยิ่งไกลเข้าทุกที ผ่านสวนดอกไม้งามๆ ไปแล้วข้ามถนนใหญ่สายหนึ่ง จึงขึ้นบันไดสวนแล้วเข้าไปในตึกใหญ่หลังหนึ่ง พอโผล่เข้าไปก็สดุ้งเกือบร้องโอ๊ย เพราะมีพระองค์หนึ่ง แต่งตัวสีสันหน้าตาไว้เคราเหมือนรูป Rasputin ของรัสเซียไม่มีผิดเลย เป็นแต่เล็กกว่าเท่านั้น เผอิญเดินหลีกไปข้างหนึ่ง ไม่เข้ามาทักทายจับมือด้วย แต่เดินอยู่ในหมู่ผู้หญิง ๒—๓ คนที่แต่งตัวชนิดเต็มเปาคือ มีเท่าไรก็ใส่หมดแต่ท่าทางไม่ครบบาท มีน้ำสะตรอเบอรี่สีแดงในอ่างแก้วกับขนม cookies ต่างๆ เลี้ยงตามแบบ เสร็จแล้วเชิญเข้าไปนั่งฟังดนตรีพิเศษในห้องดนตรี คือพวกผู้หญิงที่แต่งตัวเต็มเปาเหล่านั้นเองเป็นผู้เล่น คนหนึ่งเล่น chelo คนหนึ่งดีดหีบเพลงโบราณเสียงเหมือนขิมจีน อีกคนหนึ่งเป่าขลุ่ยไม้เช่นของเรา แต่ตรงปากมีผ้าพันอยู่ขาวๆ ผู้ชายคนหนึ่งเป่า claronet และคนหนึ่งร้องเพลง คนกำลังมากันเรื่อยๆ แต่ผู้เล่นเขาไม่เอาใจใส่ว่าใครจะมาหรือไม่มา พอถึงเวลาตรงกับในโปรแกรมแล้วเป็นเล่นที่เดียว เขาบอกว่าจะเล่นเพลงของอังกฤษในสมัยโบราณ มีเพลงแต่งงานของ Henry ที่ ๗ เป็นต้น พอเขาตั้งต้นเล่นแล้วเราทุกคนตลึง มันเพราะเหลือกำลังทั้งๆ ที่มีเพียง ๕ คน เราต้องยอมว่าไม่เต็มบาทก็ช่างเถิด เพราะมีวิชาพิเศษจริง ซ้ำยังร้องเป็นภาษาอังกฤษให้เราเข้าใจได้ จึงทำให้เพลิดเพลินเป็นอันมาก เสียงตบมือกราวๆ จนจบเกือบ ๑๙ น. เราเลยเดินต่อไปกินเย็นแล้วกลับห้อง คุณเอี่ยมยังมีแรงไปฟัง

สัมนาที่ห้องประชุมใหญ่อีก ข้าพเจ้ากลัวไม่เข้าใจแขกพูดเป็น ๒ คนเลยไม่ไป อยู่ซักผ้าอาบน้ำนอน

วันพฤหัส ที่ ๙ กันยายน ๐๘

เช้า ๗.๓๐ น. ไปกินเช้า มีโปรเฟสเซอร์คนหนึ่งเข้ามานั่งกินด้วย และบอกว่าขอบใจที่ข้าพเจ้าพูดในวันแรก เพราะไม่เคยนึกว่าจะมีผู้พูดอย่างนี้ เขาขอหนังสือสังคมพุทธข้าพเจ้าไปเล่มหนึ่ง แล้วกลับมาห้อง ๙ น. แต่งตัวไปหอประชุมใหญ่ เพื่อฟังโปรเฟสเซอร์ Smith พูดเรื่องศาสนาต่าง ๆ อธิบายดีเป็นอันมาก แต่ไม่ค่อยแตะเรื่องพุทธศาสนา เห็นได้ถนัดว่าส่วนใหญ่พอใจในศาสนาพุทธ แม้หนังสือที่มาวางขายกันก็มักจะมีชื่อว่า New Religion โดยมาก แต่ถ้าเปิดดูข้างในแล้วจะเต็มไปด้วยพุทธธรรม ๑๒ น. ถึงเวลาอาหารกลางวันกำลังเดินออกมาถึงหน้าห้องใหญ่ก็มีผู้ใหญ่คนหนึ่งเข้ามาพูดกับคุณเอี่ยม สังขวาสีว่า V.O.A. (Voice of America) เขาขอให้ท่านหญิงพูดเรื่องประชุมนี้เป็นภาษาไทย ๑๕ นาที ภาษาอังกฤษ ๑๕ นาทีจะได้หรือไม่ ? ถ้าได้จะให้มาอัดเทปเวลาไรและที่ไหน เราก็ตกลงไปว่าพรุ่งนี้เวลา ๑๑ น. ที่ Kimberley ที่เราพักอยู่ ข้าพเจ้าก็รีบไปรับประทานกลางวัน แล้วนั่งร่างคำพูดแต่ไม่มีทางจะเขียนได้ เพราะคนนั้นมาคุยด้วยคนนี้มาคุยด้วย ลงท้ายต้องหนีคนกลับไปเขียนที่ห้อง

วันนี้ตามโปรแกรมกองใหญ่เขาให้ไปเที่ยวดูวัดโบราณที่พวกสเปญมาสร้างเป็นวัดแรกในคาลิฟอร์เนีย ข้าพเจ้าเคยดูแล้ว คุณเอี่ยม สังขวาสีก็ไม่ติดใจจะดู เราจึงเลยให้ศรเทพเรียกกันว่า Sonny เป็นหลานชายคุณเอี่ยมเรียกว่าคุณลุงและเผอิญมาช่วยพวกมหาวิทยาลัยเลี้ยงดูเราอยู่ทุกเวลาอาหาร แกมีรถของแกเอง เราเลยขอให้ศรเทพพาไปเที่ยวตามเมือง Pomona และดูชีวิตคนตามหัวเมือง มีร้านขายของเป็นตึกชั้นเดียวโดยมาก และเป็นสาขาของร้านใหญ่ ๆ ในกรุงเช่น Department Store

ต่าง ๆ มีของทุกชนิดที่เราต้องการ เราก็เดินเร่ร่อนดูนั่นดูนี่ แวะกินขนมน้ำชาแล้วก็กลับ เมืองแถวนี้กำลังก่อสร้างกันอยู่เรื่อย แต่ไม่แน่นไม่สูงลิ่ว ๆ คอตั้งบ่าเช่นในเมือง ไปทางไหนก็พบแต่รถยนต์จอดเบียนแผ่น ๆ ไป กลับถึงห้องอาบน้ำรีดผ้าสบาย จน ๑๙ น. จึงแต่งตัวไปรับเลี้ยงที่ Slang House ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับสำนักงานกลาง เป็นการมหาวิทยาลัยแคล์มองต์เลี้ยงพวกที่มาประชุม มีคนมาตั้งแต่ท่านนายกเทศมนตรีจนพวก น.ส.พ. แน่นจนเกือบไม่มีที่นั่ง เขาจัดเลี้ยงแบบบูเฟ่ดินเน่อร์ มีเบียร์ มีเหล้าองุ่นทั้งขาวแดงใส่ถังตั้งเป็นถัง ๆ อาหารก็เดินเข้าคิวรับกันมานั่งตามโต๊ะเล็ก ๆ รอบสระน้ำมีนักเรียนทั้งหญิงชายแต่งตัวแบบคาลิฟอร์เนียนใต้ เดนเล่นกีตาขลุ่ย แมนโดลิน ร้องเพลงเบียนหมู่ ๆ ไปตามโต๊ะอาหาร การขนยก จัดสถานที่ด้วยใบไม้ลูกไม้และปักธงเล็ก ๆ ของทุกชาติไว้ตามโต๊ะนั้นพวกนิสิตก็จัดทำกันได้เอง ไม่มีผู้ใดอายในการทำงานกันเลย รู้สึกว่าแทนที่เขาจะจัดงานกันว่าอย่างไหนต่ำอย่างไหนสูงนั้นเป็นไม่มีเลย ยิ่งทำได้ทุกอย่างยิ่งเป็นของเก่อย่างที่สุด เรียกว่าอยู่ได้ด้วยตัวเอง และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนานัก

ในตัวตึกมีห้องแสดงรูปภาพเขียนให้ดูเป็นห้อง ๆ มีของจีน ญี่ปุ่น และของบาลี ห้องบาลีนี่ดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีรูปเขียนสีและทองเป็นรูปใหญ่ ๆ ติดบนฝาผนังเป็นเรื่องรามเกียรติ์ เราจึงเข้าใจได้ทุกตอนและทำให้สนุกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะรูปทศกรรฐ์แผลงฤทธิ์เป็น ๒๐ เศียร ๒๐ กรนั้น เขาเขียนงามเป็นอย่างยิ่ง ทั้งสีสันและท่าทาง เราแลเห็นอำนาจยักษ์ได้ในทันที ผู้เขียนคนนี้จะต้องเป็นคนพิเศษชนิดหาได้ยากเป็นแน่นอน เรากินกันไป คุยกันไป ถ่ายรูปกันไปจน ๒๑ น. เศษก็ต่างคนต่างลากันกลับ เราเดินกลับมาห้องได้สบายคราวนี้ เพราะไม่สู้ไกล

วันที่ ๑๐ กันยายน ๐๘

๗.๓๐ น. ไปกินเช้ากลับมาแต่งตัวไปที่ประชุมใหญ่ วันนี้คนแน่นเพราะ Dr. Manual Sarkisyanz จะพูดเรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศพม่า ซึ่งทุกคนอยากฟัง

โปรเฟสเซอร์คนนี้อยู่ในพม่านาน เล่าได้อย่างดีและทำให้รู้ได้อย่างละเอียดภายใน ๔๐ นาที มีผู้ถามเหลวๆ ๒—๓ คน ลงท้ายแกตอบอย่างขันๆ ว่า ถูกแล้วทุกข้อที่ถามเลยได้ฮาครืน เพราะถ้าฟังให้ดีแล้วจะเข้าใจได้ว่าที่เขาตอบเช่นนั้นแปลว่า ขี้เกียจพูดด้วย

ข้าพเจ้ารีบกลับมาอัดเทปไปออกอากาศกับ V.O.A. ที่ห้องรับแขกใน Kimberley House ถึง ๑๑ น. เจ้าหน้าที่เขาก็มากัน ๓ คน ถือกระเป๋าเครื่องมือมาราวกับหมอฟัน เปิดกระเป๋าหยิบโน่นหยิบนี่จิ้มปลั๊กไฟฟ้า แล้วก็ให้ข้าพเจ้าพูดกับไมโครโฟนเป็นภาษาไทย ๑๕ นาที เป็นภาษาอังกฤษ ๑๕ นาที อีก ๒ คนไปยืนคอยห้ามคนไม่ให้เข้ามาทำเสียงอะไรใกล้ๆ ข้าพเจ้าพูดว่า

สวัสดีท่านผู้ฟัง

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมากที่ได้มีโอกาสมาประชุม เรื่องประวัติศาสตร์ศาสนาต่างๆ ซึ่งกำลังมีอยู่ที่มหาวิทยาลัยแคลมองต์ เพราะ :—

๑. ข้าพเจ้าได้มีโอกาสพบผู้มีสมองใช้เพื่อความเจริญ และความสงบสุขของมวลมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ทุกแห่งในโลกของเรา แม้จะไม่ใช่ส่วนมากก็ตาม

๒. ข้าพเจ้าได้มีโอกาสได้เห็นได้รู้จักท่านผู้รู้ต่างๆ ซึ่งจะทำให้ข้าพเจ้ามีความคิดต่อไป

๓. ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านผู้คิดรวมสมองของโลกให้ได้มาพบกัน เพื่อความสุขโดยเฉพาะในเรื่องศาสนา อันเป็นของยากที่จะเข้าใจให้แจ่มแจ้งได้

มนุษย์มีสิ่งสำคัญอยู่ ๒ อย่าง คือ กายกับจิต ถ้ามีแต่กายก็เป็นศพทำอะไรไม่ได้ ถ้ามีแต่จิตก็จะเห็นไม่ได้ว่าอยู่ที่ไหน แต่จิตเป็นผู้บัญชาให้กายทำตาม จิตจึงย่อมสำคัญกว่ากาย ถ้าเราเห็นว่าคำว่าศาสนาเป็นคำที่เร่อร่า เราจะเรียกศาสนาว่าหลักใจของมนุษย์ก็ถูกต้องเหมือนกัน ถ้าเราไม่มีหลักใจแล้ว เราจะมีสิ่งไรที่ผิดกับสัตว์อื่นๆ บ้าง เพราะเจ้าพวกนั้นมันก็มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกข์สุขเช่นเดียวกับ

เราเหมือนกัน ที่เราสูงกว่ามันก็เพราะเรามีความรู้จักผิดชอบ ชั่วดี และบังคับตัวเองได้ ซึ่งเราได้ความรู้นี้มาจากศาสนาโดยแท้ อีกประการหนึ่ง กายต้องการอาหารและยารักษาในเวลาเจ็บไข้ฉันใด จิตก็ต้องการอาหารและยารักษาจิตเหมือนกันฉันนั้น บางทีจิตจะต้องการยิ่งกว่ากายเสียอีกและยารักษาจิตก็มีแต่ทางศาสนาเท่านั้น

จริงอยู่ ศาสนามีอยู่ต่างๆ กัน แม้แต่ศรัทธาคือ Faith ก็มีอยู่ ๒ ชนิด คือ เชื่ออย่างงมงาย และเชื่อโดยปัญญา บัดนี้เราโตแล้วเราศิวิไลซ์แล้ว เราจึงควรเชื่ออย่างชนิดหลังได้ อย่างไรก็ตาม คนที่มีศาสนาเป็นทางดำเนินชีวิต ดีกว่าผู้ไม่มีทางเดินเป็นอันมาก มนุษย์มากมายก่ายกอง ฉะนั้นก็จำจะต้องมีทางเดินหลายๆ ทาง ต่ำบ้าง สูงบ้าง กว้างบ้าง แคบบ้าง แต่แม้จะเดินทางคนละทางเราก็มีความมุ่งหมายไปสู่สุดทางเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงไม่มีเหตุจะต้องมาเถียงกันให้เสียเวลา ทางดีของเราคือมาพบกันเพื่อช่วยกันสร้างความดี ที่เรากำลังทำกันอยู่นี้ก็ควรนับว่าประเสริฐอยู่แล้ว ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นประธาน พ.ส.ล. อยู่ จึงขอโอกาสบอกให้ท่านทั้งหลายทราบด้วยว่า ความมุ่งหมายของ พ.ส.ล. มีอยู่ว่า —

๑. ให้สมาชิกได้ประพฤติพุทธธรรมโดยถูกต้อง

๒. เพื่อความสามัคคีในมวลสมาชิก

๓. เพื่อเผยแพร่พระพุทธธรรม

๔. เพื่อทำงานให้แก่สังคม การศึกษา วัฒนธรรม และมนุษยธรรม

๕. เพื่อสันติสุขแก่มวลมนุษย์ทั่วโลก และพร้อมที่จะรวมงานกับผู้ที่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน

แม้จะเป็นศาสนาใดก็ตาม เราควรแยกการเมืองกับทางศาสนาออกจากกัน เด็ดขาด เพราะพระพุทธเจ้าทรงสละการเมืองมาทำงานเพื่อหมู่มนุษย์เท่านั้น เราผู้เชื่อถือบูชาพระองค์จึงต้องทำตาม ขอกุศลที่เราได้ช่วยกันทำนี้ จึงเกิดผลเป็นความสุขสงบแก่โลกมนุษย์ ซึ่งกำลังมีแต่ความเดือดร้อนอยู่ทุกหนทุกแห่งนี้เถิด

สวัสดี

เขาบอกเราว่าจะส่งออกอากาศทั่วโลก และส่งเทปไปที่กรุงวอชิงตันในวันนี้ทางเรือบิน แล้วจะให้เราม้วนหนึ่งเพื่อจะให้เก็บไว้ เมื่อเขากลับไปแล้วเราก็ไปกินกลางวันแล้วกลับมาพักห้อง คำว่าพักนั้นคือกลับมาเขียนหนังสือหรืออาบน้ำแต่งตัว บ่าย ๑๕ น. ไปฟังประชุมกลุ่ม ๔ โปรเฟสเซอร์ Zackmer เยอรมันเป็นผู้พูดเรื่องยุทธิษเฐียระ เล่าเรื่องย่อ ๆ พอให้รู้ แล้วกล่าวว่าเมื่อยุทธิษเฐียระออกจากเมืองไปพร้อมกับน้อง ๕ องค์ด้วยกันนั้น ได้พูดว่าอย่างไร ตอนแบ่งสันปันส่วนกันได้พูดว่าอย่างไร และในที่สุดก่อนจะตายได้พูดว่าอย่างไร ฟังตอนแรกข้าพเจ้าก็ยังไม่เข้าใจว่าเขาเอาเรื่องนิทานมหาภาระตะมาเล่าทำไม จนตอนจบจึงได้เข้าใจว่าเขาไม่ได้เล่านิทานแข่งกันว่า เรื่องของใครสนุกกว่ากัน แท้ที่จริงเขาเอารสของเรื่องมาพิจารณากันต่างหากว่าถูกผิดและเป็นประโยชน์อย่างไรบ้าง จบแล้วเราไปฟังพวกญี่ปุ่นพูดทางห้อง ๓ ซึ่งอาจารย์ญี่ปุ่นกำลังพูดเรื่อง Krata ในมหายาน ภาษาอังกฤษฟังได้แต่ยาวไปสักหน่อย เมื่อไรหนอเราจะมีคนทำงานได้จริงจังเช่นญี่ปุ่นบ้าง เราออกจากห้องนี้ไปเที่ยวหาห้องที่เขาอธิบายเรื่องเชน หาไม่พบกันหลายคนเพราะเขาเปลี่ยนห้อง เลยพากันกลับมาห้อง Snack Room กินน้ำชา สนทนาปราศรัยกันจนถึงเวลากลับไปอาบน้ำแต่งตัวเก็บของ แล้วไปกินเย็น ๒๐ น. ไปห้องประชุมใหญ่ คนแน่นทั้งผู้ประชุมและผู้ฟังเพราะวันนี้เป็นวันหลังของการประชุม มีคนเข้ามาหาข้าพเจ้าหลายคน มีของกองทัพอเมริกันที่ไปเกาหลีมา เขาบอกข้าพเจ้าว่าทหารไทยเป็นทหารที่ดีนัก อีกคนหนึ่งบอกว่า เขาเป็นเพื่อนของ ปรก อัมรนันท์ อีกคนหนึ่งเป็นผู้หญิงที่เพิ่งกลับมาจากเมืองไทย เดินลงมาหาจากที่นั่งของแกเพื่อจะบอกว่าฉันจะกลับไปเมืองไทยอีก เท่านั้น วันนี้มีคนพูดดี ๆ หลายคน อาจารย์หญิงเยอรมันชื่อ Anmarie Chimmel พูดดีเป็นอย่างยิ่งด้วยเสียงก็ดี พูดก็ชัดเจน เนื้อเรื่องคือการสอนในมหาวิทยาลัยก็พอดี ไม่ยาวไม่สั้นเกินไป ทุกคนชอบมาก อีกคนหนึ่งอาจารย์ญี่ปุ่นชื่อ Nao Fusa Hirai รูปร่างหน้าตาเหมือนคุณมนตรี ตราโมช เกือบเป็นคนเดียวกัน เขาพูดแนะนำให้ที่ประชุมแก้ไขระเบียบบางอย่าง แต่วิธีพูดดีและชัดด้วย คนหลังเป็นยิวเอะอะสักหน่อย แต่ก็พอฟังได้ พอถึงเบี่ดให้ถามก็ยุ่ง เพราะพวกอินเดียนไม่ค่อยยอมหยุดพูด ซ้ำยังมีพวก

ฮังกาเรียนคนหนึ่งหัวขาวโพลน กระโดดเข้าไปตะโกนที่ไมโครโฟนในภาษาของตัว ออกท่าทางรุนแรงแล้วก็เดินออกจากที่ประชุมไป ไม่มีใครเข้าใจภาษาของแก แต่รู้กันว่าแกเป็นผู้หนีภัยมาจากฮังการี และเคืองแค้นพวกคอมมูนิสต์เป็นกำลัง ที่ออกมาแผดเสียงเสียวันนี้ คงจะทำให้สบายไปหลายวันกระมัง ทุกคนมองดูด้วยสงสาร ไม่มีผู้ใดห้าม จนแกจบไปเองเวลา ๒๒ น. ซึ่งเราก็ถึงเวลาจบตามไปด้วย อากาศเย็นเหมือนงานฤดูหนาวของเรา ต่างคนต่างเดินกลับมานอน.

วันที่ ๑๑ กันยายน ๐๘

๗.๓๐ น. ไปกินเช้า หมอกลงเต็มจน ๘ น.แล้วก็ยังไม่บาง ปรอท ๕๘ ฟ. เรากลับมาแต่งตัวเก็บของแล้วรีบไปหอประชุมใหญ่เพื่อพิธีปิดประชุม Professor Widengren ผู้เป็นนายกกับ Mr. C.J. Bleeker เลขาธิการ ขึ้นไปบนเวที ๒ คน เลขาฯ อ่านรายงานการประชุมแต่ต้นจนจบ แล้วขอความเห็นที่ประชุม แน่นอนทีเดียว ผู้ที่ไม่ต้องทำงานก็รู้ไม่ได้ว่ามันติดขัดอย่างไรตรงไหน มีความเห็นเท่าไรก็ออกมาพูดกันสนุกไป และไม่รู้จักจบเสียด้วย แต่นายกฯ เป็นคนแข็งมาก แกตอบสั้นๆ ด้วยเหตุผล แล้วสรุปว่าเราจะไม่เปลี่ยนเพราะเหตุนั้นๆ หมดคนพูดแล้วก็เชิญ Mr. Bouquet คนอังกฤษขึ้นไปตอบขอบคุณในนามของผู้มาประชุมทั้งหมด แล้วนายกฯ กล่าวสรุปผลของการประชุม ประเทศญี่ปุ่นได้ชมเชยว่าเอาใจใส่จริงและขยันด้วย ส่วนอินเดียถูกต่อว่าๆ ขาดงานไป ลงท้ายกล่าวอำลาว่า—โอเรอวัว Au Revoir ซึ่งแปลว่าจะพบกันใหม่ แล้วเป็นอันจบพิธีปิดการประชุม

ต่างคนต่างกลับมาเก็บของอีกครั้งแล้วไปกินกลางวัน กลับมาขนของออกมาคอยรถมารับ ที่นี่เขามีเรือบินกันได้เช่นรถยนต์ เห็นบินกันไปมาทั้งกลางวันกลางคืน เป็นแต่ลำเล็กๆ ผิดกับเรือบินเมล์ ได้ถามเขาว่าทำไมอนุญาตให้มีได้ เขาตอบว่าทำไมถึงให้มีรถยนต์ได้ มันก็เหมือนกัน แต่เขามีกฎหมายเข้มงวดเป็นพิเศษสำหรับเครื่องบิน เราเห็นจะเข้าใจเขาไม่ได้ เพราะเหตุการณ์ไม่เหมือนกัน ๑๓ น. เศษ Russell Wulff กับ Pat ก็ขับรถมารับ เขามารถเล็กของเขาเอง เราจึงเอาของไปไม่ได้หมด

๑๑

นายกเทศมนตรีเมืองแคล์มองต์ กับภรรยา จัดเลี้ยงต้อนรับหลังการประชุม

ตกลงขอให้ Sonny หรือศรเทพเอากระเป๋าใหญ่ขึ้นรถเมล์ไปส่งโฮเตลในลอสแอนเจลีส ให้ เราเอากระเป๋าเล็กขึ้นรถมากับ Russell ทางสวยงามวิ่งได้สบาย ๒ ข้างทางเต็มไป

ด้วยการเพาะปลูกและโรงกลั่นน้ำมัน สิ่งก่อสร้างก็ทำกันอยู่เรื่อยๆ ยังไม่มีตึกสูงระฟ้า เพราะที่ดินยังมีอยู่อีกมาก ถ้าข้าพเจ้าเป็นคนอเมริกันจะออกมาอยู่อย่างนี้สบายกว่าอยู่ในที่เอะอะอึกทึกเป็นไหนๆ หรือจะเป็นเพราะว่าเราแก่แล้วก็เป็นได้ รัซเซลเขาสงสารข้าพเจ้าว่ามัวทำงานไม่ได้เที่ยว เลยพาไปดู Disney Land ดิซนี่แลนด์ดีกว่าที่คิดไว้ เผอิญวันนี้เป็นวันเสาร์คนแน่นเลยไม่ค่อยสนุก ขึ้นรถไฟเล็กๆ ดู ๑ รอบแล้วก็เดินเตาะแตะอยู่ตามใกล้ๆ ถ้าจะดูให้ทั่วจริงน่าจะไปแต่เช้าในวันธรรมดาแล้วเที่ยวกินอาหาร และดูให้ทุกแห่ง คงจะได้ความรู้แปลกๆ บ้าง ได้ยินว่าโรงแสดงของ G.E. ใน World Fair เขาก็จะซื้อมาไว้ที่นี่ด้วย เราเดินในมหาวิทยาลัยมาพอแล้ว เลยยอมแพ้กลับขึ้นรถไปดูพิพิธภัณฑ์รูปขี้ผึ้งของพวกดาราหนัง เขาทำได้ดีเหมือนกัน ถ้าเราทำบ้างเห็นจะต้องใช้ห้องเย็นตลอดปี แล้วมาโฮเตล Hollywood Roosevelt พบน้อง ๒ คนวิ่งเข้ากอดกันกลม เพราะอยู่ๆ ก็ต้องแยกกันไปตั้ง ๑ อาทิตย์ พักจัดห้องอาบน้ำแล้วออกไปกินข้าวร้านเจ๊ก ตกแต่งร้านเสียหรูหราแต่อาหารนั้นไม่เป็นรสเลย คุณเอี่ยม สังขวาสี คลั่ง Wantan คือเกี๊ยว แต่สั่งมาก็ได้แป้งหนาแข็งๆ ทั้งนั้น กินแล้วค่อยๆ เดินดูร้านขายของมาตามทางจนถึงโฮเตล พอทันเวลาที่ Dr. H. Priebe นายกสมาคมพุทธในลอสแอนเจลีส Mr. & Mrs. Zimmermann, Russell and Pat มาถึงพอดี เราก็ไปเบิดห้องคุณเอี่ยมเป็นห้องรับแขก แล้วฉายหนังไทยที่เราเอาไปด้วยให้ดู แล้วลากลับมานอนเพราะหมดแรง

วันที่ ๑๒ กันยายน ๐๘

๗.๓๐ น. ลงไปพร้อมกันแล้ว เดินไปร้านอาหารเล็กๆ เพื่อทดลองดูแปลกๆ เพราะน้องบอกว่าดีมาก แต่เขายังไม่เบิด เดินเลยไปดูตามร้านต่างๆ ก็ยังไม่เบิดจน ๘ น. เศษ จึงต้องเดินกลับมากินเช้าในโฮเตล แล้วนั่งคอยรถของเรือบินมารับจากโฮเตล ๑๑.๑๕ น. รถก็มาถึง ต่างคนต่างส่งของให้เจ้าหน้าที่เขารับไปแล้วขึ้นไปหาที่นั่งตามพอใจ รถไปจอดที่ออฟพีซ เช็คตั๋วแล้วเข้าคิวไปขึ้นเรือบินซึ่งเดินจากตัวออฟพีซเข้าไปในเรือบินเลย ไม่ต้องตากฝนตากแดดเดินไปขึ้นบันไดเรือบิน

แล้ว ถึง San Francisco เวลา ๑๓.๑๕ น. ตรงเผง Dr. Paul Fung และคณะกับ Mr. Kikuo H. Taira รองประธาน พ.ส.ล. คนหนึ่ง พร้อมด้วยท่าน Bishop Shinsho Hanayama มาคอยรับอยู่ ดอกเตอร์ฟุงฉวยตัวเอาไปเลย ต้องบอกทาง Mr. Taira ว่าขอเป็นพรุ่งนี้ แล้วลงไปดูของแยกกระเป๋าถูกต้องแล้ว ขึ้นรถเกือบเป็นแห่เพราะหลายคันด้วยกัน ตรงไปแวะโฮเตล Maurice ถนน Post Street เอาของส่งห้องและลงทะเบียนโฮเตลแล้วก็เลยไปวัด Universal Church ของ Dr. Fung ทีเดียว พวกจีนอเมริกันคอยรับกันแน่นทั้งพวกกรรมการด้วย ลงไปรับประทานอาหารกลางวันในห้องชั้นล่างก่อน แล้วจึงพาดูสถานที่ ๔ ชั้น วัดนี้พวกพุทธเขาลงมือก่อสร้างกันเอง ๑๑ ปี จึงแล้วเสร็จ เวลานี้ยังตกแต่งอยู่เรื่อยไป เป็นงานที่น่าชมเชยเป็นอย่างยิ่ง เขาเริ่มด้วยให้ผู้ออกแบบก่อสร้างทำแปลนแล้วกะงบประมาณว่าจะสิ้นเปลืองสักเท่าใด เมื่อดูตามบัญชีแล้วเห็นว่าค่าแรงเป็นมากกว่าทุกสิ่ง เขาจึงตกลงกันว่าทำไมเราจะไม่ออกแรง

ดร. ปอล เอฟ. ฟุง ประธานศูนย์ Buddha's Universal Church
ที่ซานฟรานซิสโก กับคณะกรรมการทำการต้อนรับ

เองกันทุกคน แล้วก็จ้างเฉพาะผู้คุมงานมาคอยออกคำสั่ง เขาทุกคนกลับจากทำงานประจำแล้วก็เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเข้าทำงานก่อสร้าง ผู้ชายทำงานหนัก ผู้หญิงทำงานเบาเช่นขนของ โบกปูน ทาสี ฯลฯ เป็นต้น ถ้าสิ่งของที่เรี่ยไรกันออกหมดลง ก็มีงานออกร้านขายของบ้าง ออกสลากขายรถยนต์บ้าง เมื่อข้าพเจ้าสอนอยู่ในซานฟรานซิสโก ๑๐ ปีมาแล้ว ก็เคยไปช่วยงานเขาครั้งหนึ่ง ไม่เคยนึกว่าเขาจะทำได้ดีถึงเพียงนี้ สวยงามชนิดแบบฝรั่ง แปลกดี ชั้นล่างเป็นที่พักและออฟพีซ ชั้นหนึ่งเป็นห้องปาฐกถาใหญ่ ห้องพิธี และห้องทำสมาธิ ทุกห้องมีพระพุทธรูปประดับด้วยโมเสคเป็นลายสีกับทอง ชั้นสองเป็นห้องสมุดกว้างใหญ่ ชั้นสามเป็นดาดฟ้า ปลูกต้นโพธิ์มีสระบัวเล็ก ๆ เป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขดี มีลิฟท์ขึ้นลงได้สะดวก ดูทั่วแล้วเขาก็พาเข้าห้องพิธี มีเด็กอายุตั้งแต่ ๓ ขวบขึ้นไปจนถึง ๑๗—๑๘ ทั้งผู้หญิงผู้ชาย แต่งตัวเหมือนกันหมด สีเหลืองกับน้ำเงินแก่ เป็นเสื้อครุยยาว อาจารย์ดีดเปียโนเด็ก ๓ ขวบเดินตามจังหวะเข้าไปตั้งแถวร้องเพลง Song of Royalty ซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้

"Everyone at Buddha's Church learns of loyalty
Through deep and constant effort,
Loyalty grows within our hearts.
Buddha's scriptures contain this ideal;
I would have a person be unfaithful to me,
Than be unfaithful to anyone,
Loyalty is learned by children easily.
To attain loyalty, one must work diligently.
One must know there are many steps in learning loyalty.
Thoughts that are pure and virtuous are rules to follow.
True and honest friendship's based on sincerity.
True morality is loyalty to all with respect for elders.
Virtuous and generous should be our speech.
Common views cause one to be changeable.
Nobel ones don't ever use insincere words.
Dear honoured friends, we invite you to come
And hear the Pristine Dharma."

เห็นได้ว่าแก่ซ้อมมาก เพราะแม้เด็ก ๓ ขวบก็ไม่ผิดเลย จบแล้วเขาพาเข้าไปยังห้องปาฐกถา คราวนี้เต็มไปด้วยแขกที่ได้รับเชิญ ทุกชนิดทุกชาติ นั่งเก้าอี้ตามรูปห้องยาวผืนผ้าหน้ายกพื้น มีธรรมาสน์อยู่บนยกพื้นนั้นอันเดียวอยู่ข้าง ๆ พระพุทธรูปใหญ่บนฝาผนัง ดอกเตอร์ฟุงใส่เสื้อครุยสีเหลืองขึ้นไปให้ปาฐกถาเรื่องชาดก แล้วแปลให้ฟังด้วยว่า ชาดกนั้นคือนิทานก่อนพุทธกาล เขายกมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าถ้าทำดีอย่างนั้นจะได้มาเกิดเหมือนคนนั้น ๆ จบแล้วกล่าวคำรับรองประธาน แล้วเชิญข้าพเจ้าขึ้นไปตอบต่อที่ประชุมนั้น ข้าพเจ้าพูดว่า

ท่านพี่น้องในธรรม

ข้าพเจ้ายินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาอยู่กับท่านอีกครั้งหนึ่ง เหตุการณ์ในโลกปัจจุบันได้พิสูจน์ให้เราเห็นแล้วว่าเราได้ทิ้งศาสนาของเราไว้เสียไกลแล้ว เราจึงหาความสุขกันจริง ๆ ไม่ได้ในเวลานี้ ศาสนาคือหลักใจของมนุษย์ ถ้าเราไม่มีหลักใจแล้วเราจะผิดอะไรกับสัตว์เดรฉานเล่า เรายิ่งสูญเสียศาสนาไปเท่าใด เราก็ยิ่งสูญเสียความเป็นมนุษย์ของเราไปเท่านั้น เราก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะรักษาความเป็นมนุษย์ไว้ให้ได้ และจะต้องพยายามนำเอาความสุขสันติกลับมายังโลกของเราให้จงได้ ซึ่งแน่นอนที่จะต้องนำมาโดยพระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา

ขอเดชะคุณพระรัตนตรัยจงทรงบันดาลให้ความตั้งใจของเรา สำเร็จผลทุกประการเทอญ

สวัสดี

เสียงตบมือสนั่นหวั่นไหว แล้วเขาก็พาข้าพเจ้าลงไปชั้นล่างเพื่อกินน้ำชาจีนและให้พบกับพวกแขกที่เชิญมานั้นแล้วเราก็ลาไปงานรับรองที่บ้าน Mr. Haydn Williams ผู้จัดการเอเชียมูลนิธิ มีแขกหลายคนล้วนแต่คนสำคัญของ San Francisco ทั้งนั้น แล้วกลับมาวัดจีนอีก คณะกรรมการพาเดินไปตามเขตจีน China Town ไป

ดร. ฮินเดน วิลเลียมส์ ประธานมูลนิธิเอเชีย (คนที่ ๔ จากซ้าย) กำลังแนะนำ
Marchioness of Winchester ที่สำนักงานแห่งใหญ่ นครซานฟรานซิสโก

รับประทานเย็นที่โรงอาหารจีน เสร็จแล้วเดินกลับมาวัดอีกเพื่อพบกับพวก น.ส.พ. Press Conference พอถึงเวลาเขาก็มาไต่ถามถึงพระพุทธศาสนา การเดินทางของเราและ

เรื่อง พ.ส.ล. ลงท้ายถามว่า "ถามจริง ๆ เถิดท่านอายุ ๖๐ ปีแล้วจริง ๆ หรือ ?" ทุกคนหัวเราะข้าพเจ้าตอบว่า "ฉันจะหลอกทำไมเล่า ถ้าหลอกก็จะบอกว่า ๑๖ ปีซี" กว่าจะเสร็จธุระกลับมาถึงโฮเตลพอดี ๒๒ น. นับแต่ลงจากเรือบินแล้ว ๑๐ ชั่วโมง จึงได้เข้าห้องเปิดกระเป๋าออกอาบน้ำนอน

เราได้อยู่ชั้นที่ ๑๗ ของโฮเตลนี้ ข้าพเจ้าได้ห้อง ๑๗๐๘ อยู่ตรงมุมตึกพอดี ฉะนั้นจึงแลเห็นเมืองซานฟรานซิสโกทางหน้าต่างกระจกทั้ง ๒ ด้าน กลางคืนราวกับงานเฉลิมไฟสีต่าง ๆ เต็มไปทั้งเมืองสวยงาม ข้าพเจ้ายังจำได้หลายแห่ง มีเปลี่ยนแปลงไปมากก็แต่ถนนข้ามถนนมากมาย และตึกที่ถนนบรอดเวย์ที่ข้าพเจ้าเคยอยู่ก็รื้อแล้ว เขาทำใหม่เป็นตึกระฟ้าสูงลิ่วขึ้นไปเฉย ๆ ไม่มีลวดลายอะไร เข้าใจว่าให้เช่าอยู่อย่างห้องชุด ตึกแดงที่เคยไปกินข้าวก็รื้อทำเช่นเดียวกันในระหว่าง Broadway—Laguna เสียดายที่ไม่มีเวลาพอจะไปเที่ยวเยี่ยมเพื่อนฝูงได้ทั่ว ข้าพเจ้ายังชอบซานฟรานซิสโกอยู่นั่นเอง ถ้าให้เลือกไปอยู่ ก็จะอยู่ที่ซานฟรานซิสโกนี้ เพราะชอบคนและอากาศที่มีทั้งอากาศเขาและทะเลผสมกันทำให้รู้สึกสดชื่นสบายแต่น้อง ๆ เขาไม่ชอบว่าถนนมันขึ้น ๆ ลง ๆ เดินลำบาก ก็อย่าไปเดินตรงที่มันชันก็แล้วกัน รถแท็กซี่มีถมไป ส่วนคนก็ใจดี ไม่มีเกะกะเลย ของก็มีให้ใช้ให้กินทุกอย่างโดยเฉพาะอาหารไทยมีทั้งกะปี น้ำปลา ปลากุเลา ได้ความจากพวกคนไทยว่าพวกจีนที่ฮ่องกงซื้อจากกรุงเทพ ฯ ส่งไปอเมริกา และขายตามราคาไทย เช่นน้ำปลาขวดละ $ 1.50 เท่ากับเราขาย ๑.๕๐ บาท แต่ถ้าคิดเป็น $ ก็กลายเป็นขวดละ ๓๐ บาทเศษ ถ้ามีเงินสู้ก็ได้กินทุกอย่าง

วันที่ ๑๓ กันยายน ๐๘

๗.๓๐ น. ลงไปกินเช้าในโฮเตล แล้ว Helen Fung กับ Violet Wong มารับไปเที่ยวซื้อของ เพราะมีเวลาเช้านี้เท่านั้น หาเครื่องหนาวให้พอ เพราะกว่าเราจะได้กลับบ้านก็เข้าหน้าหนาวพอดี ข้าพเจ้าขอแวะไปเยี่ยมเพื่อนที่โฮเตล St. Francis ครู่หนึ่งแล้วรีบไปร้าน Emporium และ Macy's ได้เสื้อหนาวพอใจแล้วก็ไปแวะรับ

ยาที่คลีนิคของ ดร. ยอร์ช ฟุง Dr. Paul และ George Fung ๒ คนพี่น้องนี่เขารัก
กันน่าเอ็นดู เรากลับมาถึงโฮเตลได้เพียง ๒ นาที Mr. Kukio H. Taira ก็มารับไป
กินอาหารกลางวันที่โรงอาหารญี่ปุ่นพร้อมด้วยคณะกรรมการ แล้วพาไปวัดที่ถนน
Octavia พาดูสถานที่จนขึ้นไปบนดาดฟ้า ซึ่งมีหอไว้พระพุทธรูปไทยเล็ก ๆ องค์หนึ่ง
และพระสาวกยืนขนาด ๑๕ นิ้วฟุต ๒ องค์ มีตลับใส่พระบรมธาตุตั้งกลางอยู่ใน
หีบทองญี่ปุ่น ท่านบิชอบบอกว่าผู้ที่อยู่ที่นี่มาก่อนท่านเล่าว่าเป็นของพระราชทานจาก
พระเจ้าอยู่หัวเมืองไทย ข้าพเจ้าตอบว่าไม่เคยทราบมาก่อน ส่วนพระพุทธรูปไทย
ทั้ง ๓ องค์นั้นเก่าขนาดรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ ต้น ๆ เท่านั้น แล้วลงมาดูห้องพิธีและ
เข้าห้องแสดงงานต่าง ๆ ที่เขาได้ทำอะไรกันบ้าง โดยเฉพาะในทางสังคม มีรูปถ่าย

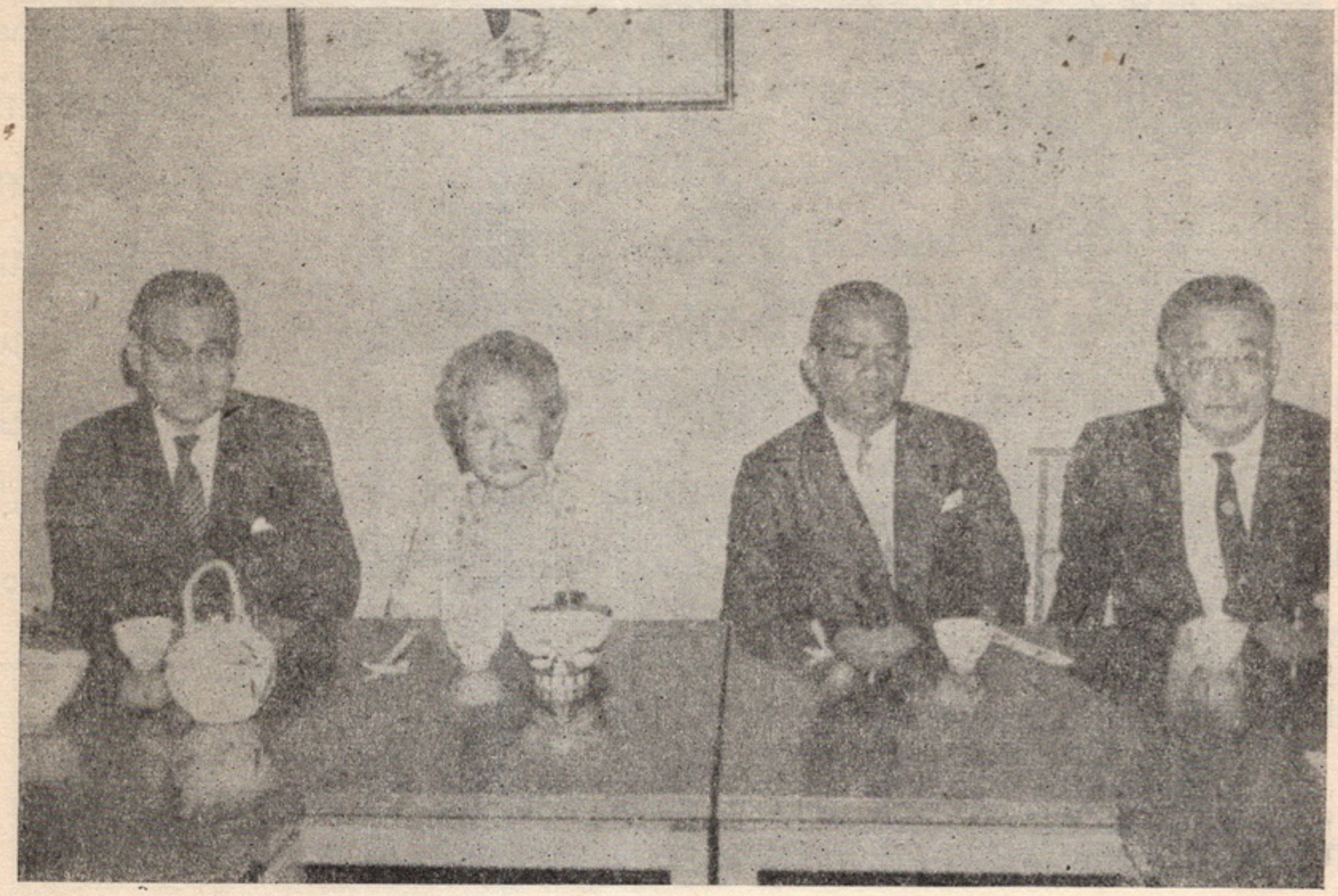

ดร. แธร่า (ขวาสุด) รองประธาน พ.ส.ล. ประจำสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วย
บิช้อป ฮามายาม่า แห่งศูนย์ภาคีประจำนครซานฟรานซิสโก สังสรรกับประธาน พ.ส.ล.

และแผนที่แสดงชัดเจน ดูทั่วถึงแล้วเขาก็เชิญเข้านั่งโต๊ะประชุม แนะนำกรรมการ
ทั่วแล้ว ก็ตั้งปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องการงาน พ.ส.ล. Mr. Taira เป็นผู้ใหญ่ที่น่า

นับถือ สมควรที่ได้รับเลือกให้เป็นรองประธานคนหนึ่ง สถานที่แห่งนี้เป็นสำนักงานใหญ่ของวัดพุทธญี่ปุ่นทั่วทั้งในอเมริกาและคานาดา ซึ่งทั้งหมดมีอยู่ ๑๐๐ วัดเศษ ถ้าไม่เกี่ยวกับการเมืองแล้วจะดีนักหนา เพราะพวกญี่ปุ่นทำงานเป็น รู้สึกว่าญี่ปุ่นแท้กับญี่ปุ่น—อเมริกันก็ผิดกันไม่ใช่น้อย ยกตัวอย่างเช่นญี่ปุ่นแท้ถามข้าพเจ้าว่า "ทำไมไม่แต่งตัวเป็นไทย?" ข้าพเจ้าตอบว่า "มันหนาว เครื่องไทยไม่พอจะให้ความอบอุ่นในเมืองหนาวได้" แต่ญี่ปุ่น—อเมริกันเขาตอบทันทีว่า— "ถูกแล้ว เวลานี้ท่านเป็นของโลก ไม่ใช่ของใครโดยเฉพาะ จึงควรจะแต่งสากล" เขาจะพาข้าพเจ้าออกไปดูวัดที่เมือง San Jose อีกวัดหนึ่ง ทาง ๑๐๐ ไมล์ และกลับมากินเย็นใน S.F. นี่ ข้าพเจ้าต้องขอตัวให้คุณเอี่ยมไปแทนเพราะขอพัก ไปเอาตอนดินเน่อร์ เขาก็ยอมพามาส่งโฮเตล เป็นอันได้พักราว ๒ ชั่วโมง วานนี้เป็นของจีน วันนี้ของญี่ปุ่น พรุ่งนี้จะเป็นของอเมริกันจริง

๑๘ น. Mr Taira มารับเองทั้งผัวเมีย พาไปโรงอาหารญี่ปุ่น ซึ่งใหญ่โตกว่าตอนกลางวัน และอยู่ทางท่าเรือคนหาปลา Fisher man's Wharf นั่งโต๊ะเตี้ยกับพื้นจัดเป็นรูปตัวยู มี ๑๐ คนทั้งหมดเป็นพระจากวัดต่างๆ และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ก่อนจะตั้งต้นรับประทาน Mr. Taira กล่าวสุนทรพจน์ต้อนรับเป็นทางการ แล้วให้ข้าพเจ้าตอบ ข้าพเจ้าพูดว่า —

ท่านพี่น้องในทางธรรม

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาพบท่านทั้งหลายในวันนี้ งาน พ.ส.ล. ของเรานั้นเป็นงานในเรื่องจิต ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นด้วยตาไม่ได้ จึงควรนับว่าเป็นงานที่ยากอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม จิตนั้นแหละเป็นผู้บังคับกายให้เดินไปในทางที่ถูกต้องเลย ข้าพเจ้าเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่เราผู้มีศาสนา จะต้องนำเอาเกียรติของมนุษย์กลับมายังโลกเราให้ได้ อย่างน้อยเราก็จะต้องช่วยกันอุดหนุนความดี และช่วยกันปราบความชั่วเพื่อให้คนหมู่มากเป็นคนดี โลกเราจะได้มีสุขสันติได้

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านทุกคน ที่ได้กรุณาให้ความรับรองเราอย่างดียิ่ง

สวัสดี

พวกญี่ปุ่นเขาไม่ตบมือเกรียวกราว โดยมากก้มหัวคำนับอย่างดื่มด่ำถึงใจ แล้วเราก็สนทนาธรรมกันต่อไป ถึงการแก้ปัญหาธรรมต่างๆ ส่วนอาหารนั้นอร่อยทีเดียวทั้งนั้น เพราะเขาแก้รสญี่ปุ่นให้เป็นรสฝรั่ง และจัดให้น่ากินเป็นอย่างฝรั่ง แต่ยังเป็นแบบญี่ปุ่น ไม่ใช่แก้จากจีนให้เป็นฝรั่งดังเช่นตามโฮเตลจีนในเมืองไทย นับว่าเป็นความสามารถพิเศษของญี่ปุ่นอีกชนิดหนึ่ง กินกันเสร็จแล้วก็ย้ายห้องไปฉายหนังที่เราเอาไป ๑ ม้วน ๓ เรื่องนั้นให้ดู เขาพอใจกันมาก จบแล้วถ่ายรูปกันเป็นชุดๆ ทั่วทุกคน แล้วก็ลากลับ ขากลับเราขอแวะดูท่าเรือคนหาปลาสักหน่อย เพราะเป็นที่มีชื่อเสียงเช่นเดียวกับราชวงศ์ของเรา เดินเข้าไปดูทางเก่า ไม่สนุกอย่างแต่ก่อน เพราะเต็มไปด้วยของขายพวกนักท่องเที่ยวจนแน่นไปหมด แต่ก่อนเป็นที่นั่งกินได้ในห้องกระจกริมน้ำและสะอาดสะอ้านเย็นสบาย คนขายก็แต่งตัวอยู่หน้าเตาไฟ สัตว์น้ำวางเรียงไว้ให้เลือกเป็นแถว จนเราเลือกไม่ได้ ดูทั่วแล้วก็เลยลากลับ ถึงโฮเตลเวลาไรก็ไม่รู้ เพราะถ้าดูนาฬิกาแล้วกลัวจะเลยไม่หลับ เลยรีบอาบน้ำนอน

วันที่ ๑๔ กันยายน ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้าแล้วนั่งคอยเพื่อนๆ จะมาหา เพราะตั้งแต่วันแรกมาถึงพอเข้าในห้องก็พบดอกไม้ลูกไม้ หีบช็อคโคแล็ต ผูกการ์ดวางไว้คอยรับเต็มทุกโต๊ะ ของ Mr. Taira นั้นส่งขวดบั๊กดอกไม้ใบใหญ่ไปรับแต่ในแคล์มองต์ ถึง S.F. ก็มีลูกองุ่นทุกชนิดใส่กระเช้าใหญ่วางไว้บนตู้ T.V. ในห้องเสร็จ แต่ข้าพเจ้าไม่มีเวลาจะตอบได้เลย ทั้งจดหมายเขียนทิ้งไว้บ้าง โทรศัพท์มาหาบ้าง จนน้องผู้รับแทนบ่นว่าเบื่อที่จะต้องคอยบอกว่า—ไม่อยู่! บางทีนอนอยู่ในเตียงก็มีโทรศัพท์ เขาบอกว่าเพราะเชื่อว่าจะได้พบตอนนี้ ๒๓ น. ข้าพเจ้าเลยตกลงขอเช้าวันนี้เช้าหนึ่ง ที่จะอยู่พบเพื่อนๆ ในโฮเตล จึงนั่งคอยอยู่ ให้น้องกับคุณเอี่ยมไปเที่ยวดูเมือง พอ ๙ น. Bea ก็มา แล้ว Lois ลูกศิษย์กับลูกเล็กน่าเอ็นดู แล้ว Tony มา คุยกันเอะอะจนถึงเวลากินกลางวัน เราตั้งใจจะเลี้ยงเพื่อน แต่ Bea เขาไม่ยอมเลยกลายเป็นเพื่อนเลี้ยงเรา คนอื่นๆ ไม่รู้มาไม่ทันเขียนจดหมายตามมาต่อว่าก็มี Adete ต่อโทรศัพท์มาแต่ตี ๕ เพราะกลัวไม่พบ

อีก มีลูกศิษย์ ๒ — ๓ คนที่เขียนจดหมายมาขอให้ไปอยู่ด้วย ต้องบอกว่าไปไม่ได้เพราะไม่มีเวลาจริงๆ พวกนี้เขาเชื่อลางอยู่อย่างหนึ่ง คือเวลาจากกันนั้นถ้าให้เงินบาท $ 1 เหรียญแล้วจะได้กลับมาอีก คราวก่อน Tony ให้ข้าพเจ้า ๑ เหรียญ Bea ให้ ๑ เหรียญ คราวนี้จึงได้ไปอีก รุ่งขึ้นกำลังจะไปสนามบิน Tony วิ่งเอาจดหมายมาส่งเพราะกลัวจะไม่พบอีก เปิดซองออกดูกลายเป็นเงิน $ 1 เป็นอันมีอยู่ถึง $ 3 แล้ว

บ่าย ๑๔ น. Mr. Iru Price มารับไปดูสมาคมพุทธของแกทาง Twin Peaks ซึ่งอยู่นอกเมืองไปราว ๖ — ๗ ไมล์ เป็นบ้านหลังหนึ่ง เต็มไปด้วยของจีนเพราะภรรยาเป็นจีนผู้มีทรัพย์พาหนีคอมมูนิสต์ไปอยู่ในฮ่องกง และไปแต่งงานกันที่นั่น ท่าทางเป็นจีนเรียนโรงเรียนฝรั่ง ไม่มีลูกอยู่กัน ๒ คน พาเราดูทั่วทุกห้องแล้วก็เลี้ยงน้ำชาจีนและขนม บอกว่าอยากจะเข้าเป็นสมาชิก พ.ส.ล. ด้วย เราก็อธิบายวิธีให้ฟังและถามว่าทำไมจะร่วมกันเสียให้เป็นสมาคมเดียวไม่ได้หรือ? เขาตอบว่า — สมาคม ๑ พูดญี่ปุ่น สมาคม ๑ พูดจีน ผู้ที่ไม่เข้าใจ ๒ ภาษานั้นก็ต้องมาที่สมาคมนี้ เพราะเราใช้ภาษาอังกฤษ พังดูก็มีเหตุผลอยู่ พูดกันเป็นที่เข้าใจแล้ว เราก็ลากลับเพราะยังจะต้องไป Red Wood อีก พอถึงโฮเตลก็พบ Mr Harry Pierson คอยอยู่แล้ว รีบขึ้นรถแทกซี่ไปด้วยกันหมดเพื่อจะไปขึ้นรถไฟ ถึงสถานีแล้วเดินเข้าไปขึ้นรถไฟกันแน่นไปหมด เพราะทุกคนเลิกงานจะกลับไปบ้านนอกเมือง ทุกคนมีตั๋วประจำตัวเป็นรายเดือนจึงไม่ต้องยุ่งเรื่องซื้อตั๋ว นอกจากของพวกเรานายเบี่ยซันก็จัดการเสร็จ ต่างคนต่างรีบขึ้นรถหาที่นั่งซึ่งเขาจัดแปลกเป็น ๒ ชั้นมองเห็นกันได้ ท่าทางโปร่งสบายดี รถแล่นไปราว ๑๕ นาที ก็ลงไปขึ้นรถยนต์ของนายเบี่ยซันขับไปบ้านราว ๒ — ๓ กิโล พบมิสซิสเบี่ยซันและน้องสาวกับหลานที่มากินเย็นด้วย บ้านชั้นเดียวสบายน่าอยู่มีสนามพอนั่งเล่นได้ และมีผู้หญิงไทยชื่อยุพินไปอยู่ด้วยคนหนึ่งหน้าตาดีและเรียก Piersons ว่าคุณพ่อคุณแม่ เป็นคนทำกับข้าวไทยเลี้ยงเราวันนี้ มีพวกอาจารย์มหาวิทยาลัย Berkley และนักเรียนไทย ๓ คนมากินด้วย มิสเตอร์เบี่ยซันยังพูดไทยได้ดี คุยกันอยู่จน ๒๑ น. จึงลากลับ คุณระจิตรลูกสาวคุณกิจจา วัฒนสินธุ์ อุตส่าห์ขับรถมาส่งถึงโฮเตลราว ๒๒ น.

วันที่ ๑๕ กันยายน ๐๘

๙. น. ไปเยี่ยมสำนักงาน Asia Foundation เป็นทางการ อยู่ใกล้ ๆ China Town เลขที่ ๕๕๐ สถานที่ใหญ่โต เราขึ้นลิฟต์ไปยังห้องรับแขกแล้วมีนักเรียนมาเลเซีย (แขกผู้ชาย) เข้ามาสนทนาเพื่อจะนำไปลง น.ส.พ. นักเรียน แล้วไปหาท่านประธานของมูลนิธิ คือ Mr. Williams นั่งพูดกันถึงเรื่องกิจธุระเพียง ๔ คน คือมิสเตอร์วิลเลียม และ เบียซัน ข้าพเจ้าและ คุณเอี่ยม เป็นการดีมากที่ได้พูดกันเองให้เข้าใจงานได้โดยละเอียด คงจะทำให้สะดวกขึ้นเป็นอันมาก ต่อจากนั้นเขาพาเราเข้าห้องประชุมกับเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ มีทั้งผู้หญิงผู้ชาย เขาไต่ถามเรื่องของเรา ความเห็นของเราและงานของเราด้วย ทำให้เห็นว่าเขาไม่ได้มีเงินไว้แจกจ่ายเล่นตามพอใจ เขาทำกันจริง ๆ เพื่อเห็นผล ผู้ใดตบตาเขาเอาเงินมาเที่ยวเล่นได้ก็น่าประหลาดมาก พูดกันหมดเรื่องแล้วก็ลากลับ ถึงโฮเตลก็พบ Dr. Fung คอยรับอยู่แล้วพาไปกินกลางวันที่ร้านอาหารจีนชนิดขนมจีบซาลาเปา แล้วกลับมาโฮเตลอีกเพื่อคอยผู้นำของ Asia Foundation จะมาพาไปมหาวิทยาลัยเบิคเล่ย์ พอ ๑๔ น. เขาก็มาขับรถพาไปที่ International House พบนักเรียนกำลังมาเบิ่ดเทอมใหม่กันเต็มไป เขาพาเดินขึ้นไป ๒—๓ เลี้ยวก็ถึงห้องรับแขก พบเลขา ๒ คน เป็นผู้รับรองเลี้ยงน้ำชาพร้อมนักเรียนไทย ๑๐ คนทั้งผู้หญิงผู้ชาย ได้สนทนากันถึงการเล่าเรียน รู้สึกสงสารว่าแกตั้งใจดีกันทุกคน แต่ความรู้เรื่องบ้านเมืองของแกเองก็ดี ชีวิตจริง ๆ ก็ดี ดูจะยังไม่มีความรู้ได้จริงจังเลย รับประทานกันเสร็จแล้วก็ออกมาถ่ายรูปร่วมกัน แล้วเราก็ลากลับมาโฮเตล พอถึงก็พบ Dr. Fung คอยรับอยู่แล้ว ลงจากรถนี้ก็ไปขึ้นรถโน้นไปยังวัด Universal Church อีก เพื่อรับประทานเลี้ยงเย็นพร้อมกับคณะกรรมการ แล้วเขาแสดงหนังเรื่องแต่ทำวัดกันอย่างไร และเราก็แสดงหนังของเราให้ดูด้วย คนแน่นเต็มห้องเพราะเชิญแขกอื่น ๆ ด้วย Mr. & Mrs. Williams นายกมูลนิธิเอเชียก็มาดูด้วยเฮฮากันอยู่จนเกือบ ๒๒ น. Dr. Fung จับตัวให้เซ็นอนุญาตว่าให้แกสอนเรื่องพุทธศาสนาได้ทั่วอเมริกา ก็ไม่เห็นจะแปลกอะไรเพราะแกมีวัดอยู่แล้ว ทำไมจะสอนไม่ได้เล่า พอจบหนังแล้ว Dr. Fung ก็เอาไมโครโฟนอันเล็กเที่ยวใส่ปากคนให้พูดลากัน ข้าพเจ้าพูดสั้น ๆ ว่าตัว

ไปใจยังอยู่ด้วยเสมอไป แล้วก็ลา เขาตบมือกันเกรียวกราวเห็นจะเป็นด้วยยังไม่เคยมีใครพูดสวิงสวายเช่นนี้ดอกกระมัง ถึงโฮเตลแล้วอาบน้ำเก็บของนอน

วันที่ ๑๖ กันยายน ๐๘

๗ น. พวก Fung มารับไปส่งสนามบิน เพราะเรือบินจะออก ๘.๓๐ น. ทุกแห่งในอเมริกาไม่ต้องออกไปเดินในลานสนามบินแล้ว เราตรงไปถามบริษัทที่เราจะไปส่งตัวให้เขาตรวจ พร้อมกับส่งของหมดแล้ว ก็เดินไปทางยาว ๆ บนตึกนั้นจนถึงเลขประตูที่เขาบอกให้ว่าถ้าไปเรือบินเลขที่ ๑๓๔ T.W.A. แล้ว ต้องไปออกประตูเลขที่เท่านั้น ๆ ถ้าออกผิดเลขก็ไปอื่นเลย เพราะเขามีเรือประจำตามประตูไว้เสร็จแล้วทุกสถานี เราเดินไปนั่งพักอยู่พร้อมกับผู้มาส่งตรงหน้าทางเข้าไปในเรือบินแล้วก็ลากันหรือคอยรับกันได้อยู่เพียงนั้น ถึงเวลาเขาเปิดเชือกกั้น เราก็เดินตามกันไปเข้าในเรือบินแล้วเลือกนัมเบอร์ที่นั่งตามที่เขาให้มา บางแห่งเขาก็ให้เราเลือกที่นั่งเองเป็นพิเศษ พอเรือออกเรียบร้อยแล้ว เขากเลยงกลางวันอย่างอเมรกัน คือมีแต่แซนวิชและน้ำต่าง ๆ เท่านั้น ไม่ใช่อาหารถาด ถึง Chicago เวลา ๑๔ น. เศษ เป็นเวลาถึง ๖ ชั่วโมง นับว่าไกลไม่ใช่เล่น พอออกทางเดินก็พบนายกพุทธสมาคม และพวกญี่ปุ่นอีก ๒—๓ คน มีผู้หญิงอเมริกันถือช่อดอกไม้ไว้คอยให้คนหนึ่ง เมื่อแนะนำกับหมู่นี้แล้วหันไปเจอะผัวเมียคู่หนึ่งยืนถือดอกไม้จ้องดูข้าพเจ้าเขม็งอยู่ มองดูอีกครั้งหนึ่งจึงจำได้ ข้าพเจ้าร้องถามว่า Grete ใช่ไหม ? เขาพยักหน้าแล้วจับมือแน่น เราเกือบร้องไห้เพราะไม่ได้พบกันมา ๔๕ ปีเศษแล้ว เกร็ตต์เป็นลูกสาวคนเดียวของ Mr. & Mrs. Cramer อัครราชทูตเดนมาร์คในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ มิสซิสแครเมอร์รู้ว่าข้าพเจ้าไม่มีแม่ ก็สงสารนักหนารับเอาเป็นลูกสาวอีกคนหนึ่ง เราเป็นสาวมาด้วยกัน จนเกร็ตต์เกิดไปรักกับนาย Curtis Williams เลขานุการเอกสถานทูตอเมริกันในเมืองไทยนี้ ต่อมาต่างคนต่างกลับบ้านพ่อแม่ก็ตายหมดทั้ง ๒ คน นายวิลเลียมจึงตามไปแต่งงานที่เดนมาร์ค และรับไปอเมริกา มีลูกชาย ๒ คน ทำการงานได้แล้วทั้งคู่ เกร็ตต์เขาคงเขียนจดหมายถึงข้าพเจ้าทุกปีในวันปีใหม่ ข้าพเจ้าจึงบอกเขาไปว่าจะไป

ชิคาโกวันนั้น ๆ ไม่ได้คิดว่าเขาอยู่ที่ Cleverland ซึ่งไกลจากชิคาโกทางเรือบินถึง ๑ ชั่วโมง แต่เขาก็ตื่นเต้นที่จะได้พบกันอีก จึงสู้ขึ้นเรือบินมารับและขอมารับไปกินเย็นด้วยในค่ำวันนี้ให้ได้ ทั้งคู่ดูแก่ไปเล็กน้อยแต่ยังพอจำได้ ตกลงกันแล้วต่างคนก็ต่างกลับ

ท่านพระครูโบเซ่เป็นผู้พาเราขึ้นรถมายังโฮเตล Midland อยู่กลางใจเมืองตอนย่านค้าขายสะดวกดีสำหรับซื้อของแต่ไม่สบายเลย มันแน่นอึดอัดมืดมัวไปด้วยเงาตึกและอึกทึกครึกโครม โฮเตลกำลังซ่อม ตอนหน้าพวกคนใช้เป็นพวกนิโกรโดยมาก ราคาก็ไม่รุนแรงพออยู่ได้สบาย เข้าห้องจัดของเรียบร้อยแล้ว เสียงโทรศัพท์ข้างเตียงก็ดังขึ้น เป็นเสียงแสงทองหลานยายซึ่งมาเรียนผสมยาอยู่ที่นี่ เพราะสัจจพันธ์พี่ชายเรียนหมออยู่ด้วยกัน ไต่ถามว่าทำไมที่ Chicago จึงมีหมอและนางพยาบาลไทยมากกว่าที่อื่น ได้ตอบว่า เพราะถูกกว่าที่อื่น และได้ทำงานจริง ๆ เด็ก ๒ คนนี้รักกันน่าเอ็นดู จะกลับมาตั้งร้านช่วยกัน ทำให้ยินดีมากที่เห็นว่าเด็กรุ่นนี้จะเลี้ยงตัวได้โดยสมบูรณ์ ถึงเวลา ๑๘ น. Grete พี่สาวกับ Curtis เอารถมารับข้าพเจ้าไปกินเย็นด้วยที่โฮเตลเขาอยู่ คือ Hilton ใหญ่โตหรูหรา กินกันเพียง ๓ คน Grete บอกว่าตัวเองไม่มีญาติแล้ว คงเหลือแต่ข้าพเจ้าผู้เดียวทำให้จับใจมาก ส่วน Curtis สามีพอคุยกันเข้าก็คือคนเดิมนั่นเอง ไม่เปลี่ยนแปลงเลย ชอบพูดว่า Tell me! จนติดปากเมื่อหนุ่มวันนี้ก็ยัง Tell me! อยู่นั่นเองจนอดหัวเราะไม่ได้ ถามถึงแต่คนที่ตายแล้วทั้งนั้นและอยากได้บทความของอัศวพาหุ ซึ่งเราเองก็เกือบลืมแล้ว เขาบอกว่าเขาตั้งใจจะเขียนสักเล่มหนึ่งโดยเฉพาะเรื่องเสด็จพ่อ เพราะเขาว่ายังไม่มีใครรู้เลยว่า พวกเขารักพ่อข้าพเจ้าเพียงไรและเพราะอะไร คุยกันอยู่จน ๒๑ น. เศษ จึงพากลับมาส่ง ข้าพเจ้าจึงรีบอาบน้ำนอนเพราะตื่นแต่เช้ายังไม่ได้พักเลย

วันที่ ๑๗ กันยายน ๐๘

ตื่นเสีย ๗.๓๐ น. ลงไปกินเช้าในห้องอาหารเป็นห้องกระจก เสียไปคนละ c. ๘๖ เท่านั้น แล้วนั่งคอยคนอื่นที่ยังไม่เสร็จ แสงทองพาพวกนักเรียนพยาบาลมาด้วย ๓ คน เราต่างดีใจที่ได้พบกัน พูดกันยังไม่ทันจบ Mr. Kubose ผู้เป็นพระของสมาคม

ประธาน พ.ส.ล. กับคณะ ถ่ายร่วมกับ Rev. & Mrs. Kubose

ที่สนามบิน O'HARE ชิคาโก ๑๘ กันยายน ๒๕๐๘

ก็มารับข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมไปเที่ยวดูเมือง พอออกไปข้างนอกเขตธุรการแล้ว บ้านเมืองก็เปลี่ยนรูปเป็นกว้างใหญ่ไพศาล อากาศโปร่งสบายเพราะมีทะเลสาปใหญ่กว้างจนไม่เห็นฝั่ง ตรงข้ามกับรัฐมิชิแกน Michigan เป็นทางเรือ ๔ ชั่วโมง ถ้าออกเรือไปได้ ๒ ชั่วโมง จะไม่เห็นฝั่งเลยทั้ง ๒ ข้าง ถนนตึกรามบ้านช่องใหญ่กว้างจัดเป็นเมืองใหญ่ที่เดียว เขาพาไปดูมิวเซียมวิทยาศาสตร์ Science Museum เห็นตึกเล็กที่เป็นที่ค้นพบอตอมิคบอมบ์เป็นครั้งแรก อยู่ทางซ้ายมือทางเข้าไปในมิวเซียม พอเข้าไปในตึกเลี้ยวขวามือแล้วต้องตาโตด้วยตื่นเต้นขึ้นทุกที เพราะเขาแสดงเรื่องคมนาคมกันทางโทรศัพท์ตั้งแต่รูปแผนที่ว่าผู้ใดอยู่ที่ใด แม้กลางถนนก็จะติดต่อกันได้ทุกแห่งทุกเวลามีโทรศัพท์แขวนไว้ให้ทุกรูป ถ้าเราต้องการจะรู้เรื่องรูปใด ก็กดสวิชยกหูขึ้นฟังก็จะมีผู้อธิบายให้เข้าใจได้ ไม่ต้องมีผู้นำมายืนพูด แล้วเดินต่อไปก็พบเรื่องธาตุต่าง ๆ

เขาค้นพบแล้ว ๙๒ ชนิด รวมทั้งที่ไม่ใช่ทางกายวิภาคด้วย ชักอยากจะได้มาสอนทางศาสนาพุทธ เราจะไปดูทางอาหารเขาว่าดีนัก แต่เผอิญเขากำลังซ่อมเสียเลยไม่ได้เห็น เขาว่าชั้นล่างยังมีสิ่งของที่เล็กที่สุดในโลกด้วย เราเดินไม่ไหวเพราะมันใหญ่กว้างเหลือเกิน จะอยู่ดูทั้งวันก็คงไม่จบได้ ได้พบพวกนายทหารไทยกำลังเดินดูอยู่เช่นเรา

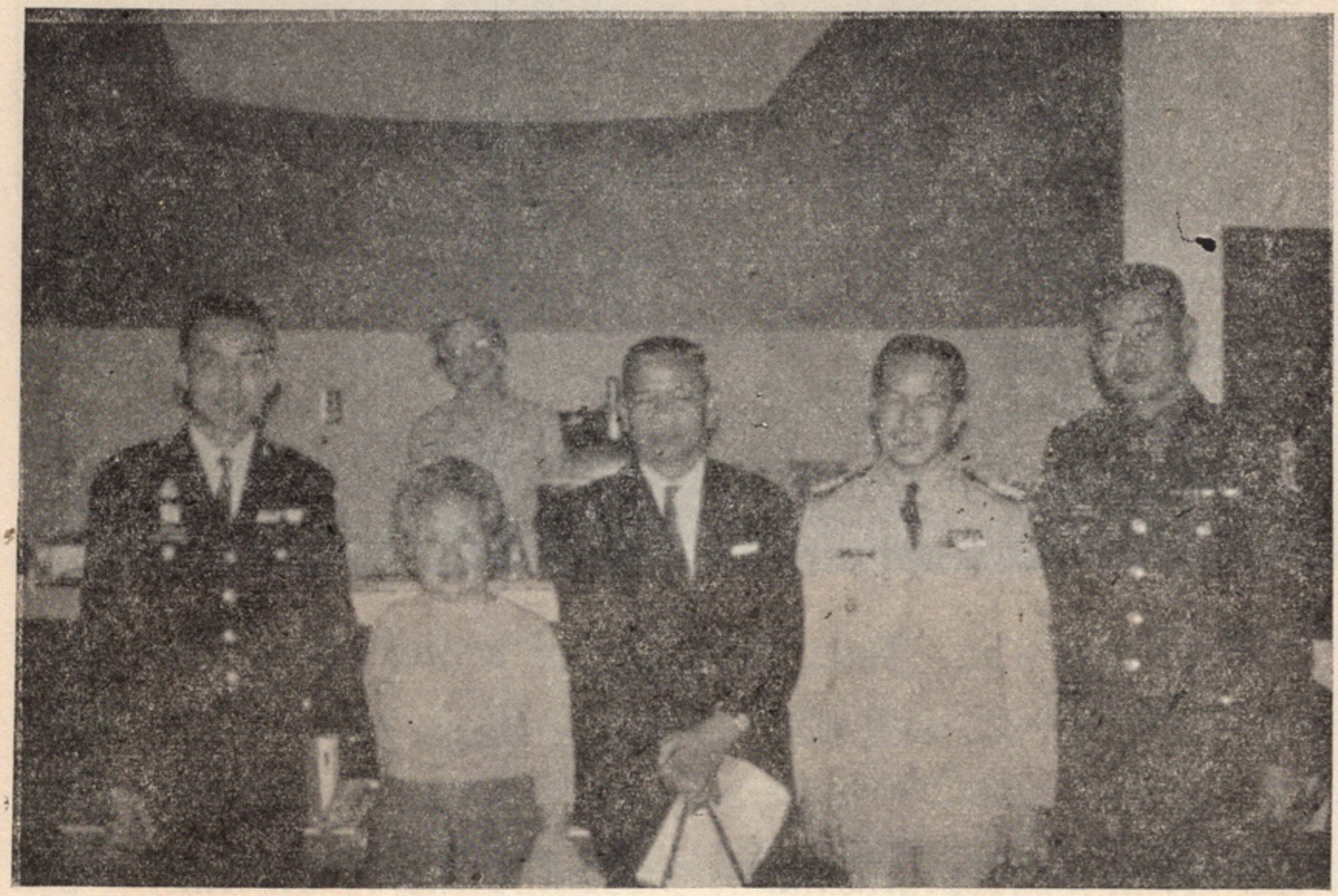

นายทหารไทยที่กำลังอยู่ในสหรัฐ มีโอกาสเข้าเฝ้าที่พิพิธภัณฑ์
Museum of Science and Industry ที่ชิคาโก

กระโดดเข้าไปหากันเองเลยถ่ายรูปด้วยกัน ดูแล้วทำให้ไม่เข้าใจคนที่ว่าอเมริกาไม่มีอะไรแปลก ไปเมืองไหนก็ซ้ำ ๆ กัน จะเป็นด้วยไม่ได้ดูไม่ได้เรียนดอกกระมัง เพราะถ้าไปเพื่อแต่ซื้อของใช้จ่ายแล้วก็เห็นจะเหมือน ๆ กันจริง เราดูแล้วทำให้อยากร้องวิงวอนว่า โธ่เอ๋ย จะรบกันไปทำไมหนอ โลกมนุษย์มันแสนจะวิเศษแล้ว อย่าทำลายเสียเลย แล้วออกมาขึ้นรถไปดูมิวเซียมสัตว์ต่าง ๆ Natural Museum มีช้างเท่าตัวจริง ๆ ถึง ๒ ตัว เขาทำดีถึงที่ N.Y. เหมือนกัน มีคนเดินดูเต็มไปหมดโดยเฉพาะ

นักเรียน แล้วเราก็เข้าไปกินกลางวันที่ห้องอาหาร Cafeteria อร่อยมาก แล้วขึ้นรถกลับมาหยุดถ่ายรูปกันริมทะเลสาป แล้วกลับโฮเตล วันนี้ได้พักนอนกลางวันเป็นวันแรก

บ่าย ๑๗ น. เศษ แต่งตัวลงไปคอยผู้มารับไปในงานรับรอง เป็นผู้หญิงเศรษฐีกับครูผู้หญิงคนหนึ่งเอารถ ๗ ที่นั่งมารับไปยังโรงอาหาร Jimmy Wong ออกไปนอกเมืองเล็กน้อยพบนักเรียนไทยมากกว่าทุกแห่ง เขาพาขึ้นไปยังห้องพิเศษตั้งโต๊ะเป็นรูปตัวยู ให้ข้าพเจ้านั่งกลาง ต่อไปตามตำแหน่งกรรมการและแขก มีฝรั่งมากมายรูปงานเป็นสังคมมากกว่าธุรการ อาหารก็เป็นญี่ปุ่น — อเมริกัน คือเปลี่ยนรสแล้วแต่ไม่เปลี่ยนรูป กำลังกินอยู่มีฝรั่งขึ้นมาถามว่าจะขอเชิญไปสนทนาในวิทยุข้างล่างจะได้ไหม ข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าเจ้าของงานให้ไปข้าพเจ้าก็ไป เขาตอบขอบอกขอบใจแล้วสักครู่ก็กลับขึ้นมารับ พาเดินแหวกคนขึ้นไปที่ยกพื้นเล็กนิดเดียวในห้องกินข้าวซึ่งเต็มไปด้วยคนกิน พูดกันจ๊อกแจ๊กทั่วห้องแต่เขาก็ใส่ไมโครโฟนออกอากาศได้ สังเกตดูเหมือนจะ

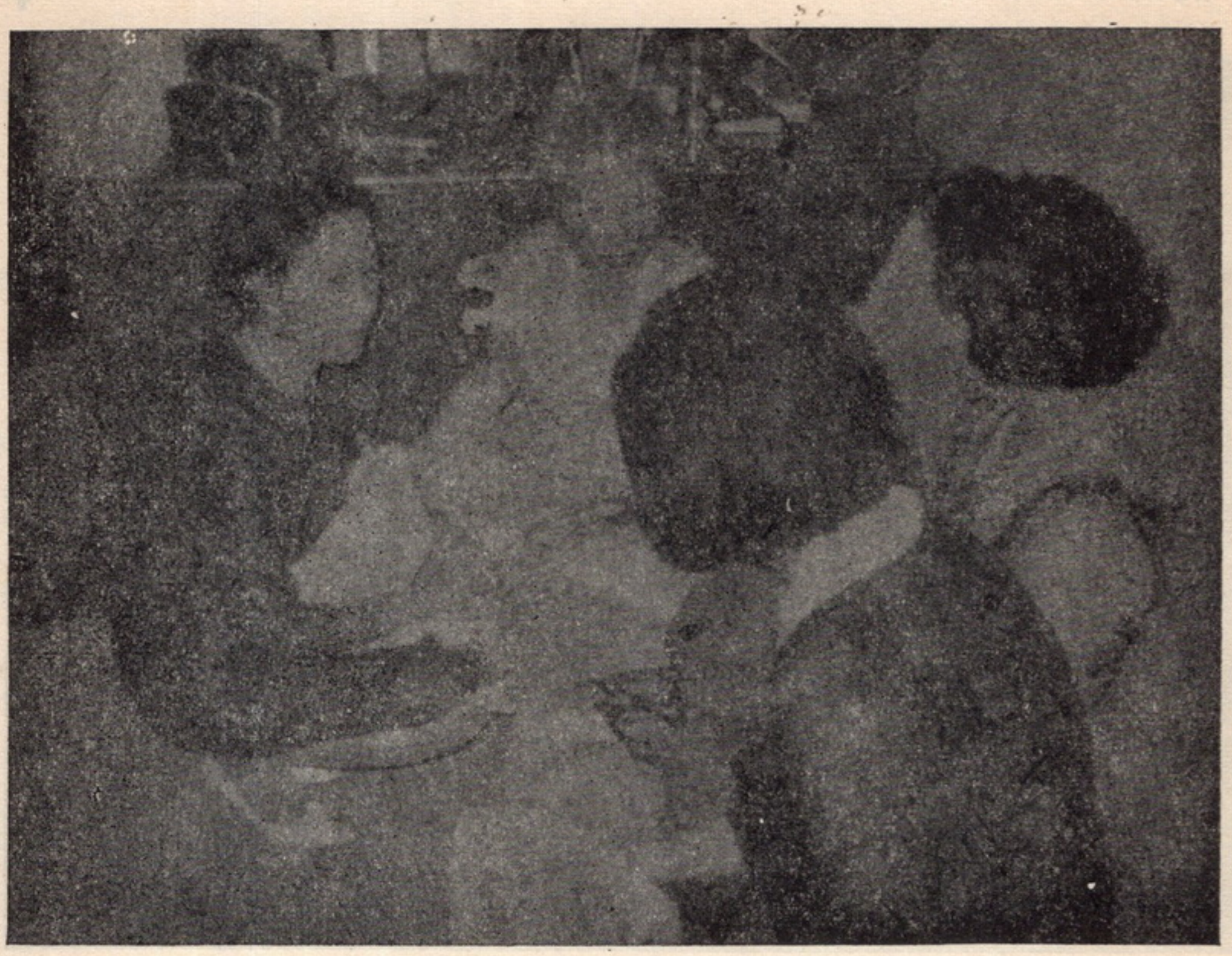

นักศึกษาชาวไทยมาเฝ้าที่ ชิคาโก

คอยจับผู้ไปกินแปลก ๆ เอาไปสนทนาด้วย มีผู้หญิงคนหนึ่งกำลังโต้ตอบอยู่ พอเสร็จเขาก็เชิญข้าพเจ้าเข้าไปนั่งแทนแล้วตั้งต้นถามว่า

ถาม. ท่านเป็นอะไรกับพระเจ้าแผ่นดิน ?

ตอบ. เป็นราษฎรที่ดีคนหนึ่งของท่าน (เขาหัวเราะ)

ถาม. ท่านคิดว่าเรื่อง The King & I เป็นอย่างไร ?

ตอบ. เป็นเรื่องตลก !

ถาม. ท่านมาทำไม ?

ตอบ. มาประชุมที่ Claremont แล้วจะเลยเที่ยวเยี่ยมศูนย์ พ.ส.ล.

แล้วเขาก็ตอบว่าขอบใจมาก เราก็กลับขึ้นมาห้องอาหารของเรา พอถึงก็เห็นหีบวิทยุตั้งอยู่บนโต๊ะกินข้าว ๒ อัน เพราะเขากำลังฟังอยู่ด้วยความสนุกเฮฮาชอบมาก เรื่องการพูดในอเมริกานั้นเป็นของธรรมดาเหลือเกินและชอบให้พูดปากเปล่าเสียด้วย ฉะนั้นบางทีข้าพเจ้าก็จำไม่ได้ที่เอาใส่ไว้ในหนังสือนี้ได้บ้างก็เพียงที่มีร่างอยู่ นอก

ประทานคำปราศัยที่ Buddhist Temple of Chicago

จากนั้นจำได้แต่หัวข้อจึงอาจจะซ้ำ ๆ กัน เพราะพูดในที่ต่าง ๆ เมืองกันไม่ได้ซ้ำผู้ฟังกินกันต่อไปจนถึงของหวาน ท่านนายก ท่านเลขา ฯ ก็ลุกขึ้นกล่าวคำรับรองเป็นทางการ แล้วข้าพเจ้าก็ตอบขอบอกขอบใจ แสดงความเห็นเรื่องโลกปัจจุบัน และชักชวนให้ช่วยกันทำงานให้จริง ๆ แล้วก็จบ ลงไปขึ้นรถไปยังวัดของสมาคมชิกาโก ในโบสถ์จัดแบบญี่ปุ่นที่บูชาลงรักคำบิดทอง แต่ที่นั่งจัดตามแบบฝรั่ง เขาให้เรา ๒ คนกับท่านพระครูโบเซ่เท่านั้นไปนั่งบนยกพื้น ฝรั่งเป็นเลขาธิการของสมาคมก็ประกาศ โบสถ์อยู่ข้างล่าง พิธีของเขาเริ่มด้วยท่านพระตีระฆัง ๑ แก่ง ให้ทุกคนสำรวมจิต ๑ นาที คือหลับตานิ่งแล้วก็ตีอีก ๑ แก่ง เป็นสัญญาว่าพอแล้ว ท่านพระก็ยืนขึ้นไหว้พระประธานแล้วให้ศีล ๕ เงียบ ๆ ไม่มีผู้สมาทาน จบแล้วเชิญให้คุณเอี่ยมปราศรัยเล่าเรื่องการเดินทางของเรา แล้วเชิญให้ข้าพเจ้าไปปาฐกถาเรื่อง “พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก” ตามที่ข้าพเจ้าเขียนไปดังนี้

สวัสดีท่านผู้ฟัง

พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้จัดตั้งขึ้นในซีลอน เมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๙๓) มีผู้รับเชิญไปประชุมในครั้งนั้น ๒๙ ประเทศ รวมทั้งเมืองไกล ๆ เช่น ญี่ปุ่น ฮาวาย อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และมีทั้ง ๒ นิกาย คือ เถรวาท และมหายาน รวมทั้งพระสงฆ์ และอุบาสก อุบาสิกา เป็นครั้งแรกที่ชาวพุทธทั่วโลกได้มาพบกันโดยไม่มีผู้ใดจะไม่เต็มใจมาร่วมประชุมเลย ฉะนั้นน่าจะกล่าวได้ว่าชาวพุทธที่มีอยู่ในโลก ๕๐๐,๐๐๐,๐๐๐ คน (ห้าร้อยล้าน) ถ้าคิดรวมทั้งชาวจีนด้วย ได้มีความพอใจที่จะมาพบกัน

ความมุ่งหมายของพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกที่ตั้งขึ้นในการประชุมครั้งแรกนั้นมีอยู่ ๕ ข้อ คือ

๑. เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติพุทธธรรมได้ถูกต้อง
๒. เพื่อความสามัคคีระหว่างชาวพุทธ
๓. เพื่อเผยแพร่พระพุทธธรรม

๔. เพื่อทำงานให้สังคมในทางการศึกษา วัฒนธรรม และมนุษยธรรม

๕. เพื่อสันติสุขแก่มวลมนุษย์ทั่วโลก และจะเต็มใจร่วมมือกับทุกองค์การที่มีความมุ่งหมายเช่นเดียวกัน โดยไม่เกี่ยวข้องแก่การเมืองแต่อย่างใด.

เมื่อองค์การนี้ได้จัดตั้งขึ้นแล้ว ก็ได้มีการพบปะประชุมกัน ๒ ปีต่อครั้ง ครั้งแรกได้ประชุมในซีลอน พ.ศ. ๒๔๙๓ ครั้งที่ ๒ ที่ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๙๕ ครั้งที่ ๓ ที่ประเทศพม่า พ.ศ. ๒๔๙๗ ครั้งที่ ๔ ที่ประเทศเนปาล พ.ศ. ๒๔๙๙ ครั้งที่ ๕ ที่ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๑ ครั้งที่ ๖ ที่ประเทศเขมร พ.ศ. ๒๕๐๔ การประชุมที่เขมรต้องเลื่อนไป ตามความสะดวกของเจ้าของบ้าน ในระยะ ๘ ปีแรก Dr. Malalasekera ชาวซีลอนผู้คิดตั้งองค์การนี้ได้เป็นประธาน พ.ส.ล. ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ อู จันตุน ได้เป็นประธานต่อไป

การประชุมนั้นสมาคมพุทธในเมืองที่ประชุมจะต้องเป็นเจ้าของงาน และรัฐบาลในประเทศนั้น ๆ ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือทั้งในทางจิตใจและการเงิน ในประเทศซีลอนท่านนายกรัฐมนตรี ได้เป็นประธานในการเปิดประชุม ในพม่ารัฐบาลก็ได้ให้ความช่วยเหลือด้วยดี ในเนปาลพระเจ้าแผ่นดินก็ได้ทรงเป็นประธานในการเปิดประชุมในเมืองกัตมันฑุ ในเมืองไทยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้พระราชทานโอกาสให้เผ้าในการรับรองผู้เข้าประชุม และประธานองคมนตรีเสด็จเปิดการประชุม ในประเทศญี่ปุ่น ท่านรัฐมนตรีต่าง ๆ กระทรวงก็ได้เข้ามาในที่ประชุมด้วย

ตามกฎข้อบังคับขององค์การ กองเลขาธิการจะต้องอยู่แห่งเดียวกับประธาน เพื่อความสะดวกในการติดต่อ ด้วยเหตุนี้ภายหลัง พ.ศ. ๒๕๐๑ กองเลขาฯ จึงไปตั้งอยู่ในประเทศพม่า บัดนี้เนื่องแต่ประธาน พ.ส.ล. คือ อู จันตุน ได้ถูกคุมขังในทางการเมือง งานการของ พ.ส.ล. จึงต้องหยุดชงักไป และโดยเหตุที่ที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๕ ได้ตกลงกันไว้ว่า ภายหลังระยะ ๔ ปี ที่สำนักงานแห่งใหญ่ของ พ.ส.ล. ได้อยู่ในพม่าแล้ว ให้ย้ายมาอยู่ในกรุงเทพฯ ความตกลงอันนี้ก็มิได้เปลี่ยนแปลงในคราวประชุมใหญ่ในเขมรต่อมา ซึ่งกำหนดเวลาหมดเทอมของพม่า ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ ด้วยเหตุนี้ อู จันตุน จึงให้แต่งตั้งหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล เป็นผู้รั้งประธาน

และส่งมอบงานมาจากอ๊อฟพี่ซทางพม่ายังพุทธสมาคมไทย ก่อนกำหนดจริงเพียง ๒ เดือน พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ได้ส่งจดหมายเวียนไปยังภาคีสมาชิกทั่วโลกอันมีอยู่ ๖๑ แห่ง ในเวลานี้ เพื่อขอสัตยาบันตามกฎข้อบังคับ ได้รับตอบเห็นชอบมาทันที รวม ๕๑ แห่ง ซึ่งถูกต้องตามข้อบังคับแล้ว

เมื่อสำนักงานแห่งใหญ่ของ พ.ส.ล. ได้เบิดเบ็นทางการในกรุงเทพฯ เรียบร้อยแล้ว งานที่จะต้องทำก็คือ

๑. สำรวจข้อเสนอและมติของที่ประชุมใหญ่ทุกครั้ง เพื่อจะได้ดำเนินงานต่อไป

๒. จัดการออกวารสารเรียกว่า WFB News Bulletin ๒ เดือน ต่อ ๑ เล่ม ส่งไปติดต่อกับสมาชิกทั่วโลก

๓. จัดการหาที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๗ นี้ ซึ่งเราจัดการให้ได้ประชุมที่ Sarnath เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ถึง วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

เป็นครั้งแรกใน ๑๔ ปี ที่ได้ตั้งองค์การนี้มา ที่ได้มีการประชุมกันในประเทศอินเดีย เพราะที่ตำบลสารนาถนี้ เป็นที่ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราได้ประทานปฐมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ องค์ และพระพุทธศาสนาก็ได้เกิดขึ้น ณ ที่แห่งนี้ สารนาถจึงเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้มาประชุมทุกๆ คนเป็นอย่างยิ่ง

การประชุมใหญ่ครั้งที่ ๗ ได้เนืองแน่นไปด้วยท่านผู้ทรงเกียรติเป็นอันมาก มีท่านประธานาธิบดี Sarvespalli Radhakrisnan แห่งอินเดียเป็นต้น ท่านเป็นผู้เบิดการประชุมครั้งนี้ และท่านได้กล่าวสุนทรพจน์ภายหลังที่ประธาน พ.ส.ล. ได้กล่าวรายงานแก่ท่านแล้ว ทุกคนเห็นว่าคำกล่าวของท่านนั้นพวกพุทธเองที่จะพูดถึงเรื่องพุทธศาสนาได้ดีเท่าท่านผู้ไม่ได้เป็นพุทธเห็นจะหาได้ยาก ในการประชุมนี้มีผู้เข้าประชุม ๖๘ ท่าน และผู้สังเกตการณ์ ๗๕ ท่าน แขกผู้มีเกียรติ ๗ ท่าน รวมเป็น ๑๕๐ ท่าน มาจาก ๒๓ ประเทศ ตั้งแต่อัสสัมถึงเวียตนามใต้ (คือตั้งแต่ A — V ตามตัวอักษร) รวมทั้งรัสเซียและมองโกเลียด้วย การประชุมใหญ่ที่มี ๔ ครั้งในเต็นท์ใหญ่ซึ่งจุคนได้ ๑,๐๐๐ คน

นั้น แน่นทุกที่นั่งจนถึงต้องนั่งกับพื้นและยืนพิงริมประตูก็มี พวกถ่ายรูป พวก น.ส.พ. ก็มีมากไม่น้อย

มีการปรึกษากันในที่ประชุมใหญ่ตามที่กรรมการดำเนินงานจัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษได้เสนอมา เมื่อได้ถกเถียงกันในที่ประชุมใหญ่ทั่วทุกข้อแล้ว ก็ลงมติเป็นเอกฉันท์ในที่ประชุมใหญ่ครั้งหลังว่าให้หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล แห่งประเทศไทย ดำรงตำแหน่งประธาน พ.ส.ล. พร้อมด้วยรองประธาน ๑๒ คน ดังมีนามต่อไปนี้

๑.	พระอูทิตลามหาเถระ	แห่งประเทศพม่า
๒.	Dr. Gunawardene	ซีลอน
๓.	Mr. Christmas Humphreys	อังกฤษ
๔.	Mr. Guido Auster	เยอรมันนี
๕.	Mr. Sunao Miyabara	ฮาวาย
๖.	ศร ด วาลซงหะ	อินเดีย
๗.	ท้าวอุ่นเรือน นรสิงห์	ลาว
๘.	นางสาว พิต จิน ฮุย	มาเลเซีย
๙.	Rev. Rosen Takashina	ญี่ปุ่น
๑๐.	Mr. Luvsan Damdin	มองโกเลีย
๑๑.	Dr. Kikuo Taira	อเมริกา
๑๒.	Mr. S.D. Dylykov	รัสเซีย

ตำบลสารนาถเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ฉะนั้นก็จะต้องไม่มีอะไรเพียงพอแก่การงาน จึงสมควรจะให้ความชอบแก่สมาคมมหาโพธิ์ทั้งที่ในกัลกัตตาและในสารนาถเอง พร้อมทั้งรัฐการของอินเดียตั้งต้นแต่รัฐมนตรีการศึกษา และ Mr. Chagla ลงไป จนถึงคณะจัดการนักท่องเที่ยวในเมืองพาราณสี ที่ได้ช่วยให้งานนี้สำเร็จไปด้วยดี แม้ท่านเหล่านั้นมิได้เป็นพุทธเลยสักคนเดียว

จบแล้วก็ฉายหนังที่เรานำไปด้วยนั้น แล้วตั้งต้นแนะนำกันเรียงตัว Grete

กับ Curtis ก็มาพ้งด้วย วันนี้ได้พบนักเรียนไทยมาก ท่านพระคูโบเซ่อธิบายให้พ้งว่า ได้ช่วยแต่งงานให้นักเรียนไทยในใบสถ์นี้หลายคู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนาในอเมริกานั้น เริ่มต้นมาจากพวกญี่ปุ่นและจีนที่ไปทำมาหากินในประเทศนี้ไม่ได้เอาใจใส่กับวัฒนธรรมของตนเอง ครั้นไปเกิดลูกหลานขึ้นก็ต้องไปโรงเรียนตามกฎหมายบังคับ ลูกก็ต้องรับศาสนาคริสต์มาจากโรงเรียน พ่อแม่ก็ไม่ยอมว่าเพราะเป็นพุทธอยู่แล้ว พวกลูกจึงสร้างวัดพุทธของตัวขึ้นโดยไม่รู้หลักของพุทธ ได้แต่ลอกแบบเอาจากคัมภีร์คริสต์เป็นแต่ขีดเอาคำว่า Christ ออกและใส่คำว่า Buddha แทน ศาสนาพุทธในอเมริกาจึงไม่มีอะไรแปลกไปจากศาสนาคริสต์ ข้าพเจ้าก็ขอบคุณท่านแทนคนไทย แต่แล้วต้องกระซิบบอกพวกนักเรียนว่า ระวังนะกลับไปบ้านจะเป็นโมฆะ เพราะโลกกับธรรมของเราไม่ปนกัน ถ้าจะให้ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ควรจะไปเซ็นชื่อกันที่สถานทูต ทำให้เห็นชัดว่าเด็กของเราไม่รู้เรื่องของตัวเองเลย เราลากลับมาราว ๒๒ น.

๑๘ กันยายน ๐๘

ตื่นเสีย ๘.๓๐ น. รีบแต่งตัวลงไปกินเช้า แล้วรีบเดินออกไปดูร้านกับคุณเอี่ยม เพราะเรามีเวลาเหลืออยู่แต่ตอนนี้เท่านั้น เดินไปเข้าร้าน Sears และ Woolworth เพราะไม่แพง ได้ซื้ออะไร ๆ เล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นของฝากบ้าง ตัวเองได้แต่ถุงตีนแค่เข่า ๓ คู่ ๑ เหรียญ นับว่าถูกจริง ๆ แล้วรีบกลับมาโฮเตล แต่เดินไม่ไหว จึงเรียกรถ Taxi คนขับเป็นนิโกร ชี้ให้ดูโฮเตลซึ่งมองเห็นหลังคาอยู่ แต่เขาทำติดรถบ้าง เลี้ยวผิดบ้างจนมิเตอร์ขึ้นไปมาก เราต้องทำไม่รู้เท่ารีบจ่ายให้เสร็จสิ้นไปที รีบขึ้นไปห้องเก็บของแต่งตัวใหม่เพราะร้อน แล้วรีบลงมากินกลางวัน พอดีท่านพระมารับได้นั่งพ้งรายงานอยู่ครู่ใหญ่ แล้วก็ถึงเวลาไปสนามบิน นักเรียนไทยและหลาน ๒ คน ก็อุตส่าห์ช่วยขนของและพามาส่งถึงสนามบิน ออกประตูเลข ๑๐ เรือบินออก ๑๓.๔๐ น. ถึงวอชิงตันเวลา ๑๖.๑๕ น. ไปลงสถานีเล็กพบ Dr. Leidecker คอยรับอยู่พร้อมพวกสถานทูตของเรา ๓—๔ คน ทุกคนกรุณาช่วยให้ความสะดวก

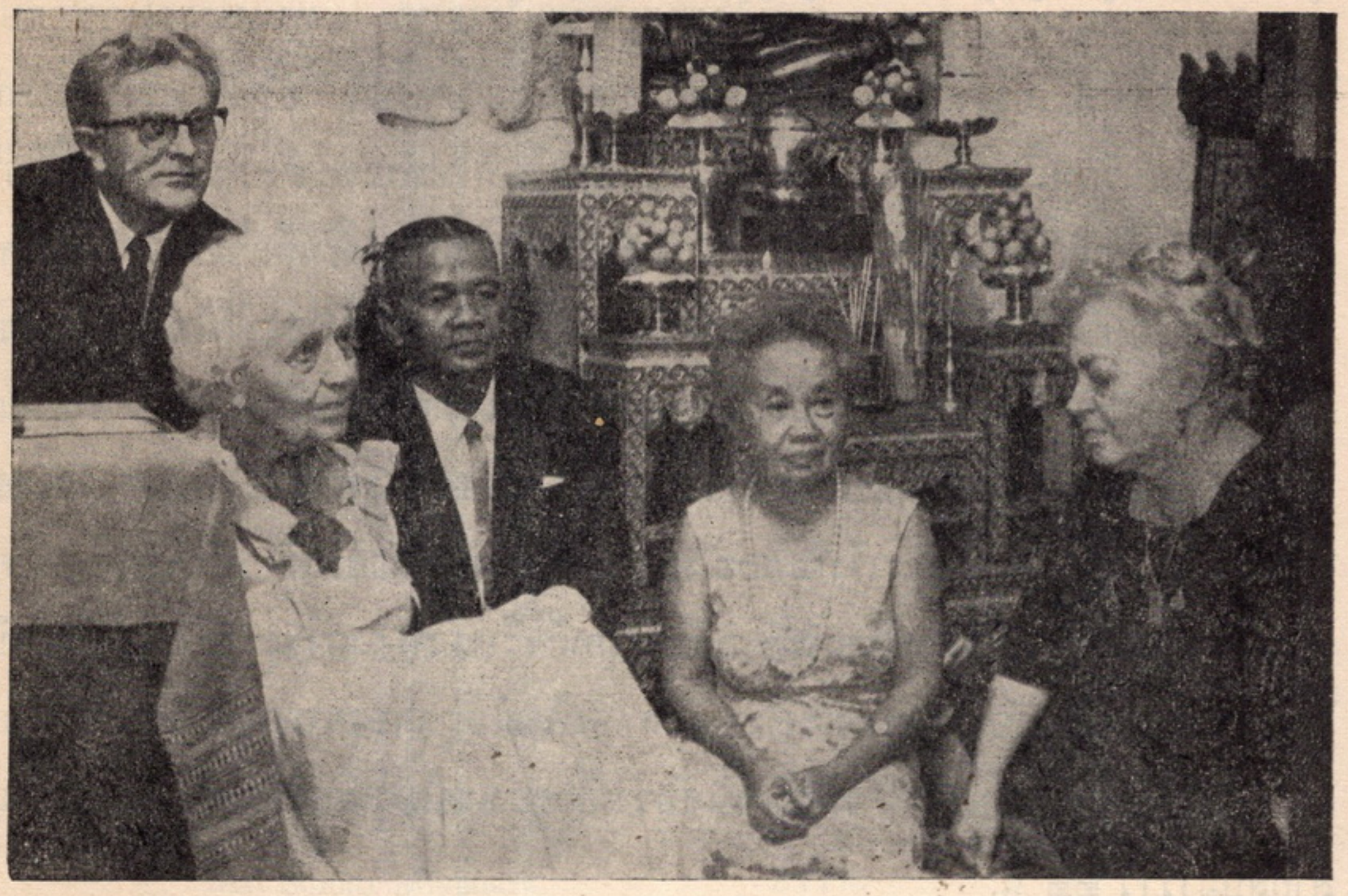

ณ ศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ในรัฐเวอร์จิเนีย ดร. ไลเด็กเกอร์ ประธานศูนย์ ซึ่งอยู่เบื้องหลัง นางแคลนซี อายุ ๗๐ ปี เลขานุการินีคณะกรรมการบริหารศูนย์แห่งนี้

Dr. Leidecker เอาตัวไปพักบ้าน ๑ คืน ขับรถเองพาไปยังบ้านในเมือง Fredericksburg ทางถึง ๙๐ ไมล์จากสนามบิน เป็นเวลาชั่วโมงครึ่งจึงถึง ข้าพเจ้าชอบเมืองเฟเดอริคซ์เบิร์กมาก เพราะเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ก่อนสร้างกรุงวอชิงตัน ประธานาธิบดีเคยอยู่ที่นี่ถึง ๑๗ คน บ้านเรือนเขาก็ยังรักษาไว้ตามแบบเดิม บ้านของ Leideckers ที่เราอยู่นี้ก็เป็นบ้านเมื่อ ๒๐๐ ปี มาแล้ว ท่านตาอยู่กับท่านยาย ๒ คน ไม่มีบ่าว มีนักเรียนไทยชื่อเอื้องทิพย์อยู่ด้วยคนหนึ่งเท่านั้น พอถึงบ้านท่านตาก็ขนของให้เอง ท่านยายทำกับข้าวเลี้ยง เอาห้องนอนยกให้เราหมด ตัวเองลงไปนอนตามเก้าอี้นอนชั้นล่าง ในบ้านนี้เต็มไปด้วยของต่างๆ ทั้งพุทธและพราหมณ์ราวกับพิพิธภัณฑสถาน ด้วยเหตุนี้เองจึงมีผู้กล่าวว่า Dr. & Mrs. Leideckers ไม่ได้เป็นพุทธจริงๆ พอจัดห้องอาบน้ำแต่งตัวเสร็จก็พอดีแขกมาทุกห้องแน่นหมด เพราะเกือบ

ทุกคนในเมืองนี้ได้รับเชิญมาหมด นายกเทศมนตรียังหนุ่มสาวทั้งคู่ คุณเอี่ยมเคาะว่าทำไมไม่ให้กุญแจเมืองเล่า เขาตอบว่า เมืองนี้ไม่ต้องใช้กุญแจเพราะไม่มีผู้ร้าย น่าอัศจรรย์แต่ท่านตาท่านยาย ๒ คนเท่านั้นสามารถมี Reception Dinner ได้อย่างสบาย ซ้ำยังมีแขกอยู่ในบ้านอีกตั้ง ๔ คน ต้องชมท่านยายมากทีเดียว กลับกันราว ๒๒ น. เราก็ขึ้นมานอน

วันที่ ๑๕ กันยายน ๐๙

ตื่นแต่เช้า ๖.๓๐ น. เสียงคุณยายขนเอากาแฟขึ้นมาวางไว้ให้หน้าห้อง เราออกไปไหว้พระ กินกาแฟแล้วก็แต่งตัวลงไปข้างล่าง เพื่อพวกหนังสือพิมพ์มาหา ข้อแรกที่ตื่นเต้นมากก็คือเป็นอะไรกับ King? ต้องอธิบายให้ฟังว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นเรา

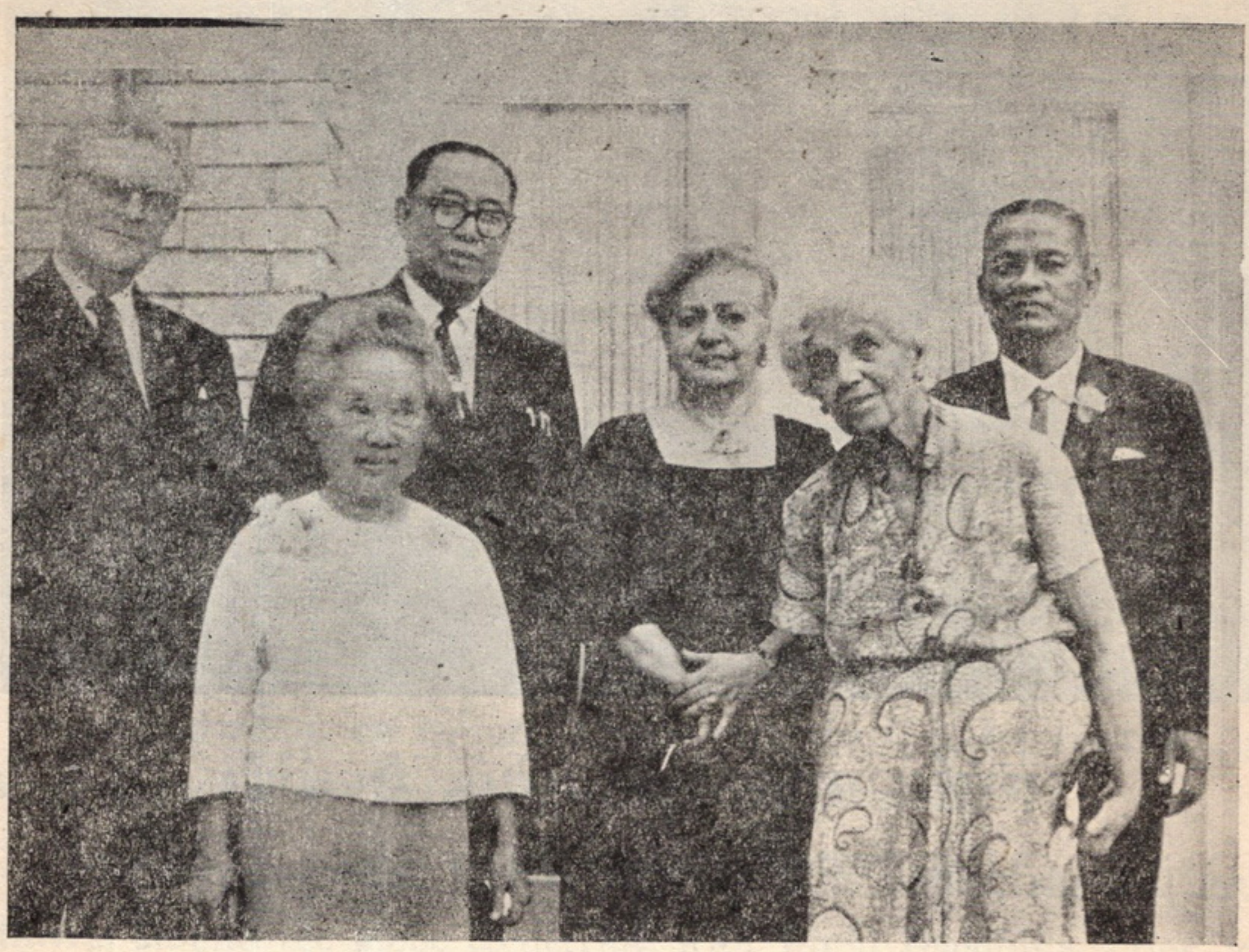

ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ เอกอัครราชทูต จัดถวายการเลี้ยงต้อนรับ ที่วอชิงตัน เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๐๘

ก็ควรเป็นได้แต่ Good Cityzen ของท่านเท่านั้นแหละ ทำให้หมดสนุกไปหน่อย แล้วก็ได่ถามถึงงานถึงการเดินทางเป็นจบ เราก็ไปห้องอาหารกินเช้าแล้วก็ขึ้นรถไปยังวิทยาลัย Mary Washington ชื่อมารดาประธานาธิบดีคนแรกของอเมริกา เป็นมหาวิทยาลัยผู้หญิง เขามี Reception ให้วันนี้ ที่ทางใหญ่โตสวยงาม พอก้าวขึ้นบนชาลาตึกก็พบผู้ชายคนเดียวในที่นั้นคือผู้ถ่ายรูป พอเข้าในตึกแล้วก็เต็มไปด้วยผู้หญิงสาวสวยสดงดงามน่ารักน่าดู ท่าทางเป็นผู้ดีจริง ๆ ทุกคน เหมือนได้เห็นดอกกุหลาบกำลังแย้มสีต่าง ๆ ส่งกลิ่นหอมหวนชวนชม ยืนเข้าแถวเป็นระเบียบอาจารย์ก็เข้ามารับให้คนหนึ่งกลัดดอกไม้ช่อให้ข้าพเจ้า แล้วก็แนะนำเรียงตัวและเลี้ยงน้ำชากาแฟกับขนม

กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย แมร์ วอชงตน, รัฐเวอรจิเนีย

ถวายการต้อนรับเมื่อ ๑๙ กันยายน ๒๕๐๘

แล้วขอให้ข้าพเจ้าพูดกับนิสิตเหล่านี้ ข้าพเจ้าก็เล่าเรื่องการเดินทางและพระพุทธ
ศาสนาให้ฟัง รู้สึกว่าเขาเอาใจใส่กันมาก เมื่อข้าพเจ้ากลับมาแล้วได้เห็นเขาลงใน
น.ส.พ. ของมหาวิทยาลัยว่าดังนี้ :—

The Free Lance-Star, Fredericksburg, Virginia
Monday, September 20, 1965

RELAX, STUDENTS TOLD
Thailand Princess Is Visitor

Perhaps one of the Most in fluential women in the world today, Princess Poon Pismai Diskul of Thailand, visited Fredericksburg briefly this past weekend.

Princess Poon is president of the World Fellowship of Buddhists and the great-grandaughter of the King Monghut of Thailand or Siam, who was depicted in the well-known "Anna and the King of Siam" a very contro-ver sial work in the tiny Southeast Asian kingdom.

Accompanied by her sisters, the Princesses Pat and Mariott, and by Aiem Sangkhavasi, secretary general of the Fellowship and a lord mayor of Bangkok, the princess came to Fredericksburg to visit Dr. and Mrs. Kurt F. Leidecker, whom she knew well when they lived in her country.

Leidecker, a professor of philosophy at Mary Washington College, is a former consultant on cultural affairs with the U.S. Information Agency in Bangkok and is very active in world Buddhist affairs.

The Princess's visit here is only one of a number she will make as she travels around the globe conferring with world Buddhists. Prior to her arrival in the continental United States she visited Hong Kong, Japan, and Hawaii and in America she conferred in Los Angeles and will stop in New York before she departs for Europe where she will tour several countries.

During her brief stay here she was honored at a reception and banquet Saturday evening, when she was welcomed by Fredericksburg Mayor Josiah P. Rowe. Welcoming her to Mary Washington College was Mrs. Grellet C. Simpson, wife of the college chancellor.

Before her departure Sunday the Princess had an opportunity to meet with the very active Oriental Club at MWC. which is sponsored by Dr. and Mrs. Leidecker.

The somewhat awed students were soon put at ease by the petite leader who told them, "Relax, a princess is human too you know?" She went on to tell them a little about the World Fellowship of Buddhists and about the Buddhist philosophy. She was then entertained by the students who serenaded her, singing the school's Alma Mater.

เราลากลับมาพักกินกลางวันที่บ้าน Dr. Leidecker แล้วขนของขึ้นรถ Dr. Leidecker ขับรถพาเที่ยวดูเมืองก่อน ยังอยู่ดีแทบทุกบ้าน แม้แต่เรือนที่ถูกลูกบี้นปรุในสงครามก่อกู้เอกราชก็ยังเห็นรอยลูกบี้นอยู่ Dr. Leidecker ชี้ให้ดูได้เป็นหลัง ๆ ไป ว่าใครอยู่ที่ไหน และใครเกิดใครตายที่ใด ผู้เรียนประวัติศาสตร์น่าจะอยู่ในเมืองนี้จริง ๆ ดูเมืองทั่วแล้วก็เลยไปกรุงวอชิงตัน ท่านราชทูตสุกิจ ท่านมีการรับรองให้ที่บ้าน และท่านให้เราอยู่ด้วย พอขนของขึ้นห้องได้สักครู่ ก็พอดีพวกแขกมาถึงเต็มห้อง Dr. Leidecker เป็นผู้กล่าวแนะนำข้าพเจ้าแก่ที่ประชุมแล้วขอให้ข้าพเจ้าพูดต่อไป ข้าพเจ้าพูดถึง พ.ส.ล. และงานของเราและให้คุณเอี่ยม เล่าเรื่องการประชุมที่สารนาถ จบแล้วท่านทูตเป็นผู้สรุปได้เฮฮามาก เพราะท่านทูตเป็นคนเล่าเรียนและพูดเก่งอยู่แล้ว เสร็จการประชุมแล้วต่างคนก็ต่างกลับ น้อง ๒ คน ขอตัวไปอยู่โฮเตล Windsor Park Hotel เพราะเธอชอบอยู่โฮเตล ข้าพเจ้าอยู่ห้องแขกของสถานทูตด้วยความสุขสบายและเป็นครั้งแรกที่ได้สระผมตั้งแต่มา เพราะมีผู้ช่วยคือหนูน้อยภรรยาคุณนิคม ซึ่งเผอิญอยู่ที่นั่นด้วย อาหารการกินก็อร่อยเลิศ เพราะคุณสุกิจกินเก่งทำกับข้าวก็เก่ง คุณจินดาภรรยาก็ทำเก่ง จึงได้กินทั้งแกงขี้เหล็กและแกงแค ในสวนก็มีผักแทบทุกอย่างแม้แต่บอน วันนี้ได้อยู่กันอย่างไทย ๆ คุยกันสนุกจนถึงเวลานอน

วันที่ ๒๐ กันยายน ๐๙

เช้า ๗.๓๐ ลงไปกินเช้า แล้ว Mr. Reynold มาหาไต่ถามถึงการรวมศาสนา ซึ่งเขากำลังคิดทำกันอยู่ เราตอบว่าสำหรับพุทธเราไม่ขัดข้อง แต่ผู้อื่นจะว่าอย่างไรเราไม่ทราบได้ เห็นว่าเราจะต้องให้เวลาทำความเข้าใจกันก่อน มิฉะนั้นก็ต้องสอนในโรงเรียน เขาเห็นด้วยแล้วลากลับไป ๑๐ น. คุณศิริ เต็มบุญเกียรติ์ มารับไปแวะรับน้อง ๒ คน แล้วไปวางดอกไม้ที่ฝังศพ President Kenedy ไปที่ Arlington Cemetary เข้าไปแล่นรถหาอยู่นานจึงได้พบ เขากำลังทำที่ถาวรกันอยู่ เราต้องเดินไปตามถนนอีกนาน มีคนไปอยู่ไม่ขาดสาย ทั้งพวกพื้นเมืองและพวกนักท่องเที่ยว เราไปยืนอยู่นอกรั้วเตี้ยทาสีขาว รอบที่ฝังศพซึ่งมีไฟจุดอยู่ตลอดเวลา มีหมวกทหารวางอยู่บนเนินหญ้านั้น ทำเอาใจเราเหี่ยวแห้งเป็นอันมาก เจ้าหน้าที่ทหารที่เฝ้าอยู่นั้นอุตส่าห์มารับดอกไม้ของเราเข้าไปวางให้บนเนินดินนั้น บางคนก็วางไว้ที่รั้วไม้นั้นเอง การตายชนิดนี้ต้องเสียเวลานานกว่าจะปลงตกได้ สังเกตดูคนที่ไปยืนอยู่แถวนั้น ไม่มีผู้ใดยิ้มแย้มเลย ทุกคนเศร้า แต่พอใจที่เห็นว่าทุกชาติได้ไปไว้อาลัยให้ผู้ทำดีไว้ แล้วเราก็กลับออกมาขึ้นรถเที่ยวดูเมือง จนถึงเวลากินกลางวัน จึงไปแวะกินที่ร้านเจ๊ก ก็พอกินได้แต่ไม่ถึงอยากไปอีก อิ่มแล้วไปเที่ยวตามร้าน ๑๐—๒๕ C. แล้วไปพูดที่ V.O.A. คุณถาวร ชนะภัย เป็นผู้ถามตามที่ได้พิมพ์ไว้หลังสมุดปาฐกถาของข้าพเจ้าแล้ว กลับถึงสถานทูตพอดี ๑๘ น.

วันที่ ๒๑ กันยายน ๐๙

ตื่น ๗ น. ลงไปกินเช้าแล้ว Billy Palmer มาหาแล้วพาไปพบ Francis ลูกเจ้าคุณแซร์ซึ่งเป็น Bishop อยู่ที่วัดใหญ่ในวอชิงตัน สิ่งที่น่าประหลาดคือเมื่อเจ้าคุณแซร์และคุณหญิงเป็นที่ปรึกษาราชการไทยอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น ลูกชายใหญ่คือ Francis นี้อายุสัก ๙—๑๐ ขวบ มีพี่สาว ๑ คน น้องชายคนหนึ่ง พ่อแม่นั่งคุยกับเสด็จพ่ออยู่ในห้องรับแขกอยู่ที่วังวรดิศ เจ้าคุณกลัวว่าเด็ก ๆ จะเบื่อ ก็บอกว่าให้ออกไปเล่นในสนามได้ ๒ คนก็ออกไป แต่ฟรานซิส นั่งจ้องข้าพเจ้าอยู่ข้าง ๆ ไม่ยอมไป และบอกพ่อแม่ว่าจะ

อยู่กับคนนี้เพราะโตขึ้นจะแต่งงานด้วย ที่ว่าประหลาดนั้นคือเราทั้ง ๒ คน ได้มาทำงานเพื่อศาสนาเหมือนกันในที่สุด Francis เป็นผู้ใหญ่ผมขาวนิดหน่อยแล้ว เหมือนเจ้าคุณและคุณหญิงแม่ปนกันไม่มีผิดเลย ท่านดีใจมากที่ได้พบข้าพเจ้า พาดูโบสถ์ซึ่งกำลังทำอยู่เองจนทั่ว และพาไปดูที่ฝังศพท่าน President Wilson ผู้เป็นตาของท่านด้วย แล้วรีบลากลับไปกระทรวงต่างประเทศ เพราะสมาคมสตรี อเมริกัน—ไทย ซึ่ง Mrs. Alexis Johnson เป็นนายก และคุณเริงรังภรรยาเลขาเอกของเราเป็นรองนายกอยู่ มีการรับรองให้ข้าพเจ้าที่กระทรวงต่างประเทศซึ่งเป็นที่ใหญ่โต มีแขกราว ๕๐ คน ผู้หญิงทั้งนั้น เลี้ยงน้ำชากาแฟและขนม แล้วให้ข้าพเจ้าเล่าให้ที่ประชุมฟังถึงเรื่องพระพุทธศาสนา ซึ่งทุกคนลงนั่งฟังกับพื้นเต็มไปทั้งห้อง สิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้ายินดีมากในการไปครั้งนี้ คือ ที่ได้เห็นผู้หญิงไทยกำลังขึ้นในทางที่ถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือทุกสถานทูตที่ได้พบ ผู้หญิงของเราพูดพื้นเมืองที่ไปอยู่ได้อย่างดี และเข้าสมาคมได้อย่างเท่าเทียมกับชาติอื่น หรือจะดีกว่าบางแห่งด้วยซ้ำไป ทุกคนรู้หน้าที่และทำให้เกิดรักชาติและศักดิ์ศรีของผู้หญิงไทยขึ้นเป็นอันมาก เราจะไม่ต้องเห็นคนที่ไปนั่งจิ้มพื้นและคุยถึงการออกลูกต่อไปอีกแล้ว ขอสตรีไทยจงเจริญ!!!

ข้าพเจ้าลากลับออกมาถึงประตูก็พบ Mr. McKormic ผู้ซึ่งเพิ่งกลับไปจากกรุงเทพฯ มาคอยพบอยู่ มีผู้ชายอีกคนหนึ่งคือช่างถ่ายรูปเท่านั้น ถึงสถานทูตรีบขึ้นไปแต่งตัวใหม่เก็บของลงข้างล่าง รีบไปรับน้องออกไปกินร้านเจ๊ก เพราะทางสถานทูตมีการแต่งงานกัน เราจึงขอลาออกไปเสียก่อนเพื่อไม่ให้เจ้าของที่ลำบาก รับประทานกลางวันแล้วกลับมาโฮเตล Windsor Park เพื่อคอยรับเจ้าคุณแซร์ ท่านอายุ ๘๐ ปีนี้แต่ยังขับรถเองมากับคุณหญิง พอพบข้าพเจ้าท่านก็แสดงความยินดีที่ข้าพเจ้าเป็นนายกโลก และมาทำงานครั้งนี้ด้วย ทั้งกอดและจูบ คงจะนึกถึงเสด็จพ่อด้วยเป็นแน่เพราะเรามีน้ำตาเต็มตาด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง พูดกันแล้วถ่ายรูปด้วยกันแล้วก็ลากลับไป เราก็ขึ้นรถไปยังสถานี รถบัส ๕ ดาว อย่างเดียวกับ Greyhound แต่ดีกว่า เพราะเขาจัดการอย่างเดียวกับเรือบิน มีเก้าอี้เอนตัวได้ มีห้องเล็ก มีอาหารทั้งร้อนเย็นให้เลือกได้ มีนางพนักงานแต่งแดงทำงานคนเดียว ที่สถานีมีรถบัสจอดอยู่ตามประตูเลขต่าง ๆ ว่า

เลขนั้นไปไหน เราก็ออกไปตามเลขประตู ในสถานีเองก็มีสารพัดทั้งของกินและของใช้อย่างเดียวกับเรือบิน วันนี้พอเข้าคิวกันจะไปขึ้นรถ Mrs. Leidecker ก็มาถึงพอดี แกกลัวจะไม่ทันเห็นก็ตะโกนเรียกว่า Your Highness! เท่านั้นก็ได้การ น.ส.พ. อยู่แถวนั้นได้ยินเข้าก็กระโดดเข้ามาทีเดียว พอถึงก็ถามว่า Where is your husband? ข้าพเจ้าตอบว่า I want to know too where is he? เขาร้องว่า — Why, Why don't you know? ข้าพเจ้าก็ตอบว่า Because I am a spinster! เขาเลยทำหน้าจืด ๆ ค่อย ๆ ถอยหลังไป ถ้าจะถามว่า ท่านมาคนเดียวหรือ ก็จะจบเรื่องไปนานแล้ว ทุกคนเลยหัวเราะสนุกสนาน รถแล่นมาเรื่อย ๆ ทางหลวงสายใหญ่กว้างไปทางมาทางตลอด ไม่มีหยุดพักที่ใด รถไม่แน่น เราก็ชมทิวทัศน์มาอย่างเพลิดเพลิน พอบ่าย ๑๖ น. เราก็บอกแม่สีแดงว่าขอน้ำชา เขาก็จัดใส่ถาดเล็กมาให้พร้อมทั้งแซนวิชและขนม ๑๘ น. ก็ตั้งต้นเห็นโรงงานบ้านเรือนค่อย ๆ แน่นขึ้น ๆ จนค่ำ ๑๙.๔๐ น. ก็ถึงสถานี รถบัส ๕ ดาวในนิวยอร์ค พอรถหยุดก็ได้ยินเสียงเอะอะจากวิสิทธิ์ ศรีนาวา และ Mrs. Stanton ผู้ที่เรารักใคร่ประดุจญาติสนิท ต่างคนต่างช่วยกันขนของลงไปกอดจูบกันเสียยกใหญ่ แล้วขึ้นรถแท็กซี่ ๒ คัน พา Jose Stanton ไปส่งยังห้องชุดของเขาก่อน แล้วเราก็ไปยังบ้านของวิสิทธิ์ มี John เพื่อนวิสิทธิ์อีกคนหนึ่งเป็นคนเบลเยี่ยม—อเมริกันมาช่วยขนของทำครัวสารพัด ห้องชุดคือ Flat ของวิสิทธิ์นี้อยู่ชั้นที่ ๑๔ แต่สบายดี ลิฟต์ของเขาเป็นสมัยใหม่มี T.V. ในลิฟต์นั้น ผู้ใดทำอะไรในลิฟต์คนยามข้างล่างจะมองเห็นหมด ไม่ต้องกลัวว่าจะมีการฆ่ากันตายหรือขโมยอะไรมาในลิฟต์จะไม่มีใครเห็น เราจองโฮเตล Century ไว้จากกรุงเทพ ฯ มาวันนี้ผู้จัดการ Asia มูลนิธิใน N.Y. เห็นว่าโฮเตล Century อยู่ในที่อึกทึกนักจึงเปลี่ยนไปจองโฮเตล Shelton ให้ ส่วนวิสิทธิ์ก็อยากให้อยู่ที่ Flat ของเขานี้จะไม่ต้องเสียสตางค์ แต่วิสิทธิ์ก็มีห้องใหญ่อยู่ห้องเดียวยังจัดไม่เรียบร้อย เพราะเพิ่งมาอยู่ เราจึงไปโฮเตล Shelton ตามที่เขาจองไว้ให้ ครั้นไปถึงเข้าจริงห้องเต็ม ห้องเดี่ยวไม่มีห้องน้ำติดยังคิดเอาถึงวันละ $ ๑๗ คุณเอี่ยมจึงไม่ยอมอยู่ขอไปพักที่เก่า คนขนของให้ก็ไม่มี ที่นั่งพักก็ไม่มี เวลาก็ดึกเข้าทุกที เราก็ต้องช่วยกันขนของขึ้นไปห้องตามที่เขาให้กุญแจมา คิดว่าพรุ่งนี้จะได้ขยับขยายใหม่ พอถึ

ห้องก็ต้องถอนใจใหญ่ เพราะคนเพิ่งออกไปไม่รู้ว่าคนชนิดไหนด้วย ห้องยังเลอะเทอะไม่ได้ทำความสะอาด น้ำยังแฉะ ๆ อยู่บางแห่ง มีแต่ผ้าเช็ดหน้ากับสบู่ก้อนเล็ก ๆ โยนทิ้งไว้ให้บนหมอนหนุนหัวคนละ ๑ ก้อน เรารีบหลับหูหลับตานอนด้วยตั้งใจจะออกไปจากโฮเตลนี้ให้ได้พรุ่งนี้เช้า

วันที่ ๒๒ กันยายน ๐๘

ตื่น ๗. น. รีบแต่งตัวเก็บของลงไปข้างล่าง หน้าตาของคนที่โฮเตลนี้เป็นเงินไปทั้งนั้นไม่มีจิตมนุษย์แม้แต่ยิ้มเลย ครู่เดียววิสิทธิ์ก็มารับพอดีพบคุณเอี่ยมซึ่งไปอยู่ Century Hotel และบอกว่าเรียบร้อยดี เรากินอาหารเช้าพร้อมกันแล้วก็แยกกันไป ข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมไปรับ Mrs. stanton ที่ Flat น้อง ๒ คน กับวิสิทธิ์จัดการขนของย้ายโฮเตลไปอยู่ Century โฮเตลตามที่ได้จองไว้เดิม ไปถึงที่พัก Mrs. stanton แล้วขึ้นไปดูที่อยู่เป็นตึกใหญ่มีห้องชุดไว้ให้เช่าในเมือง บ้าน Mrs. Stanton อยู่ใน Connecticut เช่า Flat ให้น้องสาวอยู่และเข้ามาพักด้วยในเวลามาในเมืองสบายดี แล้วเราก็ขึ้นรถของ Mrs. Stanton ขับเองออกไปนอกเมือง ๑ ชม. เศษ ก็ถึงบ้านซึ่งอยู่ริมแม่น้ำใหญ่ พบ Mr. Stanton ด้วยความยินดีเหลือเกิน ดูแก่ไปสักนิดหนึ่งเท่านั้น ท่านทูตคู่นี้ได้อยู่ในกรุงเทพ ๆ ถึง ๗ ปี จนเกือบทุกคนรู้สึกว่าเป็นไทยด้วยกัน ข้าพเจ้าชอบกันมากเพราะพูดกันได้ทุกแง่ทุกมุม และเป็นความพอใจอย่างยิ่งที่ได้มาอยู่ด้วยกันอีกวันหนึ่งในวันนี้ เราคุยกันถึงพระพุทธศาสนามาตลอดทางและได้ไปรับพระอนิรุทธชาวซีลอนซึ่งมาเรียนและสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Yale มาคอยพบกับข้าพเจ้า Mr. Stanton อธิบายให้ฟังว่าพระสงฆ์ที่ออกมาต่างประเทศแต่ลำพังตอนนี้เป็นการยากที่จะรักษาพระวินัยได้โดยเฉพาะในเมืองฝรั่งซึ่งต้องทำอะไร ๆ เองทั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงบอกว่าก็เพราะเหตุนั้นแหละเราจึงเห็นว่าไม่ควรจะให้ท่านมาตามลำพัง เพราะเมื่อไม่มีพระวินัยแล้วจะเป็นพระได้อย่างไร วันนี้ท่านอนิรุทธก็นั่งกินกลางวันกับเราด้วยที่หัวโต๊ะ ข้าพเจ้าขอให้คุณเอี่ยมไปนั่งคั่นไว้และอธิบายกับท่านว่า ข้าพเจ้าถือเป็นกุศลอย่างหนึ่งที่ช่วยท่านรักษาบริสุทธิคุณ ดูท่านก็พอใจและเห็นด้วย Stantons ชอบเรียน

พุทธกับท่าน จึงต้องพบปะกันอยู่เสมอทั้งผัวเมีย กินกันคุยกันอยู่จนเพียงพอแล้ว เราก็ขึ้นรถ Mrs. Stanton กับข้าพเจ้านั่งข้างๆ เอาคุณเอี่ยมกับท่านอนิรุทธใส่ไว้ข้างหลัง ตรงไปทางมหาวิทยาลัยเยล ผ่านเมืองเก่าซึ่งต้นตระกูลของ Mrs. Stanton คือ Mr. Clarke ผู้มากับเรือ Mayfair จากยุโรปครั้งแรกมาสร้างไว้เรียกว่า Clarkes Town วงศาคณาญาติยังอยู่กันเต็มเมือง เป็นแต่แต่งงานไปเป็นชื่ออื่นไปเท่านั้น เราไปดูมหาวิทยาลัยไปทั่วๆ แล้ว ก็แวะลงดูหอสมุดซึ่งทำด้วยหินพิเศษในอเมริกาเป็นฝา และเวลาแดดออกก็ส่งเป็นลวดลายงดงามดี ส่งท่านอนิรุทธลงแล้วก็เลยกลับมานิวยอร์ค ตรงไปโฮเตล Century ซึ่งย้ายมาใหม่สบายกว่า Shelton มาก ข้าพเจ้าได้ห้องนัมเบอร์ ๓๑๒ อยู่มุมตึกสบาย ราคาก็ไม่รุนแรงอยู่ได้สบาย บางแห่งเราหาห้องที่อยู่ใกล้ๆ กันไม่ได้ต้องแยกกันไปอยู่ บางทีคนละชั้น เราต้องจดนัมเบอร์ไว้เพราะจะได้ติดต่อกันได้ทางโทรศัพท์จากห้อง เราจัดห้องซักผ้าอาบน้ำแล้วแต่งตัวลงไปคอยรถของท่านทูตอุปดิศมารับ ๑๘.๓๐ น. คุณแดงลูกชายเจ้าคุณภรตราชสุพิธก็ขับรถท่านทูตมารับไปสถานทูต U.N. ได้พบท่านรัฐมนตรีถนัด คอร์มันตร์และคุณหญิงโมลี ท่านมาประชุมสหประชาชาติ และได้พบอาภัสรานางงามโลกในค่ำนี้ด้วย คุณอุปดิศเลี้ยงอาหารไทยอย่างบุฟเฟ่ ได้กินอาหารไทยจริงๆ อย่างอร่อย เสร็จแล้วเราก็ลากลับมาเดินเล่นตาม Time Square ดูร้านต่างๆ เพลิดเพลินอยู่จน ๒๑.๓๐ น. จึงเดินกลับโฮเตลซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก

วันที่ ๒๓ กันยายน ๐๙

ตื่น ๗ น. แต่งตัวลงไปกินเช้าในร้านเล็กๆ อยู่หน้าโฮเตลซึ่งมีของพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือหญิงมารยาตร์ไม่ชอบกินกาแฟก็ถามคนขายว่ามี Postum หรือ Ovaltine หรือไม่ เขาตอบว่าไม่มี มีแต่ Sunkha สังฆะ ก็คล้ายๆ กันเพราะไม่มีสิ่งเสพติด หญิงมารยาตร์ร้อง ฮึ อะไรนะ แล้วขอดูเขาก็หยิบซองเล็กๆ สีเหลืองจดว่า Sunkha มาให้เลยช่วยกันซื้อมาพิสูจน์ว่าพระพุทธศาสนากระจายไปทั่วโลกได้อย่างไร ทำเอาคนขายเลยสนุกไปกับเราด้วย กินแล้วเข้ามาคอยวิสิทธิ์อยู่ในห้องคอย พอพร้อมกัน

แล้วก็ออกไปเดินดู Radio City ซึ่งอยู่ห่างโฮเตลไป ๒ บล็อคเท่านั้น คนแน่นตามเคย แต่ไม่ดีเท่าที่ข้าพเจ้าเคยดูเมื่อ ๑๐ ปีก่อน เพราะเอาหนังฉายเข้ามาเล่นแทนศิลปต่าง ๆ เสียยาวนานเกินควร ดนตรีก็ดี การเต้นรำก็ดี ไม่ค่อยมี Artistic idea อยู่ในนั้นเลยจบแล้วเราก็ออกมาเดินหาร้านกินกลางวันริมถนนแถวนั้น แล้วจับรถ bus ไป United Nation ซึ่งข้าพเจ้าเคยดูแล้ว แต่พาน้องกับคุณเอี่ยมไปดู ไม่มีอะไรแปลกไปกว่าเดิมดังที่เล่าไว้ในโลกใหม่แล้ว ๑๕.๐๐ น. เศษ เราก็กลับมาพักครู่หนึ่งแล้วแต่งตัวไปที่งานรับรองที่ Asian House ซึ่ง Mrs. Stanton เป็นประธานแผนกไทยอยู่ในนี้ คนรับเชิญมาแน่นห้อง เรายืนคอยต้อนรับแนะนำกับแขกทุกคนอยู่ที่ทางเข้าตามแบบอเมริกัน แล้วก็รับประทานน้ำชากัน ได้พบเพื่อนเก่า ๆ เป็นอันมากทำให้เบิกบานใจเป็นอย่างยิ่ง งานวันนี้เป็นของเอเชี่ยนเฮาซ์แผนกไทยและสมาคมผู้หญิงของ U.N. Pacific Club รวมกันจัดรับรอง ฉะนั้นพอรับประทานเสร็จก็เข้าห้องประชุมใหญ่ คนเต็มห้องจนไม่มีที่นั่ง ยืนฟังกันก็มี Mr. Stanton เป็นผู้แนะนำข้าพเจ้าแก่ที่ประชุม กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นปู่และสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นพ่อ ทั้ง ๒ พระองค์ได้ทรงทำสิ่งไรมาบ้างท่านเล่าอยู่อย่างน้อยก็ราว ๑๕ นาที แล้วท่านประธานหญิงของ U.N. Pacific Club ก็ออกไปกล่าวว่าผู้หญิงทั้งหลายควรจะเห็นเป็นตัวอย่างว่าการเป็นผู้หญิงนั้น ก็อาจจะสามารถเป็นได้ถึงผู้นำโลกเหมือนกัน ฉะนั้น จึงไม่ควรจะท้อใจแลควรจะพยายามทำกิจธุระให้ได้เช่นผู้ที่จะพูดต่อไปนี้ แล้วเขาก็เชิญข้าพเจ้าไปยังไมโครโฟน เราทุกคนเล่นกลอนสดคือไม่มีร่างกันไปเลย เพราะรู้ไม่ได้ว่าใครจะขอให้เล่าเรื่องอะไร ข้าพเจ้าออกไปแล้วก็พูดว่า คำแนะนำของท่านประธานทั้ง ๒ คนนี้ ทำให้ข้าพเจ้าตัวสั่นเพราะกลัวว่าข้าพเจ้าจะไม่สมควรที่จะเป็นเลือดเนื้อของท่านผู้ประเสริฐที่ได้ออกพระนามมา (ในใจจริงนั้นอยากร้องไห้มากกว่า) ฉะนั้นขอประทานเล่าเรื่องตัวเองสักเล็กน้อยว่าเหตุใดจึงได้เต็มใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา แล้วก็เล่าถึงประสพการณ์ต่าง ๆ จนการสิ้นพระชนม์ของเสด็จพ่อ แล้วถึงเป็นสมาชิกพุทธสมาคมและไปประชุมมากี่ประเทศ จนได้เป็นประธานโลกนั้นเป็นเวลาประมาณ ๒๐ ปีแล้ว แล้วข้าพเจ้า

ก็อธิบายถึงพระธรรม มีอนิจฺจ ทุกฺข อนตฺตา ดังเล่ามานี้เป็นพิสูจน์ เสียงตบมือสนั่นหวั่นไหว ทุกคนเข้ามาจับมือด้วย Palmers ซึ่งคุ้นเคยกันมานานแล้วกระโดดเข้าจูบเลย ส่วนลูกชายคน น.ส.พ. คนหนึ่งเข้ามาบอกว่า I feel very touched เป็นภาษาไทยว่าฉันรู้สึกจับใจมาก มีคำถามข้อเดียวว่า เด็กไทยเป็นอย่างไรในเวลานี้ ? ข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าคิดตามเปอรเซ็นต์แล้วนับว่าเสียน้อยมากแล้ว Mr. & Mrs. Stanton ก็พาเราไปเลี้ยงอาหารจีนที่ร้านจีนแห่งหนึ่งก็พอใช้ได้แต่ไม่อร่อยถึงบ้านเรา กลับกันประมาณ ๒๒ น.

วันที่ ๒๔ กันยายน ๐๙

ตื่น ๗ น. แต่งตัวลงไปกินเช้า แล้วนั่งคอยวิสิทธิ์มารับ ๙ น. ออกเดินไปทาง Time Square เพื่อไปลงรถไฟใต้ดินไปดู World Fair ซึ่งเขากำหนดจะปิดงานเดือนหน้านี้แล้ว ทางรถไฟใต้ดินนี้สนุกมาก บางตอนก็ขึ้นไปเดินอยู่บนหลังคา บางตอนก็ลงไปเดินอยู่ใต้แม่น้ำแปลกดี ราวครึ่งชั่วโมงจึงถึงสุดทาง เราลงเดินเข้าไปทางประตูใหญ่แล้วยืนคอยเจ้าหน้าที่อยู่ ๒—๓ นาที เขาก็มาถึง เป็นครั้งแรกที่ได้ประโยชน์จากการเป็น V.I.P. (very important person) เพราะตามสถานที่ต่าง ๆ เขามักจะพาเข้าไปเก็บไว้ในห้องรับแขกพิเศษ มีน้ำชากาแฟเลี้ยงดูและผ่านทางได้สดวก แต่ไม่สนุกเลย ไม่ได้เห็นว่าชีวิตธรรมดาเป็นอย่างไร ความรู้รอบตัวก็น้อยไปวันนี้เพราะเราเป็น V.I.P. วิสิทธิ์จึงจัดการบอกเจ้าหน้าที่ขอรถพาเที่ยวและตัดคิวเข้าดูในบริเวณงานได้ทุกแห่งในต่างประเทศ ไม่แพ้นางงามโลกเหมือนกันนา เราขึ้นรถยนต์ไปดูศาลาไทยก่อน สีทองหม่นหมองซูบซีดไปเพราะเวลา ๒ ปีแล้ว แลดูแปลกตาในตะวันตกแน่นอน แต่สำหรับตาเราก็ผิดส่วนหมดเลย แลดูเหมือนเห็นนางงามยืนอยู่อย่างไม่มีชีวิต เพราะไม่มีผู้ใดรู้เรื่องสิ่งของในนั้นดีนัก และทุกคนก็อยากรู้ด้วย แต่ไม่มีใครสอนใครถามเสียแต่ก่อนลงมือทำ จึงน่าเสียดายนัก ยกตัวอย่างเช่นแม่พระธรณีบิดมวยผมอยู่กลางสระ รูปเจว็ดพระภูมิอันใหญ่โตไปพิงอยู่ข้างประตูโดยไม่มีสาระอะไร เป็นต้น ถ้าเราจัดให้อยู่ถูกที่และมีคนเล่าหรือใส่เทปไว้ว่าคืออะไรแล้ว

วัฒนธรรมช่องไทยจะกึกก้องไปทั่วโลกว่าเป็นชาติเก่าชาติหนึ่งในโลกมนุษย์นี้ น่าเสียดายโอกาสจริง ๆ ต่อจากศาลาไทยผู้นำฝรั่งก็พาไปดู G.E. คือ General Electric เป็นเรื่องแสดงความเจริญของไฟฟ้า เขาพาเราไปห้องรับแขกพิเศษ เลี้ยงน้ำชากาแฟแล้วพาเข้าห้องดูก่อนคนอื่น เพื่อเลือกที่นั่งได้ ห้องนี้มีที่ดูราว ๑๐๐ คน และหมุนไปได้ตามเวที ๖ เวที รูปที่ ๑ มีคุณตา คุณยาย และหมา ๑ ตัวอยู่ในบ้าน ทีแรกมีไฟฟ้าใช้ คุณยายต้องเหน็ดเหนื่อยทำการบ้านซักผ้า รีดผ้า เหงื่อไหล ไคลย้อย และตะโกนพูดกันตามปากพูดทุกคำ ส่ายหน้ากระพรบตาได้ทุกคน หมาก็คำรามได้ เห่าได้ กระดิกหางได้ กระพริบตาได้ ถ้าไม่ดูซ้ำอีกหนจะไม่รู้เลยว่าเป็นหุ่นทั้งนั้น ดูชีวิตฉากหนึ่งแล้ว ก็เลื่อนไปดูฉาก ๒ ซึ่งดีขึ้นกว่าฉากหนึ่ง แล้วก็ฉาก ๓ จนถึงฉาก ๖ ก็เป็นชีวิตปัจจุบัน คือทุกอย่างไฟฟ้าทำให้ ซักผ้า รีดผ้า การครัว กวาดบ้าน ฟังข่าววิทยุ ดูหนังสือพิมพ์ จากทีวี น้ำร้อน น้ำเย็น จะต้องการอย่างไรก็เพียงกดตาปุ่มไฟฟ้า เครื่องมือจะทำได้เองทั้งสิ้น จนคุณยายมีเวลานั่งทะเลาะกับคุณตาได้ จึงจบเรื่องของ G.E. เราก็ออกไปดูที่แสดงของ Dupont ดิวพองท์ ซึ่งเขาฉายหนังประวัติต้นตระกูลดิวพองท์ว่าหนีกบฏมาจากปารีสในสมัยหลุยส์ที่ ๑๖ แล้วมาตั้งตัวได้ในอเมริกาอย่างไร แล้วก็แสดงหนังและคนนอกจอให้เล่นด้วยกันได้ ตอนแรกผู้หญิงกับผู้ชาย ๒ คนเต้นรำอยู่ในจอและมีอีกคู่หนึ่งเต้นนอกจอสับกัน แต่งตัวก็เหมือนกัน เต้นก็พร้อมกันทั้ง ๔ คน น่าดูและน่าชมว่าช่างคิด แต่นึกว่าเห็นจะต้องแก่หัดและซ้อมมาก แต่ต่อมาเขาก็แสดงให้ดูใหม่ว่ามีคนนอกจอไสโต๊ะขนมอันใหญ่จุดเทียนในวันเกิดออกมาเลี้ยงเพื่อนฝูง แล้วก็ดับไฟตามพิธีแต่เผอิญเทียนเล่มหนึ่งไม่ดับ คนนอกก็ตะโกนเรียกคนในจอว่าช่วยดับให้ที คนในจอก็ยื่นปากออกมาดับและเทียนก็ดับจริง ๆ น่าดูแท้ ๆ ส่งดอกไม้กุหลาบแดงเป็นช่อให้กันก็ได้ จบฉากนี้แล้วพาเดินไปดูวิทยาศาสตร์อีกด้านหนึ่ง ผสมไนลอนให้ดูด้วยเทน้ำสีหนึ่งลงไปในขวดน้ำขาว แล้วเทน้ำอีกสีหนึ่งลงไปด้วย ไม่ถึง ๑๐ นาที น้ำ ๒ อย่างนั้นก็ข้นเหมือนแตงเม เขาก็เอาคีมคีบขึ้นมาแตะกับหลอดให้หลอดนั้นหมุนไประยะใกล้ก็เป็นเส้นใหญ่ ระยะไกลเส้นก็เล็กลง ยิ่งไกลก็ยิ่งเล็กลงเป็นลำดับ เราทุกคนร้อง อ้อ หายโง่ไปเป็นกอง ออกจาก Dupont เดินไปดูที่แสดงของบริษัท Ford มี

รถยนต์ฟอร์ดตั้งแต่คันแรกสร้างจนถึงบัจจุบันเต็มไปทั้งห้องโชว์ คันหลังสุดไม่มีที่นั่งกับพวงมาลัยขับรถ เป็นเก้าอี้นวมเป็นวงนั่งสบาย หลังคาเป็นกระจกทั้งอัน ในรถมีทั้งตู้เย็น T.V. วิทยุ ข้างหลังเป็นที่เด็กเล่นมีตุ๊กตากลต่าง ๆ ขนาดรถเท่ากับโอสโมบิลคันใหญ่เท่านั้น ถ้าจะให้แล่นไปหน้าถอยหลังหรือเลี้ยว ก็กดปุ่มไฟฟ้าอีกนั่นแหละเขาเอาไว้ให้ดูบนแท่นพิเศษ มีคนยืนอธิบายคุณสมบัติอยู่คนหนึ่ง หญิงมารยาตร์เข้าไปถามว่าราคาเท่าไร ? เขาตอบว่า $ 250,000 คิดเป็นเงินไทย ๕ ล้านบาทเท่านั้น ! หญิงมารยาตร์ถามอีกว่า มีคนซื้อแล้วหรือยัง ? เขาตอบว่ายัง ! เราก็เดินเลยไป คราวนี้ไปขึ้นนั่งรถยนต์ไม่มีคนขับ มีแต่คนเล่าให้ฟังไปข้าง ๆ หูไม่เห็นตัว รถแล่นตามกันเข้าถ้ำไปเป็นแถว ในถ้ำนั้นเป็นที่แสดงความเจริญของโลก ว่าเป็นอย่างไรมาแต่ต้นจนถึงเป็นมนุษย์ยืนดูแสงสว่างอยู่ข้างหน้าเป็นจบ ถึงเวลาพอดีกินกลางวันจึงไปกินที่ร้านของประเทศสเปญ หรูหราใหญ่โต แต่เราก็ต้องกินเพราะจะเลี้ยงผู้นำเขาด้วย อิ่มแล้วเดินผ่านดูของสเปญแล้วไปดู G.M. (General Motors) ขึ้นรถรางเข้าถ้ำไปดูการอยู่ของมนุษย์ในภายหน้า ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ คือ ลงลิฟต์ปรู๊ดไปอยู่โฮเตลใต้ทะเล แล้วลงเรือเที่ยวดูโลกใต้ทะเล มีกละบั่งหา ดอกไม้น้ำ สัตว์น้ำต่าง ๆ เพลิดเพลินเจริญใจอยู่ในเรือแก้วกระจก ส่วนพื้นดินการติดต่อกันจะเป็นทางหลังคาบ้านแบน ๆ พอที่จะให้เฮลิคอปเตอร์ลงได้ขึ้นได้ เพราะถนนรถแน่น บ้านเรือนก็จะต้องมีพร้อมเป็นชั้น ๆ ไปในที่อยู่เพราะคนมากขึ้น เช่นตึกใหญ่ทุกชั้นจะมีตลาดมีร้านขายของ มีแบ๊งค์ มีทุกสิ่งที่ต้องการเป็นชั้น ๆ ไป ดู ๆ ก็น่าสนุกดี และแลดูน่ารักเหมือนเมืองตุ๊กตาที่มีชีวิตจริง ๆ เพราะตึกบ้านถนนต้นไม้จัดเข้าระเบียบงดงามไฟฟ้าสีต่าง ๆ เต็มไป ทั้งยังมียวดยานแล่นไปมาไม่ขาดสายด้วย ออกจากถ้ำแล้วเดินไปดูที่แสดงของ Pepsi Cola คราวนี้ลงเรือให้คลื่นซัดเข้าไปในถ้ำ ลำหนึ่งมีคนราว ๑๐ คน เขามีท่อน้ำพัดแรง ๆ ให้เรือเดินไปตามคลองเอง เหมือนเมื่อครั้งงานวัดเบญจมบพิตรในรัชกาลที่ ๕ เป็นแต่เล็กกว่ากันมากเท่านั้น พอเรือเข้าไปในถ้ำก็จะเห็นแสงสว่างจ้า เสียงดนตรีดังลั่น และมีมนุษย์ทุกชาติร้องรำทำเพลงตามแบบของตัวเองอยู่ทุกซอกทุกมุม กำลังรื่นเริงสนุกสนานทั้งนั้น เรามองหาพวกไทยก็พบพระ ๑ นาง ๑

โตขนาดหุ่นกำลังทำท่าช้านางนอนอยู่พร้อม ๆ กันท่าเดียว แล้วก็หมดการแสดง เราก็ขึ้นจากเรือเดินทางกลับ เที่ยวเดินดูอยู่ ๗ แห่ง ไม่รู้สึกหนื่อยเพราะมัวเพลิน แต่พอตั้งต้นกลับจึงรู้สึกว่าขามันจะไม่ทำงานอยู่แล้ว เพราะที่ทางมันใหญ่โตกว้างขวางจนเกินไป ถ้าจะดูให้ทั่วเห็นจะต้องค้างที่นั่นแน่ เสียงหญิงเหลือบ่นออดแอด ๆ จึงหยุดซื้อของที่ระลึกที่ร้านตามทางเดิน กว่าจะขึ้นรถไฟใต้ดินได้ก็หัวเราะไม่ออก ครั้นถึงสุดทางรถไฟแล้วยังต้องเดินขึ้น ๆ ลง ๆ มาในเมืองบาดาลนั้นอีกนาน จึงได้โผล่ขึ้นมาถึงถนนในนิวยอร์ค เผอิญเป็นเวลาเลิกงานและฝนก็ตกหยิม ๆ อยู่ตลอดเวลา ต้องแย่งรถแท็กซี่กันจ้าละหวั่นกว่าจะถึงโฮเตลได้ก็ค่ำพอดี กินเย็นในโฮเตลแล้วก็นอน

วันที่ ๒๕ กันยายน ๐๙

ตื่นเกือบ ๘ น. วันนี้ เก็บของแต่งตัวลงไปกินเช้าแล้วนั่งคอยเพื่อนที่นัดไว้ว่าจะมาหาทั้งพวก น.ส.พ. ด้วย ให้น้องไปเที่ยวเรือรอบเกาะกับวิสิทธิ์ โฮเตลนี้เต็มไปด้วยพวกอเมริกันใต้ ไปมาไม่ขาดสักวันเดียว วันนี้เห็นเขามองดูอะไรกันอยู่กลางห้องนั่ง มองตามไปจึงเห็นตุ๊กตาเดินได้น่าเอ็นดูดี ถามว่าราคาเท่าไร เขาตอบว่า $ 14! เราเลยยิ้มเหย นั่งคอยเพื่อนอยู่คนเดียวจนเกือบ ๑๒ น. จึงชวนคุณเอี่ยมซึ่งเพิ่งกลับจากไปเยี่ยมสำนักงานขององค์การสหประชาชาติ ออกไปกินกลางวันตามร้าน เดินไปถึงร้านไก่ทอดแลดูน่ากิน จึงแวะเข้าไปสั่งอาหารกุ้งทอดปูจ๋าทำด้วยหอย เสร็จแล้วจึงได้รู้ว่าไม่มีที่นั่งกิน เพราะเป็นร้านคนงานเขายืนกินกันทั้งนั้น เลยต้องยืนกินบ้าง แต่อาหารมันอร่อยดีมาก คนที่กินอยู่ก็ดูเรียบร้อยดี เสร็จแล้วซื้อข้าวโพดต้ม ๒ ฝัก ถ้าคิดเป็นเงินไทยก็ฝักละ ๖ บาท ผู้ใดมาอเมริกาจะต้องไม่คิดตามอัตราแลกเปลี่ยน จึงจะกินอะไรที่อร่อย ๆ ได้ ควรคิดมาจากบ้านให้เสร็จว่าจะต้องมีเงินเท่านั้น ๆ แล้วถึงเมืองใดก็คิดตาม ๑ บาท เป็น ๑ เหรียญ ๑ เซนต์ก็ ๑ สตางค์ มิฉะนั้นจะทำอะไรไม่ได้เลย กลับมาถึงโฮเตลแล้วจึงพบเพื่อน Mrs. Williams ซึ่งคิดว่าแกตายไปนานแล้ว แท้ที่จริงผัวตายไม่ใช่ตัวแก ต่างคนต่างเข้าใจเวลาผิดเลยได้พบกันครู่เดียว เพราะถึงเวลาจะส่งของไปสนามบินแล้ว พอทุกคนกลับมาพร้อมกันแล้ว เราก็แยกรถกัน ๒ คัน

คัน ๑ ให้วิสิทธ์และคุณเอี่ยมเอาของทั้งหมดไปส่งสถานีการบินและเช็คตั๋วเสร็จ อีกคัน ๑ ให้เรา ๓ คนเอากระเป๋าเล็กติดมือไปคอยอยู่ที่บ้านวิสิทธิ์ ต่างคนต่างไป เราได้แท็กซี่ที่คนขับเป็นฮังกาเรียนหนีภัยคอมมูนิสต์มาอเมริกาแต่ ๖ ขวบ ท่าทางเป็นผู้ดี เราไปติดรถแห่งหนึ่ง เผอิญมีรถยนต์คนผมขาวแล้วขับและมีผู้หญิงสาวราว ๑๖—๑๗ ปีนั่งไปข้าง ๆ มาติดรถอยู่ข้างรถเรา นางผู้หญิงนั้นกอดจูบลูบไล้นายแก่คนนั้นอยู่ข้าง ๆ พอคนขับรถของเราหันไปมองดูตาเขียว ท่าทางคงจะอายเราด้วย ข้าพเจ้าก็เลยบอกว่า มันเรื่องสตางค์น่ะแก อย่าดูก็แล้วกัน แต่ในใจนั้นรู้สึกทุเรศใจเสียจริง ๆ ถ้าเราจะรักเสรีและบูชาธรรมชาติโดยไม่มียางมนุษย์เช่นนี้แล้ว จะพากันเข้าไปอยู่ใน Zoo เสียจะไม่ดีกว่าหรือ ? แล้วก็มีสติคิดได้ว่าความชั่วยังสามารถแสดงได้ถึงเพียงนี้ วันหนึ่งความดีก็สามารถแสดงได้ดีกว่าวันหนึ่งเหมือนกัน ขอให้ท่านผู้ยังรักความเป็นมนุษย์อยู่จงมาช่วยกันทำให้จริงจังเถิด เราแล่นรถหาทางจะเข้าถนน ๖๑ St. อยู่นาน แต่เข้าไม่ได้เพราะเขาตั้งกระบวนแห่ Parade ซึ่งในอเมริกาชอบกันนัก รถเราหยุดส่งได้แต่เพียงข้างถนนอีกสายหนึ่ง เราจึงต้องหิ้วกระเป๋ากันคนละ ๒ ใบ เดินเตาะแตะไปข้าง ๆ ถนน แล้วหยุดดูแห่ไปเป็นระยะ ๆ จนถึงเลขที่ ๑๖๖ บุญนักหนาที่คนยามจำได้และยอมให้ขึ้นลิฟต์ไปห้องได้ เราจึงได้พักเหนื่อยกันได้สบาย พอวิสิทธิ์กลับมาก็ลงมือทำกับข้าว มีข้าวผัดแจงจืด และไก่บาเบคิว รีบกินแล้วไปยังสถานีการบินขึ้นรถบัสเสียคนละ $ ๑.๓๐ ไปยังสนามบิน J.E.K. ผ่าน World Fair ไปครู่ใหญ่ก็ถึง สนามบินนี้สวยงามมากโดยเฉพาะบริษัท P.A.A. สถานีเป็นวงกลมเรือบินเข้าเทียบได้รอบตัวเป็นลำ ๆ ไป เราไปที่ออฟพี่ซ Alitaria มีของขายงาม ๆ แต่แพงซื้อไม่ไหว ถึงเวลา ๒๐ น. เขาก็เรียกขึ้นเรือบินลำที่ ๖๓๓ เป็นครั้งแรกที่ได้เคยนอนจริง ๆ ในเรือบิน เพราะผู้โดยสารน้อยวันนี้ เขาเลยให้เราคนละ ๓ ที่นั่ง ทั้งนี้ได้คำว่า V.I.P. ช่วยอีกครั้งหนึ่ง พอถึงเวลานอน เขาก็มาเอาที่ท้าวแขนออกให้นอนเหยียดยาวได้จริง ๆ ซ้ำยังห่มผ้าให้ด้วย เลยได้นอนหลับสบายจริง ๆ เป็นครั้งแรกตั้งแต่ขึ้นเรือบินมา

วันที่ ๒๖ กันยายน ๐๙

ตื่นเอา ๘ น. เศษ ต่างคนต่างไปห้องน้ำได้สะดวกเพราะไม่แน่น เรือใหญ่ข้างละ ๓ ที่นั่งนี้ เขามีห้องน้ำให้ถึง ๓ ห้อง มีเกือกให้ใส่ มีน้ำอบโอดิโคโลญให้ใช้ด้วย ครู่เดียวพนักงานรับใช้ก็เอาน้ำส้มมาให้ ๑ ถ้วย แล้วอาหารเช้า ๑ ถาด มีขนมปังเนยแฮมและน้ำชากาแฟ ข้าพเจ้าขอนมเปล่า ๆ เขาก็มีให้ พอรับประทานเสร็จก็ถึงลอนดอนพอดี ภาวนาขออย่าให้มีหมอกเลย ก็ได้สมประสงค์ มองลงไปเห็นแดดออกสว่างไสวดี ทางสถานีก็ไม่เอะอะชุลมุน สงบเงียบเรียบร้อยอย่างประหลาด เจ้าของบริษัทแบรดเบอลี่ ริคกินสัน เพื่อนคุณเอี่ยมให้รถ Daimler คันใหญ่ใช้ตลอดเวลาอยู่ใน London ๓ วัน คนขับชื่อ Kenneth Miles เรียบร้อยเป็นอย่างยิ่ง ตรงมาโฮเตล Coburg ซึ่งอยู่เยื้องกับวัง Kensington ที่ Princess Margaret เสด็จอยู่สงบสบาย รู้สึก at home เห็นจะเป็นเพราะเคยมีครูเป็นอังกฤษดอกกระมัง จัดห้องเรียบร้อยแล้วก็ออกไปหาอาหารรับประทาน ให้ไมล์พาไปร้านอาหารจีนทางโซโหเพราะได้ยินนักเรียนไทยกล่าวถึงกันนัก วนหาอยู่หลายรอบพอเข้าไปแล้วไม่มีใครพูดด้วย เพราะเขาฝรั่งจีนกำลังรับประทานกันอยู่อย่างอร่อย ครั้นถึงเวลาเซิฟอาหารเขาที่เอามาให้นั้นเด็ก ๆ ก็ทำได้ ท่าทางเราจะมาผิดร้านเสียแล้ว แต่จำต้องกินเพราะสั่งมาแล้ว ๆ รีบกลับทันที บ่าย ๑๕.๓๐ น. ไปในการรับรองที่พุทธสมาคมลอนดอน มิสเตอร์คริสมัซ ฮัมเฟรย์นายก ฯ คอยรับอยู่กับพระสังฆรัตนา มีการให้ดอกไม้ช่อแนะนำกรรมการแล้วเลี้ยงน้ำชา แขกทั้งหมดราว ๒๐—๓๐ คน ไม่มีคนไทยรับเชิญเลย ดูสถานที่ทั่วถึงแล้วก็ลากลับมาโฮเตล ๑๙ น. Mr & Mrs. Christmas Humphreys กับลูกสาวก็มาถึง เพื่อเลี้ยงดินเน่อร์ให้ข้าพเจ้า แต่เห็นว่าไปที่อื่นก็จะเหนื่อยเปล่า ๆ จึงมาเลี้ยงที่โฮเตลเราอยู่นั้นเอง แล้วจะได้มีเวลาพูดกันถึงการงานด้วย เราสนทนากันอยู่จนถึง ๒๑ น. เศษ เจ้าของงานก็ลากลับ เราก็ขึ้นมานอน

วันที่ ๒๗ กันยายน ๐๙

เช้าตื่น ๗ น. กินเช้าในโฮเตลแล้วไป confirm ตั๋วเรือบิน ที่บริษัทลุฟแฮนซ่า แล้วไปสระผมที่ร้าน Vasco ในถนน Bond Street ให้คุณเอี่ยมไปดูธุระส่วน

ตัว เราลงเดินดูร้านต่าง ๆ ด้วยคิดว่าคงไม่หลงได้ เดินไปเดินมาหญิงมารยาตร์หายไปแล้ว วนหากันอยู่นาน แต่ไม่เป็นไรเพราะถามโปลิศหรือใคร ๆ ก็ได้ การรู้ภาษาพื้นเมืองนั้นทำให้สะดวกมาก ข้าพเจ้ากับหญิงเหลือเดินหาร้าน Vasco เท่าไรก็ไม่พบ จนสวนทางกับเลดี้คนหนึ่งจึงถามเขาว่า Bond Street อยู่ทางไหน ? เขาชี้ให้ดูซึ่งอยู่อีกถนนเดียวเท่านั้น ครั่เดียวเราทั้ง ๓ คนก็มาเจอะกันที่ร้านทำผม Vasco ได้ แต่เสียเวลาไปมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงไม่สระ ให้ ๒ คนขึ้นไปสระผม ข้าพเจ้าเดินดูร้านขายของอยู่ใกล้ ๆ นั้น เลยไปพบร้านขายเครื่องไหมพรมชนิด Jageur เข้า ทำให้เสียเงินซื้อเสื้อไป ๑ ตัว แล้วกลับมาพบ ๒ คน เรียกรถ Taxi กลับไปโฮเตล พอดีคุณเอี่ยมกลับมาเราเลยออกไปกิน Roost Beef ที่ร้าน Simpson อันเรืองนามด้วยกัน คนแน่นทุกโต๊ะแต่เราก็เห็นว่าดีแต่เนื้อมันนุ่มดีเท่านั้นเอง รสชาติก็ไม่ถึงจะต้องติดตามให้เป็น ๒—๓ ครั้ง แล้วเราก็แยกกัน น้อง ๒ คน เขาไปกับพวกนักท่องเที่ยวเพื่อไปดู Tower และดูเมืองทั่ว ๆ ไป ข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมไปทำงานเริ่มแต่ไปเยี่ยมวัดที่ Hamstead ไม่พบพระไทยว่าออกไปข้างนอก แล้วไปพูดที่สถานีวิทยุ B.B.C. มีผู้ถาม ๒ คน เป็นนักเรียนไทยหญิง ๑ ชาย ๑ แล้วพาลงมาเลี้ยงน้ำชาใน Canteen ของ บี.บี.ซี. คราวนี้ได้ ๘ ชิลลิง เราได้มอบให้ส่งให้วัดที่ Hamstead ทั้งหมด แล้วไปเยี่ยม Miss B.I. Horner ที่บ้าน มิสฮอนเนอร์เป็นลูกศิษย์ Prof. Rhys David และเป็นผู้จัดการสมาคมจัดพิมพ์พระไตรปิฎกอยู่จนบัดนี้ มีอายุราว ๘๐ ปีแล้ว ข้าพเจ้าเคยพบแต่ครั้งประชุมแรกในซีลอน วันนี้ก็ยังจำได้ดี ร่างกายทรุดโทรมไปตามอายุ แต่สมองยังแจ่มใสดีมาก แกดีใจมากที่ข้าพเจ้าไปเยี่ยมและไต่ถามถึงการงาน ทั้งกอดทั้งจูบข้าพเจ้าและให้พร เราได้ให้เงินช่วยเหลือแห่งละ ๑๐—๒๐ ปอนด์ ตามกำลัง แล้วรีบกลับมารับ Mr.& Mrs. Wauters ผู้ให้ยืมรถใช้ ยังหนุ่มสาวอยู่ทั้งคู่ คุยกันสนุกสนานพักใหญ่ แล้วต้องลาขึ้นมาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นสถานทูตซีลอน มีข้าราชการซีลอนที่มาดูงานอีก ๓ คน Dr. Malalasekera ยังเสียดายที่ไม่ได้ทำ Reception ให้ข้าพเจ้า เอ็ดเอาว่าทำไมไม่บอกมาให้รู้ก่อน เราได้กินอาหารซีลอนซึ่งคล้าย ๆ กับข้าวไทย เลยรู้สึกอร่อยมาก กินแล้วได้ปรึกษาหารือเรื่องการงาน พ.ส.ล. อยู่จน ๒๑.๓๐ น. จึงได้ลากลับมา

วันที่ ๒๘ กันยายน ๐๘

ตื่น ๗ น. แต่งตัวเก็บของแล้วลงไปกินเช้า โฮเตลนี้ให้กินเต็มที่ทั้งไข่ ทั้งน้ำส้ม จะสั่งอะไรก็ได้ไม่มี extra เช่นที่อื่น เช้านี้ได้เห็นหมอกลอนดอนบางๆ ทำให้ใจเต้นเพราะจะขึ้นเรือบิน ออกจากโฮเตล ๙ น. พอถึงสนามบินแดดก็ออก บุญของเราแท้ๆ เรือบิน Air France ๘๑๑ ออกมา ๑๑ น. ตรง ๕๕ นาทีก็ถึงปารีส แลเห็นช่องแคบทะเลเหนือถนัดชัดเจน คราวนี้ไปลงที่สนามบิน Orly พอถึงสนามบินก็มีรถยนต์มารับเรา ๔ คนเป็นพิเศษ คนในเรือก็ทำท่ารู้จักยกมือไหว้และพูดว่า Good-morning ma'am ทำเอาสงสัยว่าใครบอกกัน พอรถยนต์หยุดก็มีเจ้าหน้าที่เข้ามาบอกว่า ท่านทูตคอยรับอยู่ในห้อง V.I.P. เราก็เข้าไปหาท่านด้วยยินดี ขอบพระคุณท่านแล้วก็พากันออกมายังรถ ท่านทูตกรุณาให้รถกับคุณพูนผลเลขาฯ มาส่งยังโฮเตล และมอบคุณพูนผลไว้ติดต่อตลอดเวลา โฮเตล Princess Cecilia นี้อยู่ใกล้ๆ กับประตูชัยอีกซีกหนึ่งคล้ายๆ โฮเตล Princess – Caroline ที่มาอยู่คราวก่อน มีลิฟต์เล็กเฉพาะตัวขึ้นลงเช่นเดียวกัน คงจะเคยเป็นบ้านผู้มั่งคั่ง ลูกหลานรักษาไม่ไหวก็กลายเป็นโฮเตลไป ข้าพเจ้าได้ห้อง No. ๔๔ นึกชอบใจกุญแจห้อง เพราะดอกเดียวแต่ต้องไขตรงๆ ครั้ง ๑ แล้วไขตะแคงอีกครั้ง ๑ จึงจะเข้าห้องได้ ถ้าจะเคยถูกงัดประตูมาแล้วกระมัง กว่าเราจะเข้าห้องได้ต้องเอะอะอยู่นาน จนต้องให้เขามาสอนให้ แล้วลงไปกินข้าวกลางวันในโฮเตล มีอยู่ ๕—๖ โต๊ะเล็กๆ แต่สั่งให้ทำอะไรกินก็ได้ และก็ไม่แพง

Les Amis du Bouddhisme

สำนักงานศูนย์ภาคี พ.ส.ล.
ประจำประเทศฝรั่งเศส ตั้งอยู่
ที่ 62, bis Rue Shomond. ปารีส

เกินไป บ่าย ๑๖ น. แต่งตัวลงไปในงานรับรองของ Les Amie Buddhisme สมาคมพุทธในปารีส คุณพูนผลขับรถพาไปไกล ที่ทางยังไม่คึกคัก หน้าบ้านก็หายาก แต่พอผ่านประตูเข้าไปแล้วก็ถึงสวนสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เดินไปครึ่งสนามนั้นก็ถึงห้องประชุม ท่าทางสงบสงัดดี มีท่านราหุลพระซีลอน ๑ รูป สมาชิกญี่ปุ่น ๓ คน ชายฝรั่งเศส ๒ คน ๆ หนึ่งเป็นนายกสมาคม และมิสแมคโดแนล McDonald ผู้เป็นลูกศิษย์ Mrs. Lounsbury ผู้ตั้งสมาคมนี้ และเป็นเลขา ฯ ของสมาคมอยู่ ท่านผู้นี้เป็นความหวังของสมาชิกว่าจะเป็นผู้ทำให้สมาคมนี้เจริญได้ต่อไป พบปะกันทั่วแล้วเขาก็เชิญให้เข้าห้องพิธี มีม้าหมู่ใหญ่ที่ร้อยเอก คง คุปตเสถียร เป็นผู้ให้พร้อมทั้งเครื่องบูชาและพระพุทธรูปขนาดกลางแบบพระชินราชตั้งอยู่เป็นพระประธาน จัดดอกไม้งดงามดี ท่านนายก ฯ ยกถาดเงินแบน ๆ จัดดอกไม้มาเที่ยวส่งให้ทุกคนแตะ แล้วท่านก็ไปยกขึ้นบูชาท่วมหัวหน้าพระพุทธรูป แปลว่าทุกคนบูชาร่วมกัน แล้วท่านพระอนิรุทธก็สวดมงคลสูตรให้พรข้าพเจ้า แล้วพูดเป็นภาษาอังกฤษว่าสมาคมนี้ขาดเงินที่จะบำรุงให้เจริญได้ ข้าพเจ้าก็เรียนท่านว่าเงินจะตามความเชื่อมา ฉะนั้นถ้าเราเผยแพร่พระธรรมให้เขาเข้าใจและเห็นคุณแล้วเงินจะมาเอง ดูท่านก็จะไม่ค่อยเห็นด้วยนัก ข้าพเจ้าก็เรียนว่าขอถวายสัญญาได้อย่างเดียวว่ากลับไปนี้ จะเปิดหีบ Donation Box เพื่อช่วยเหลือพุทธทางตะวันตก แต่จะได้ผลอย่างไรก็ยังทราบไม่ได้ถ้ามีเพียงพอก็จะแบ่งไปตามที่จำเป็น บัดนี้เราก็ได้เปิดหีบไว้ที่ออฟพีซ พ.ส.ล. แล้ว จึงขอบอกบุญไว้ในที่นี้ด้วย ท่านราชทูตของเราก็อุตส่าห์มาในงานนี้ด้วย เรารู้สึกขอบพระคุณมาก เสร็จพิธีแล้วเขาให้ช็อคโคเล็ตหีบใหญ่ ๑ หีบ หนังสือ ๑ เล่ม แล้วเราก็ลามาราว ๑๘ น. รีบอาบน้ำแต่งตัวไปรับประทานเย็นกับท่านทูตที่สถานทูตใหม่ ใหญ่โตงดงามชนิดวัง กำลังตกแต่งอยู่ ท่านทูตเล่าให้ฟังว่าตึกหลังนี้เป็นของนางหนังคนหนึ่งไม่มีลูก แก่ลงจึงคิดขายเสียแล้วไปอยู่โฮเตลด้วยไม่ต้องมีภาระในการรักษา ได้รับประทานอาหารไทยและพบคนไทยสนุกสนานกัน มีคุณบรรเจิด ชลวิจารณ์และภรรยาด้วย ๒๐ น. เราก็ลาท่านกลับเพราะจะรีบไปส่งหญิงมารยาตร์และคุณเอี่ยมผู้ยังไม่เคยดูที่โรง Folly Beregere แล้วข้าพเจ้าและหญิงเหลือก็กลับโฮเตล

วันที่ ๒๕ กันยายน ๐๙

ตื่นเสีย ๘ น. แต่งตัวแล้วเรียกอาหารเช้ามากินในห้อง แล้วลงไปคอยรถคุณพูนผลมารับ ๑๐ น. ก็มาถึงและพาไปซื้อน้ำอบตามร้านถนน St. Germain ข้าพเจ้าไม่ได้ซื้อเลยออกมาเดินเล่นตามหน้าร้านสนุกดี เดินดูชนิดคม ๆ พอเพลิน ๆ เพราะกระเป๋าเราซื้อไม่ได้แน่ แต่ก็เห็นความคิดแปลก ๆ ของเขาดี โลเลกันอยู่จนเกือบเที่ยงจึงรีบกลับมาร้านอาหารจีนชื่อ Restaurant Hoank–son อยู่ที่ถนน ๒๘ Rue Monsieur le–Prince เพราะคุณเกษม สีบุญเรืองจะกรุณาเลี้ยงเรา เดินผ่านชาลาเข้าไปในร้านแล้วก็มีโต๊ะตั้งเป็นแถว ๒ ข้างทางเดิน สักครู่คุณเกษมก็มาจากที่ทำงานของเธอคือ Unesco ในกรุงปารีส เมนูอาหารมีภาษาไทยด้วย ท่าทางคนไทยจะมาเสมอ รสเหมือนไทยไม่ผิดเลย หมูกรอบก็กรอบจริง ๆ อร่อยทุกอย่าง เป็นครั้งแรกที่ได้กินอาหารจีนเหมือนในเมืองไทยไม่ผิดเลย กินเสร็จแล้วรีบกลับมาโฮเตล เพราะน้องเขาจะไป Tour กับพวกท่องเที่ยวเวลาบ่าย ๑๔.๓๐ น. ข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมไปในการรับรองของ Musee Guimet พิพิธภัณฑ์กีเมท์ มีผู้จัดการและเลขา ฯ โปรเฟสเซอร์เซเดส์กับภรรยาและนักเรียนไทย นายกพุทธสมาคมและมิสแมคโดแนลด์ คอยรับอยู่ พาดูห้องแผนกพุทธศาสนา ซึ่งโดยมากมีของ Tibet ดี ๆ มาก รูปเขียนเรื่องรามเกียรติ์ก็ดีมากอีก ของไทยมีน้อย ได้ทราบจากโปรเฟสเซอร์เซเดส์ว่า มองซิเออร์บีล่าทูตที่เคยอยู่ในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ ตายเสียแล้ว ดูทั่วแล้วเขาก็พาเข้าไปดูรูปสีบนจอในห้องเล็คเชอร์ เรื่องประชุมพุทธครั้งที่ ๗ ที่สารนาถ ซึ่งมามัวเซลกาเปอเลสถ่ายส่งมาให้ที่นี่เป็นรูปพิล์มสีสวยสดงดงามดี จบแล้วเราก็ลากลับ เพื่อจะไปเฝ้า Princess George of Greece เมื่อท่านเสด็จมากรุงเทพ ฯ ท่านประทานลายพระหัตถ์ไว้ให้ข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าไปหัวเมืองในเวลานั้น เราจึงไปตามหาที่ประทับทาง St. Cloud แซงต์คลูด์ คุณพูนผลขับรถพาไปเกือบทั่วทั้งตำบล ถามโปลิศก็แล้ว, ชาวบ้านก็แล้ว, ทุกคนก็ชี้ทางให้แต่เราก็ไม่พบ จนเกือบค่ำจึงได้พบว่าเป็นกำแพงสูงใหญ่อยู่บนไหล่เขา มีประตูเหล็กใหญ่ราวกับปราสาทโบราณ กดกริ่งเรียกคนเท่าไรก็ไม่มีผู้รับ เลยทิ้งการ์ดไว้ในหีบหน้าวัง แล้วกลับมาหาที่รับประทานเย็นที่ข้าง ๆ ถนนชองซาลิเซ เป็น

คาเฟเทอเรียถูกด้วยอร่อยด้วยกลับถึงโฮเตล ๙ น. ก่อนไปกินกลางวันร้านอาหารจีน วันนี้เราได้ไปเซ็นชื่อที่สถานทูตเก่าซึ่งเวลานี้เป็นออฟพีซอยู่ เลยได้พบคนเก่า ๆ มีน้องชายคุณสุวรรณ์ช่างทองในรัชกาลที่ ๖ คนหนึ่ง บอกว่าอยู่ในฝรั่งเศสนี่ถึง ๔๕ ปี แล้วและสบายดี น่าประหลาดใจว่าทำไมอยู่ได้ คงจะเหมือนพวกฝรั่งที่อยู่เมืองไทย ได้นั่นเอง

วันที่ ๓๐ กันยายน ๐๙

สั่งคนที่โฮเตลไว้ว่าให้ปลุกเราเวลาตี ๕ ครึ่ง เพราะสนามบิน Le Bouget ไกลหน่อย และเรือ K.L.M. ๔๐๒ จะออก ๙ น. ตรง เราจึงต้องรีบหน่อย พอถึงเวลาเสียงโทรศัพท์ข้างเตียงก็ดังลั่น เราก็จับตอบไปว่าขอบใจ ครู่เดียวดังอีกที คราวนี้ขู่เอาด้วยว่า—ตื่นแล้วหรือยัง ต้องตะโกนตอบไปว่า ตื่นแล้ว ที่จริงเขาทำถูกเพราะเราอาจจะงัวเงียหลับไปอีกก็ได้ แต่งตัวเก็บของลงไปข้างล่างเพื่อกินเช้าจึงได้พบผู้ปลุก เป็นผู้ชายอายุ ๗๕ ปีแล้ว เป็นคนเอะอะเสียงดังแต่ใจดี เล่าให้ฟังว่าแกเคยเป็นเศรษฐีอยู่ในอิยิปต์ ถูกริบแล้วไล่กลับมาหมดตัวเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๖ ตอนอังกฤษกับฝรั่งเศสรวมกันตี Nasser แกเลยต้องออกมาหากินตามโฮเตลเช่นนี้ ๗.๓๐ น. รถสถานทูตและคุณพูนผลก็มารับออกจากโฮเตลตรงไปสนามบิน ซึ่งมาครั้งก่อนยังไม่เสร็จเรียบร้อยดี คราวนี้เรียบร้อยแล้วแต่ไม่หรูหราเท่า Orly เจ้าพนักงานเรือ K.L.M. เอาใจใส่เป็นพิเศษพามาขึ้นเรือบินก่อนผู้โดยสาร เรือมีแถวละ ๕ ที่นั่ง คือ ๓ ที่ข้างหนึ่ง ๒ ที่ข้างหนึ่ง พอเรือออกแล้วเขาก็ให้อาหารเช้าอีก ๑ ถาด ไม่มีไข่ ๑ ชั่วโมงก็ถึง The Hague สนามบินนี้อยู่ในระหว่างกลาง Hague—Amsterdam จะไปทางไหนก็ระยะทางเท่า ๆ กัน คุณผดุงเลขา ฯ เอกและเจ้าพนักงานหญิงออกมารับถึงบันไดเรือบิน แล้วเข้าไปพบท่านทูตและคุณหญิงในห้อง V.I.P. สนุกสนานกันพักใหญ่ เพราะคุณหญิงท่านเป็นนักศาสนาอยู่ด้วยผู้หนึ่ง แล้วขึ้นรถมายังโฮเตล European ซึ่งกำลังสร้างยังไม่แล้วดี, แต่ก็สบายมาก ข้าพเจ้าได้ห้อง No. ๑ อยู่ตรงมุมตึกอีกฉะนั้นจึงเห็นทิวทัศน์ได้ไกลทั้ง ๒ ข้างถนน พักจัดห้องกินกลางวันแล้ว บ่าย

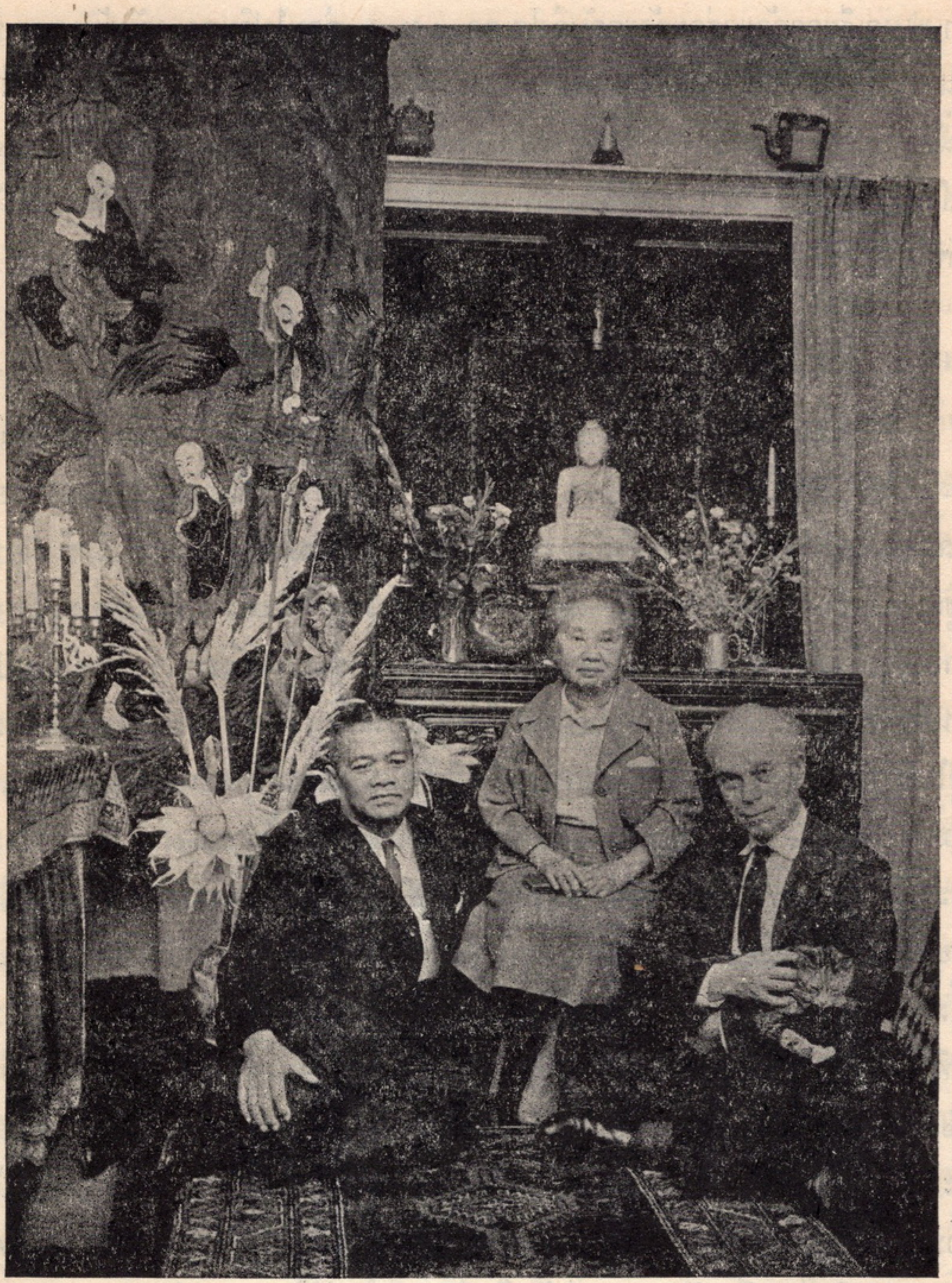

ณ ศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ประจำเนเธอร์แลนด์. คนอุ้มแมวคือ มร. เบลิมซมา ประธานศูนย์

๑๕.๓๐ น. คุณผดุงก็มารับไปเยี่ยมศูนย์ของเราคือ Mr. Bloemsma เป็นห้องเล็กนิดเดียว ๔ ห้อง แต่เต็มไปด้วยหนังสือเรื่องศาสนาพุทธทุกภาษา และจัดอยู่ในชั้นทุกซอกทุกมุม ห้องหนึ่งเป็นที่เล็คเชอร์มีกระดานดำอยู่บนฝาและม้ายาวกับโต๊ะเตี้ย ๆ วางไว้ให้นักเรียนนั่ง มีแมวอ้วน ๆ ๑๑ ตัว รู้จักชื่อตัวเองทุกตัว เราปรึกษากันถึงการงานและถามถึงสมาชิก มร. เบลิมซม่าตอบว่า ไม่มี แกทำอยู่คนเดียว เราก็ถามว่าถ้าเช่นนั้นสมาคมจะเจริญได้อย่างไร ? แกตอบว่า ไม่มีใครทำจริง ที่มาเป็นสมาชิกก็เพราะต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แกจึงเห็นว่าไม่มีเสียเลยดีกว่า เพราะมาก็มาทะเลาะกัน เงินที่ได้ก็ไม่บริสุทธิ์ และโดยเหตุนี้แหละแกจึงไม่เรียกว่าสมาคม แกเรียกของแกว่า ห้องเรียนพระพุทธศาสนา Buddhist—Study—Room แล้วแกก็เปิดให้ทุกคนมาเรียนได้ ถ้าได้คนทำจริงต่อพระพุทธศาสนาจริง ๆ พอเมื่อใด แกจึงจะตั้งขึ้นเป็นสมาคม บัดนี้แกก็สอนของแกไปเรื่อย ๆ เราฟังแล้วก็ไม่รู้ว่าจะตัดสินว่าแกถูกหรือผิด เพราะมันก็มีความจริงอยู่ในความเห็นของแกด้วย แต่เท่าที่ข้าพเจ้าได้พบคนอื่น ๆ โดยเฉพาะพวก น.ส.พ. ดูเขาก็เอาใจใส่ในพระพุทธศาสนาอยู่มาก เป็นแต่ยังไม่เข้าใจได้แจ่มแจ้งในบางข้อเท่านั้น ถ้าเราทำให้เขาหมดสงสัยจนเกิดศรัทธาแล้วในไม่ช้าเขาก็จะหันมารับพระพุทธศาสนาเป็นแน่แท้ ลงท้ายความต้องการก็อยู่ที่ **เวลา** และ **ผู้สอน** ให้เข้าใจได้เป็นข้อสำคัญ คนที่จะสอนให้รู้นั้นมีมาก แต่คนที่จะสอนให้ **เข้าใจ** นั่นแหละหาไม่ค่อยได้

เราลากลับมาพักโฮเตลครู่หนึ่ง แล้วอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นที่บ้านท่านทูต แล้วไปดูเด็กนักเรียนซ้อมการเล่นสำหรับคืนพรุ่งนี้ ซึ่งเรียกว่า ราตรีไทย เป็นวันที่สมาคมไทย—ฮอลันดา แสดงมิตรภาพรวมกัน คุณหลวงดิษฐการภักดีและคุณสายหยุดทูตของเรา เป็นผู้จัดทางไทย บุญที่ท่านมีลูกดี ๆ มีหัวในทางดนตรีไทยเป็นอันมาก ลูกชายสุจริตนั้นหล่อเหลาเอาการ กำลังเรียนหมออยู่ในเมืองบอนน์ ข้าพเจ้าล้อว่าหมออย่างนี้น่ากลัวจะมีแต่คนสาว ๆ เจ็บกันไม่จบ แกตอบว่าแกเป็นหมอเด็ก มีเพื่อนนักเรียนด้วยคนหลายคนที่มาเล่นด้วย ติ๋ม อิศรภักดี เป็นคนรำไทยได้ทุกอย่างและดีถึงนักรำจริง ๆ ทีเดียว ทั้งสวยด้วย เด็กทุกคนทั้งร้องทั้งรำทั้งเล่นดนตรีได้อย่าง

น่าพัง มีชีวิตจิตใจและภาคภูมิใจที่ได้แสดงเรื่องไทย ๆ เสียด้วย ทำเอาเราปลาบปลื้มไม่น้อย ที่ทำให้แน่ใจว่าวัฒนธรรมไทยจะยังไม่สูญแน่ เราลากลับมานอนราว ๒๒ น.

วันที่ ๑ ตุลาคม ๐๘

๙ น. คุณผดุงมารับไปเยี่ยมสถานทูต แล้วเลยพูดโทรศัพท์ทางไกลกับท่านคัสตาวัสราชทูตไทยในเดนมาร์ค เพื่อบอกเวลาไปถึงของเราให้แน่นอน เสียงดังแจ่มใสชัดเจนราวกับพูดอยู่ใกล้ ๆ แล้วไปอัดเทปออกอากาศที่บ้านท่านทูต อย่างเดียวกับ V.O.A. ในอเมริกา เจ้าหน้าที่เขาเอารถยนต์ใส่เครื่องมาจอดไว้ข้างตึก แล้วเอาไมโครโฟนขึ้นมาตั้งในห้องไว้ ๒ อัน แล้วให้คุณผดุงเป็นผู้ไต่ถามดังมีอยู่หลังสมุดเล่มปาฐกถาพิเศษแล้ว เสร็จธุระแล้วลาคุณหญิงทูตออกไปรับประทานข้างนอก เพื่อดูอะไรแปลก ๆ บ้าง ส่วนน้อง ๒ คน เขาไปกับพวกนักท่องเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ และไปดูเมืองเล็ก Maduradum คุณผดุงพาเราไปเที่ยวเมือง Rotterdam เพื่อไปกินข้าวบนหอสูงเรียกว่า Euromast เป็นรูปตรงขึ้นไปแล้วบานปลายเหมือนเห็ด มีร้านอาหารบนนี้และได้ดูเมืองได้โดยรอบ ข้าพเจ้าชอบเมืองเล็ก ๆ อย่างนี้เพราะเขาจัดทำได้สะดวกสบายและสวยงามด้วยความคิดแปลก ๆ ไม่ต้องเอาอย่างใคร เช่นในฮอลแลนด์นี้เขารู้แล้วว่าธรรมชาติของมนุษย์ขี้เบื่อ มีตึกก็อยากไปบ่า มีแต่บ่าก็อยากมีตึก ฯลฯ เขาจึงทำไว้ให้ทุกอย่าง แม้ในเมืองหลวงแล่นรถไปตามตึกต่าง ๆ แล้วก็เข้าในสวนในบ่าเสียพักหนึ่งแล้วก็โผล่เข้าไปในหมู่บ้านใหม่ บางแห่งทิ้งที่รก ๆ ไว้ให้เดินเล่นริมทะเลหรือไป Camping กันก็ได้ ดูน่าสนุกดี เวลาอยู่บนเสาสูงนั้นได้เห็นทิวทัศน์อ่าวจอดเรือข้างหนึ่ง พื้นดินในเมืองอีกซีกหนึ่ง อากาศก็ดี อาหารก็อร่อยมาก มีปลาลิ้นหมาม้วนราดซอสขาวกับองุ่นและลูกพีชกับมันบด ซึ่งไม่เคยคิดว่าจะอร่อยได้ถึงเพียงนี้ กลับลงมาแล้วไปดูร้านขายของซึ่งทำแปลกดี คือเหมือนสวนใหญ่ ๆ เป็นร้านชั้นเดียวทั้งนี้อยู่กันเป็นแผนก ๆ ไป มีทางเดินติดต่อกันได้ตลอดและหยุดพักกินอะไรเล่นก็ได้ แล้วกลับมา Hague แวะดูร้าน Department Store เขาก็ทำชั้นเดียวอีกเดินลดเลี้ยว

ไปได้ทั่วๆ แต่เขารู้จักแต่งหน้าร้านดี ชวนให้อยากดูอยู่เสมอ แล้วรีบกลับไปพบ น.ส.พ. Press Conference ที่บ้านท่านทูตอีก ถ่ายรูปด้วย ซักไซร้ไต่ถามด้วยคล้ายๆ

"ราตรีแห่งประเทศไทย" ซึ่งเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเฮก จัดขึ้นเมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๘

กัน แล้วกลับมาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นกับท่านทูตและเลยไปที่งาน ราตรีไทย—ดัชที่ตึกของบริษัทเรือบิน K.L.M. มีแขกประมาณ ๒๕๐ คน ตั้งแต่ราชทูตต่างๆ และข้าราชการดัช เลขาธิการของควีนซึ่งเสด็จไม่อยู่ในเวลานี้ เราได้พบผู้หญิงไทยมากมายหลายคนในฮอลแลนด์นี้ ที่ยังแต่งไทยอยู่ก็หลายคน แต่งแหม่มก็มี ท่าทางดูก็สบายดี ข้าพเจ้าถามเขาว่า "ไม่คิดถึงบ้านหรือจ๊ะ?" เขาก็ตอบว่าคิดถึงเหมือนกันค่ะ นึกขอบใจพวกดัชที่ให้การเลี้ยงดูอย่างดี เข้าใจว่าพวกนี้เป็นเชลยศึกเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ อยู่ที่เมืองกาญจนบุรีและได้ผู้หญิงพวกนี้ช่วยเหลือ จึงรู้สึกขอบคุณอยู่เสมอที่ได้รอดชีวิตไปได้ ถ้าพวกเราประพฤติตัวให้ดีสมกับความดีของเขาแล้วก็จะเป็นทางให้โลกรู้จักคุณสมบัติของผู้หญิงไทยได้อีกทางหนึ่ง เพราะไหนๆ ก็ได้ล่วงเลยมาถึงเพียงนี้แล้ว ท่านทูตและคุณหญิงยืนคอยรับแขกอยู่กับข้าพเจ้าตรงทางเข้าเพื่อแนะนำให้รู้จักกัน พอ

ถึงเวลาต่ามโปรแกรมแล้วผู้ประกาศก็เชิญท่านทูตขึ้นไปพูดแก่ที่ประชุม แล้วก็ถึงท่านนายกสมาคมดัช แล้วก็ถึงข้าพเจ้าแขกพิเศษ ข้าพเจ้าก็พูดว่า

พณ ฯ ท่านและท่านสุภาพสตรีและบุรุษทั้งหลาย

พวกเราเคราะห์ดีที่ได้มาถึงที่นี่เหมาะกับเวลางานสโมสรอันน่าชื่นชมคืนนี้ ทำให้ข้าพเจ้าคิดว่าท่านทั้งหลายคงจะต้องการรู้เรื่องธุระของเรา คือ พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกอยู่บ้าง ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาสนี้เล่าให้ท่านฟังดังนี้—

พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกได้ตั้งขึ้นเมื่อ ๑๔ ปีมาแล้วในประเทศซีลอน ดอกเตอร์มาลาลาเซเกร่า เป็นผู้คิดก่อตั้งและเป็นประธานคนแรก อูจันตุน แห่งพม่าเป็นประธานคนที่ ๒ และข้าพเจ้าเป็นคนที่ ๓ ในเวลานี้ เรามีศูนย์ภาคีอยู่ ๖๑ แห่งใน ๓๕ ประเทศ ความมุ่งหมายของเราคือ—

๑. เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติพุทธธรรมได้ถูกต้อง
๒. เพื่อความสามัคคีในระหว่างสมาชิก
๓. เพื่อเผยแพร่พุทธธรรม
๔. เพื่อทำการสาธารณประโยชน์ อันเกี่ยวแก่การศึกษา วัฒนธรรมและการกุศลอื่น ๆ
๕. เพื่อสร้างสันติสุขแก่มวลมนุษย์ และพร้อมที่จะร่วมงานกับทุกองค์การที่มีความมุ่งหมายเช่นเดียวกัน โดยปราศจากการเมืองทุกชนิด

เรามีการประชุมกันทุก ๒ ปีในประเทศต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมครั้งที่ ๗ ของเราได้มีขึ้นที่ตำบลสารนาถในประเทศอินเดีย เมื่อเดือนพฤศจิกายนปีที่แล้วมา นับว่าเป็นการประชุมที่พอใจกันเป็นอย่างยิ่ง เพราะสารนาถเป็นที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานปฐมเทศนาในที่แห่งนี้

โลกกำลังเต็มไปด้วยความเจริญของวัตถุธาตุ ข้าพเจ้าคิดว่าบัดนี้เราควรจะต้องการความเจริญทางจิตบ้าง ด้วยเหตุนี้เราจึงพยายามทำงานนี้กันเพื่อจะนำความสุขสงบและศักดิ์ศรีของมนุษย์กลับมาสู่โลกเราให้จงได้

ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะเห็นด้วยกับเรา

สวัสดี

จบแล้วฉายหนังเรื่อง Thailand ของ อ.ส.ท. แล้วมีเลี้ยงของว่างด้วยข้าวต้มไก่ และขนมไทย ซึ่งเรือบิน K.L.M. นำไปจากเมืองไทยในเช้าวันนี้เอง สนุกสนานคึกคักกันเป็นอันมาก นับว่าเป็นงานหนึ่งที่สำเร็จด้วยดียิ่ง หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า great success มีคนขอเข้ามาสนทนากับข้าพเจ้ามากมาย และบางคนก็บอกว่าอยากจะตั้งสมาคมบ้าง เราก็ช่วยแนะนำให้ ท่าน Bote ผู้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงพัฒนาการเลยขอรับวารสารของเราต่อไป ถึง ๒๒ น. ข้าพเจ้าก็แอบหนีกลับมาก่อน

วันที่ ๒ ตุลาคม ๐๘

๘ น. แต่งตัวเก็บของแล้ว ลงไปกินเช้าแล้วไปพบกับ น.ส.พ. ที่สมาคมของ Mr. Bleomsma มีผู้หญิงคนหนึ่งซักถามมากมาย ลงท้ายถามว่าทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้ ? เรียนอยู่จน ๑๒ น. มิสเตอร์เบลิมซม่า จึงพาข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมไปเที่ยวดูเมืองและเลยพาไปเลี้ยงกลางวันที่โรงอาหารบาลี บ่อยเป็นพวกชวาท่าทางเป็นคนเก่าตัดรูปข้าพเจ้าจากหนังสือพิมพ์มาให้ข้าพเจ้าเซ็นชื่อ คนที่ไปกินก็เป็นพวกที่เคยอยู่ชวามาแล้วทั้งนั้น ดูเป็นที่รวมมิตรเก่าแห่งหนึ่ง ส่วนอาหารนั้นเลอะเทอะไม่มีชวาอยู่ที่ไหนเลย นอกจาก ๒๐—๓๐ จาน แล้วก็คลุกลงไปในข้าวทุกอย่างเท่านั้นเอง รสชาติก็เป็นฝรั่งหมดทั้งนั้น แต่ทุกคนก็เอร็ดอร่อย โดยเฉพาะ Mr. Bleomsma เอง เพราะแกเกิดในชวากลับมาบ้านจนอายุได้ ๑๗ ปีแล้ว น้อง ๒ คนไปขี่นรถรางรอบเมืองเสียคนละ ๓ กิลเดอร์ แล้วลงมากินที่ร้านเดียวกัน เสร็จแล้วก็กลับไปรับของที่โฮเตลไปรับท่านทูตและคุณหญิงเลยไปสนามบินเพราะทาง ๕๐ ไมล์ เผอิญเรือบินช้าออกได้ราว ๑๘ น. เรือ S.A.S. 552 นี้ไม่เลว พอออกแล้วให้กินน้ำชาชั่วโมงเศษก็ถึงเดนมาร์ค สนามบินใหญ่โตงดงามดี ท่านทูต ม.จ. คัสตาวัส จักรพันธ์ และท่านหญิง ท่านเลขา ฯ และ Mr. & Mrs. Björing กงสุลไทยมารับ แรกจำไม่ได้มองดูอีกครั้งจึงต้องร้องทักกันลั่น เพราะ มิสเตอร์ บาจอริงเป็นผู้จัดการ E & A Co. อยู่ในกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่ข้าพเจ้ายังสาว บัดนี้แก ๘๐ แล้วจึงเปลี่ยนไปมาก แต่ยังพูดไทยได้ดีอยู่ ถามถึงเพื่อนเก่า ๆ ล้วนแต่ไม่เหลืออยู่เลย ท่านทูตขอให้เราไปอยู่ที่

สถานทูตด้วยเพราะโฮเตลที่เรา booked ไว้ ใกล้รถไฟเกรงว่าจะนอนไม่หลับ คุณเอี่ยมจึงตกลงไปอยู่คนเดียว เพราะไม่มีห้องพอในสถานทูต ได้อยู่ในห้องรับแขกอย่างแสนสุข ซ้ำยังได้รับประทานอาหารไทยทุกเวลาด้วย พวกเราคุ้นเคยกับชาวเดนมาร์คตั้งแต่พระราชวงศ์จนถึงพวกบริษัทต่าง ๆ มาแต่ยังเด็ก ๆ จนรู้สึกคล้าย ๆ มาถึงบ้านต่างคนต่างมาเยี่ยมและคุยกันอย่างสนุกสนาน แล้วก็พัก

วันที่ ๓ ตุลาคม ๐๘

นอนสบายจนหญิงเหลือมาเคาะประตูปลุกว่า ๘ น. แล้ว รีบตื่นแต่งตัวลงไปรับประทานเช้า แล้วไปหาที่ฝังศพ Mr. Christiansen ผู้จัดการ E & A เพราะเราคุ้นเคยกันมากถึงเรียกว่าพี่ชาย ไปที่ยวหาอยู่สองแห่งก็ไม่พบ ต้องโทรศัพท์ไปตามหลานปู่ให้มาเป็นผู้พาไปจึงได้วางดอกไม้ให้ได้สมประสงค์ แล้วขึ้นรถดูเมืองไปหยุดอยู่ที่แม่เงือกสาวน้อยที่ขึ้นมานั่งคอยพบเจ้าชายที่ตัวรัก ตามเรื่องนิทานของ Mr. Andersen ผู้มีชื่อเสียง แล้วกลับมากินกลางวันที่บ้าน บ่าย ๑๕ น. เศษจึงออกรถไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินและพระมเหษีที่พระราชวัง Fredensburg นอกเมืองออกไป ๑ ชั่วโมง ที่ทางสวยงามไปทั้งสองข้างทาง เต็มไปด้วยเลือกสวนไร่นาเป็นเนิน ๆ ไปตลอด พอถึงวังก็เห็นราษฎรกำลังเดินชมวังอยู่เป็นแถวหน้าประตูเป็นกลุ่มใหญ่ ทหารยามเห็นรถเราก็โบกมือให้เข้าประตูวังไปจอดข้างในแล้วขึ้นบันไดไปพบกับราชองครักษ์ซึ่งคอยรับอยู่ รับเสื้อนอกแล้วเขานำเราเข้าไปทางห้องใหญ่ พระทวารเบิดออกก็ได้เฝ้าเพราะท่านทรงพระดำเนินคอยอยู่แล้ว ทรงพาไปที่โต๊ะน้ำชาไม่มีผู้อื่นนอกจากเรา ๓ คน ท่านทูต ๒ และพระองค์ท่าน ๓ คือ พระราชธิดาองค์ที่ ๒ เจ้าหญิง Bennidicke เจ้าหญิงมงกุฎราชกุมารีเสด็จไปโรมกับพระเจ้าตาแล้ว เรารู้สึกชื่นชมเหมือนได้เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวของเราเหมือนกัน เพราะทุกพระองค์ทรงคุ้นเคยกันมากับพระราชวงศ์ของเราเป็นหลายชั่วแล้ว โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ ข้าพเจ้าเคยเฝ้ามาตั้ง ๒—๓ ครั้งแล้ว ตั้งแต่ทรงเป็นพระยุพราช และควีนก็ตั้งแต่ยังทรงเป็นพระราชธิดาอยู่ในสวิเดน ทรงคุ้นเคยอยู่อย่างไรก็ทรงพระเมตตาอยู่อย่างนั้นมิได้มี

เปลี่ยนแปลงเลย เราจึงรักท่านจนไม่รู้สึกว่าต่างชาติกันเลย ทรงรินน้ำชาประทานเอง เจ้าหญิงก็ทรงช่วยเลี้ยงดู ข้าพเจ้าเห็นว่างามคล้าย ๆ กับเจ้าหญิงมากาเร็ตของเมืองอังกฤษมาก มีพระราชดำรัสสั่งว่าให้ส่งความระลึกถึงทุกคนที่ทรงรู้จักในเมืองไทย ยังทรงพอพระราชหฤทัยในการที่ได้เสด็จมาเมืองไทยอยู่เป็นอันมาก เราได้เฝ้าอยู่จนเกือบมืดจึงได้กราบถวายบังคมลากลับมาถึงสถานทูต ๑๗ น.พอดี แล้วท่านทูตพาไปกินเย็นอาหารจีนที่ในเมือง รสชาติเหมือนในกรุงเทพฯ ทำให้อร่อยมาก ชื่อร้าน Bamboo คนแน่น และมีผู้หญิงจีนครึ่งชาติสวยมากอยู่คนหนึ่งเป็นคนเดินโต๊ะ กลับมาบ้านราว ๒๑ น. เศษ วันนี้ต้องทาครีมเพราะหนาวจนผิวแห้งแล้วทำให้คัน เขาบอกว่าเพราะมันในตัวแห้งจึงต้องทาครีม

วันที่ ๔ ตุลาคม ๐๘

เช้า ๙ น. ไป confirm ตั๋วเรือบินแล้วไปเที่ยวเดินซื้อของ ข้าพเจ้าชอบโคเปนเฮเกนว่าเขาจัดแปลก ๆ และร้าน Departmentstore ก็มีเหมือนกัน สถานีการบินก็แปลกและสะดวกดีด้วย เดินดูอยู่จน ๑๒ น. จึงกลับมารับประทานก๋วยเตี๋ยวที่บ้านพักจนบ่าย ๑๕ น. จึงขึ้นรถไปเฝ้าพระศพพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อนและพระมเหสีและปรินซ์วัลดิมาร์ที่วัด Roskilde เพราะท่านได้ทรงพระเมตตาแก่ข้าพเจ้ามามาก และปรินซ์จอชออฟกรีซได้ทรงสั่งไว้ว่า ถ้าข้าพเจ้ามาอีกเมื่อไรอย่าให้ลืมไปวางหรีดถวายท่านจะยื่นพระบาทออกมาโบกด้วย ทั้ง Prince Valdimar และ George ท่านโปรดให้ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า uncle วันนี้จึงได้ไปวางหรีดถวายตามทูลสัญญาไว้ แต่ไม่ได้เฝ้า Uncy George เพราะเสด็จไปอยู่เสียที่ Greece แล้ว ท่านสมภารท่านอุตส่าห์ติดเหรียญตราไทยออกมารับ เราขอบพระคุณท่านแล้วก็ลากลับมาวางดอกไม้ถวายปรินซ์แอกไซลที่ในสวนวังของท่านเป็นที่สงบสงัดดีและมีหินก้อนใหญ่ตั้งอยู่บนพระศพ รู้สึกใจหายมากเพราะได้เฝ้าท่านในกรุงเทพฯ เมื่อไม่นานมานี้เอง แล้วกลับมาบ้านแต่งตัวกินเย็นแล้วท่านทูตพาไปดู Russian Ballet ที่โรงละครแห่งหนึ่งคนแน่นตั้งแต่แรกไปถึง ได้ที่นั่งกลางพอดี มันสวยงามน่าดูจริง ๆ ยิ่งดูก็ยิ่งประหลาดใจว่าคนรัสเซียนนี้มี

วัฒนธรรมสูงเห็นความสวยงามปราณีตได้ถึงเพียงนี้ แล้วทำไมจึงมองไม่เห็นธรรมชาติมนุษย์ กลับลงไปเลื่อมใสในลัทธิคอมมูนิสต์ อันโหดร้ายเลวทรามต่ำช้าได้ ไม่มีศีลไม่มีธรรม เอาแต่ได้จนหมดเห็นใจมนุษย์ ฉากผู้หญิงก็มีความอ่อนหวาน เคลื่อนตัวไปเหมือนลอยไปตามลมเปลี่ยนไปตามจังหวะเพลงเป็นรูปต่าง ๆ สลับด้วยผู้ชายเล่นโลดโผนชนิด Acrobat และเต้นรำคอสแซกใส่เกือกบู๊ตสูง ได้ตบมือลั่น ๆ และเรียกร้องให้เล่นซ้ำใหม่อีกด้วยการตบมือฉาด ๆ ซ้ำ ๆ อยู่อย่างนี้ทั้งโรง แทนที่จะร้อง encore ในภาษาฝรั่งเศสเช่นที่อื่น ๆ กลับถึงบ้าน ๒๓ น. เศษ

วันที่ ๕ ตุลาคม ๐๘

ตื่น ๗ น. เก็บของแต่งตัวลงไปรับประทานเช้าแล้ว ขึ้นรถไปเยี่ยมกงสุลไทยที่บ้าน มีการชักธงไทยขึ้นเสาเลี้ยงน้ำชากาแฟแล้วลากลับ รีบวิ่งรถไปดูปราสาท

ที่บ้านกงสุลไทย
Mr. Bjoring
ในกรุงโคเปนเฮเก็น
๕ ตุลาคม ๒๕๐๘

Hamlet ที่เฮลซิงงอร์ แต่ไม่มีเวลาไปเดินดู ขับรถผ่านเข้าไปเพื่อให้น้อง ๆ เห็นเท่านั้น แล้ววิ่งรถรีบกลับมารับประทานอาหารที่บ้านก่อนไปสนามบิน ทางที่ไปงดงามและอุดมสมบูรณ์เป็นอันมาก ประชาชนคนเดนมาร์คมี ๔ ล้านเศษ บ้านเมืองเป็นเกาะเล็กเกาะน้อยหลายเกาะรวมกัน แต่เขาก็ทำบ้านเมืองของเขาได้ไม่เลวกว่า

เมืองใหญ่ ๆ เลย บ่าย ๑๔ น. เรามาสนามบินขึ้นเรือ SAS ๖๐๒ เวลา ๑๖ น. ๑๐ นาที ๑ ชั่วโมง ๔๕ นาที ก็ถึงเมือง Oslo Norway

ข้าพเจ้านึกกระหยิ่มยิ้มย่องว่า ออสโลไม่มีศูนย์ พ.ส.ล. คิดจะเที่ยวให้สนุกเพื่อหาความรู้เป็นกำไร และจะพิ่งเรื่องเตลมา Telma สักทีว่ามีจริงหรือไม่ เพราะได้อ่านเรื่องเตลมามาแต่เป็นสาวและเชื่อเอาเป็นจริงเป็นจังว่ามีจริง แต่พอเดินเข้าไปในตึกสนามบินก็เห็นผู้ใหญ่ทั้งหญิงชายยืนถือดอกไม้ช่ออยู่เป็นแถว เดินตรงเข้ามารับรวมทั้งเลดี้ภรรยากงสุลไทยด้วยคือ Mrs. C. Helversen เธอบอกให้ทราบว่าท่านกงสุลไปธุระที่ New York เธอจึงมารับแทนและขอนำคณะเทวะสมาคมให้รู้จักด้วย เพราะเขาอยากจะเชิญให้ไปเล็กเชอร์เรื่องพระพุทธศาสนาในวันพรุ่งนี้ ใจข้าพเจ้าที่คิดดักไว้หุบไปทันทีและต้องอมยิ้มรับตกลงทุกประการ แล้วมาตามกงสุลก็พาขึ้นรถมายังโฮเตล Norum ได้ห้อง ๔๕๔ สบายดี เสียแต่ไม่มีโต๊ะเครื่องแป้ง และกระจกในห้องน้ำมันสูงเกินข้าพเจ้าจะใช้ได้ พอเรียบร้อยแล้วพวก นสพ. ก็มาถึงทีเดียว แต่ไม่ได้ถามมากมายนอกจากถ่ายรูปและขอรั้โปรแกรมไปมาเท่านั้น ๑๘.๓๐ น. อาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็นชั้น ๓ แล้วกลับขึ้นมานอน เงียบสบายดี

วันที่ ๖ ตุลาคม ๐๙

ตื่นเสีย ๘ น. เพราะคุณเอี่ยมโทรศัพท์มาปลุก ด้วยคงเห็นไม่ไปกินเช้าตามเวลา ที่จริงเป็นเพราะผ้าห่มนอนเขาทำดีอบอุ่นจนนอนเพลินไป อาหารเช้าตั้งบนโต๊ะเต็มไปทุกอย่างเช่นเดียวกับที่เรียกว่าสมอกเกิลเบิก กินแล้วก็พบกับพวก นสพ. ไม่ยอมกลับขอซักเรื่องพระพุทธศาสนาอยู่ตั้งเกือบ ๒ ชั่วโมง ลงท้ายก็พอใจและยอมรับว่าดีจริง ขอบอกขอบใจที่ให้เข้าใจได้แล้วลากลับไป มาตามกงสุลจึงพาเราออกไปเที่ยวดูเมือง เป็นครั้งแรกที่ได้เห็นต้นไม้เปลี่ยนสีในฤดูใบไม้ร่วง Autumn วันนี้ มีผู้บอกข้าพเจ้าหลายคนว่าให้ไปญี่ปุ่นในเดือนตุลาคม เพราะจะได้ดูต้นไม้เปลี่ยนสีงามนัก พังแล้วก็เฉย ๆ เพราะไม่เข้าใจ วันนี้จึงเห็นจริงว่าน่าดูเป็นอย่างยิ่ง เพราะมันไม่ได้เปลี่ยนเฉพาะต้นหนึ่งต้นใด หรือเป็นเพียงหย่อมหนึ่งย่อมใดเท่านั้น มันเปลี่ยน

ทิวทัศน์ทั้งหมดเลย เพราะทุกต้นเปลี่ยนเป็นสีต่าง ๆ มีทั้งเหลืองอ่อนเป็นทอง น้ำตาลไหม้ทั้งอ่อนแก่ แดงแจ๋ก็มี ยังเขียวอ่อนเขียวแก่อยู่ก็มี สลับสีกันอยู่ทั่ว ๆ ไปเป็นฉาก ๆ อย่างงดงามอะไรเช่นนั้น แม้จะเสียสตางค์ไปดู ข้าพเจ้าก็คิดว่าคุ้มค่าดู ใน Oslo นี้ยังมีสีทะเลสีเขาเข้ามาปนอีกด้วย ได้ถามมาดามกงสุลถึง Telma แกไม่เคยรู้เรื่องเลย ทำให้ขันความเป็นสาวของเราว่าหลับตาเห็นตาสีน้ำเงิน ผมสีทองปลิวไสวตามลมอยู่หน้าเขาริมทะเลได้เป็นเรื่องเป็นราว แล้วไปดูเรือของ Viking ที่ขุดได้ และดูแพไม้ซุงที่พวกนอร์เวย์พิสูจน์ว่า คนในประเทศ Peru ในอเมริกาใต้นั้นไปจากนอร์เวย์ได้ด้วยแพชนิดนี้ ซึ่งเขาทำขึ้นและได้เดินทางไปได้จริง ๆ ๖ คนด้วยกัน เขาสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นรักษาไว้ให้ดู และอธิบายถึงการเดินทางนั้นว่าเป็นอย่างไร พบอะไร ๆ บ้าง น่าดูไม่น้อย แล้วไปหยุดรถดูฟยอร์ด Fyord ซึ่งเราคิดว่าเป็นเขาสูงชันติดกับทะเล แท้ที่จริงนั้นคือที่ดินที่น้ำทะเลไหลเข้ามาได้ต่างหากที่เรียกว่าฟยอร์ด ไม่ใช่น้ำไหลลงทะเลเช่นธรรมดา เราเพิ่งรู้จากมาดามกงสุลวันนี้เอง แล้วผ่านไปดูพระราชวังนอกเมืองคล้าย ๆ บางปอิน ถึงเวลากินกลางวันมาดามกงสุลก็เชิญไปเลี้ยงที่โฮเตล Grand หรูหราราวกับพระที่นั่ง ได้รับประทานลูกไม้ชนิดหนึ่งกับครีมซึ่งมีแต่ในเมืองนอร์เวย์ รสชาติเหมือนมะยมเชื่อมพอกินได้ แล้วออกไปเดินดูร้านขายของ ซื้อไม่ค่อยได้เพราะแพงเต็มที แต่บ้านเมืองก็แปลกดีอีก ผู้คนพลเมืองเรียบร้อยใจดีอมยิ้มอมแย้มเมื่อเห็นคนแปลกหน้า เดินอยู่จนคิดว่าทั่วแล้วก็กลับมาพักโฮเตล

๑๘ น. ไปกินเย็นแล้วลงมานั่งคอยเขามารับไปปาฐกถาที่เทวสมาคมกับคุณเอี่ยม สมาชิก ๒ คนขับรถมารับเอง พาไปที่บ้านหลังหนึ่งซึ่งเป็นของรองนายกสมาคมนี้ ตัวนายกเป็นชาวอินเดียนอยู่ใน Madras อินเดียใต้ รองนายกนี้เป็นแม่หม้ายไม่มีลูกจึงตั้งสมาคมนี้ขึ้นและยกบ้านให้เป็นสมาคม แต่ขออาศัยอยู่ดูแลไปจนหมดอายุ ในบ้านนี้มีทุกอย่างที่อยู่ได้พอสบาย คือไม่หรูหราแต่ก็ไม่อัตคัดขัดสน เข้าไปถึงห้องแรกมีรูปพระเยซูและมีหนังสือต่าง ๆ เพื่อค้นคว้าเล่าเรียน แนะนำผู้เป็นกรรมการแล้วเขาก็เชิญข้าพเจ้าไปในห้องประชุมมีทั้งหนุ่มสาวและคนแก่ ไม่มีที่บูชา ตั้งโต๊ะผู้พูดไว้ตรงหน้าต่าง ซึ่งติดดาวไว้ในม่านผ้าโปร่งดวงเดียวเท่านั้น รู้สึกว่าทุกคนในห้องนี้

กำลังหิวกระหายอาหารใจ เขาเริ่มพิธีด้วยรองนายกดีดเบียโนเป็นเพลงรับเสด็จพระเจ้าแล้วก็เข้ามาแนะนำข้าพเจ้ากับที่ประชุมและให้ Mrs. Pon เป็นผู้แปลภาษาอังกฤษออกเป็นนอร์วีจียนอีกที ข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่าไทยได้พระพุทธศาสนามาแต่เมื่อไร และอะไรคือพระพุทธศาสนา เราเชื่ออย่างไรและเป็นสุขอย่างไร คนฟังเอาใจใส่ดีมาก จบแล้วถาม ๒—๓ ข้อไม่สำคัญนัก บางข้อก็ถามเพื่อให้เข้าใจชัดขึ้นมากกว่าแกล้งถามเพื่อให้แพ้ หมดคนถามแล้วเพลงเสด็จขึ้นก็ดังขึ้นจากเบียโน แล้วรองนายกก็เข้ามาขอบใจข้าพเจ้าตามพิธี เป็นอันจบการประชุม แล้วแทบทุกคนก็ขอเข้ามาจับมือ บางคนก็ถึงกอดจูบให้พรว่าขอให้มีอายุยืนนาน เห็นได้ว่าพอใจมากทั้งๆ ที่กลัวเกรงพระเจ้าอยู่มาก มาดามกงสุลพามาส่งโฮเตล ๒๑.๓๐ น.

วันที่ ๗ ตุลาคม ๐๙

ตื่นแต่ ๖ น. ลุกขึ้นเก็บของแต่งตัวไปกินเช้าแล้วลงไปคอยรถมารับไปสนามบิน เรือ FINNAIR 792 จะออก ๙ น. มาดามกงสุลมารับไปสนามบินซึ่งเป็นชั้นเดียวกว้างใหญ่เป็นห้องกระจก เรามีเวลาคอยนานจึงเดินดูร้านขายของและสถานที่ได้สบาย มาดามกงสุลจัดการให้เราได้ขึ้นเรือบินได้ก่อนจะได้เลือกที่นั่งได้ตามใจ แต่ก่อนที่จะไปขึ้นเรือบินนั้นได้ยินเขาประกาศว่า “วันนี้ไม่มีเรือมาจากอังกฤษเพราะมีหมอกมากขึ้นไม่ได้” ใจเราเต้นตุบๆ เพราะนึกกลัวหมอกฤดูหนาวอยู่แล้ว แต่ก็ได้แต่ยกมือไหว้ภาวนาว่าเจ้าประคุณขอให้มีแดดเถิด! เรือออกมาได้ครึ่งชั่วโมงก็ถึงสวีเดน อากาศสว่างไสวดีเห็นเกาะแก่งมาตลอด ถ้ามีถนนรถยนต์ถึงกันได้ก็จะดี เพราะไม่ไกลกันนัก แต่เมืองเล็กๆ ก็ต้องนึกถึงสตางค์มากหน่อยเป็นธรรมดา พอเรือหยุดก็พบ Mr. Sirander นายกศูนย์ พ.ส.ล. กับเลขาสถานทูต พอจะถึงตึกก็พบอุปทูตคุณคณิตและภรรยา พอเข้าไปในตึกก็เจอะกล้องต่างๆ ทีเดียว จัดตั้งไว้เสียเรียบร้อยทั้ง T.V. ทั้งหนังข่าวและกล้องหนังสือพิมพ์ห้อมล้อมซักไซร้จนเกือบหมดแรง เขาให้ผู้หญิงสาวสวยเป็นผู้ซักและผู้ชายเป็นคนคอยถ่าย สมัยนี้ชอบถ่ายไม่ให้รู้ตัว อธิบายว่าเพื่อจะได้ตัวจริงไม่มีท่าให้ถ่าย ที่สวีเดนนี้มีเรื่องแปลกที่มีท่าน Bishop ของแคทโธลิคอย่างใหม่ Liberal

คุณคณิต ศรีเจริญ อุปทูตไทยประจำประเทศสวีเดน ถวายการต้อนรับที่สนามบินกรุงสตอคโฮล์ม

Catholic มาเป็นพุทธอยู่ด้วย วันนี้ท่านก็มารับแต่งตัวเป็น Bishop ด้วยใส่เสื้อสีแดง คอขาวเสื้อนอกดำผูกไม้กางเขนทองอันโต ท่านช่วยขนของขับรถมาส่งจนถึงโฮเตล ทางจากสนามบินถึงในเมืองถึง ๑๐ ไมล์ มิสเตอร์ซีแรนเดอร์บอกข้าพเจ้าต่อหน้าว่า ท่านบิชอปก็เป็นพุทธด้วย และท่านก็หัวเราะรับรองด้วยดี ข้าพเจ้าจึงถามท่านว่า ท่านไม่กลัวโป๊ปหรือคะ ท่านตอบว่า ท่านเป็นคณะใหม่ซึ่งมีอยู่ในเวลานี้ประมาณ ๖๐ แห่งแล้ว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวาติกัน มีเมียมีลูกด้วย ท่านทูตพามาส่งโฮเตล Apollonia ในห้อง 528 แล้วพักกินข้าวกลางวัน อาหารสู้ออสโลไม่ได้ บ่าย ๑๕.๓๐ น. แต่งตัวไปพบพวก น.ส.พ. Press Conference ที่มหาวิทยาลัย เขามากัน ๑๐—๑๒ คน รวมทั้งนักศึกษาด้วยก็พอดีเต็มห้อง รวมกันซักฟอกเรื่องพุทธจนพอใจ แล้วถามว่า เราควรจะทำกันอย่างไรต่อไปดี ข้าพเจ้าตอบว่าอย่างน้อยเราก็ควรจะช่วยกันอุดหนุนคนดี และช่วย

กันปราบคนชั่ว เขาถามว่า เราจะเอาอะไรวัดว่าใครดีใครชั่ว? เราตอบว่าก็วัดกันด้วยศีลธรรมและความประพฤติ อย่างน้อยผู้ไม่มี Egotism ก็เป็นคนดีไม่ใช่หรือ? เขาเห็นชอบด้วยและพออกพอใจมาก ไปลงพิมพ์ช่วยเราไม่น้อยเลย ถ่ายรูปกันแล้วก็กลับมาพักโฮเตล ลงไปกินเย็นแต่ ๑๙ น. วันนี้คุณเอี่ยมเกิดเบื่อเนื้อต่าง ๆ ขึ้นมา จึงสั่งอาหารว่า เอากุ้งเถอะ คอยสักครู่บ๋อยก็ยกถ้วยแก้วใส่น้ำแข็งมีกุ้งเค็มทั้งเปลือกตัวแดงๆ เกาะปากถ้วยนั้นมาตัวโค่ง ๆ เป็นกองโต กับซองผ้าเช็ดมือชนิดเขาให้ในเรือบิน ใส่มาโคนถ้วยแก้วด้วย ๒ ซอง จึงเข้าใจว่าให้ปอกกินเองเค็ม ๆ เช่นนั้นเอง เราต้องขอซอสต่าง ๆ มาจิ้ม ทำให้บ๋อยเห็นด้วยว่ากินกับซอสอร่อยดี เจ็บใจว่า กุ้งเค็ม ก็มาหรูหราอยู่ที่นี่ได้! แต่สั่งมาแล้วก็ต้องยอมมือเปื้อนและเช็ดเอา ๑๙ น. ท่านอุปทูตมารับไปในงานรับรองที่โบสถ์ของท่านบิชอป ขึ้นรถเที่ยวดูไฟสีต่าง ๆ ไปจนถึงเวลานัดจึงไปที่ที่งาน. มีคนเต็มห้องเห็นจะราว ๑๐๐ คน เศษ มีโต๊ะที่บูชาตั้งติดฝาห้องบนยกพื้นและมีไม้กางเขนทองวางไว้ตรงกลาง พร้อมด้วยเครื่องบูชาตั้งเป็นแถวยาวไปตามโต๊ะ และมีโต๊ะอีกตัวหนึ่งตั้งพระพุทธรูปขนาดหน้าตักสัก ๑๐ นิ้วฟุต เป็นปางสมาธิตั้งอยู่หน้าโต๊ะยาวนั้นมีเทียนไฟฟ้าตั้ง ๒ ข้าง และอ่างจัดดอกไม้ขาวงดงามวางตรงหน้าพระพุทธรูปนั้น พอเข้าที่นั่งกันเรียบร้อยแล้ว ท่านบิชอปก็ลุกขึ้นไหว้พระของท่านกับลูกศิษย์ ๓ คน พูด ๒ – ๓ คำ เป็นภาษาลาตินแล้วแตะอกตามวิธีของท่าน แล้วท่านท่านก็ประกาศว่า เรารักและนับถือ Revere ก็ยืนขึ้นพูดกับที่ประชุมแนะนำข้าพเจ้า แล้วพระเยซูคริสต์มาแล้วอย่างไร เราก็จะรักและ Revere พระสมณะโคดมอย่างนั้น แล้วก็ให้ Mr. Sirander ไหว้พระพุทธด้วย แล้วแจกกระดาษพิมพ์ศีล ๕ ทั่วห้อง แล้วเชิญคุณเอี่ยมออกไปเป็นผู้ให้ศีล คือกล่าวนำตั้งแต่นะโม ๓ หน จนจบศีล ๕ องค์ นึกขันคุณเอี่ยมว่าแรก ๆ เสียงสั่นเพราะไม่เคยให้ศีลใครสักที จบแล้วก็ให้

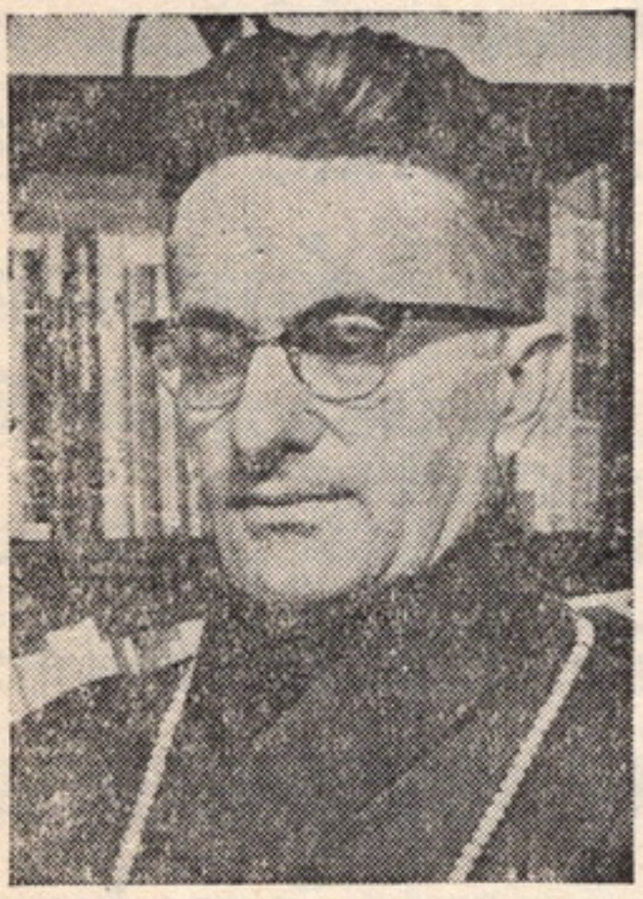

มร. ซีแรนเดอร์
นายกศูนย์ พ.ส.ล. สวีเดน

ข้าพเจ้าปราศรัยแก่ที่ประชุม ข้าพเจ้าพูดถึง พ.ส.ล. และพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ราว ๑๕ นาที เสร็จแล้วมีผู้ถามปัญหาเบา ๆ หลายคน เช่นจะไปพระนิพพานได้เป็น ๆ หรือไม่ เป็นต้น เสร็จแล้วถ่ายรูปหมู่เซ็นชื่อในสมุดเยี่ยม แล้วลากลับมาเวลา ๒๑.๓๐ น.

วันที่ ๙ ตุลาคม ๐๙

ตื่น ๖ น. เพราะกริ่งวิทยุข้างเตียงมันดังไม่หยุด จะไปแตะต้องก็กลัวมันจะกาหลใหญ่ เพราะตามโฮเตลเดี๋ยวนี้มันเต็มไปด้วยเครื่องกลไกต่าง ๆ ทำให้เราไม่กล้าแตะต้อง ข้าพเจ้าจึงจับโทรศัพท์ไปบอกเจ้าหน้าที่เขาว่า "โปรดมาดูนี่ว่า อะไรมันดังในห้อง" ครู่เดียวเขาก็มาพอเขามองดูเขาก็หัวเราะแล้วก็ปิดวิทยุทันทีเสียงก็หยุดหมด เขาบอกว่าใครลืมปิดวิทยุเท่านั้นเอง แต่งตัวลงไปกินข้าวแล้วนั่งคอยคุณอรวรรณภรรยาอุปทูตมารับแล้วไปเที่ยวด้วยกันทั้งหมด ไปดูเมือง ดูปาร์กสวยงามเงียบสบายเพราะมีทั้งน้ำทั้งป่าอยู่ด้วยกัน แล้วไปดูเรือ WASA วาซา ซึ่งขุดได้ในอ่าวเหมือนกันเป็นเรือของพ่อค้าชาวฮอลันดาต่อมันใหญ่ไม่ได้ส่วน พอออกจากอ่าวก็เลยจบพอดี แต่ที่น่าดูนั้นคือชีวิตในสมัย ๓๐๐ ปีเศษมาแล้วนั้นเขากินอะไรใช้อะไรกันบ้างนั้นน่าดูนัก เพราะของทุกสิ่งมันยังอยู่ดี และพวกทหารเรือเขาเอาขึ้นมาจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ให้คนดูได้อย่างวิเศษ ค่าเข้าดูคนละ ๓ บาทของเขาแต่ไม่น่าเสียดายเลย แล้วไปดูพระราชวังซึ่งดูข้างนอกใหญ่โตตึงตัง เข้าไปข้างในแล้วเกือบเรียกได้ว่าไม่มีอะไรเลย ถ้าจะเปรียบกับปารีสหรือแมดริดแล้ว ผู้นำเกิดรู้จักขึ้นมาเข้ามาถวายคำนับ แล้ววิ่งตามเอาพระบรมรูป King มาให้ เห็นจะอ่านข่าวใน น.ส.พ. เป็นแน่ ออกมาเจอะเขากำลังเปลี่ยนการ์ดทหาร เลยอยู่ดูกับพวกนักท่องเที่ยว วิธีการของเขาแปลก ๆ กัน มีการเข้าแถวแล้วมีนายมาตรวจ ๒ ครั้ง มีรายงานกันและท่าทางก็ขึงขังยิ่งกว่าเปลี่ยนยามรักษาการณ์ธรรมดา ยูนิฟอร์มสีน้ำเงินหม่นเข้ากับดินฟ้าอากาศดีสวยด้วย ออกจากวังไปสถานทูตของเราเองเพื่อจะเซ็นชื่อ สงสารคุณคณิตอุปทูตว่ามีกันอยู่ ๓ คน คือเธอกับภรรยาและเลขาเอกเท่านั้น เมืองสวีเดนก็อยู่แสนไกลนาน ๆ จะได้พบคนไทยด้วยกันสักครั้ง

หนึ่ง แต่เธอช่างทำหน้าที่ของเธอดีมาก เช่นพอวันถึงเราก็พบซองราชการไทยวางไว้ให้บนโต๊ะในห้องโฮเตลที่เราอยู่แล้วทุกคน เปิดออกจะได้อ่านเรื่องประเทศสวีเดนย่อให้เราเข้าใจและรู้จักได้ทันที ข้าพเจ้านึกขอบคุณและชอบใจเป็นอันมาก

คุณคณิตพาไปกินกลางวันที่ร้านอาหารจีนมีชื่อ "ฮ่องกง" อร่อยถึงรสเราแต่ไม่ใช่จีนเลย เป็นพวกชวามาได้เมียเป็นชาวสวีเดน และจ้างคนอินเดียนจากเมืองแคชเมียร์มาเป็นบ๋อยเดินโต๊ะ ผสมผเสกันหลายชนิดเลยอร่อย ออกจากร้านอาหารเลยไปดูร้าน Department Store แต่แพงจนต้องได้แต่เดินชมเท่านั้น กลับมาพักครู่เดียวก็อาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นกับพวกมหาวิทยาลัย Handelshop Skolans Au La มีอาจารย์และนิสิตราว ๒๐ คน เพราะต่างคนต่างออกเอง มีข้าพเจ้าและคุณเอี่ยม ๒ คนเท่านั้นที่เขาเลี้ยงให้กินฟรี ศาสตราจารย์แผนกตะวันออกเป็นผู้ลุกขึ้นกล่าวคำรับรองข้าพเจ้าตอบปากเปล่าเพราะไม่ได้เตรียมไปแล้วให้เขาซัก ทุกคนสนุกที่ได้ไต่ถามถึงใจมีทั้งทางโลกียะและโลกุตระ เสร็จแล้วท่านบิชอปก็พาไปยังห้องประชุมใหญ่ของมหาวิทยาลัยนั้น เพื่อเปิด Public Lecture ได้พบพวกนักเรียนไทยราว ๗ คน และพวกสถานทูตด้วย มีคนเต็มห้องทั้งแก่ทั้งหนุ่มสาว ถึงเวลาก็เชิญให้เราเดินตามกันคือ ท่านบิชอปนำ ข้าพเจ้า มิสเตอร์ซิแรนเดอร์ คุณเอี่ยม, ๔ คน ขึ้นไปนั่งบนยกพื้นซึ่งมีกระดานดำและจอหนังอยู่ข้างหลัง ท่านบิชอปแนะนำแล้วข้าพเจ้าก็เริ่มพูดเรื่อง พระพุทธศาสนาของไทย ดังต่อไปนี้

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

พระพุทธศาสนาได้มาถึงในประเทศไทย ตั้งแต่พระพุทธศักราชได้ ๕๐๐ ปี หลักฐานอันนี้มีอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๑๖๐๐ เศษ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาทางเหนือจากเมืองพุกามอีกทางหนึ่ง ในสมัยพระเจ้าอนิรุทธผู้ครองเมืองพุกามในพม่า ต่อมาอีก ๒๐๐ ปี พระพุทธศาสนาได้เข้ามาจากเมืองซีลอนใน พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษ โดยที่พระเจ้ารามกำแหงมหาราชแห่งราชวงศ์สุโขทัย

ได้ทรงรับพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติแต่นั้นมาจนบัดนี้ ฉะนั้นไทยจึงเป็นประเทศที่ได้รับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาแต่เริ่มต้น

ตั้งแต่พระเจ้ารามกำแหงมหาราชในสมัยศตวรรษที่ ๑๑ ของคริสต์ศักราชมา พระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามาทุก ๆ พระองค์ จึงเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง ที่แม้บ้านเมืองจะมีสงครามก็ดีหรือมีเหตุการณ์เกิดขึ้นภายในก็ดี พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้มีการทำสังคายนาใหม่ เพื่อให้ถูกต้องตามพระไตรปิฎกทุกครั้งด้วย เราถือกันว่าเป็นการสำคัญอย่างยิ่งอย่างหนึ่ง เพราะความรู้ที่ให้ความเข้าใจถูก นำไปให้มีการประพฤติถูกต้องด้วย

ส่วนในการปกครองคณะสงฆ์นั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ซึ่งโดยมากเป็นไปตามคณะสงฆ์ผู้ใหญ่จะถวายความเห็น) ต่อมาสมเด็จพระสังฆราชจะทรงตั้งแต่งพระมหาเถระผู้ใหญ่ ๔ องค์ เป็นคณะผู้ปกครองทั่วพระราชอาณาจักร

เราเป็นนิกายเถรวาทกันทั้งหมด แต่เรามีอยู่ ๒ คณะในหมู่สงฆ์ การแตกต่างกันเฉพาะในข้อปฏิบัติเล็กน้อย ไม่ถึงกับจะเข้ากันไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น คณะมหานิกายเห็นว่าการจับแบ๊งค์โน๊ตนั้นได้ เพราะไม่ใช่เงินทองตามที่พระวินัยห้ามไว้ แต่คณะธรรมยุตถือว่า แม้จะเป็นกระดาษก็จริง แต่ก็เป็นการแทนเงินทอง จึงไม่ควรแตะต้องอยู่ดีเป็นต้น เหล่านี้เป็นเรื่องของคณะสงฆ์เท่านั้น ไม่เกี่ยวแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป ในพระราชพิธีต่าง ๆ คณะสงฆ์ทั้ง ๒ คณะก็ได้รับนิมนต์ไปในการพิธีเช่นเดียวกัน ไม่มีการแยกหมู่แยกคณะ ส่วนในทางการเมืองแล้ว พระภิกษุไม่มีกิจจะเกี่ยวข้องด้วยเลย เพราะพระเป็นผู้รักษาพระศาสนา จึงไม่ควรเกี่ยวข้องกับการเมือง ความสัมพันธ์ในระหว่างสงฆ์มณฑลกับบ้านเมือง จึงมีอยู่เพียงพึ่งพาอาศัยกัน แต่ไม่ปะปนกัน ถ้าพระภิกษุรูปใดต้องการจะเกี่ยวกับทางโลก ก็ต้องลาสิกขาเสียก่อน

ทางฝ่ายบ้านเมืองจะเข้าช่วยเหลือคณะสงฆ์ในเมื่อจำเป็น ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเกิดมีภิกษุประพฤติผิดทางกฎหมายแล้ว ตำรวจจะต้องรายงานไปให้เจ้าคณะหรือกรมการศาสนาทราบ เพื่อจะได้จัดการสึกพระรูปนั้นเสียก่อนที่ทางการบ้านเมืองจะดำเนินคดีต่อไปอย่างสามัญชน กรมการศาสนามีหน้าที่ดูแลพระสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักร

พ่ระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและรัฐบาลเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงทุกศาสนาในพื้นแผ่นดินไทย รวมทั้งให้เงินตามสมควรด้วย เจ้าอาวาสทุกวัดจะแต่งตั้งไวยาวัจกรให้เป็นผู้ดูแลการเงินได้ และรัฐบาลก็อนุมัติให้จัดตั้งเป็นมูลนิธิหรือองค์การ เพื่อหาดอกผลให้การกุศลได้เหมือนกัน

ถ้าจะพูดถึงความเชื่อถือของคนทั่ว ๆ ไปแล้ว โดยมากก็มีอยู่ ๒ ชนิดเหมือนกันทุกศาสนา คือ ความเชื่อชนิดงมงายและอีกชนิดหนึ่งเชื่อด้วยปัญญา และก็เป็นธรรมดาที่ชนิดงมงายจะมีมากกว่าชนิดปัญญา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในพระศาสนาในเมืองไทยนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตของทุกคน จึงมีประเพณีมาช้านานก่อนที่โรงเรียนสมัยใหม่จะเกิดขึ้นว่า ภายหลังที่เด็กได้เข้าพิธีตัดจุกออกแล้ว เด็กชายก็จะเข้าบวชเป็นสามเณรชั่วระยะหนึ่ง เช่นเดียวกับการเข้าโรงเรียน Public School ในสมัยนี้ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีเต็มเขาก็จะต้องเข้าบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยในระยะพรรษาหนึ่ง คือ ๓ เดือน ในฤดูฝน เช่นเดียวกับเข้ามหาวิทยาลัย เพื่อศึกษาปรัชญาแห่งชีวิต ส่วนเด็กผู้หญิงนั้นเป็นที่เชื่อกันว่าโดยมากเมื่อโตขึ้นก็แต่งงานเป็นแม่บ้านแม่คนกันเป็นส่วนมาก จึงให้เข้ามหาวิทยาลัยที่บ้าน เพราะจะไม่มีผู้ใดให้วิชาได้ดีกว่าแม่ของตนเอง ทั้งในทางความคิดและการกระทำ

ในทางพระบารมีคุณของพระรัตนตรัยของเรานั้นเราไหว้พระของเราดังนี้

๑. ข้าพเจ้าขอนอบน้อมถวายอภิวาท แด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้โปรดประทานความรู้ในเรื่องสัจจธรรมทั้งหลายอย่างซาบซึ้ง

๒. ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนับถือในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันเต็มไปด้วยเหตุผลและความจริง

๓. ข้าพเจ้าขอกราบไหว้ด้วยความเคารพ และนึกถึงพระคุณของพระอริยสงฆ์สาวกผู้ได้รักษาพระศาสนานี้ไว้ให้จนมาถึงข้าพเจ้าบัดนี้

นี่คือพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งที่ระลึกของเราตลอดกาล

ยังมีอีกสิ่งหนึ่งในพระพุทธศาสนาของเราที่ไม่มีที่ไหนเหมือน คือ เป็นประชาธิปไตยเต็ม ๑๐๐% ดังจะเห็นได้ตั้งแต่เรียกพระองค์เดียวว่า — ภิกษุ ถ้า ๕

องค์ขึ้นไปแล้วจึงจะเป็นสงฆ์ ทั้งนี้ก็เพื่อการออกเสียงโหวตกันนั่นเอง ด้วยเหตุนี้แหละพระภิกษุจึงจะทำอะไรตามลำพังในนามของคณะสงฆ์ โดยไม่ได้มีการออกเสียงกันก่อนไม่ได้

ในปัจจุบันนี้ เหตุการณ์รอบตัวมักจะนำคนไปทางอื่นโดยมิได้นึกถึงเรื่องจิตใจส่วนมากมักจะลุ่มหลงไปแต่ในทางวัตถุธาตุ จึงเป็นการยากที่จะให้คนเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ เพราะถ้าจะเรียนให้เข้าใจถึงแก่นแท้แล้ว ก็จำจะต้องใช้เวลาไตร่ตรองคิดค้นให้เห็นจริง และก็โดยเหตุที่มีเวลาไม่พอเรียนให้ถึงจริงนี้แหละที่ทำให้มีผู้มาบวชต่าง ๆ ชนิดกัน และทำให้พวกเราหมดกำลังใจที่จะเชื่อถือได้ แต่อย่างไรก็ดี เราก็ยังมีพระภิกษุดี ๆ อีกไม่น้อยที่ตั้งใจถวายชีวิตแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าโดยมั่นคง

บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องเลิกการถกเถียงกันโดยเปล่าประโยชน์ เพราะไม่ใช่คำสอนของพระตถาคตเจ้า ข้าพเจ้ามีความเชื่อแน่ว่าความดีจะต้องชนะความชั่ว แล้วเราจะสามารถทำความเข้าใจกันได้ดี เพื่อช่วยกันรักษาความเป็นมนุษย์ของเราไว้ให้ได้โดยไม่มีผู้ใดเห็นแก่ตัวคนเดียว

ในที่สุดนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้กล่าวว่าศาสนาทุกศาสนาก็มีความมุ่งหมายเช่นเดียวกัน คือ จะยกระดับมนุษย์ขึ้นให้สูงกว่าเดรัจฉาน เมื่อมนุษย์มีความเข้าใจถูกต้องแล้วเมื่อไร เมื่อนั้นแหละเราจะอยู่ด้วยกันได้ด้วยความเข้าใจและด้วยความสงบสุข และเพียบพร้อมไปด้วยศักดิ์ศรีของมนุษย์โดยแท้จริง การผิดกันด้วยศาสนาต่าง ๆ นั้นเป็นเพราะมนุษย์ต่างคนต่างอยู่ในถิ่นที่แปลก ๆ กัน การเจ็บไข้ก็ย่อมมีไปตามสภาวะของท้องถิ่นนั้น แต่การเจ็บไข้ได้ป่วยมิได้มีอยู่ชนิดเดียวโรคเดียว ย่อมจะต้องมีแปลก ๆ กันไป ฉะนั้นในการที่เรามีศาสนาซึ่งเป็นยารักษาใจไว้หลาย ๆ ชนิดตามโรคภัย ก็ควรจะนับว่าเป็นโชคลาภของมนุษย์อยู่แล้ว เราจึงควรจะรวมกำลังช่วยกันรักษาความเป็นมนุษย์ของเราไว้ให้ดีที่สุดที่เราจะทำได้ และก็เพื่อเหตุนี้แหละที่เราพร้อมจะต่อสู้ต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง

นี่คือความเห็นของข้าพเจ้าขอขอบคุณ

สวัสดี

เสียงตบมือกราว แล้วมีคนแก่คนหนึ่งจดหัวข้อมาถามเป็นข้อ ๆ เห็นได้ว่าแกตั้งใจจะมาเล่นงานทีเดียว ในปัญหาของแกที่น่าจดจำไว้มีสำคัญอยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. มีอะไรพิสูจน์ว่ามีชาติหน้า ?

ข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าเราไม่เอาเด็กรำลึกชาติได้มาพิสูจน์ เราก็เอาเหตุผลมาพิสูจน์ว่า—พรุ่งนี้มี . และเห็นไม่ได้จากวันนี้ก็เป็นทฤษฎีเดียวกันกับชาติหน้ามี แต่เห็นไม่ได้จากชาตินี้ อีกข้อหนึ่ง กฎธรรมดามีว่าที่ใดมีปัจจุบันต้องมีอดีตและอนาคตอยู่ด้วย เรานั่งอยู่นี้เป็นปัจจุบันของเราหรือเปล่า? ถ้าเราปฏิเสธไม่ได้ เรารับอย่างหนึ่ง เราก็ต้องรับทั้ง ๓ อย่างด้วย เพราะตัดกันไม่ขาด

๒. กายเห็นได้ทำไมจิตจึงเห็นไม่ได้ ทำอย่างไรจึงจะเห็นจิต? ข้าพเจ้าตอบว่า เพราะในโลกนี้มีหลายสิ่งหลายอย่างที่มีอยู่แต่เห็นไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ลม ก็มีอยู่แต่เราก็ไม่เห็นว่าอยู่ที่ไหน ถ้าท่านตอบข้าพเจ้าเรื่องลมได้ ข้าพเจ้าก็พร้อมที่จะตอบเรื่องจิต คนแก่คนนั้นก็เลยนิ่งไป พวกที่เป็นพุทธก็เห็นได้ว่าอมยิ้มแก้มแดงไปตามกัน คำถามอื่นไม่สำคัญอย่างไร แล้วเราลงมาฉายหนังของเราให้ดู เขาพอใจและสนุกสนานกันมาก ขากลับออกมามีห่อกระดาษทิ้งไว้ให้หนึ่งห่อเขียนไว้ว่า With Greeting แก้ออกดูเป็นหนังสือเรื่องพุทธและพราหมณ์ทั้งนั้น เรากลับถึงโฮเตลประมาณ ๒๒ น.

วันที่ ๙ ตุลาคม ๐๙

ตื่นแต่ ๖ น. เพราะจะต้องไปพูดกับนักเรียนอายุ ๑๔—๑๙ ปี ที่โรงเรียนใหญ่แห่งหนึ่งมี ๖๕๐ คน พอ ๘.๓๐ น. ท่านบิชอปก็มารับพาไปยังโรงเรียนนั้น เด็ก ๆ กำลังเข้าห้องประชุมซึ่งทำดีมาก คือไม่มืดเพราะเป็นกระจกและไม่ต้องมีไมโครโฟน คนเต็มห้องใหญ่นั้นและได้ยินถนัดชัดเจนทุกแห่ง ท่านบิชอปให้อธิการขึ้นไปแนะนำก่อนแล้วท่านก็ขึ้นไปกับข้าพเจ้าเพื่อเป็นผู้แปลจากอังกฤษเป็นสวีดิช ข้าพเจ้าพูดว่า—

เพื่อนที่น่ารักของข้าพเจ้า

ท่านยังเป็นหนุ่มเป็นสาวฉะนั้นคงจะเข้าใจว่าคำว่าศาสนานั้นเป็นเรื่องเร่อร่าพ้นสมัยแล้วเดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าเองก็เคยคิดเช่นนั้นมาแล้วเมื่อเป็นสาว แต่เวลาและ

เหตุการณ์ที่ล่วงเลยไปได้สอนให้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ความจริงนั้นศาสนาคือหลักของชีวิตมนุษย์นั้นเอง เพราะถ้ามนุษย์ไม่มีหลักใจแล้ว เราจะมีอะไรที่ผิดกับสัตว์สามัญเล่า บางครั้งเราก็คิดว่าทุกสิ่งมันจบสิ้นแค่ตายเท่านั้น ถูกแล้ว ร่างกายของเรามันต้องหมดไปแน่ แต่.....เรื่องจิตของเราเล่า มันตายด้วยหรือ?

เราเชื่อกันว่าจิตของเราถูกนำหรือผลักไปด้วยกำลังของกรรม ที่เราทำไว้เอง ไม่ว่าดีหรือชั่ว เราเชื่อแน่ว่าสิ่งไรมีเหตุสิ่งนั้นก็ต้องมีผล เราหว่านพืชอะไรเราก็จะต้องเก็บพืชสิ่งนั้นไม่ช้าก็เร็ว ทำอย่างไรก็จะหนีกรรมนั้นไม่พ้นได้

ขอได้นำความจริงนี้ไปคิดดูอีกที แล้วท่านจะสามารถหาความสุขอันแท้จริงให้แก่ตัวท่านเองได้

ขอให้พระพุทธเจ้าได้โปรดประทานพรท่านทั่วกัน

ขอบใจ

เด็กทุกคนที่นั่งฟังทั้ง ๖๕๐ คน ไม่มีใครกระดุกกระดิกเลยนั่งฟังอย่างเอาใจใส่อย่างจริงจัง ข้าพเจ้าแลดูเหมือนดอกไม้อันสวยสดกำลังจะเบ่งบาน ผิวพรรณสดชื่นแก้มแดง ปากแดง นัยน์ตาเป็นมันเต็มไปด้วยชีวิตทำให้เกิดความรักความสงสารอย่างจับใจ เพราะเห็นว่าทุกคนก็อยากจะมีสุขกันทั้งนั้น ผู้ใดจะรู้ทันโลกเล่าว่ากรรมมันจะพาไปทางสารทิศใด จบแล้วท่านพวกอาจารย์เข้ามาขอบใจกันเป็นแถว มีทั้งคนนอกและพระต่างๆ ไปแอบฟังอยู่แถวหลังๆ ด้วย เรากลับมาพักที่โฮเตลครู่หนึ่ง แล้วท่านอุปทูตก็เอารถมารับพาไปเที่ยวเมือง Uppsala แปลว่าเมืองบน ทาง ๗๐ ไมล์จากสต๊อคโฮม ทางงดงามมากเต็มไปด้วยป่าสน และบ้านชาวนาทั้ง ๒ ข้างทาง อัพพ์ศาลาเป็นเมืองเล็กๆ น่าดู เราขึ้นไปดูโบสถ์เก่าแล้วไปหาที่กินกลางวันในเมืองได้ร้านเล็กๆ แต่อร่อยมากและไม่แพงด้วย อิ่มแล้วไปดูโบสถ์โบราณและปราสาทกับป้อม ไม่มีอะไรแปลกพิเศษเว้นแต่จะเรียนทางประวัติศาสตร์คงจะดี แล้วกลับไปสต๊อคโฮมถึงบ่าย ๑๔.๓๐ น. ยังมีเวลาอยู่อีกราว ๑ ชั่วโมงเลยออกไปขึ้นรถดูเมืองและลงไปดูที่ศาลาเทศบาล ซึ่งเป็นตึกใหญ่สีแดงมีสนามอยู่ริมน้ำ วันนี้แดดออกจึงมีคน

แก่ออกมานั่งตากแดด เดินเล่นกันหลายคน เราก็ลงไปผสมเดินเล่นกับเขาครู่หนึ่ง แล้วกลับมาขนของขึ้นรถไปยังสนามบินเวลา ๑๕.๓๐ น. จัดการส่งตั๋วส่งของแล้วก็เข้าไปนั่งคุยกันในห้องคอย ท่านบิชอปเล่าให้ฟังว่าเมื่อเช้านี้มีพระองค์ ๑ กับอาจารย์คน ๑ และเด็กนักเรียนคนหนึ่ง เข้าไปสนทนากันถึงเรื่องที่ข้าพเจ้าพูดที่ในโรงเรียนกับเด็ก ๆ นั้นในวิทยุ และเขาพูดกันดีเป็นอันมาก เป็นอันว่าเขาได้ช่วยประกาศพระพุทธศาสนาให้เราด้วยแล้ว สักครู่ลูกชายท่านบิชอปกับมิสเตอร์ซีแรนเดอร์ ก็มาถึง ลูกชายท่านบิชอปเป็นนิสิตกำลังจะสอบไล่อยู่ บอกว่าถ้าสอบแล้วจะตามเข้ามาบวชในเมืองไทย ข้าพเจ้าก็เลยรับจะเป็นผู้ดูแลให้เอง ถึงเวลาเรือ SAS ๗๓๔ จะออก เจ้าหน้าที่เขาก็มาเชิญให้ขึ้นก่อน ผู้โดยสารเต็มลำอีก เราออกมาเวลา ๑๗.๑๐ น. ๕๕ นาทีก็ถึงฟินแลนด์เป็นเวลา ๑๙ น. ของเขาจึงมืดแล้ว พอลงถึงดินก็พบกงสุล นายกและรองนายกพุทธ ฯ พร้อมด้วยพวก น.ส.พ. กับกล้องถ่ายรูป อ้าปากขึ้นพูดควันก็พลุ่งออกมา รู้สึกหนาวจัด ทุกคนกลายเป็นปล่องไฟไปหมด เสียงพูดกันว่า “เดี๋ยว ๆ เข้าไปในสถานีเสียก่อน” เรารีบเดินเกือบวิ่งเข้าไปในห้องกระจก พอหายสั่นสบายขึ้นถามเขาปรอทเท่าไร ได้ตอบว่า ๐ องศา อยากคร่างขึ้นมาทีเดียว มีคนมายืนดูกันแน่นทั้ง ๆ มืดแล้ว Mr. Schmidth กับภรรยาและลูกผู้เคยอยู่เมืองไทยตั้ง ๑๗ ปีก็อุตส่าห์มารับ ยังพูดไทยได้เสร็จธุระแล้วก็ขึ้นรถกงสุลเข้าเมือง ตรงไปยังโฮเตล Helsinki ใหญ่โตกว้างขวางดี แต่ไม่หรูหราอันใด เพราะไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวขึ้นไปถึงนัก เราตั้งใจไปเพราะได้ยินว่าพระพุทธศาสนาที่นี่แข็งแรงมาก จึงอยากจะได้รู้เห็นว่าเขาเป็นกันอย่างไร เข้าห้องจัดของเรียบร้อยแล้วก็ลงไปกินเย็นชั้น ๒ กำลังกินอยู่ Mr. Hilden นายกพุทธ ฯ ก็ขึ้นมาตามว่า น.ส.พ. และ ทีวี เขามาขอพบ เราก็ลงไปกัน ๒ คน คือคุณเอี่ยมและข้าพเจ้า เขารับแขกกันในห้องใต้ดิน ทำให้อบอุ่นดี น.ส.พ. ตั้งคำถาม ๓ ข้อคือ

๑. มีคำปราศรัยของชาวพุทธว่าอย่างไร ?

๒. มีชาวพุทธในโลกเท่าไร ?

๓. ไปไหนมาแล้วบ้าง ?

แล้วก็รีบร้อนรนว่าจะกลับไปออกข่าวให้ทันค่ำนี้ ข้าพเจ้าตอบข้อแรกว่าถ้าทุกคนในโลกทำตามพระพุทธเจ้าว่า ไม่ทำบาป, ทำแต่บุญ, แล้วรักษาจิตให้สะอาดได้จริงแล้ว โลกเราจะเป็นสุขเป็นอย่างยิ่ง ส่วนข้อ ๒ ก็ตอบว่า ถ้าจีนยอมว่าจีนเป็นพุทธแล้ว เราก็มีชาวพุทธไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ล้านในโลกนี้ ข้อ ๓ ก็ตอบตามระยะทาง เป็นจบ แล้วกลับขึ้นมากินข้าวต่อ และนายก ฯ ก็นั่งคุยอยู่ด้วย ได้ความว่าพวกพีนไม่มีผู้ใดมั่งมีในเวลานี้ เพราะทุกคนทำงานใช้หนี้สงครามให้แก่รัสเซีย ไม่เช่นนั้นก็จะหาเอกราชไม่ได้ เมืองพีนแลนด์นั้นทางเรือบินไกลจากเลนินกราดในรัสเซียเพียง ๑ ชั่วโมง เป็นเมืองเล็ก ๆ มีพลเมืองประมาณ ๔ ล้านคน เขามีภาษาของเขาเองเป็นพิเศษและเป็นภาษาสันสกฤตเป็นอันมาก เช่น ร้อยหนึ่งก็ว่า ศตะ, สกปรกว่า โลกะ คือโลกนี้เอง มีร้านหนึ่งชื่อ ภควา พูดจาเข้าใจกันได้กับพวกฮังกาเรียน และพวกแลพทางเหนือ ทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นพวกตะวันออกที่เรียกว่า ตาตาร์ Tatar นั้นเอง เมื่อเข้าไปถึงยุโรปแล้วก็กระจัดกระจายกันไปเป็นสาย ๆ เช่นพวกไทยเราลงมาจากยูนานแล้วก็กระจายไป คุยกันอยู่จนกินอิ่มแล้วก็ลาขึ้นห้องพัก

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๐๙

ตื่นเสีย ๘ น. เห็นจะเป็นเพราะในโฮเตลอุ่นสบาย รีบลงไปกินเช้าพร้อมกัน พวกบ่อยผู้หญิงแต่งตัวเหมือนโขลนในวังสมัยก่อน นุ่งสีน้ำเงินแก่ใส่เสื้อขาวบีดคอดุม ๔ เม็ดชนิดราชแปแตน หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสน่าเอ็นดู อีก ๑๕ นาทีจะ ๑๑ น. นายกพุทธก็มารับไปดูโรงเลี้ยงเด็กของ Gen. Maningheim ผู้มีชื่อเสียงว่าเป็นแม่ทัพเอกท่านสร้างโรงเรียนเลี้ยงเด็กนี้เป็นพิเศษ ถ้าเราดูให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นได้ว่าไม่ใช่สร้างตัวเด็กเท่านั้น แต่ท่านสร้าง อนาคต ของประเทศพีนแลนด์ต่างหาก น่าอยู่น่าดู น่าเรียนทุกสถาน มีเด็กถือดอกไม้ช่อสีขาวและน้ำเงินมาคอยให้ อธิบายว่าสีขาวคือสโนว์ สีน้ำเงินท้องฟ้า เป็นสีธงของพีนแลนด์ เขาสอนให้ Curtsey น่าเอ็นดูเพราะตัวนิดเดียวแต่ทำได้สวย อีกคนหนึ่งโตหน่อยขอเอาผ้าปูถาดที่ทำเองมาให้จดน่าห่อว่า Princesse Tadille แปลว่าถวายท่านป้านั่นเอง วันนี้เป็นวันออกพรรษา เลยทำบุญให้โรงเลี้ยง

เด็กนั้นไป ๕๐ มาร์คพีน ออกจากโรงเลี้ยงเด็กไปดูโรงเลี้ยงคนแก่ มี ๒ ชนิด ๆ หนึ่งเขาทำกันเองด้วยความสมัครใจ เหมือนอยู่โฮเตลเสียเดือนละ ๓๐๐ มาร์ค มีสารพัดอย่างชั้นดี มารดาของ Mr. Hilden อายุ ๗๐ ก็มาอยู่ที่นี่แกจึงพาไปเยี่ยมด้วย ในห้องมีพระพุทธรูปอยู่บนหลังตู้ที่หัวนอน และตั้งเครื่องบูชาอย่างเรามีกัน เขามีกรรมการจัดการให้ทุกอย่างทั้งการอยู่การกิน และได้พูดจากับคนรุ่นเดียวกันได้สบาย ลูกก็ไม่ต้องห่วงแม่ ๆ ก็ไม่ต้องห่วงลูก คิดถึงก็ไปหากันได้ทุกเวลา แล้วไปดูโรงคนแก่ของเทศบาล รัฐบาลเลี้ยงให้ฟรีมีครูผู้หญิงมาคอยผึกหัดสอนให้ทำของต่าง ๆ ตามพอใจเพื่อให้ไม่รำคาญว่าไม่มีอะไรทำ ถึงปีหนึ่งก็เอาของที่ทำไว้นั้นออกจำหน่ายเป็นของตัวเอง เขาบอกว่าคนมาช่วยซื้อแน่น ๆ ทุกปี มีทั้งทอผ้าทำของใช้ต่าง ๆ รวมทั้งจักสานทำได้ดี ๆ เสียด้วย มีกันหลายตึกและมีทางเดินถึงกันใต้ดินทุกตึก สำหรับเวลาหน้าหนาวหรือถ้ามีสงครามก็จะเป็นที่หลบภัยได้ดี มีทุกอย่างที่ต้องการ ครัวทำเองก็ได้ ไปกินรวมกันก็มีคนทำให้ มีวิทยุ มีโทรศัพท์ มีห้องสมุดน่าสบายจริง ๆ เราเดินเข้าไปเที่ยวเยี่ยม พวกคุณยายคุณย่าก็ยิ้มแย้มแจ่มใสเข้ามารับแขก ถามว่า กินกาแฟไหม? ฉันจะชงให้ ดูเป็นการได้รางวัลในชีวิตอย่างหนึ่งแท้ ๆ ทีเดียว

กลับจากเยี่ยมทั้งเด็กทั้งแก่แล้วก็เลยไปกินอาหารพีนที่โรงอาหารพิเศษ แลดูคล้าย ๆ Logged House มีเสาเป็นต้น ๆ และเครื่องไม้ โดยมากอาหารก็ชนิด Smorgleburg แต่อร่อยมาก คนไปกินกันแน่น ๆ ท่านเสนาบดีกลาโหมคนก่อนท่านเป็นพุทธท่านก็มาคอยรับและเลี้ยงดูเราด้วย สงสารแต่ควักกระเป๋ากันทั้ง ๓ คน เราอยากช่วยเขาบ้างก็เกรงใจ กินเสร็จแล้วเดินมาโฮเตลเพราะคิดว่าไม่ไกล แต่เหนื่อยแทบตายเพราะลมจัด ยิ่งเดินยิ่งหนาวต้องซอยตีนแรง ๆ มาตลอดทาง ผ่านร้านรวงต่าง ๆ ซื้อไม่ได้เพราะแพงจริงแฮ ๕ มาร์คพีนเท่ากับ $ 1 อเมริกัน เทียน ๑ เล่มกับเชิงเทียน ๑ อันเท่านั้น ๑๐๐ บาท เป็นอันยอมแพ้ไม่ซื้ออะไร กลับมาพักโฮเตลจน ๑๖.๓๐ น. มิสเตอร์ชมิตมารับไปบ้านได้พูดไทยกันสนุกไป กลับมาโฮเตลจนค่ำ กินเย็นในโฮเตลแล้วขึ้นห้องนอน วันนี้สโนว์ตกตามทางแต่พอถึงหัวรถก็เป็นน้ำไป เขาอธิบายว่าเพราะพื้นดินยังไม่เย็นจึงเป็น Flake ไปอีกสัก ๑ อาทิตย์ก็จะแข็งตัวอยู่ไม่ละลาย

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๐๘

ตื่น ๗ น. แต่งตัวแล้วลงไปกินเช้าแล้วชวนกันออกเดินไปดูตามร้านขายของรอบ ๆโฮเตล ปรอท ๐ องศาเซนติเกรดอีก ยิ่งเดินก็ยิ่งหนาวจึงรีบเดินเลยทำท่าจะเป็นลม ต้องเข้าโฮเตลกินน้ำชาร้อน ๆ แล้วลงไปพักอยู่ในห้องใต้ดิน ที่นี่ข้างนอกโฮเตลต้องมีควันโขมงจากปากทุกครั้งที่ออกไปในถนน แต่ในโฮเตลอบอุ่นดี เขาร้จักทำท่อน้ำร้อนดีดอกกระมัง ขอให้หญิงมารยาตร์และคุณเอี่ยมไปดูพิพิธภัณฑ์ตามนัดแทน ข้าพเจ้าขอพักจนถึงเวลา ๑๕ นาทีจะ ๑๒ น. จึงลุกขึ้นแต่งตัวไปกินกลางวันกับกงสุลไทยที่โฮเตล Savoy เป็นที่พวกธุระการต่าง ๆ เขาไปพบกันที่นั่น ฉะนั้นจึงเต็มไปด้วยพวกนายห้างหรือท่านตามกระทรวงต่าง ๆ กงสุลตั้งธงไทยและพีนแลนด์กลางโต๊ะ อาหารก็อร่อยดีมาก แล้วกลับมาโฮเตลเพราะ น.ส.พ. ผู้หญิงขอมาสนทนาด้วยบ่าย ๑๕ น. เขาก็มาถึง อายุราว ๒๕—๓๐ ปี ขอถ่ายรูปแล้วให้ดูหนังสือพิมพ์ของเขาซึ่งลงเรื่องผู้หญิงต่าง ๆ ทั้งนั้น นึกขันแต่ว่าถามไปถามมาเลยขอเรียนเรื่องพระพุทธ-ศาสนาอยู่ด้วยเกือบ ๒ ชั่วโมง คำถามของเขาก็มีแปลก ๆ เช่น “ฉันเป็นคนแต่งงานแล้ว มีลูก ๓ คน บางทีก็ต้องทะเลาะกัน และฉันก็รู้ว่าฉันผิดบางคราว แต่ฉันรับผิดไม่ได้ ฉันจะทำอย่างไรดี?” ข้าพเจ้าตอบว่า “ก็ผิดซี, รู้แล้วว่าผิดทำไมไม่รับผิดและขอโทษเขาเสียเล่า พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เรากล้าสู้กับความจริงด้วยมีเหตุมีผลนะ” เขานิ่งคิดสักครู่แล้วหัวเราะรับว่า “จริง” แล้วก็ถามถึงพวกลูก ๆ ต่อไปอีกจนลงท้ายข้าพเจ้าต้องขอตัวบอกว่าถึงเวลาจะต้องไปประชุมแล้ว เขาจึงลากลับด้วยบอกว่าจะต้องไปหาหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนาอ่านต่อไปอีก ข้าพเจ้าขึ้นไปห้องอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็นแล้วก็พอดีนายกพุทธ ฯ มารับไปยังที่ประชุม ซึ่งเขามีประชุมกันเดือนละ ๒ ครั้งทั้งในสวีเดนและพีนแลนด์ เผอิญเราไปเหมาะกับเวลานัดของเขาทั้ง ๒ เมือง เขาจึงดีใจมาก ค่ำนี้มีสมาชิกมา ๕๐ คน ทุกวัย ผู้ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกก็มาฟังด้วย คนจึงชักจะแน่นห้อง เขายังไม่มีที่สมาคมของตัวเองเป็นแต่เช่าเขาไปก่อนตามต้องการ วันนี้มีธง พ.ส.ล. ผืนใหญ่แขวนบนฝาหลังที่ประธานนั่ง แล้วนายก ฯ ก็หันมาขออนุญาตไหว้พระก่อน เขาพนมมือหลับตาว่า พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ ฯ จนครบ ๓

ครั้ง แล้วจึงแนะนำข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมแก่ที่ประชุม แล้วขอให้ข้าพเจ้าพูดปราศรัย ข้าพเจ้าได้อธิบายถึง พ.ส.ล. และพระพุทธศาสนาให้ฟังเพื่อให้เข้าใจถึงงานที่ทำกันอยู่ แล้วให้พระพุทธรูปองค์เล็กแก่สมาคม โดยบอกว่าถ้าถึงเวลาที่มีทางเป็นของตัวเองแล้ว จะพยายามส่งที่บูชาให้ เขาอธิบายให้ฟังว่าเขาใช้สติปัฏฐาน ๔ เข้าไปรักษาคนไข้ในโรงพยาบาลหายไปหลายคนแล้ว เวลานี้กำลังค้นคว้าว่าจิตมนษย์นั้นมีกำลังสักเท่าไร เขาเชื่อแน่ว่าพระพุทธเจ้าซึ่งเขาเรียกว่า The Beloved One หรือ The Blessed One เสมอนั้นได้ทรงทราบธรรมชาติทั้งหลายแล้วมิใช่น้อย จึงจะดำเนินงานตามเสด็จเพื่อให้รู้ว่าได้ทรงทราบสิ่งไรอย่างไรแล้วบ้าง เราสนทนาธรรมกันต่อไป และเปิดโอกาสให้ไต่ถามได้ตามพอใจ จนถึง ๒๑ น. ข้าพเจ้าจึงขอลาเพราะเรือบินจะออกแต่ ๙ น. ทุกคนเสียดายอยากให้อยู่สัก ๑ เดือนหรืออย่างน้อยก็ ๗ วัน ท่านรัฐมนตรีกลาโหมเก่าท่านเดินออกมาจับมือให้พรว่าขอให้มีอายุยืนอยู่ทำงานถวายพระพุทธเจ้าให้นาน ๆ คุณแม่ของนายก ฯ ก็มาพึ่งด้วย ยังแข็งแรงสดใสดี มิสเตอร์เฮิลเดนอธิบายว่าเขามีวิธีอาบน้ำอย่างหนึ่งซึ่งคิดว่าทำให้พวกเขาอายุยืน เรียก Finish Bath คือ เข้าไปนั่งในห้องทำร้อนตั้งร้อย ๆ ดีกรี เพื่อให้เหงื่อออกจนโทรมตัว แล้วกระโดดลงในน้ำเย็น ๆ ทันที แม้แต่น้ำแข็งก็ได้ จะไม่รู้สึกเลย ทำอย่างนี้สัก ๒—๓ ครั้ง แล้วจึงจะเช็ดตัวเลิกได้ ทำให้ตัวเบาและแข็งแรงขึ้นมาก ถ้าอย่างน้อยทำบีละหนึ่งครั้งก็จะทำให้อายุยืน ข้าพเจ้าบอกว่า กลัวเป็นนิวโมเนียตาย! เขาบอกว่าถ้าทำไม่ถูกจังหวะก็เป็นแน่ แต่ถ้าทำให้ทันเวลาประสาทยังไม่หายชาแล้ว จะเป็นการได้ทำความสอาดให้เลือดได้บีละครั้ง เขายืนยันความเห็นของเขามั่นคง อย่างไรก็ตาม เราทุกคนชอบเมืองและคนพื่นแลนด์เป็นอย่างยิ่ง เพราะสงบ สะดวก สบาย เต็มไปด้วยทิวทัศน์สวย ๆ งาม ๆ เสียแต่หนาวมากสักนิดเดียว เรากลับถึงโฮเตลเกือบ ๒๒ น. รีบขึ้นห้องเก็บของนอน

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๐๙

ตื่นแต่ ๓ น. แล้วเลยไม่หลับเพราะเรือบิน Finnair 853 จะออก ๘ น.ตรง และทางจากเมืองไปสนามบินก็ไม่ใกล้นักเลย กลัวจะตื่นไม่ทัน เก็บของแต่งตัวลงไป

ข้างล่างสั่งให้โฮเตลเขาเรียกให้ ๒ คัน ใส่ของแล้วไปยังสถานีการบินในเมืองซึ่งเล็ก ๆ แต่มีสารพัดที่สนามบินใหญ่ ๆ มี เราขออย่าให้ผู้ใดต้องตื่นมาส่งเลยเพราะมันเช้านัก แต่ Mr. Hilden นายก ฯ ก็มาส่งจนได้ เราขึ้นรถของการบินไปยังสนามบิน ได้เห็นบ้านเมืองกำลังก่อสร้างมาเรื่อย ๆ ยังไม่มีตึกระฟ้าแลดูค่อยเป็นบ้านผู้เมืองคนพอสบาย ๆ เรือออกตรงเวลาเผง ดินฟ้าอากาศโปร่งแลดูข้างล่างตรงตามแผนที่ ทำให้นึกชมผู้ทำแผนที่แต่ก่อนว่า เขาทำได้ด้วยการวัดเล็งกับพื้นดินเท่านั้น ยังทำได้ไม่ผิดกับที่ขึ้นไปลอยอยู่ได้เช่นบัดนี้เลย ๑ ชั่วโมง ๔๐ นาทีก็ถึงสถานีเมืองแฮมเบิร์ก มีนายกพุทธ ฯ นายห้างไฮริช บีเตอรเซน ซึ่งเป็นเพื่อนกับคุณเอี่ยมและนายอนันต์ สังขวาสี บุตรชายคนโต และ นายแพทย์สอ้าน สังขวาสี บุตรชายคนที่ ๔ ของคุณเอี่ยมมาคอยรับอยู่ คุณเอี่ยม เลยสบายมีลูกช่วยตอนนี้ ขึ้นรถไปยังโฮเตลชื่อยุโรปาอยู่ในเมือง สบายดีแต่เอะอะอึกทึกเพราะคนแน่นเสมอ เรา ๓ คนรีบขอออกไปทำผมก่อนอื่น เพราะตั้งแต่มาได้สระครั้งเดียวในวอชิงตัน วันนี้ทั้งคันทั้งยาวจนหวีไม่ถูก ให้คุณเอี่ยมไปกับอนันต์บุตรชายคนโต เราเอาหมอสอ้านไปเป็นล่ามเที่ยวหาร้านทำผมเล็ก ๆ ก็ยังไม่พบ เลยแวะเข้าไปกินไส้กรอกขนมปังกาแฟในร้านริมถนน ซึ่งมีผู้หญิงอ้วนกลม ๒ คนเป็นผู้ทำ อร่อยจริงและได้กินอย่างเยอรมันแท้ด้วย ทำให้เห็นว่าของพิเศษของชาติไหนก็ตาม ถ้าเราเข้าให้ถึงรสจริงแล้วก็ดีทั้งนั้น แต่โดยมากเรามักจะพบที่เขาปนกันเสียจนหมดรสจริงเสียแล้ว อิ่มแล้วไปร้านทำผม ไม่มีอะไรแปลกไปจากในเมืองไทยเป็นแต่เขาไม่ต้องเปลี่ยนที่นั่งเลย สระก็มีจานมารองหัวตรงนั้น เสียอย่างเดียวแต่พูดกันไม่ได้ต้องใช้ใบ้ไม่ให้ทำหัวโตให้ เสร็จแล้วพอดีคุณเอี่ยมมารับไปเดินหาที่กินข้าวกลางวันแน่นไปทุกหนทุกแห่ง ไม่รู้ว่าคนมาจากไหนกัน ลงท้ายต้องลงไปกินในร้านใต้ดิน ไม่อร่อยเลยซ้ำไม่มีอะไรแปลกด้วย แต่บ่อยเอาใจใส่ดี เราก็เลยกินเพราะหิว แล้วกลับมาพักโฮเตล

๑๗.๓๐ น. นายกพุทธ ฯ มารับไปเลี้ยงที่บ้านของนายก ฯ ซึ่งอยู่นอกเมืองไปไกล ได้พบพวกกรรมการและนายกของสภาพุทธสมาคมคือ Mr. W. Stegemann เราเพิ่งทราบความเป็นจริงว่าสมาคมใหญ่ของเขาอยู่ที่แฮมเบิร์ก Hamburg นี้และมีสาขา

ประธานกรรมการสมาคมชาวพุทธแห่งสหพันธ์รัฐเยอรมันตะวันตกพร้อมด้วยกรรมการมาต้อนรับ

ไปทั่วประเทศเยอรมันทุกเมือง แม้แต่ในเบอร์ลินก็เป็นเพียงสาขาหนึ่งเท่านั้น ส่วน Mr. G. Auster เอาสเตอร์ ที่มาประชุมและเราให้เป็นรองนายกคนหนึ่งของ พ.ส.ล. นั้น ก็เป็นเพียงกรรมการแผนกต่างประเทศเพราะพูดอังกฤษได้ เขาทำกันจริงจังเป็นอันมาก วันนี้นั่งรายงานให้ฟังว่ามีสมาชิก ๗๐๐ คน และเขาทำอย่างไรกันบ้าง แล้วไต่ถามเราถึง พ.ส.ล. และพุทธในเมืองไทย เสร็จแล้วเข้าโต๊ะดินเน่อร์ เลี้ยงอย่างเยอรมันคือตักซุปใส่ชามแล้วใส่ข้าวสุกลงไป ก็เป็นข้าวต้มนั่นเอง และมีขนมปังต่างๆ และหน้าต่างๆ ให้เลือกทาขนมปังตามชอบแล้วกินลูกไม้ เขาหัดลูกๆ ดีมาก คือใช้ตามอายุที่จะทำได้ ท่านรองนายกฯ นี้มีลูกถึง ๖ คน คนโตช่วยแม่ คนเล็กๆ เดินโต๊ะและเก็บของ เรียบร้อยทุกคน เสร็จแล้วยังเล่นดนตรีให้ฟังทั้งกองด้วยอีก ชายใหญ่ดีดเบียโน หญิงใหญ่สีซอ ถัดมาร้องเพลงกับแม่ เลือกเล่นแต่เพลง Folk Songs ให้ฟัง ควรนับว่าเป็นครอบครัวที่น่ารักมาก ไม่มีจิกโก๊จิกกี๋ในบ้านนี้เลย ถึงตอนของหวานเจ้าของบ้านก็ลุกขึ้นทำสุนทรพจน์ให้ข้าพเจ้าตอบ การตอบด้วยปากเปล่านี้จำไม่

ค่อยจะได้เพราะมันหลายแห่งด้วยกัน รู้แต่ว่าทำให้เขาพอใจก็ดีแล้ว เราลากลับมาเวลา ๒๑ น. Mr. Ruedel จะมารับไปดูวัดที่ Rosenburg พรุ่งนี้เช้า ทาง ๔๐ ไมล์ จะต้องกินกลางวันที่นั่นด้วย ขากลับมาทางทะเลสาปเห็นไฟสีต่าง ๆ งดงาม แต่เริ่มจะมีหมอกลงแล้ว บางแห่งต้องขับช้า ๆ

วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๐๘

๘ น. ลงไปกินเช้าแล้ว ยังมีเวลาเหลืออยู่ราว ๔๕ นาที จึงเดินข้ามถนนไปทางสถานีรถไฟกับคุณเอี่ยมและหมอสอ้าน ข้ามถนนอีกทีก็ถึงร้านขายของ เที่ยวเดินชมอะไร ๆ เล่นแล้วเลยแวะกินน้ำในร้านคาเฟเทอเรียข้าง ๆ ถนน แล้วรีบกลับมาโฮเตล พอดีรองนายก ฯ ทั้งผัวเมียมานั่งคอยอยู่แล้ว ขึ้นรถไปกับเขา ๓ คน คือ ข้าพเจ้า, คุณเอี่ยม, อนันต์ เป็นทั้งล่ามและช่างถ่ายรูปเสร็จ ถนนหนทางสะอาดสะอ้านยิ่งออกไปไกลยิ่งเงียบสบาย ผ่านวังเจ้านายองค์หนึ่งท่านทำนา มีบริวารรอบวังเป็นตำบลหนึ่งทีเดียว ที่เรียกว่า Rosenburg ก็เป็นชื่อวังนี้ เราผ่านไปข้าง ๆ ตึกใหญ่แต่ไม่มีรั้วมีกำแพงอะไร เห็นแต่โรงนาเป็นตึกสีแดง ๆ เป็นหย่อม ๆ และมีคนทำงานขนฟางบ้าง ทำสะอาดพื้นที่บ้างเป็นหย่อม ๆ ตัวตึกใหญ่ก็ปิดเงียบเหมือนไม่มีคนอยู่ ในใจเราอยากแวะเยี่ยมท่านเหลือเกิน เพราะอยากรู้ว่าท่านเป็นใคร และเป็นสุขสบายอย่างไรบ้าง ถึงบ้านที่ Mr. Ruedel ให้เป็นวัดแล้ว เราก็ลงไปในตึก ๒ ชั้น เขาแนะนำผู้รักษา แล้วนั่งดูแปลนพื้นที่ซึ่งมีถึง ๓๐,๐๐๐ สแควฟุต มีทั้งสระใหญ่และเรือน ๒ หลังเก่า ๆ และปลูกโรงจากเป็นที่ทำวิปัสสนาธุระอยู่ริมลำธาร มีสวนผลไม้เล็ก ๆ น้อย ๆ น่าอยู่ สิ่งที่เขาตั้งใจจะทำคืออยากจะปลูกหอประชุมตรงกลาง และที่อยู่ของสงฆ์ข้างหนึ่ง ของอุบาสกอุบาสิกาข้างหนึ่ง แต่ยังหาเงินไม่ได้พอ เราก็บอกได้แต่ว่าจะไปเปิด Donation Box ไว้ที่ออฟพีซเพื่อช่วยเหลือพุทธทางตะวันตก แต่จะได้ผลอย่างไรก็ตอบไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงขอบอกบุญไว้ในที่นี้ด้วยและรับรองได้ว่า เขาทำเพื่อพระพุทธศาสนากันจริง ๆ ไม่มีประโยชน์อื่นแทรกปนอยู่เลย น่าเสียดายแต่ที่หาครูดี ๆ ไม่ค่อยจะได้นอกจากอ่านหนังสือเอาเอง นาน ๆ มีพระไปสักองค์หนึ่ง ๒ องค์ เขาบอกว่าก็ดีกว่า

เมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๐๘ เสด็จเยือนพุทธสถาน ที่ Rosenburg ชานนครฮัมบูร์ก นายฟริดริช เฮคมันท์ อุบาสกประจำห้องปฏิบัติสมาธิ แสดงวิธีนั่ง

ไม่ได้พบพระเลย แต่ผลที่ได้ก็เท่ากับได้อ่านพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่ง เดินดูที่จนทั่วแล้วก็กลับขึ้นมากินเจฝรั่งกันบนบ้าน มีผักสดต่าง ๆ กินกับซอสขาว มันบด และแกงผักกะหรี่กับข้าว ของหวานก็ขนมมะนาวและสลัดผลไม้ อร่อยพอใช้ทีเดียว แล้วขึ้นไปหาพระฝรั่งองค์หนึ่งที่อยู่ชั้นบนตึกองค์เดียวยังหนุ่มอยู่ ดูเหมือนไปบวชมาจากซีลอน ท่าทางก็เรียบร้อยดี แต่จะอยู่ไปได้สักเท่าไรก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง เราลากลับมาเวลาบ่าย ๑๔.๓๐ น. มาทางใหม่ซึ่งดูเหมือนจะใกล้เข้า ถึงชานเมืองเขาก็พาแวะไปดูเรือนประชุมซึ่งจุคนได้ประมาณ ๑๐๐ คน เป็นที่ ๆ เขาพบกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง มีห้องประชุม ห้องสมุด ห้องน้ำ ห้องพัก และพระพุทธรูปและที่บูชาอย่างฝรั่ง กลับถึงโฮเตล ๑๖ น. แวะกินน้ำชาที่ร้านเล็ก ๆ ข้างโฮเตล แล้วขึ้นมาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นกับ

Mr. Leiss เพื่อนคุณเอี่ยมนั้น ไปกินที่ร้านจีนอย่างเต็มยศ เท่าไรก็ไม่จบกันสักทีเห็นจะสัก ๑๐ อย่างได้กระมัง เราได้กลับมานอนถึง ๒๒ น.

พระภิกษุวิมโล (เยอรมัน) กำลังชี้แจงวิธีนั่งวิปัสสนาสมาธิ (ฮัมบูร์ก)

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๐๙

ตื่นแต่ ๖ น. เก็บของลงไปกินเช้าแล้วก็ออกไปเดินเที่ยว เพราะมีเช้านี้เท่านั้นที่ว่าง เราก็เดินไปทั่ว ๆ จนถึงเวลากินกลางวันก็แวะกินที่ร้านไก่ย่าง แล้วกลับมาโฮเตลส่งห้องคืน เพราะตามโฮเตลนั้นเขามีกำหนดให้ส่ง บางแห่งก็ ๑๒ น. บางแห่งก็ ๑๔ น. ถ้าไม่ส่งกุญแจคืนเกินเวลาแล้วเขานับเป็นอีกหนึ่งวัน วันนี้พอบ่าย ๑๔ น. คุณเอี่ยมกับอนันต์ก็ขนของขึ้น Taxi ไปสถานีการบินในเมืองแล้วไปขึ้นรถบัสของบริษัทไปสนามบิน เรา ๓ คนไปรถของหมอสอ้าน ยังมีเวลาพอหมอสอ้านเลยพาไปเที่ยวดูคาเฟ่ริมทะเลสาป ซึ่งเป็นที่เขาไปเที่ยวกันเย็น ๆ แวะถ่ายรูปแล้วเลยไปสนามบิน คอย P.A.A. เปิดอยู่นาน ท่านนายก ฯ ทั้งของสภาพุทธและสาขามาส่งกันทั้งผัวเมีย มีช็อคโกเล็ตและรูปมาให้ พอถึง ๑๕.๓๐ น. เรือ P.A.A. 608 ก็ออกตรงเวลา ได้ความว่าการไปมาที่เบอร์ลินนั้นมีบริษัท P.A.A. อันเดียว บริษัทอื่นไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าออกได้ แปลกจริง ๆ ถึง Berlin ตรงเผง ๑๖.๒๕ น. ไม่ต้องยุ่งเรื่อง Passport เพราะไม่มีตรวจ เดินตรงไปรับของเลย พอถึงที่คนรับก็พบ Mr. Auster ยืนถือดอกไม้ช่อโตไว้ให้ประธาน ทำเอาคนดูกันเอะอะว่าใคร นายเอ้าสเตอร์พาขึ้นแท็กซี่เข้าเมืองไปนาน เท่าไร ๆ ก็ไม่แลเห็นทางที่เคยมา จนนึกสงสัยถามแกก็ได้แต่ตอบว่าจวนถึงแล้วทุกที จนรถหยุดแล้วจึงรู้ว่าอยู่ทางพระโขนงของเบอร์ลินนั่นแน่ะ เป็นบ้านของเลดี้ผู้มีอันจะกินคนหนึ่ง ทำเป็นโฮเตลให้ชื่อว่า Atlantic Hotel ตัวเองลงมาอยู่ชั้นล่าง ให้เรา ๔ คนอยู่ชั้นบนทั้งหมดคนละห้อง มีแต่อาหารเช้าให้กิน นอกนั้นเราต้องออกไปหากินข้างนอก เราเคยตัวกับความสะดวกสบายของโฮเตลสมัยใหม่ วันแรกจึงชักอึดอัด และถ้าเป็นคนที่กลัวผีก็เห็นจะไม่ค่อยชอบนัก เพราะรู้สึกเป็นบ้านมีเจ้าของไม่ใช่สาธารณะ พอเอาของเข้าห้องแล้ว Mr. Auster ก็พาตัวขึ้นรถต่อไปบ้านแก ซึ่งอยู่ออกไปขนาดบางนา เพราะเชิญใครต่อใครไว้ทุกศาสนา เราไปถึงก็พบลูกเมียซึ่งเป็นคนน่ารักน่าเอ็นดูทั้งนั้น ช่วยกันจัดน้ำชาเลี้ยงแล้วยังขอให้อยู่กินเย็นด้วยอีก จะเลี้ยงเจ คือขนมปังทาหน้าต่าง ๆ ท่าทางจะไม่ไหวแน่เพราะกำลังเหนื่อยอยู่แล้ว ยังจะกินเจอีกเห็นจะเดินไม่ไหว เราก็เลยขอลาไปหาที่กินใน

เมือง ในใจคิดกันว่าจะไปหาโฮเตลอันที่เคยอยู่ เผอิญได้คนรถแท๊กซี่ที่พูดอังกฤษได้จึงขอให้แกพาไป Plaza Hotel เราไปช้าไปมีห้องเหลืออยู่ห้องเดียว แต่เขาก็ช่วยโทรศัพท์หาโฮเตลอื่นให้ เดินไปตามถนนเคอฟูซเตนดัมเกือบตลอดก็หาไม่ได้ เพราะเป็นเวลาเขามีประชุมกันคนจึงมาก เป็นอันต้องกลับมาโฮเตลเก่า ซึ่งแม้จะไกลเท่าไรก็ยังได้ความสบายกว่าที่อื่น ๆ เพราะมีห้องน้ำติดกับห้องนอนแล้ว

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๐๘

๗ น. แต่งตัวลงไปกินเช้า มีบ่าวผู้หญิงคนหนึ่งเป็นคนดูแล ตั้งโต๊ะเล็ก ๆ ๒—๓ โต๊ะไว้ที่เฉลียง มีผู้หญิงสาวคนหนึ่งทำความสะอาด เข้าใจว่าเจ้าของบ้านทำอาหารให้เอง เพราะอิ่มกันหมดแล้วจึงออกมาเที่ยวปราศรัยไต่ถามว่าพอใจอะไรอย่างไรหรือไม่? ท่าทางและของเพชรที่ติดตัวอยู่นั้น บอกทีเดียวว่าผู้ดีตกยาก แกเล่าให้น้อง ๆ พึ่งว่าเวลาสงครามนั้น บนตึกนั้นเต็มไปด้วยทหารรัสเซีย และทั้งม้าก็เอาขึ้นมาไว้บนตึกด้วย ตัวแกเองต้องลงไปอยู่กระท่อมในสวน น่าสงสารมาก ๙ น.Mr.Auster กับลูกชายคนเล็ก มารับพาเดินไปทางริมถนนจนถึงสถานีรถใต้ดิน ซึ่งที่จริงไม่ใช่อุโมงค์ตลอดไปบางแห่งก็โผล่ขึ้นมาเดินข้างบน บางแห่งก็ดำดินไป ราว ๒๐ นาทีก็โผล่ขึ้นตรงใกล้ ๆ สถานีการบิน P:A.A. ซึ่งเราจะต้องไปแสดงตั๋วว่าจะไปเมื่อไร แล้วเราก็ขอให้เขาโทรศัพท์จองตั๋วไปดูเบอร์ลินตะวันออกให้ด้วยบ่ายวันนี้ เขาจัดการให้ได้เรียบร้อย และสั่งว่าบ่าย ๑๔.๓๐ น. ให้เราไปที่ตรงริมถนนที่มีป้ายและเจ้าหน้าที่อยู่เสร็จแล้ว เราก็ออกเตร็ดเตร่เที่ยวดูเรื่อย ๆ ไป แวะร้าน Wool Worth และ K.D.W. ซึ่งเป็นร้านใหญ่และถูกพอซื้อได้ จนถึงเวลากินกลางวันจึงแวะเข้าไปในร้านหยอดเพราะไม่ต้องมีคนใช้ ทุกสิ่งอยู่ในตู้กระจกหมดแล้ว เราจะกินอันไหนก็เอาสตางค์หยอดเข้าไปตามเขาบอกราคาไว้ จานนั้น ๆ ก็จะเลื่อนออกมาให้เราเอง เราก็หยิบมายังโต๊ะเล็ก ๆ กินแล้วก็มีคนมาเก็บไปเอง เช่นเดียวกับใน New York อิ่มแล้วก็ออกมาเดินอยู่ตามถนนเคอฟูซเตนดัมนั้น จนถึงเวลาไปขึ้นรถ Bus ไปดูเบอร์ลินตะวันออก ข้าพเจ้าเคยไปและเล่าไว้ในเรื่องโลกมนุษย์แล้ว คราวนี้อยากให้น้อง ๆ และคุณเอี่ยม

ไปเห็น ครั้นจะแยกกันก็กลัวจะตามหากันไม่พบ จึงต้องไปด้วยกันอีก วิธีการตรวจค้นก็อย่างแต่ก่อน แต่เบาขึ้นผู้คนก็ดูยิ้มแย้มแจ่มใสมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ของขายในหน้าต่างกระจกและรถยนต์ก็มีมากขึ้น ไม่เข้าใจว่าทำไมถึงดีขึ้นได้ หรือเขาจะล่อนักท่องเที่ยวดอกกระมัง รถเดินไปทางที่กะให้ตามเคย เรากลับมาถึงที่ร้านตู้กระจกซึ่งเคยไปกินแล้ว ๒ ครั้ง เพราะอร่อยดี กินแล้วไปเที่ยวเดินดูร้านทางหลังออฟพี่ซ P.A. เขามีออกร้านรอบลาน Skates น่าดู แล้วขึ้นรถแท็กซี่ไปยังมหาวิทยาลัยเทคนิค ตามที่พุทธสมาคมเชิญไปพูดเป็น Public Lecture คนเต็มห้องทั้งผู้หญิงผู้ชาย ข้าพเจ้าพูดเรื่อง พ.ส.ล. และพระพุทธศาสนา ใจความก็คล้าย ๆ กับที่ได้พูดมาแล้วในเมืองอื่น ๆ จบแล้วมีผู้ไต่ถามด้วยเอาใจใส่มากขึ้น Mr. Auster บอกว่าแต่ก่อน ๆ ไม่ค่อยมีผู้ใดถามพัง ๆ แล้วก็กลับ วันนี้เป็นวันแรกที่ถามมากมาย แต่ไม่มีปัญหาที่ยาก มีอันเดียวที่น่าตอบคือ — ทำไมจึงเรียกว่าพระแก้วมรกต? ข้าพเจ้าตอบว่า — พวกอาหรับเรียกหยกว่า มรไกต์ เราเข้าใจว่าอันเดียวกับมรกต ก็เลยเรียกว่ามรกต จนเลยเปลี่ยนไม่ได้เสียแล้ว มีพวกโปรเฟสเซอร์กระซิบชวนให้อยู่สอนในมหาวิทยาลัยที่นี่ ข้าพเจ้าตอบว่ายังมีงานต้องทำอยู่ จบแล้วมีหมอกับภรรยาคู่หนึ่งขอขับรถมาส่งเราจนถึงโฮเตลอันแสนไกลนั้น ซ้ำยังขอเชิญไปกินกลางวันที่บ้านในวันพรุ่งนี้ด้วย คงจะยังอยากซักฟอกต่อไป ข้าพเจ้าต้องตอบเสียใจว่ารับไม่ได้ เพราะจะต้องไปวัดในตอนเช้า และบ่ายก็จะต้องขึ้นเรือบินแล้วเป็นอันได้แต่ขอบใจอำลากันตรงหน้าโฮเตลนั้นเอง กลับถึงห้อง ๒๒ น. พอดี อาบน้ำนอน

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๐๙

๙ น. ลงไปกินเช้ากับคุณเอี่ยม พอ ๙.๓๐ น. Mr. & Mrs. Auster ก็มารับ ฝนตกพรำ ๆ เราก็กางร่มเดินไปสถานีรถไฟใต้ดิน รู้สึกว่าแถวนี้เงียบสงบสบายดี มีร้านขายของชนิดร้านชำพอหาอะไร ๆ ได้ตามที่ต้องการ มีคนขายตั๋วอยู่ตรงทางลงไปยังรถไฟคนเดียว ซื้อแล้วเราก็เดินไปหาที่นั่งเอาเองในรถ ซึ่งเป็นรถรางมากกว่ารถไฟ วันนี้นั่งไปเกือบ ๑ ชั่วโมง ลงเปลี่ยนสายใหม่ถึง ๓ ครั้ง พอถึงก็โผล่ขึ้นไปริมถนน

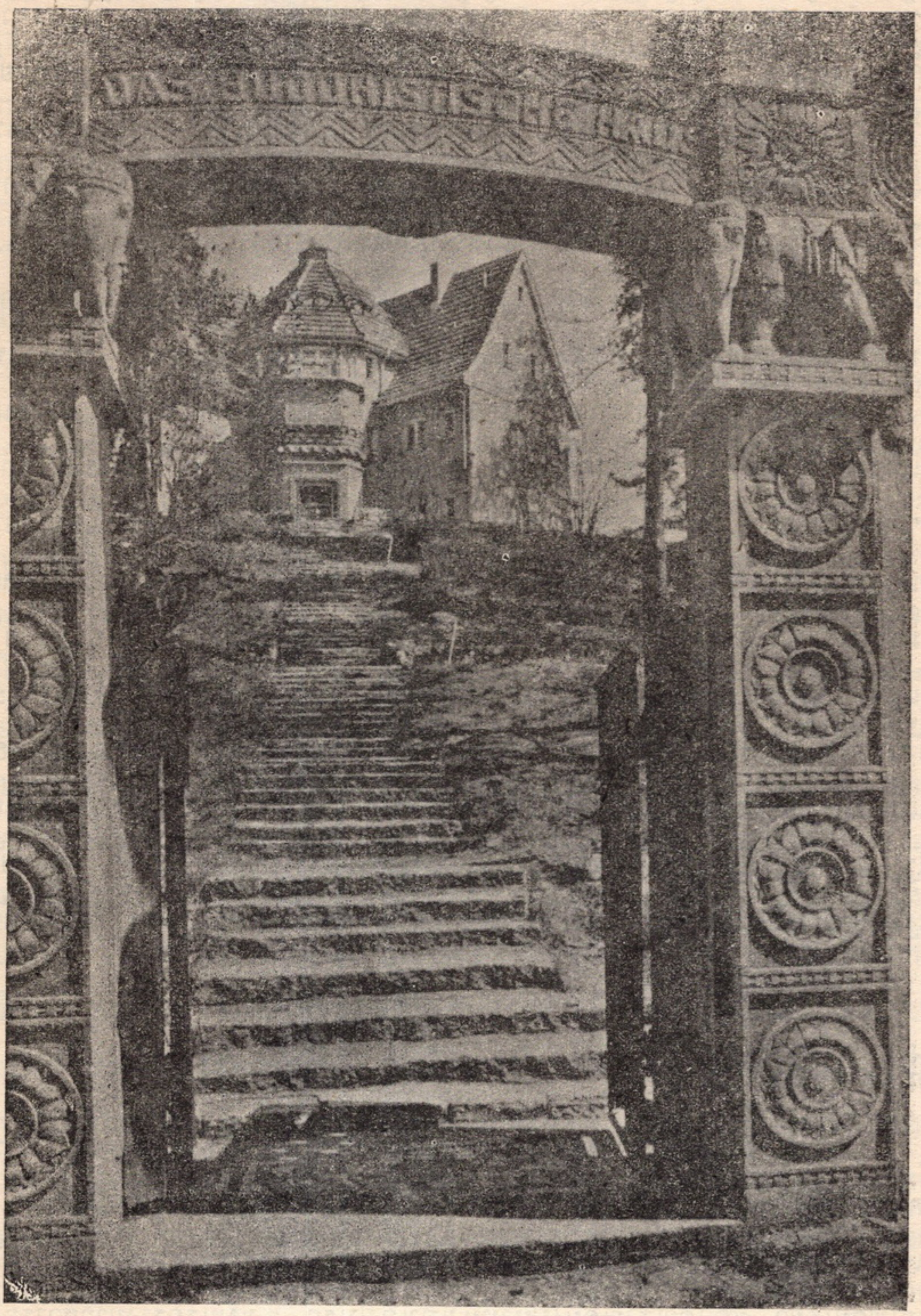

โบสถ์ที่เบอร์ลิน

ใหญ่ ฝนก็กำลังตกแต่เราก็เจอะรถ Taxi พอดีอยู่ตรงหน้า เราเลยไม่ต้องเบียกฝนกัน ข้าพเจ้าจึงหันไปถาม มิสซิสเอาสเตอร์ ว่าเชื่อในบุญไหมเล่า? แกตอบทันทีว่า—จริงๆ นะ! รถออกไปสัก ๑๐ นาทีก็มองเห็นประตูวัดอยู่ตรงสุดถนน มีหินสลักรูปประตูกำแพงแก้วที่สัญจิเจดีย์สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช อยู่ตรงขั้นเนินสูงขึ้นไป ๗๐ คันเศษ ฝนกำลังตกทำให้ทางลื่น ท่านไวยาวัจกรชาวลังกากางร่ม ถือดอกไม้ช่อลงมารับถึงประตู แล้วพาขึ้นไปทางลาดผ่านห้องสมุดซึ่งกำลังสร้างอยู่ พอเข้าประตูห้องประชุมก็มีพวกท่านกรรมการยืนเข้าแถวรับและส่งถาดดอกไม้ให้เข้าไปบูชาพระ ในห้องมี

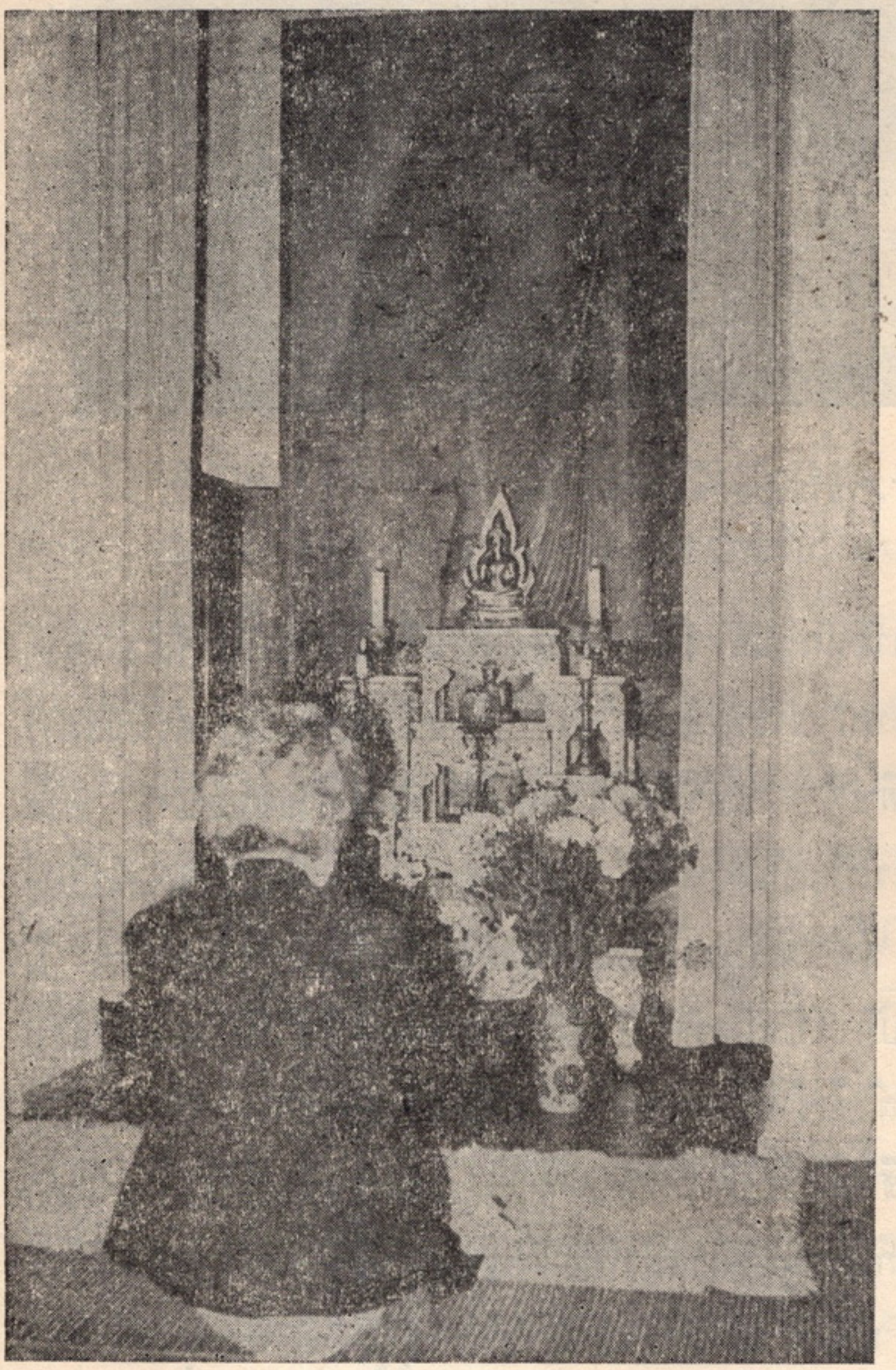

■ ภายในพุทธวิหารโฟรเนา ในมหานครเบอร์ลิน: *โต๊ะหมู่บูชาเบื้องพระพักตร์ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ชุดนี้ เป็นของบริจาคจากนางเนื่อง อิ่มสมบัติ กรรมการสาธารณกุศลของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมอบไปให้เป็นสมบัติของพุทธวิหารแห่งนี้ เป็นพุทธบูชา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ พุทธวิหารแห่งนี้ เมื่อท่านประธานองค์การ พ.ส.ล. เสด็จไปเยือนนั้น มีภิกษุชาวลังกา ๓ รูปจำพรรษา เทศน์อบรมชาวพุทธเยอรมันอยู่เป็นประจำ*

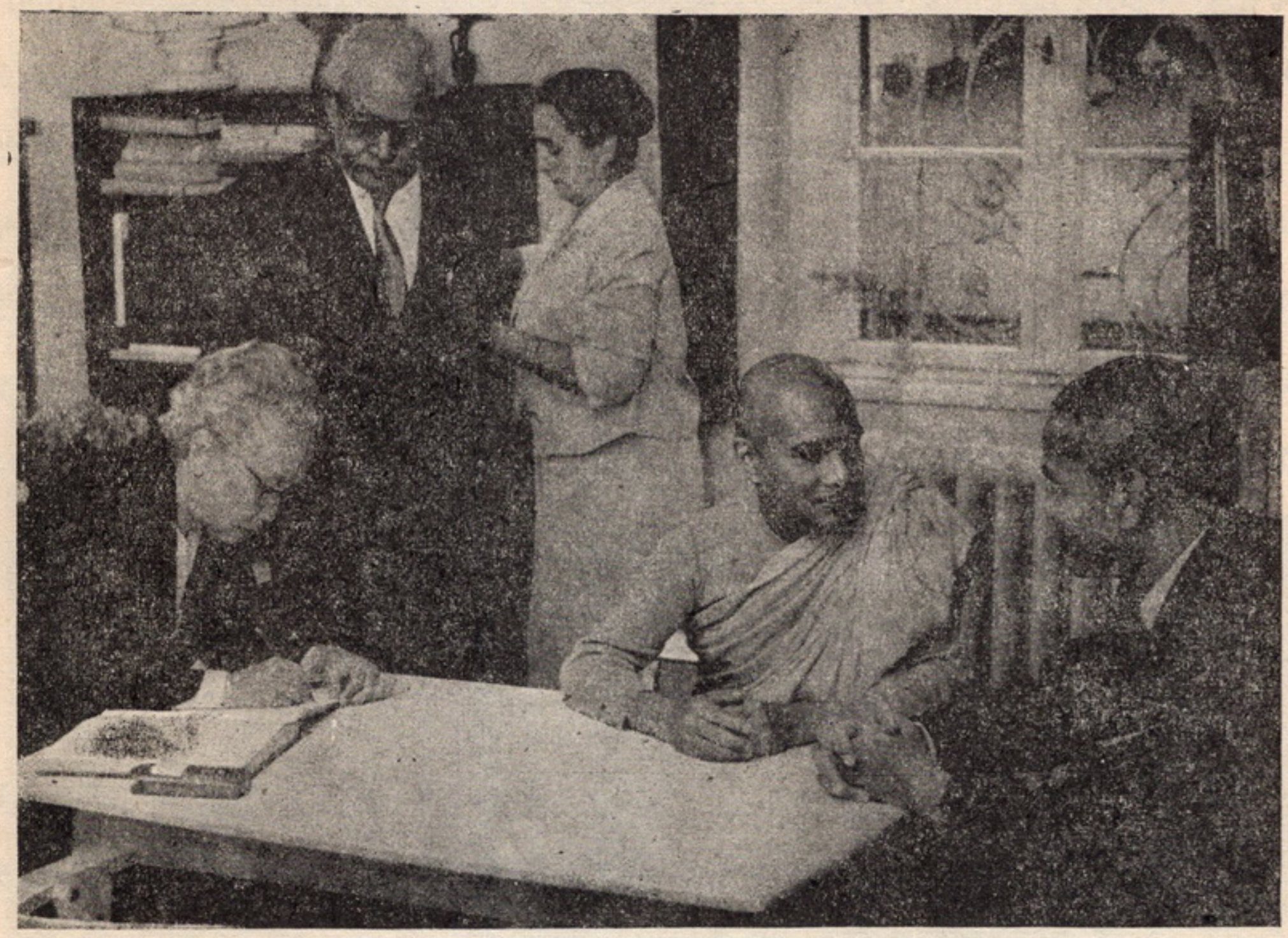

ภายในโบสถ์ที่นครเบอร์ลิน

พระพุทธรูปแบบลังกา จัดตั้งงามนักหนา มีพระภิกษุลังกานั่งบนเก้าอี้เรียงกัน ๓ องค์ ข้าพเจ้าเข้าไปวางดอกไม้บนโต๊ะหน้าพระพุทธรูปแล้ว ก็ลงนั่งกับพื้นกล่าวคำนมัสการดังๆ และถวายเบญจางคประดิษฐ์ แล้วก็ขึ้นนั่งบนเก้าอี้พร้อมด้วยคนอื่นๆ พระภิกษุ ๓ องค์นั้นก็สวดมนต์ให้พรเป็นอันจบพิธี แล้วพระท่านก็พาขึ้นไปดูบนตึกใหญ่ซึ่งเป็นที่พักของสงฆ์เป็นตึก ๒ ชั้น มีที่บูชาตามมุมห้องมุมหนึ่งเป็นที่บูชาของไทย มีจารึกติดว่า นางเนื่อง อิ่มสมบัติ เป็นผู้อุทิศให้ พระท่านจัดดอกไม้ไว้งามและปู่พรมนุ่มไว้ให้เป็นที่กราบ ดูทั่วแล้วก็เข้าห้องสนทนาธรรมกับพวกกรรมการ ได้ถามได้ความว่า ที่อันนี้เศรษฐีชาวซีลอนซื้อให้เป็นวัดพุทธ และเศรษฐีเยอรมันผู้หนึ่งทำพินัยกรรมยกสมบัติทั้งหมดให้แก่พระพุทธศาสนาที่นี่ กรรมการจึงทำดอกเบี้ยมาใช้จ่ายค่อยๆ ทำเรื่อยๆ มาตามกำลัง น่าชมเชยเป็นอันมาก สังเกตดูผู้เข้าถึงพระพุทธศาสนา

นั้น โดยมากอยู่ในหมู่พวกมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ก็เพราะนักศึกษาที่จริง ย่อมคิดค้นหาสัจจะธรรม จึงย่อมจะต้องพบพระพุทธศาสนาก่อนพวกอื่น ๆ อีกประการหนึ่งผู้ที่รู้จักใช้เงินจากดอกผลเป็น ๆ ไม่มีทางล้ม ข้าพเจ้าจึงเชื่อแน่ว่าพระพุทธศาสนาในเยอรมันนีจะอยู่ได้มั่นคงเป็นแน่นอน สนทนากันอยู่จนถึง ๑๒.๓๐ น. ข้าพเจ้าจึงขอลาเพราะเกรงจะไม่ทันเรือบิน ท่านนายกฯ ที่นี่พาขึ้นรถมาส่งเองกับหลานสาว เพราะท่านพูดอังกฤษไม่ค่อยได้ จึงใช้หลานผู้มีแม่เป็นอเมริกันเป็นล่ามให้ ท่านไวยาวัจกรตามลงมาส่งที่รถ ให้ศีลให้พรว่าให้มีอายุยืนนานทำถวายพระพุทธศาสนาให้ตลอดอายุ เราตั้งใจจะพาท่านนายกฯ กับหลานไปเลี้ยงตามทางที่กลับมาบอกท่านว่า ให้พาไปกินกลางวันอาหารพื้นเมืองตามที่ท่านเห็นว่าดี ท่านคิดไปคิดมาเลยบอกว่า ไปกินที่บ้านฉันดีกว่า เพราะอย่างไร ๆ เขาก็ทำไว้แล้วไม่ลำบากอะไร ท่านก็เลยพาไป เป็นอันได้กินอาหารพื้นเมืองจริง ๆ ภรรยาท่านอ้วนกลมทำงานแข็ง อาหารที่ทำวันนั้นคือ ผักกาดห่อใส่เนื้อทอดจนกรอบแล้วใส่หม้อเคี่ยวเป็นน้ำเกรวี่ กินกับขนมปังร้อน ๆ และเนยสด มีซุปผักต่าง ๆ ๑ ชามก่อน ของหวานก็คือ สลัดลูกไม้เท่านั้นเอง แต่อร่อยดีแท้ ๆ เห็นได้ว่าเขากินน้อยแต่รสและเครื่องโอชะต่าง ๆ เป็นประโยชน์แก่ร่างกายทั้งนั้น ไม่มีตือฮวน ส้มพ้ก แหนม หรือลาบ เพื่อให้อร่อยกับปากและยากกับท้องเลย ในห้องที่ท่านอยู่เต็มไปด้วยหนังสือทุกมุมห้อง ได้ความว่าเป็นศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยอีกนั่นแหละ ท่านพาเรามาส่งถึงโฮเตล บ่าย ๑๔ น. เศษ พอดีกับน้อง ๆ เขาก็กินกลางวันเสร็จแล้วและขนของลงมาคอยอยู่พร้อมแล้วด้วย เราได้บอกพวกกรรมการต่าง ๆ ไว้ว่าไม่ต้องมาส่งให้เปลืองเวลาเปล่า ๆ พอ ๑๕ น. รถก็มา ๒ คันตามที่โฮเตลโทรศัพท์เรียกให้ เราก็ขึ้นรถไปยังสนามบิน Kaiserhof ซึ่งเรารู้จักดีแล้ว ตรงไปส่งของตรวจตั๋วเสร็จแล้วก็เดินเล่น ดูคนดูของเรื่อยไป ถึงเวลาเขาเรียกคนขึ้นเครื่องบิน P.A.A. ๖๕๓ ก็เดินแถวไปตามเลขประตู เรือออก ๑๗.๓๐ น. ตรง ถึงสนามบินในระหว่าง Koln—Bonn เวลา ๑๙ น. เขาให้อาหารเย็นถาดเล็กในเรือบินก่อนถึง แต่ไม่สู้ดีนัก ถึงดินก็ได้พบท่านอุปทูตและคุณเลขาฯ เลยสะดวกทุกอย่าง ขึ้นรถมา Bonn ไปอยู่โฮเตล Stern พอขึ้นห้องแล้วจึงได้พบว่าไม่มีห้องน้ำ ต้องไปรวมกับใคร ๆ และ

มีพวกญี่ปุ่นอยู่ชั้นนี้เต็มไป เสียงเอะอะครึกโครมน่าประหลาด เคยเห็นแต่ญี่ปุ่นเรียบร้อย เพิ่งได้เห็นแสงเดชในโฮเตลนี้เอง มีบางคนรู้สึกว่าอาย ๆ เราด้วยซ้ำไป แต่ก็ห้ามพวกมากไม่ได้ เราคิดจะหนีไปอยู่โฮเตลอื่น แต่เจ้าของโฮเตลรับรองว่าพรุ่งนี้จะให้ห้องใหม่ วันนี้คนยังไม่ออก ขอให้ทนเพียงคืนเดียว เราก็ตกลง แล้วรีบเข้าห้องลูบตัวนอน

วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๐๘

ตื่นขึ้น ๗ น. โดยเสียงระฆังวัดดังโหง่งหง่างอยู่ตั้ง ๑๕ นาที ความมุ่งหมายคงจะปลุกคนให้ตื่นดอกกระมัง ลงไปกินเช้าในห้องอาหารเสร็จแล้ว คุณธวัชชัยมารับไปเที่ยวเวลา ๙.๓๐ น. เพราะตั้งแต่ Bonn, Viennca, และ Zurich ๓ เมืองนี้เรายังไม่มีศูนย์ เป็นแต่มีผู้เอาใจใส่อยู่มาก แต่ยังไม่มีผู้ที่พูดอังกฤษได้จึงไม่มีผู้ใดมาหา เดิมเราคิดจะไปโคโลญแล้วลงเรือไปแฟรงเฟิร์ททางแม่น้ำไรน์ เพราะได้ยินว่ามีปราสาทน่าดูมากมาย ครั้นไปถึงเข้าจริง เขาหยุดเดินเรือเพราะหมดฤดูแล้ว จึงเลยได้แต่เที่ยวชนิดหาความรู้แปลก ๆ เป็นอันได้ฮอลิเดย์ไปในตัว วันนี้ไปดูบ้านเกิดของ Beetowen ที่นักดนตรียกเป็นท่านได้ผู้หนึ่ง เขาช่างเก็บของต่าง ๆ ไว้ได้ดี รวมทั้งห้องที่เกิดก็มีหรีดดอกไม้แห้งวางไว้ เป็นเรือนเล็ก ๆ พื้นที่เดินดังกรอบแกรบ ๆ แต่ก็น่าดู รูปร่างหน้าตาไม่ค่อยน่าดูนัก และซ้ำศีลธรรมก็ดูจะไม่ค่อยมีเอาเสียด้วย แม้อย่างนั้นเขาก็ยังเก็บรักษาไว้อย่างดี เก็บค่าเข้าดูราว ๑ มาร์ค ทั่วแล้วเราก็ไป confirm เรือบินว่าจะไปเวลาไร เผอิญเขาบิดแล้ว พรุ่งนี้เขาจึงจะมาได้ Josef คนขับรถเลยพาเบิดไปตามถนนริมแม่น้ำไรน์ Rhine ได้เห็นปราสาทต่าง ๆ เช่นเดียวกับลงเรือ งดงามน่าดูถ้าแต่งพงศาวดารหรือเล่นหนังจะสนุกเป็นอย่างยิ่ง ผ่านเมือง Linz ไปจนถึงเมือง Koblinz แล้วเข้าไปแวะกินกลางวันที่ร้าน Old Wine ทำกันมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๘๖ เป็นเวลา ๑๗๙ ปีแล้ว มีพวกผู้ดีเก่า ๆ มากินกันแน่น อาหารก็ดีพอใช้แต่หนัก ๆ อิ่มแล้วขึ้นรถดูเมืองแล้วข้ามกลับทางอีกฝั่งหนึ่ง ได้เห็นสวนองุ่นของแม่น้ำ Rhine เป็นแผ่น ๆ ไปตามเนินเขา จวนจะถึง Bonn เราก็เลี้ยวขึ้นไปดูโฮเตลบนเขาที่พระเจ้าอยู่หัวของเราเคยเสด็จอยู่

แลเห็นทิวทัศน์งดงามลงมาในเมือง เราไปกินน้ำชาที่เฉลียงกระจก แล้วลงมาแวะตามร้านขายของเล็กๆ น่าดูคล้ายๆ ในสวิสเซอร์แลนด์ กลับถึงโฮเตล ๑๖ น. เศษ ได้เข้าห้องใหม่ No. ๒๐๒ เป็นที่พอใจแล้ว ๗ น. ท่านอุปทูตและคุณนายมารับไปรับประทานอาหารจีนที่ใกล้ๆ โฮเตล เราเดินไปตามริมถนน อาหารพอรับประทานได้แต่ไม่ถึงชั้นหนึ่ง แล้วเดินกลับโฮเตล

วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๐๘

๗ น. ลงไปรับประทานเช้า พบนักท่องเที่ยวอีกกองโต คราวนี้เป็นชาวตะวันตก เอะอะชุลมุนเหมือนกันแต่ไม่เบ่งเช่นญี่ปุ่น เข้าใจว่าเป็นพวกพ่อค้าเป็นส่วนมากทั้ง ๒ กองนั้น เราขึ้นรถไปกับสุจริต บุณยรัตน์พันธ์ ลูกชายท่านทูตในเฮก แกมาเรียนหมออยู่ใน Bonn นี้ เด็กคนนี้มีสมองที่เห็น Culture ได้ชักเสียดายที่ไปเป็นหมอเสีย เราไปออฟพีซเรือบินเพื่อ confirm แล้วก็ไปเซ็นชื่อที่สถานทูตและเยี่ยมท่านทูตเป็นทางการ แล้วเลยไป Köln = cologne นั่นเอง ทาง ๔๕ นาที มีทุ่งนาไร่สวนตลอดทาง แลเห็นยอดโบสถ์อันลือนามแต่ไกล มียอดแหลม ๒ ยอดสูง แต่สีเก่าดำยิ่งกว่าแห่งอื่น รูปร่างโบสถ์คล้ายๆ โบสถ์ที่เมือง Milan ในอิตาลี ข้างในคล้ายโบสถ์ที่เมือง Toledo ในสเปญ แต่ไม่มีทองมากมาย มีแต่กระจกสิ่งที่เรียกว่า Stain Grass งามๆ ถูกบอมบ์เมื่อสงครามไป ๒—๓ ช่อง ที่ซ่อมแซมใหม่ก็ไม่เหมือนเก่าเพราะแพงมาก ดูข้างในโบสถ์แล้วออกมาเดินดูร้านขายของรอบๆ นั้น เป็นบ้านเล็กๆ ต่อกันไปเป็นถนนสนุกน่าดู ร้านขายน้ำอบโอดีโคโลญนั้น เขาติดป้ายเป็นตัวเลข 4711 ไว้หน้าร้านตัวโต ข้างในร้านจัดราวกับขายเครื่องเพชร เราเข้าไปแล้วใจเต้นกลัวแพง แต่พอถามราคาแล้วเลยซื้อกันใหญ่เพราะ ๑๐ ขวดเล็กเป็นเงิน ๔.๕๐ มาร์คเยอรมันเท่านั้น เขาห่อเขาจัดให้อย่างงดงาม แวะรับประทานกลางวันร้านเล็กๆ แถวนั้น กับข้าวอร่อยและไม่แพงด้วย ขนมหน้าต่างๆ นั้นอร่อยมากทีเดียว ไม่เคยนึกเลยว่าขนมเยอรมันจะมีเบาๆ อย่างนี้ แล้วขึ้นรถกลับมาบอนน์ เลยไปขึ้นเขาเล็กๆ ชื่อ Venusburg ใกล้ๆ ในเมือง เป็นที่เขาไปมีบ้านตากอากาศกันอยู่บนนั้น และมีร้านอาหารตรง

หน้าผาหนึ่ง เพื่อดูเมืองได้ เราไปหยุดกินขนมน้ำชาแล้วก็กลับโฮเตล ค่ำอาบน้ำแต่งตัวเดินไปกินร้านไก่ย่าง เรียกว่า WIENNAWOLD ใกล้ ๆ โฮเตลเราอีก ยังไม่เคยกินไก่ย่างอร่อยเท่านี้เลย หนังกรอบเหมือนเบ็ดย่างไฟแดง และเนื้อนุ่มเปื่อยไม่ต้องใช้มีดหั่น เข้าให้คนละตัวเลย เพราะตัวเล็ก ๆ เท่านกโต ๆ กินกับซอสสวัดสดและมัน ซ้ำยังไม่แพงอีกด้วย เขาบอกว่ามีร้านอย่างนี้ทุกเมืองในยุโรป อยากให้มามีในเมืองไทยจริง กินเสร็จแล้วก็ออกเดินตรวจถนนหนทาง จนง่วงก็กลับมานอน

วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๐๘

ตื่นแต่ ๖.๓๐ น. นอนคอยให้ระฆังวัดปลุกเสียงเพราะดี พอเสียงโหง่งหง่างแปลว่า ๗ น. เราก็ลุกขึ้นแต่งตัวเก็บของ ลงไปกินเช้าพร้อมกัน ให้ Porter ขนของจ่ายโฮเตลให้ทิปคนใช้แล้วขึ้นรถไปสนามบิน ใช้แท็กซี่ขนของอีกคันหนึ่ง เราลำบากเรื่องน้ำหนักของเกินเรื่อยไปแทบทุกเมืองแม้จะไม่ได้ซื้ออะไรก็มีของเขาให้ วันนี้ก็เกินอีก ๑๐ กิโล จะส่งกลับก็กลัวหาย ลงท้ายอะไรที่ยอมให้หายได้ก็ส่งกลับ ที่หายไม่ได้ก็ทนเสียค่าปรับ ถึงสนามบินไปขึ้นทาง inland เรือ ๒ เครื่องยนต์คนไม่แน่นแต่โคลงจริงสู้ลำใหญ่ ๆ ไม่ได้ Lufthansa ๖๐๐ ออก ๑๓.๔๕ น. แวะให้ผู้โดยสารลงที่เมือง Nuremburg ๒๐ นาที เขาไม่ให้เราลงเพราะหยุดครู่เดียว เลยมาถึง Munich เวลา ๑๔.๓๐ น. สนามบินทำใหม่ดีขึ้นกว่าเดิม มีผู้แทนกงสุล (เจ็บ) เอาช่อดอกไม้มารับแทน แล้วให้การ์ดไว้ว่าถ้าต้องการให้เรียกได้ เขาพาขึ้นรถมาส่งยังโฮเตล Vierjahleszitan ชื่อพระราชวังซึ่งอยู่ใกล้ ๆ แปลว่า — สี่ฤดู หรูหราใหญ่โตอย่างสมัยเก่า ได้ห้อง No. ๔๕๓ สบายดี ไต่ถามพวกโฮเตลว่าจะไปดูปราสาท Neuschwanstein นั้นจะไปอย่างไรดี? เขาบอกว่าไปกับนักท่องเที่ยวก็ได้แต่เขาออกแต่เช้า ถ้าจะไปให้สบาย ๆ ก็เช่ารถไปเองคันหนึ่งตลอดวัน ๕๐ อเมริกัน เขามีให้เช่าเช่นเดียวกับในประเทศกรีซ เราเลยตกลงให้เขานัดมารับเราพรุ่งนี้เวลา ๙ น. ระยะทางเพียง ๕๐ ไมล์เท่านั้น แล้วเราก็ออกไปเดินเที่ยวตามร้านต่าง ๆ จำชื่อโฮเตลไว้ให้ได้ก็แล้วกัน ถ้าหลงก็จะได้บอกรถแท็กซี่กลับมาได้ ในยุโรปก็ดี อเมริกาก็ดี เขารู้จักแต่งหน้าร้าน

แม้จะไม่เข้าไปซื้อก็เดินดูเพลิดเพลินดี ในมูนิคนี้เต็มไปด้วยถ้วยเบียร์ ขวดเบียร์เพราะเป็นเมืองทำเบียร์เป็นพิเศษ ตุ๊กตาต่าง ๆ และหัวกวาง เขากวาง เป็นเรื่องยิงสัตว์ทุกอย่างแพงไม่ใช่เล่น เพราะ ๕ มาร์ค —๒๐ บาทเศษ เดินดูจนพอแล้วก็กลับโฮเตลขึ้นไปอาบน้ำซักผ้าสบาย จน ๑๘.๓๐ น. จึงลงมาพร้อมกันข้างล่างแล้วถามพวกโฮเตลว่า จะหาที่กินอาหารพื้นเมืองได้ที่ไหน ? เขาก็บอกให้ว่าให้เดินไปทางนั้น ๆ จะพบป้ายชื่อร้านว่า Zur Kanne ให้เข้าไปเถิด เราก็ทำตามเป็นบ้านผู้ดีเก่าและแปลงเป็นโรงอาหารเล็ก ๆ สงสัยว่าเจ้าของทำเองหรือเปล่า เพราะวิธีจัดโต๊ะก็ดี เซิฟโต๊ะก็ดี แม้แต่รูปที่ติดบนฝาก็บอกว่าผู้ดีสมัย Victoria ของอังกฤษ อาหารก็อร่อยมาก นึกขำในใจว่าลงท้ายก็พบผู้ดีเดินกรอกด้วยกันทั้งโลกนั่นเอง มีคนเรียบร้อยไม่เอะอะ เข้ามากินกันเรื่อย ๆ จนไม่มีที่นั่ง เรากินเสร็จก็รีบกลับเพื่อให้ที่คนอื่น เดินชมหน้าต่างกระจกเรื่อยมาจนถึงโฮเตล แล้วขึ้นห้องนอน.

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้าในห้องอาหาร มีครัวซังต์ Croisant ดีถึงปารีสให้กินด้วย แล้วออกมานั่งคอยรถในห้องรับแขก พอ ๙ น. เขาก็ถึงโฮเตล คนขับเป็นผู้ใหญ่อายุราว ๔๐ เศษ ท่าทางดีเข้ามาคำนับว่าพร้อมแล้ว เราไปขึ้นรถแล้วชักตกใจว่า ถ้าจะพบพวกเดินตรอกเสียอีกแล้ว เพราะรถคันใหญ่ถึง ๗ ที่นั่งและชนิด Benz เอาเลย คนขับเป็น guide ไปด้วย ถามอะไรก็ตอบได้ทุกอย่างด้วยเหตุผลไม่ใช่เดา พาดูเมืองแล้วออกนอกเมืองผ่านทุ่งนาป่าเขา คล้าย ๆ ในสวิสเซอร์แลนด์ ที่ทางเป็นเนินสูงต่ำทั่วไป มีวัวขนยาวยืนกินหญ้าอยู่ห่าง ๆ กัน ยิ่งใกล้เขาก็ยิ่งหนาวมากขึ้น ไปถึงโฮเตลริมทางขึ้นไปบนปราสาท เขามีรถม้าคู่ ๒—๓ คันให้คนแก่หากินขับรถเหล่านั้นขึ้นไปปราสาททางราว ๓ กิโล แต่เราเดินไม่ไหนแน่ พวกหนุ่มสาวเขาเดินขึ้นลงกันได้สบาย ตาแก่ขับรถแกคิดเอา ๑๘ มาร์คถ้าเราเอาทั้งคัน แต่ถ้าไปกับคนอื่น ๆ ด้วยคิดคนละ ๓ มาร์ค คนขับรถยนต์เข้ามาบอกว่าจะคอยอยู่แถวนี้เวลา ๑๔ น. จะมาพบใหม่แล้วก็หายไป เราก็ไปเจรจากับรถม้าเอาทั้งคัน ต่อแก ๑๕ มาร์ค แกไม่ให้เลยต้องทน เพราะเมื่อไร

เราจะมาสักที ขึ้นรถม้าเดินขึ้นไปช้าๆ ดังกุบกับ ๆ ม้ามันตัวโตเกือบเท่าลูกช้าง เดินๆ ไปสักครู่ตาคนขับร้องวู่้ว้า ๆ โดดลงจากที่นั่งขับ ไปกระชากเสียมจากท้ายรถแล้วเอามาแซะขี้ม้าโยนทิ้งไปข้างเขา ปล่อยให้ม้าเดินไปเองทั้ง ๒ ตัว เรานั่งตัวแข็งไปตามกัน อยากร้องบอกว่า — ม้าจ๋าอย่าไปข้างซ้ายนะ เขามันชันและไม่มีรั้วด้วย! เสร็จแล้วตาแก่ก็วิ่งตามรถมาเก็บเสียมเข้าที่ แล้วโดดกลับขึ้นที่ขับใหม่ ถ้าเขาคงจะปรับแกแพง ๆ ถ้าทำสกปรก เพราะเขาเดินขึ้นกันโดยมาก ถึงปราสาทแล้วเข้าประตูชั้นนอกเข้าไปก็พบที่ขายตั๋วคนละ ๒.๕๐ มาร์ค มีคนนำดูเป็นหมู่ ๆ หมู่ละ ๑ ชั่วโมง เราได้รอบ ๑๒ น. มีร้านขายของที่ระลึกต่าง ๆ กัน พอถึงเวลาคนนำหนุ่มท่าทางเป็นนักเรียนก็มาเปิดประตู พาเข้าไปในปราสาท Neuschwanstein นอยวันซไตน์ ซึ่งคุณเอี่ยมเรียกว่าปราสาทหงษ์เหินคีรี แล้วตั้งต้นขึ้นบันไดเวียน ๆ ๆ ๆ ขึ้นไปทีละ ๓๐ ขั้น จนเกือบจะยอมแพ้ไม่ไปเสียแล้ว แต่นึกว่าเสียแรงเสียเงินมาแล้ว เพราะเป็นที่เลื่องลือว่างามนัก ก็จะต้องไปให้ถึงที่สุดให้ได้ ขึ้นบันไดจนหอบไปตาม ๆ กัน จึงถึงห้องที่พระเจ้าลุดวิกที่ ๒ เสด็จอยู่ ทุกห้องทุกสิ่งสวยหรูพูแพ่อย่างเล่าไม่ถูก เหมือนในเรื่องเทพนิยายต่าง ๆ ทุกห้องเต็มไปด้วยรูปเขียนสีในเรื่องออปราของ Wagner และเรื่องราวในเทพนิยายต่าง ๆ บนฝาผนัง เต็มไปด้วยแก้วด้วยทองด้วยสี ด้วยไม้แกะสลัก อย่างวิจิตรพิศดาร เดิน ๆ ไปออกจากห้องหรูที่สุดแล้วกลายเป็นเข้าไปในถ้ำเขาย้อยอีกห้องหนึ่ง เขาที่ย้อยลงมาจากเพดานนั้นเป็นสีต่าง ๆ และมีแก้วแวบ ๆ วาม ๆ ปนด้วย ห้องเสด็จออกก็เต็มไปด้วยสีและทอง เข้าใจว่าพวกหนังได้มาลอกแบบไปใช้เป็นแน่ ยิ่งเดินดูก็ยิ่งเห็นว่าท่านผู้สร้างนี้ไม่ใช่คนปกติ จึงน่าจะรู้เรื่องของท่านบ้าง เราจึงซื้อหนังสือประวัติของท่านเมื่อดูจบรอบแล้ว ได้ความตามพระประวัติย่อดังนี้

"พระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ประสูติที่ปราสาท Nymphenburg นิมเฟนเบิกในเมืองมูนิค Munich เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๔๕ เมื่อพระชันษาได้ ๑๙ ปี ได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินของบาวาเรีย Bavaria เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๔ ภายหลังพระเจ้าแมคสมิเลียน Maxmilian ที่ ๒ พระราชบิดาสวรรคตแล้วได้ทรงประกอบพิธีหมั้นกับเจ้าหญิงโวพีแห่งบาวาเรีย พระขนิษฐาของเอมเปรสอาลิซาเบ็ธ

แห่งออสเตรีย เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๗ อย่างไรก็ตามพระราชพิธีหมั้นนี้ได้ยกเลิกไปเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๗ ต่อมาพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ King Ludwig II ก็เสด็จอยู่เป็นโสดมาจนตลอดพระชนมชีพ

ปราสาทหงษ์เหินคีรีนี้เป็นแห่งแรกที่พระเจ้าลุดวิกผู้ทรงโปรดใฝ่ฝัน(Romantic) ได้ทรงสร้าง และก็ที่ปราสาทแห่งนี้แหละที่พระชะตาของพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ได้ถึงที่สุด เพราะกรรมการของคณะปกครองเมืองมูนิค ได้ไปเชิญเสด็จให้ออกจากราชสมบัติแล้วนำพระองค์ไปยังปราสาทเบิร์ก Berg ซึ่งอยู่ริมทะเลสาปสตานเบิก Starnberg และได้สวรรคตโดยจมน้ำในทะเลสาปนั้นเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๘๖ โดยไม่มีผู้ใดรู้สาเหตุ อย่างไรก็ดี แม้พระชนมชีพของพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ จะมิได้เป็นไปตามปกติก็ดี พระองค์ก็ยังได้ทรงเคยเป็นที่รัก และยังคงเป็นที่รักของประชาชนชาวประเทศบาวาเรียอยู่จนบัดนี้

ยังมีพระประวัติของพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ อยู่ในอีกเล่มหนึ่งที่พิสูจน์เหตุการณ์ตามหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งยาวมาก ถ้าจะย่อลงให้ได้ความเท่าที่เราผู้อ่านต้องการก็เพียงนี้

พระเจ้าลุดวิกที่ ๒ ได้ทรงรับการอบรมจากพระชนกชนนีมาอย่างเทพนิยายตามความนิยมในสมัยนั้น พระชนมชีพประจำวันถูกห้อมล้อมไปด้วยพวกนิยมอย่างเก่าจนพระองค์ได้ทรงเคลิบเคลิ้มไปว่า พระองค์ทรงเป็นส่วนหนึ่งในเทพนิยายนั้นจริง ๆ ครั้นได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์สมบัติสืบต่อจากพระชนก ก็ทรงมีพระราชประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะสร้างเมืองมูนิคราชธานีให้เลิศลอยตามพระดำริ แต่ข้าราชการไม่เห็นชอบด้วยว่าเป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น ก็เสียพระหฤทัยเป็นครั้งแรก แล้วหันกลับมาคิดเรื่องส่วนพระองค์จนได้ทรงหมั้นกับเจ้าหญิงโซฟี แต่ภายในเวลา ๙ เดือนเจ้าหญิงก็ขอถอนหมั้น จึงเป็นเหตุให้ทรงหมกมุ่นอยู่แต่ในพระราชถานแล้วคิดแต่การก่อสร้างเรื่อยๆ มา ซ้ำยังทรงได้ Wagner มาเป็นคนโปรดในทางดนตรี ดังจะเห็นได้ในรูปเขียนตามฝาผนังเป็นเรื่องออปราของวากเนอร์โดยมาก เขากล่าวว่าท่านวากเนอร์ก็ช่วยปอกลอกให้ทรงใช้หนี้ให้ไม่รู้ว่ากี่ครั้ง ๆ ครั้งหนึ่งเสด็จไปปารีสได้ทอดพระเนตรเห็นพระราชวังแวร์ซาย กลับมาจึงทรงสั่งก่อสร้างปราสาทเฮอเรนเจียมซี่ Herenchiemsee ขึ้นใหม่

เพื่อให้งดงามยิ่งกว่าวัง Verseille ของฝรั่งเศส กว่าแวร์ซายจริง ๆ เสียดายที่เราไม่มีเวลาไปดู ก่อสร้างสิ่งวิเศษในการช่างเหล่านี้นั้นเอง และเป็นเหตุให้พวกกรรมการครองเมือง หาว่าสุรุ่ยสุร่ายจนบ้านเมืองจะล้ม ส่วนการสวรรคตนั้นเมื่อเขานำเสด็จไปยังปราสาท Berg นั้นได้มีเวลาพักในระหว่างเดินทาง บางคนเข้าใจว่ามีพวกเข้าต่อสู้แย่งชิง จึงเป็นเหตุให้ศัตรูจับโยนลงไปในทะเลสาป แต่ทางการบอกว่าไม่มีผู้ใดรู้เหตุนอกจากเช้าขึ้นก็เห็นพระศพลอยคว่ำอยู่ในทะเลสาปแล้ว อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดในทางศิลปแล้วก็น่าจะนับว่าพระเจ้าลุดวิกที่ ๒ นี้เป็นนายช่างเอกของโลกองค์หนึ่งได้ทีเดียว แต่ดูในพระรูปก็เห็นพระเนตรขุ่น ๆ ผิดปกติอยู่ไม่น้อย ถ้าท่านประสูติในสมัย ๑๔—๑๕ คริสต์ศตวรรษแล้วคงจะได้เป็น The Great ดอกกระมัง แต่เผอิญให้ท่านประสูติในสมัยรัชกาลที่ ๓ ของเรา และสวรรคตก็ในรัชกาลที่ ๕ นี้เอง จึงน่าเสียดายว่าเกิดผิดเวลา

เราเดินดูจนเหนื่อยอ่อนแต่ก็คุ้มค่าเหนื่อย ไม่เสียใจเลยที่มาดู ไม่เข้าใจว่าการก่อสร้างสมัยนั้นทำเช่นนี้ได้อย่างไร ถ้าออกไปดูข้างนอกแล้วจะต้องใช้คำว่า — สวยเยี่ยมเทียมเมฆ — ทีเดียว ค่อย ๆ เดินลงมาตามถนนจนเจอะรถม้าเหลืออยู่คันเดียว ตาแก่คนขับเลยหวดเสียคนละ ๒ มาร์ค เราก็เอาดีคิดว่าทำบุญให้แกด้วย ลงมากินข้าวกลางวันในโฮเตลริมทางนั้น, อร่อยพอใช้ แล้วขึ้นรถกลับมามูนิค คนขับไม่มารบกวนเลย, กินเอง, น้ำมันก็ไม่เรียกเติม พอบ่าย ๑๔ น. แกก็โผล่มาตามนัด ท่าทางเห็นจะเป็น Gentlemen Guide อีกเป็นแน่ เราคิดว่าส่งถึงมูนิคแล้วคงจบ $50 แต่แกก็ไม่กลับ พาไปดูเมือง และถามว่าจะไปไหนก็พาไป และคอยอยู่จนเรากลับโฮเตลบ่าย ๑๗ น. เราบอกให้แกกลับได้จึงกลับไป เราก็ขึ้นไปพัก จนถึงเวลาอาหารเย็นก็ลงมาถามโฮเตลว่าอาหารบาวาเรียนอยู่ที่ไหนอีก? เขาบอกให้ไปที่ใกล้ ๆ ร้าน Wool Worth เราก็เดินไปจนหนาวขึ้นทุกที ต้องเรียก Taxi ให้พาไป ครั้นไปถึงไม่มีที่เพราะคนแน่น เขาบอกว่าต้องจองที่ไว้ก่อนจึงจะได้ เราต้องเดินหาที่กินใหม่อยู่นาน จนพบ

ร้านอาหารอิตาเลียน, เข้าไปกินเพราะหิว, แต่ไม่อร่อยเลย แล้วเดินกลับไปโฮเตลอีก ด้วยคิดว่าจะเดินให้หายหนาว แต่ตรงกันข้ามยิ่งเดินยิ่งหนาวเพราะลมแรง ถึงโฮเตล ๒๑ น.

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๐๙

๗ น. แต่งตัวลงไปกินเช้าแล้วออกไปเดินเที่ยวดูร้านต่าง ๆ เพื่อคอยเวลาดูตุ๊กตาเต้นรำที่หน้าเทศบาลเวลา ๑๑ น. เพราะมาหนก่อนต้องไปขึ้นเรือบินเวลาเดียวกันจึงไม่ได้ดู เดินไปเดินมาเกิดหิวต้องเข้าไปกินไส้กรอกขาวกับกาแฟในร้านเล็ก ๆ ใกล้ ๆ หอนาฬิกาที่เราไปคอยดู ตุ๊กตาเต้นรำ ยังไม่เคยกินไส้กรอกที่อร่อยเท่านี้เลย เข้าใจว่าคงจะใส่ไข่ขาวที่ตีแข็งมาก เพราะมันนุ่มและออกจากเตาร้อน ๆ ให้กินกับขนมปังกรอบร้อน ๆ เช่นกัน อิ่มแล้วออกไปเดินซื้อของที่ระลึกต่าง ๆ แถวนั้น สักครู่พวกนักท่องเที่ยวก็ไหลมาเทมา แน่นขนัดทุกที เราต้องออกไปยืนพิงท่อน้ำร้อนอยู่ข้าง ๆ กำแพงตึกเพราะมันหนาว เห็นผู้ชายหนุ่มคนหนึ่งหน้าตาเป็นชาวตะวันออกยืนอยู่ตรงข้ามหน้าเรา นึกว่าพวกญี่ปุ่น ครู่เดียวเขาหันมายกมือไหว้บอกว่าผมได้ยินท่านพูดไทย จึงรู้ว่าคนไทยด้วยกัน เลยคุยกันสนุกไป ได้ความว่าเขาเป็นลูกชายหมอทองอยู่ ปราสาททอง มารับน้องสาวซึ่งไปเรียนอยู่ในอเมริกาจบแล้ว จึงเลยมาเที่ยวดูโลกอยู่ด้วยกันถึง ๘ เดือนแล้ว! คุณพ่อคุณแม่ก็มาด้วย ทำเอาเราดีใจเป็นอันมากที่ได้รู้ว่าคนไทยนั้นไม่ต้องเป็นข้าราชการก็สามารถไปดูโลกได้โดยไม่ต้องอยู่ในอำนาจใคร ๆ เสียด้วย และเที่ยวอยู่ได้ถึง ๘ เดือนแล้ว เป็นพิสูจน์ว่ากุศลก็เป็นกุศล เพราะอาชีพหมอช่วยคนให้เป็นสุข หมอจึงได้รับความสุขถูกต้องแล้ว.

ถึงเวลา ๑๑ น. เป๋ง เสียงเพลงก็ดังก่องแก่งกังวาลขึ้นยาวสัก ๒ เพลง เพื่อเรียกคนให้รู้ตัวก่อน แล้วตุ๊กตาชั้นบนซึ่งมี King กับ Queen ประทับดูอยู่ และกระบวนแห่เรียงรายอยู่ข้างหน้ามีคนถือธงนำ เป่าขลุ่ย เป่าแตร ถืออาวุธต่าง ๆ แล้วถึงคนใส่เกราะขี่ม้าถือทวนทั้ง ๒ ข้าง พอถึงเพลงกระบวนแห่ก็เริ่มเดินสวน

ทางกันเป็นวงกลมผ่านหน้าที่นั่งไป ๒ รอบ ถึงรอบ ๓ คนขี่ม้าถือทวนนั้นก็วิ่งเข้าโถมแทงกันล้มตะแคงไปข้างหนึ่งเหมือนในหนังโบราณ แล้วก็หยุดพักครู่หนึ่ง เพลงขึ้นใหม่อีก ๑ เพลง คราวนี้พวกเต้นรำฉลองชัยชนะก็เต้นกันไปเป็นรอบ ๆ ทั้งผู้หญิงผู้ชายถือดอกไม้บ้าง จับมือกันบ้าง เขาทำตุ๊กตาให้ยกขาไว้ข้างหนึ่ง แต่พอเครื่องหมุนไปแล้วแลดูเหมือนกระโดดโลดเต้นจริงๆ นับว่าช่างคิดดี เป็นแห่งหนึ่งในหนังสือนำเที่ยวบอกไว้ว่าต้องไปดู เพราะไม่มีที่อื่น จบแล้วคนดูก็แยกย้ายกันไป โดยมากถึงเวลากินอาหารกลางวัน เขาก็เข้ากินกันตามแถวนั้น เป็นที่หากินกับ Tourists เป็นอย่างดี เราเดินเตร็จเตร่หาที่กินอาหารกลางวันได้ร้านเล็ก ๆ แถวนั้น กินแล้วออกไปหารถ Taxi ให้พาไปดูราชสมบัติในวัง คราวนี้เข้าทางหน้าวัง เขาจัดเพิ่มเติมมากขึ้นและย้ายของบางสิ่งไปไว้ให้ถูกที่ เช่นเครื่องพระสำอางของ Empress Marie Louise เขาส่งไปไว้ยังพระราชวัง Hofburg เพราะทรงเป็นออสเตรีย่น เขานำเครื่องพระสำอางของ Empress Louise ของ Kaiser องค์หลังมาไว้แทน เป็นกระเป๋าเบ็ดได้เป็นชั้น ๆ ใหญ่โตและเป็นรอยทรงใช้แล้วด้วยอย่างเดียวกันทั้ง ๒ ใบ ส่วนตราต่างๆ นั้นมีมากขึ้นเป็นอันมาก ล้วนแต่เพชรน้ำหนึ่งทั้งนั้น คนดูคงจะมีเป็น ๒ จำพวก จำพวกหนึ่งดูแล้วอยากได้ อีกพวกหนึ่งดูแล้วเลยเบื่อทำให้ไม่อยากได้อยากมี เราเห็นจะอยู่ในจำพวกหลังนี่เอง คราวนี้เขาให้ดูทั่วถึงทั้งข้างบนพระที่นั่งด้วย ราชสมบัติทางศาสนามีมากเหมือนกัน คงเช่นเดียวกับเรามีพระพุทธรูปต่าง ๆ นั้นเอง มีห้องมหาสมาคมอยู่ห้องหนึ่งซึ่งน่าดู เพราะใหญ่โตกว้างขวาง แต่มีรูปปั้นเป็นหินอ่อนของผู้มีชื่อในโลกนี้เต็มไปทั้งห้องอันกว้างขวางนั้น ถ้าจะดูให้ทั่วน่าจะต้องทั้งวันเลย เราต้องรีบกลับเพราะจองที่อาหารเย็นค้างไว้แต่วานนี้ มาถึงโฮเตลอาบน้ำแต่งตัวไปถึง ๑๘ น. คนก็แน่นอีกเขาต้องขอให้นั่งกับคนอื่นไปก่อนจนโต๊ะจะว่าง พอโต๊ะว่างก็มีคนใหม่มาขอนั่งด้วย เราได้ผัวหนุ่มเมียสาว ๑ คู่ เลยใช้ให้เป็นล่ามสั่งอาหารให้ อาหารก็ไม่วิเศษอะไรนัก มีขาหมูเคี่ยวเปื่อย เนื้ออบ กินกับสลัดและมันต้มเท่านั้นเอง ดีแต่ไม่สู้แพงเรา ๔ คนเสีย ๓๐ มาร์คเท่านั้น พออิ่มแล้วต้องรีบกลับเพื่อให้ที่นั่งกับคนมาใหม่ ออกไปแวะดูร้านขายเทียนใกล้ ๆ ที่นั่น น่าซื้อเป็นอย่างยิ่ง แล้ว

นึกได้ว่าอากาศไม่อำนวย ถ้าเราเอามาถึงบ้านก็คอพับหมดเขาแกะสลักงดงาม และมีทุกขนาดทุกสีด้วย ซื้อกันพอเอามาได้แล้วก็ออกมาหารถกลับโฮเตล

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๐๘

๗ น. แต่งตัวเก็บของลงไปกินเช้า คอยดูของให้เขาขนลงมารวมกันไว้ พอดีผู้แทนกงสุลมาส่งแกเข้าใจว่าเราจะไปเมล์เช้า ไต่ถามถึงสมาคมพุทธที่นี่ ซึ่งเคยรู้ว่ามีแต่ไม่มีผู้พูดอังกฤษได้ แกก็เลยพาไป ครั้นไปถึงเข้าจริงเขาบอกว่า เขาย้ายไปจากที่เก่าแล้ว ไปอยู่นอกเมืองทางไกล ๓๐๐ ไมล์ เราก็หมดหนทางที่จะตามพบ เลยกลับมาหยุดรถถ่ายรูปกันตรงหน้าสภาของเมืองมูนิค แล้วขอให้แกพามาส่งที่หน้าศาลาเทศบาล เพราะแถวนั้นมีร้านต่างๆ มาก เลยพาขึ้นลิฟต์ไปดูเมืองบนหอสูงที่มีนาฬิกาตุ๊กตานั้น พอลงมาถึงพื้นก็พอดี ๑๑ น. เพลงกำลังขึ้นเลยได้ตุ๊กตาเต้นรำอีกเป็นครั้งที่ ๒ แล้วผู้แทนกงสุลก็ลาไป เราก็เดินเข้าร้านอาหารชาวบ้านนอกบาวาเรีย เขาจัดเป็นแบบโบราณทั้งสถานที่แต่งตัวและดนตรี มีคนเล่นหีบเพลงเก่าๆ น่าฟัง อาหารก็พอกินได้ไม่ถึงดีพิเศษ แล้วเราก็เดินดูร้านกลับมาโฮเตล เอาของขึ้นรถไปสนามบินนั่งคอยเวลาสบาย ไม่ต้องรีบร้อน เพราะสนามบินมีให้เราทุกอย่างที่ต้องการ เว้นแต่แพงหน่อยเท่านั้นเอง

บ่าย ๑๔.๕๐ น. เรือลัฟฮันซ่า ๒๙๔ ออกจากมูนิคชั่วโมงเดียวก็ถึงเวียนน่า ทุกอย่างแปลกไปมาก เห็นจะเป็นเพราะมาครั้งก่อนเป็นเวลากลางคืนผู้คนจึงน้อย วันนี้คนแน่นเต็มไปหมด พบคุณสุนทร แม่ปุ่ย และคุณธานินทร์ คุณสินธูคอยรับอยู่ เราเลยสบายไม่ต้องทำอะไร ท่านเหล่านี้กรณาช่วยตั้งแต่ตรวจตั๋วตรวจพาสพอร์ต ขนของใส่รถ พามาส่งโฮเตล Ambassador เลย โฮเตลมันหรูเป็นวังไป เราจองมาทางเรือบินจึงไม่รู้ ถ้าบอกมาให้คุณสุนทรจัดการให้ก็จะดี แต่การหาโฮเตลใหม่ไม่ง่ายนัก จึงเลยตามเลย ข้าพเจ้าได้ห้อง NO. ๑๒๗ สวยหรูไปทุกสิ่ง ห้องน้ำก็ใหญ่โตจนเกินต้องการ พักครู่หนึ่งก็ถึงเวลาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นที่บ้านคุณสุนทร เพราะเชิญกงสุลไทยในซานฟรานซิสโกกับภรรยาไว้ด้วย แม่ปุ่ยเป็นแม่บ้านสมัยเก่าเช่นเดียวกับพวกเรา

คือทำได้เอ่งแทบทุกอย่าง ฉะนั้นวันนี้จึงได้กินกับข้าวไทยชั้นเอก คือไม่มีของแพง แต่จัดน่ากินและรสอร่อยด้วย หวังว่าไทยเราจะยังมีแม่บ้านชนิดนี้ไปอีกนาน Mr. Dieglesfield กงสุลไทยนั้นแก่ไปมาก แกจำข้าพเจ้าไม่ได้ บอกว่าฉันยังไม่เคยได้พบท่าน คนที่ท่านพบในซานฟรานซิสโกนั้น คงจะเป็นพี่ชายฉันดอกกระมัง เพราะพ่อเขาก็เป็นกงสุลไทย พี่ชายก็เป็น ต่อมาแล้วจึงถึงตัวเขา เพราะโดยมากพวกเศรษฐีมีสตางค์แล้วก็อยากได้ฐานะในสังคมจึงมักจะรับเป็นกงสุลให้ประเทศต่าง ๆ ข้าพเจ้าก็บอกว่าฉันเคยไปหาให้ท่านช่วยจัดการเรื่องวีซ่าพาสพอร์ตไป Mexico เมื่อฮอลิเดย์ปีใหม่ใน ค.ศ. ๑๙๕๓ อย่างไรเล่า แกมองไปมองมาแล้วร้องว่า—"เธอจริงแล้ว, นึกออกแล้ว!" คราวนี้เลยสนุกคุยไม่จบทั้งผัวทั้งเมีย อยู่จน ๒๒.๓๐ น. จึงได้กลับมานอน

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้าแล้วแม่ปุ๋ยมาหมาพาเดินดูร้านขายของที่ระลึกต่างๆ รอบ ๆ โฮเตลมีของดี ๆ น่าซื้อเป็นอันมาก แต่มันแพง ซื้อได้บ้าง ๒—๓ สิ่งที่พอเหมาะกับกระเป๋าเรา แล้วเดินข้ามถนนพาน้องไปเผ้าเจ้านายในราชวงศ์ Hapsberg ที่ฝังพระศพซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโฮเตลแอมบาซเซเดอร์นั้นเอง เพราะเราอ่านหนังสือเรื่องราชวงศ์นี้มามากจนรู้สึกว่ารู้จัก แล้วขึ้นรถไปดูราชสมบัติที่วัง Hofsberg พบเขากำลังเข้าไปแต่งงานกันที่วัดในวังนั้นกำลังเสร็จพิธีจูงกันลงมาขึ้นรถ และถ่ายรูปกันสนุก มีดอกไม้สดเป็นช่อผูกติดบนหน้ารถช่อเดียว ไม่มีเก็บสตางค์เข้าดู แต่มีเจ้าพนักงานยืนเฝ้าทุกแห่งเป็นระยะๆ เขาคอยชี้ทางให้เราไปจนบรรจบรอบ เครื่องเพชรมีน้อยกว่ามูนิคมากมายหรือถูกควักไปเสียหมดแล้วก็ไม่รู้ สิ่งที่มีมากคือเรื่องศาสนาล้วนแต่ประณีตบรรจงเป็นศิลปอย่างเลิศทั้งนั้น มีจนกระทั่งพระทนต์ของพระเยซูใส่ไว้ในครอบแก้วอันมีเพชรทองสะพรั่งไป มีเครื่องทรงในงานพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ใส่หุ่นไว้เป็นพระองค์ ๆ พร้อมด้วยพระบรมรูปให้เห็นจริงจังน่าดูเป็นอันมาก เราเดินดูทั่วแล้วก็ไปเซ็นชื่อที่สถานทูต ท่านทูตไม่อยู่ไปประชุมที่ญี่ปุ่น แล้วจึงกลับไปกินกลางวันกับแม่ปุ๋ย

อีก วันนี้ได้กินข้าวมันไก่แล้วส่งหญิงมารยาตร์และคุณเอี่ยมไปดูพระราชวังเชินบรุน ข้าพเจ้าอยู่อธิบายเรื่องศาสนาพุทธของเราให้พวกสถานทูตฟัง คุณสุนทรใส่เทปไว้ด้วย ทำให้ยินดีว่าได้ช่วยพวกเราเอง และเราก็จะได้ช่วยเราประกาศต่อไปด้วย กลับมาโฮเตลแล้วแต่งตัวใหม่เพื่อจะไปดูออปรา ซึ่งเผอิญกำลังเล่นอยู่ พร้อมกันแล้วกลับไปกินเย็นกับแม่ปุ๋ยอีก . ได้ดู T.V. ของญี่ปุ่นที่ส่งไปเล่นถึงในยุโรปได้ แต่เรื่องก็ทำพิเศษเพื่อให้ความรู้ในทางท่องเที่ยว นับว่าฉลาดในการหาเงินจริง ๆ เกือบ ๑๙ น. เราก็ไปโรงออปรา ซึ่งดูข้างนอกสวยงามเหลือประมาณ แต่ข้างในก็ดีดอก แต่ข้าพเจ้าคิดว่าสู้ของปารีสไม่ได้ หรือจะเป็นเพราะเขาไม่ได้ตกแต่งในวันนั้นก็ได้กระมัง เราซื้อตั๋วได้ในบอกซ์ข้าง ๆ คนละ $ 9 แต่เราก็ต้องทนเพราะดูได้ยาก เขาเล่นเรื่อง The Force of the Destiny ฉากก็ดี ดนตรีก็ดี คนร้องก็ดี มันเพราะเสียจนนั่งนิ่ง ฟังอย่างไม่กระดิก แต่เราเคราะห์ร้ายอย่างหนึ่ง คือมีผู้ดีสมัยใหม่ของอเมริกาเข้ามานั่งดูด้วย ๒ คนพี่น้อง ผู้หญิงอายุก็ราว ๆ ๔๐ — ๕๐ แล้วทั้งคู่ แต่กิริยาและวาจาของหล่อนเหลือกำลังทน ทำท่ารังเกียจสีดำแล้วยังไม่พอ จะพูดด้วยคำแรกก็ถามว่า “นี่มาเป็นครั้งแรกรึ?” คำที่ ๒ ถามว่า “อยู่โฮเตลไหน?” ทางที่จะพูดให้รู้ว่าเป็นใครมาจากไหนมีถมเถไป แต่ยาย ๒ คนนี้ไม่เคยได้รับผึกหัดมาเป็นแน่ ทำให้นึกถึงคำที่เสด็จพ่อเคยตรัสไว้ว่า “การพูดนั้นสำคัญมาก เพียงจะขอบุหรี่สูบสักตัว จะขอให้เขาเตะเอาก็ได้ ขอให้เขาให้ทั้งซองก็ได้” นี่เป็นความจริงทีเดียว พอหญิงมารยาตร์ตอบว่า “อยู่โฮเตล Ambassador เท่านั้นค่อยยิ้มแย้มขึ้นเพราะร้องว่า “อ้อ โฮเตลเดียวกับเรา!” เห็นได้ว่ามันวัดคนด้วยเงิน! สักครู่เราก็ลุกกลับ เพราะเกรงว่ารถจะหายาก เผอิญแม่ปุ๋ยให้รถมาคอยรับเพราะให้เอาแซนวิชมาให้ด้วย เพราะกลัวจะหิว เป็นอันได้กลับโฮเตล ๒๒ น. กินแซนวิชแล้วก็นอนหลับสบาย

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๐๙

๗ น. แต่งตัวเก็บของลงไปกินเช้า พอ ๙ น. คุณสุนทรและแม่ปุ๋ยก็มารับไปสนามบินพอดี เพราะเรือ Swissair ๒๔๑ จะออกเวลา ๑๐.๑๕ น. ร่ำลากันแล้วก็ไป

ขึ้นเรือบิน ๑ ชั่วโมงก็ถึงเมือง Zurich หมอกขาวเต็มไปหมดจนใจเต้นว่าจะลงได้อย่างไร แต่เขาก็ลงได้สบาย สนามบินเล็ก ๆ ชั้นเดียวเดินสะดวก พอโผล่เข้าห้องตรวจกระเป๋ามีฝากระจกกันคนรับส่งอยู่ข้างนอกก็เห็นมือโบกอยู่ที่ฝากระจกนั้นเป็นแถวมองไปดูเกือบจำ Mr. & Mrs. Wening และลูกสาวลูกชายไม่ได้ เพราะเด็กเล็ก ๆ นั้นโตเป็นหนุ่มสาวหมดแล้ว ช่วยกันขนของใส่รถพาไปส่งโฮเตล Exelsior ได้ห้อง No. ๔๐ สบายดีเป็นอันมาก เมื่อแรกได้ยินชื่อโฮเตลก็ตกใจเพราะเคยเป็นโฮเตลชั้นหนึ่งหรูแพงครั้นมาถึงเข้าจึงคิดว่าถ้าจะเป็นสาขาดอกกระมัง เพราะเป็นโฮเตลเล็ก ๆ ห้องก็เล็ก ๆ แต่มีให้สารพัดเช่นโฮเตลใหญ่ ๆ และไม่แพงด้วย พอเอาของเข้าห้องเรียบร้อยแล้วพวก Wening ก็พาไปกินกลางวันที่โรงอาหารเก่า ๆ แบบสวิซอร่อยดีมาก แม้แต่เหล้าก็มีพิเศษทำด้วยองุ่นอ่อน ๆ เรียกว่า Young Wine อร่อยมากและไม่เมาด้วย กินแล้วพาไปดูมิวเซี่ยมอาฟริกาซึ่งมิสเตอร์เวนิงกำลังคลั่งจัดเกือบจะทั้งตึก แกพาดูอย่างสนุกสนาน ในใจเราเห็นว่าว่ากลัวมากกว่าน่าดู แต่ก็เห็นด้วยว่าน่าเก็บไว้ดูว่าในโลกนี้มีอะไรแปลก ๆ ส่วนตัวตึกนั้นอยู่ในสวนสาธารณะ เศรษฐีคนหนึ่งยกให้เป็นของรัฐ แกเล่าว่าท่าน Wagner ของพวกดนตรีก็เคยมาอยู่ในตึกหลังนี้ และถูกเจ้าของบ้านเตะออกไปเพราะไปรักเมียของเขาเข้า ท่านท่านเหล่านี้ดูไม่ใคร่จะเอาใจใส่ในเรื่องศีลธรรมกันเสียเลย ตอนก่อนมหาสงครามครั้งที่ ๑ ไกเซอร์ของเยอรมันก็เคยเสด็จมาอยู่ แล้วกลับมาพักโฮเตล จนบ่าย ๑๗ น. จึงอาบน้ำแต่งตัวลงไปพร้อมกัน แล้วเดินไปขึ้นรถรางจะไปกินเย็นที่บ้าน Mr. Wening แต่ขึ้นไปผิดทางเลยทำใจว่าเลยเที่ยวดูเมืองก็ดีเหมือนกัน คนเก็บสตางค์เห็นท่าเราไม่รู้เรื่องเลยเข้ามาถาม รู้ว่าเราจะไปทางสวนสัตว์ เขาเลยบอกทางให้ว่าต้องไปตรงกันข้ามกับทางที่มา แล้วเลยให้นั่งฟรีไม่เอาสตางค์ ท่าทางคนใจดีทั้งนั้น เรานั่งรถนั้นย้อนทางขึ้นเขาไปจนเกือบสุดทาง ก็เห็นนายเวนิงมายืนคอยอยู่ริมถนน บอกว่านึกแล้วว่าจะหลงทาง เอาตัวขึ้นรถยนต์ไปบ้าน บ้านนั้นน่าสบายมีโรงงานอยู่ด้วยเสร็จ มีพระรูปปั้นเจ้านายไทยหลายพระองค์ เพราะมิสเตอร์เวนิงเป็นช่างปั้นเคยมาอาศัยวังวรดิศเป็นที่ปั้นรูปเจ้านาย จึงคุ้นเคยกับพวกเราดี ภรรยาทำอาหารเอง ขวดเหล้าขวดน้ำไม่ต้องใส่ตู้เย็นเอาวางไว้นอกหน้าต่าง

เวลาจะต้องการก็ยื่นมือหยิบมาเทใส่ถ้วยเย็นเท่ากันกับใส่ในตู้น้ำแข็ง พวกแม่บ้านฝรั่งนี้เขาวิเศษจริง ๆ ในเรื่องทำได้ดีทุกอย่างและรู้จักประหยัดดีด้วย ยิ่งมีความรู้ก็ยิ่งทำให้เหมาะกับอนามัยมากขึ้น อาหารวันนี้ ๒ อย่างเท่านั้นแต่อร่อยล้ำ ถึงขอซ้ำอีก ในห้องก็มีของที่มีศิลปต่าง ๆ เมืองดูอย่างเพลิดเพลิน รู้สึกเหมือนอยู่ในไทย คุยกันอยู่จน ๒๑ น. เศษจึงลากลับ Wooly ลูกชายขับรถมาส่ง

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้าที่โฮเตล มีโต๊ะเล็ก ๆ เพียง ๗ โต๊ะ เสียแต่พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เผอิญมีผู้ชายดัชคนหนึ่งพูดอังกฤษและเยอรมันได้ เขาเลยช่วยเป็นล่ามสั่งอาหารให้ แล้วเขาเลยถามเราว่า "ท่านพูดภาษาอะไรกัน?" เราตอบว่า Thai! เท่านั้นเขาก็ดีด้วยและคุยด้วยต่อไปอย่างสนุกสนาน เขามีเวลาถามว่าเราเป็นชาติอะไรดีจริง กินเสร็จแล้วเราก็ต่างแยกกันไป คุณเอี่ยมไปทำธุระเรื่องเรือบินกับ มิสเตอร์เวนิง เรา ๓ คนลาไปสระผมทำผมเสียที่ เพราะมีร้านเล็ก ๆ อยู่ใกล้โฮเตล เราเดินไปได้ เป็นร้านนิดเดียวแต่ดีมาก ไม่ต้องลุกไปลุกมามีอ่างสระมาใส่เข้าที่คอแล้วสระตรงนั้นเอง ผู้ชายเป็นผู้ทำมีน้ำมันเหมือนครีมสีต่าง ๆ ใส่ให้ก่อนจะเซ็ท ทำให้ผมสีสวยขึ้น และคงจะเป็นด้วยอากาศด้วย เพราะในเมืองหนาวผมทนอยู่นานและเกาะกันดีไม่กระจุยกระจาย แต่พอมาถึงบ้านมันไม่ค่อยอยู่ทนเหมือนทางเมืองหนาว เจ้าของร้านทำให้ข้าพเจ้าเอง วันนี้เสียไป ๑๒ แฟรงค์สวิซ แล้วเดินกลับมาคอยพร้อมกันที่โฮเตลและขึ้นรถไปร้านอาหาร Seagull ซึ่งดูท่าทางกำลังเป็นที่นิยมชมชอบกันมาก คนแน่นทุกโต๊ะที่ทางก็สวยงาม อาหารก็ดี และราคาก็ดูเหมือนจะดี (แพง) ไปด้วย แต่ Mr. Wening แกจองไว้แล้วและแกเลี้ยงเสียจนจะแทบทุกมื้อ เสร็จแล้วแยกทางกันไปอีก ผู้ชายไปดูโรงงาน เราผู้หญิงไปเดินดูร้านขายของ สนุกเป็นอันมากเพราะมีของน่าซื้อทั้งนั้น แต่แพงไม่ใช่เล่นถ้าเทียบกับเงินไทย ลงท้ายก็อดไม่ได้ ข้าพเจ้าซื้อนาฬิกามา ๑ เรือน ราคา ๒๖.๓๐ แฟรงค์เท่านั้น คิดเป็นไทยก็ประมาณ ๑๐๐ บาทเศษ เดินอกับ Mrs. Wening จนเกือบมืด จึงรีบกลับมาแต่งตัวไปกินเย็นบ้าน Mr. &

Mrs. Salzmann ซึ่งอยู่ไกลจากในเมืองไปราว ๆ ๓๐ นาที ไปถึงมืดแล้ว ได้ยินแต่เสียงสวัสดีกันลั่นไปหมด เพราะทุกคนพูดไทยได้ไม่มากก็น้อย บ้านก็สวยน่าอยู่ Linda กลูสาวก็เบ็นสาวแล้วยังเรียนหนังสืออยู่ พอพบเราครู่เดียวก็พูดไทยได้ คุยกันสนุกสนานจน ๒๑ น. เศษ จึงลากลับ ตามทางเห็นเขาแต่งไฟสีต่าง ๆ งดงามดี ทั้งตามริมและในทะเลสาบด้วย ข้าพเจ้าชอบเมืองเล็ก ๆ แทบจะทุกแห่ง เพราะมัน cosy ดี และผู้คนก็มักจะดีตามไปด้วย

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๐๙

เช้า ๗ น. แต่งตัวเก็บของลงไปกินเช้าแล้วออกไปเดินเที่ยวตามใกล้ ๆ โฮเตล แวะเข้าไปดูตลาด Super Market ซึ่งดีทีเดียวมีของทุกอย่างที่ต้องการ ผักก็ล้างไว้สะอาด เนื้อก็หั่นไว้ให้เสร็จ แต่ดูไม่ค่อยกวดขันทั้งทางเข้าและทางออก เห็นจะไม่ค่อยมีคนคิดเกะกะนักดอกกระมัง ออกมาเดินดูหน้าร้านกระจกต่าง ๆ ยิ่งเดินยิ่งหนาว แวะดูปรอท 38 F. ๓๘ ฟาเร็นไฮต์ ตั้งต้นควันออกจากปากอีก เลยรีบกลับมานั่งคอยที่โฮเตล สักครู่ Mr. Steiner มาหา ยังพูดไทยได้ดี พอมาพร้อมกันแล้ว ทั้ง Wening และ Salzmann ช่วยขนของพาขึ้นรถไปสนามบิน ส่งของแก่บริษัทแล้วเราก็พาพวกที่มาส่งทั้งหมดลงไปเลี้ยงของว่างในห้องอาหาร จนถึงเวลาเจ้าหน้าที่เขาก็มาตามไปขึ้นรถยนต์ไปยังเรือบิน ก่อนจะออกประตูพวกมาส่งสุดทางก็โผดเข้ากอดจูบกันเอะอะคนเลยดูกันยกใหญ่ เรือ Alitalia ๒๐๗ ออกเวลา ๑๓.๒๕ น. ตรง เขาให้เรานั่งแถวหน้า สบายเพราะมีที่วางของได้มากหน่อย เรือออกแล้วเขาก็ให้อาหารกลางวันอร่อยดี อากาศดีได้เห็นทางตลอด ผ่านภูเขา Alp เบ็นเทือกยาว มีสโนว์คลุมขาวไปทั่ว ๆ แลดูเหมือนโรยน้ำตาลทรายไว้ ถึงกรุงโรมเวลา ๑๙.๔๕ น. ท่านทูตและเลขา ฯ ๒ คน กรุณามารับ พาไปยังโฮเตล Nord ดีพอใช้ ข้าพเจ้าได้ห้อง No. ๔๑๘ อากาศ ๖๐ ฟ. กำลังสบาย ไม่มีควันออกจากปาก เราเลยออกไปหาอาหารรับประทานข้างนอก เดินไปทางหลังโฮเตล พบร้าน Snack Bar ท่าทางดี ก็แวะเข้าไปกินชนิดนั่งเก้าอี้หมุนกันเบ็นแถว เลือกอาหารได้เองอร่อย อิ่มแล้วกลับมาอาบน้ำซักผ้านอน

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๐๘

๗ น. ลงไปกินเช้า บ่อยที่นี่พูดอังกฤษได้เลยสะดวก ไม่ต้องโว้เว้ขอไก่กิน มีพวกนักท่องเที่ยวเต็มโฮเตล ขึ้นลิฟต์ลงลิฟต์ด้วยกันหลายเที่ยวเข้า เลยได้เพื่อนหลายคน โดยมากจะมาเมืองไทยกันทั้งนั้น แต่เขาเที่ยวเป็นด้วย เอาจำนวนเงินใช้จ่ายเป็นหลัก ถ้ามีมากก็ไปหลายแห่ง ถ้ามีน้อยก็ไปเท่าที่ไปได้ และรู้จักใช้เงินเป็นอย่างยิ่ง เขาบอกเบื่อเผยทีเดียวว่าคราวนี้ไปไม่ได้เพราะหมดจำนวนใช้ ต้องรองบปีหน้าจะไปนั่นไปนี่ตามกำลังเงิน เพราะฉะนั้นชีวิตของพวกเขาจึงไม่แห้งแล้ง ทำอะไรไม่ได้เพราะมีเงินไม่พอ หรือจะเป็นเพราะเขาไปหาความรู้ ไม่ใช้จ่ายตลาดดอกกระมังจึงทำได้ เราออกไปเดินดูร้านรอบๆ โฮเตล ได้พบร้านขายถุงมือ Kids ทั้งนั้นมีทุกขนาดและทุกสี ราคาเพียงคู่ละ ๓๐ บาท ข้าพเจ้าอยากได้มานานแล้ว เลยซื้อเสียหลายคู่ จะใช้ไปได้อีกนาน แต่กระเป๋าหนังเล็กๆ นั้นใบละตั้งพันๆ บาท เป็นอันซื้อไม่ได้ กลับมาโฮเตลพอดีได้รถท่านทูตให้มาใช้ เราไปบริษัทลัฟฮันซ่าเพื่อจองเรือวันกลับ เจ้าหน้าที่บอกว่ามีโทรเลขมาถึง Princess Diskul ว่าพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จไปวางหรีดพระราชทาน สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ที่วัดนิเวศฯ ในวันที่ ๓๐ นี้ ให้เตรียมตัวเลยไปรับเสด็จจากดอนเมืองเลย เสร็จธุระแล้วเราก็เลยไปเยี่ยมศูนย์ พ.ส.ล. ซึ่งเราสงสัยอยู่แล้วว่า ทำไมจะมีพุทธอยู่ในโรมได้ ไปถึงแล้วเป็นวังใหญ่โต เขาตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมทางตะวันออกทั่วๆ ไป Professor Tucci ผู้ลงทะเบียนเป็นศูนย์ พ.ส.ล. ไม่อยู่ไปทำการขุดค้นเรื่องคันธารราษฎร์อยู่ในปากีสถาน ท่านรองนายกฯ และเจ้าหน้าที่ต่างๆ เป็นผู้มารับแทน เขาอธิบายให้เราฟังว่า พิพิธภัณฑ์นี้เพิ่งเริ่มจะจัด ชั้นล่างจะจัดเป็นหอสมุดนานาชาติ และแนะนำเลขคนหนึ่งว่าท่านผู้นี้ศรัทธาในทางศาสนามาก ข้าพเจ้าก็ตอบว่า ข้าพเจ้าก็เหมือนกัน แต่ที่มานี้ไม่มีความปรารถนาจะมาเปลี่ยนศาสนาของใคร แต่คิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องทำความเข้าใจกันและเคารพในความเห็นของกันและกัน ไม่ปองร้ายและเหยียดหยามกัน เพราะอย่างไรๆ ยาขนานเดียวจะรักษาโรคทุกชนิดหาได้ไม่ เขาอมยิ้มรับและตอบว่าถูกทีเดียว ดูท่าทางสบายขึ้นแล้วเชิญให้เดินดูพิพิธภัณฑ์มีของเมืองจีน ธิเบต อินเดียมาก นอกจาก

นั้นก็มีเล็ก ๆ น้อย ๆ มีพระเศียรพระไทยอยู่สัก ๒ องค์เท่านั้น แต่ก็ไม่ใช่เก่านัก เขามีที่ดีมากและมีถึง ๒ ห้องนั้น คือของที่ขุดได้จากคันธารราษฎร์ ปากีสถาน ซึ่งทางพิพิธภัณฑ์ของเราหายากเต็มที ของเขามีมากและบริสุทธิ์ก็มีไม่ใช่น้อย จะเห็นได้ชัดเจนว่าสมัยนั้นราว พ.ศ. ๓๐๐—๕๐๐ ตอนเริ่มมีพระพุทธรูปนั้น เขามีอะไรและทำอะไร แม้แต่งตัวกันอย่างไรก็เห็นได้ชัด ทำให้คิดถึงเสด็จพ่อเหลือจะประมาณ ถ้าได้ทอดพระเนตรเห็นห้องนี้ เราจะได้ความรู้กันอีกเป็นอันมาก แล้วลงมาดูหอสมุดชั้นล่างได้แลกเปลี่ยนหนังสือกันบ้าง ๒—๓ เล่ม แล้วถ่ายรูปเป็นที่ระลึกต้องชมว่าเขาทำจริงและจัดด้วยความคิดดี แล้วเราก็ลากลับ ได้ความว่า Prof. Tucci ศาสตราจารย์ตุซซีคนเดียวที่แสดงตนว่าเป็นพุทธโดยเปิดเผย โดยมากแม้จะชอบก็ยังเกรงอยู่เป็นอันมาก เราก็เข้าใจและเห็นใจด้วย เป็นอันเสร็จกิจเรื่อง พ.ส.ล. ในวันนี้ เราก็เลยไปเที่ยวเมือง ไปร้าน Cim ซึ่งแพงขึ้น แล้วไปดูน้ำพุ Trevi ที่เขาโยนสตางค์ให้กลับมาอีก แล้วให้คุณยงยุทธพาไปหาที่กินกลางวัน คุณยงยุทธพาไปที่ร้านไก่พ้า เป็นที่นักท่องเที่ยวไปกินอาหารอิตาเลียน เราเคยกินแล้วทกอย่าง จึงไม่ค่อยตื่นเต้นมาก แล้วออกไปเที่ยวตามร้านต่าง ๆ ต่อไป จนบ่าย ๑๖ น. ก็กลับโฮเตล มาอาบน้ำแต่งตัวไปกินเย็นที่สถานทูตไทย เพราะท่านทูตจะเลี้ยงตอบพวกทูตต่าง ๆ อยู่แล้ว ก็เลยผสมเอาข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมเข้าไปด้วย ๑๘.๓๐ น. รถก็มารับไปยังสถานทูตที่เคยอยู่เมื่อมากับเสด็จพ่อ วันนี้เลี้ยงอย่างดินเน่อร์ใหญ่เช่นสมัยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕ เต็มไปด้วยทูตหลายสถานทูตและแต่งตัวกันเต็มแบบ การตกแต่งโต๊ะก็งดงาม ตั้งแต่จานชามของใช้ แม้คนใช้ก็ได้คนเก่า ๆ ไว้ เลยมีระเบียบร้อยดี ข้าพเจ้าไม่เคยได้พบการเลี้ยงชนิดนี้มาเสียนาน เลยชักงง ๆ และประหลาดว่ายังมีการเลี้ยงดูชนิดนี้เหลืออยู่อีกหรือ? เสร็จดินเน่อร์แล้วยังมีหนังไทยให้ดูเสียอีก เป็นเรื่องของกรมศิลปากร ๑ ม้วน ของ Tot ๑ ม้วน และเรื่องนิ้วเพชรอีก ๑ ม้วน ก็ดีดอก แต่ทนงนึกว่าถ้าให้ทำจะทำได้ดีกว่านั้น นึกเสียดายว่าฝรั่งยังไม่ได้เห็นวัฒนธรรมแท้ของไทยจริง ๆ แล้วก็ปลอบใจได้ว่าของดีย่อมไม่สูญ คงจะต้องกลับมาได้สักวันหนึ่ง ดูแต่ละครไทยซีพม่าเอาไปจนหมดสิ้น ถึงรัชกาลที่ ๒ ก็กลับมาได้ใหม่ เป็นของจริงตามพระพุทธ

ศาสนาที่ว่าสัจจะธรรมย่อมไม่สูญ คิดได้แล้วก็สบายใจ ข้าพเจ้าลากลับมาก่อนจบ เพราะเคยดูแล้ว ๒ ม้วนหลัง ถึงโฮเตล ๒๓ น. แล้วนอน

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๐๙

๗ น. ลงไปกินเช้าแล้วออกไปเดินตามถนน สนุกเพลิดเพลินดี เพราะมีร้านหลายชนิดตั้งแต่หน้าโฮเตลไปจนถึงห้างร้านใหญ่ ๆ เราแวะบ้างไม่แวะบ้างก็สนุกดี จนถึงเวลากินกลางวัน ก็กลับโฮเตลแต่งตัวใหม่แล้วไปรับประทานกับข้าวไทยกับท่านทูตและคุณหญิงที่สถานทูต ต้องชมว่าท่านทำกับข้าวเก่งทีเดียว วันนี้มีน้ำพริกผักต้ม หมูไข่ต้มเค็ม น้ำจืนน้ำยา มีใบแมงลักปลูกเอง อร่อยมากทีเดียว ที่จริงเรือบินช่วยให้ได้ของจากบ้านสะดวกกว่าแต่ก่อนมาก คุยกันอยู่จนบ่าย ๑๕ น. จึงให้น้อง ๒ คนไปดูวัง Vatican ข้าพเจ้าและคุณเอี่ยมกลับมาเตรียมตัวไปเฝ้า Pope ๑๖.๓๐ น. ท่านทูตก็มารับข้าพเจ้า แต่งไทยชุดดำใส่เบเรต์ดำที่เป็นเกล็ดหอย เรา ๓ คนท่านทูต คุณเอี่ยม และข้าพเจ้าขึ้นรถชักธงราชวงศ์ไปยังวังวาติกัน เพราะทางการเขานัดมาเมื่อเช้าว่าเฝ้าได้เวลา ๑๘ น. เราติดรถมานานเพราะพวกนักท่องเที่ยวมากแถวนั้น ถึงประตูวังมีทหารยามคอยชี้ทางให้รถเข้าไป รู้สึกว่าในเมือง Vatican นี้มืดคลุมครือ เพราะไม่มีไฟสีต่าง ๆ เช่นข้างนอก รถเลี้ยวไปทางหลังพระวิหารใหญ่ แล้วจึงเห็นมีรถยนต์จอดอยู่ในลานตึก ๒—๓ คัน ให้คนรถลงไปถามคนในตึกว่าขึ้นไปเฝ้าทางไหน เขาจึงให้ดูลิฟต์อยู่ตรงตึกที่เราหยุดรถนั้นเอง ครู่เดียวมีเจ้าพนักงานมารับพาขึ้นลิฟต์นั้นไปชั้นบน มอบเราให้ท่านขุนนางแต่งเต็มยศนำเราไปยังท่านเสนาบดีทั้งพระทั้งคฤหัสถ์ แต่งเต็มยศใส่สายสะพายทั้งนั้น รับกันเป็นต่อ ๆ พาผ่านห้องทหารเข้าแถวเป็นกอง ๆ ถวายคำนับ ท่านหญิงพูน ฯ ท่านก็รับคำนับตอบไปตลอดทาง จนถึงห้องที่คอยเฝ้า มีหญิงชายคู่หนึ่งคอยอยู่ก่อนแล้ว ไม่ทราบว่าเป็นใคร พระองค์หนึ่งแต่งแดงทั้งองค์มารับตอนนี้ และบอกว่ายังมีคนเฝ้าอยู่สักครู่จะมาพาไป ห้องทุกห้องไม่ผิดอะไรกับพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดิน หรือจะหรูหรากว่าเสียด้วยซ้ำ มีตราของโป๊ปติดบนฝาผนัง บนเก้าอี้ บนโต๊ะ บนม่าน ทั่ว ๆ ไป เขียนทองระยับไปทั้งนั้น สักครู่ก็มีพระแต่งดำถือสมุด

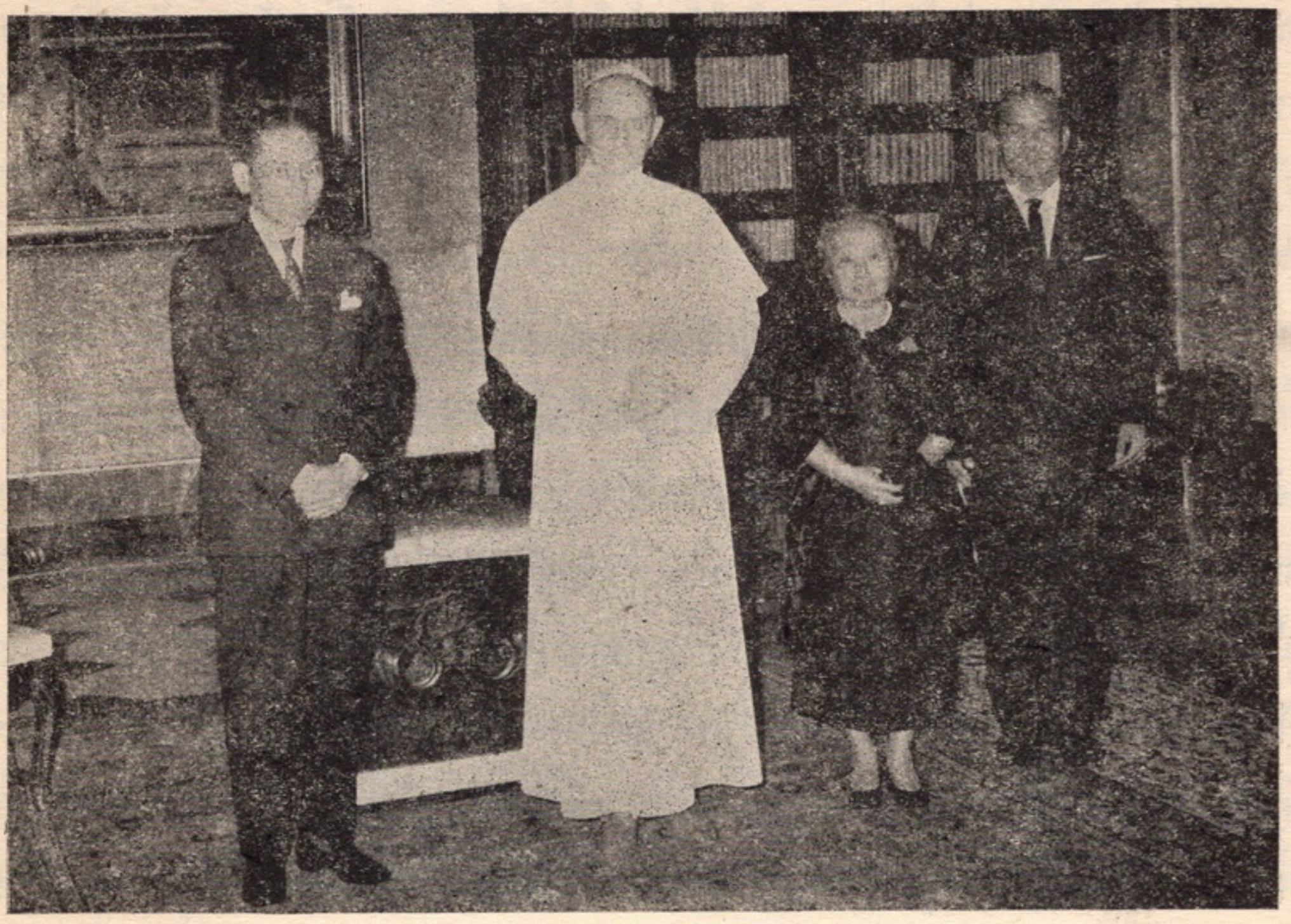

๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๘ ณ นครวาติกัน สันตปาปา ปอลที่ ๖ ทรงต้อนรับ
ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก และเลขาธิการจิตติมศักดิ์ พ.ส.ล.
โดย ฯพณฯ นายสมบูรณ์ ปาลเสถียร เอกอัครราชทูตไทย
ประจำประเทศไทย ได้เข้าเฝ้าด้วย

กลับออกมาจากห้องที่ประทับอยู่ แล้วท่านพระองค์แต่งแดงก็ก้มหัวคำนับเชิญเราให้ตามเข้าไป พอโผล่เข้าไปก็เห็นห้องใหญ่โต หันไปทางขวาก็พบโต๊ะทรงพระอักษรและโป๊ปทรงเครื่องขาวล้วน ทรงยืนรับอยู่ตรงพระเก้าอี้ เราเข้าไปถวายความเคารพและท่านประทานพระหัตถ์เรียงตัวแล้ว ก็ทรงเชิญให้นั่งเก้าอี้ข้าง ๆ โต๊ะนั้น ซึ่งตั้งไว้แล้ว ๓ ตัว แล้วก็ตั้งต้นตรัสว่า—พระองค์ตรัสภาษาอังกฤษก็ได้ดอก แต่ไม่คล่องจึงขอให้ล่ามช่วยเถิด แล้วพระองค์นั้นก็เข้ามายืนอยู่ข้าง ๆ ทรงอารัมภบทต่อไปว่า—ทรงขอบใจมากที่อุตส่าห์มาเฝ้าจะทรงอ้อนวอนพระเป็นเจ้าให้ประทานให้บ้านเมืองและประชาชนไทยให้อยู่เป็นสุข ทรงหวังว่าพวกแคทโธลิคในเมืองไทยจะประพฤติตัวดีและทำ

ประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองของเขา ข้าพเจ้าทูลว่า—พระเจ้าอยู่หัวของเราทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ทุกศาสนาในเมืองไทย และเราก็มีความสุขสบายด้วยกันดี ตรัสว่า—โลกกำลังยุ่งโดยเฉพาะเรื่องญวนซึ่งใกล้กับไทย พระองค์ท่านก็ทรงช่วยอะไรให้ไม่ได้นอกจากจะช่วยทางจิตใจ เพราะไม่มีทั้งทหารและกองทัพ ท่านตรัสอยู่เรื่อยทรงย้ำแล้วย้ำอีกว่าทรงยินดีที่ได้พบ และจะทรงสวดมนต์ให้พรเสมอ สักครู่ตรัสถามว่า—ได้ยินว่าเป็นประธานของพวกพุทธไม่ใช่หรือ ? ทูลตอบว่า—ได้รับเลือกให้เป็นเมื่อปีก่อน ตรัสถามว่า—ที่มาหานี้มีธุระจะถามอะไรหรือเปล่า ? ทูลตอบว่า—ไม่มีธุระอะไรเลย เป็นแต่เมื่อผ่านมาทางโรม ก็รู้สึกว่าควรจะมาถวายความเคารพ เป็นพระกรุณาที่โปรดประทานให้ได้เฝ้า ตรัสว่า—ที่ประชุมใหญ่ (ทรงหมายถึงการประชุมสังคายนาของท่านที่กำลังดำเนินอยู่ในเวลานั้นในพระวิหารเซ็นต์ปีเตอร์) เขาก็เห็นพ้องกันหมดแล้วว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ใหญ่มากในเวลานี้ ทูลตอบว่า—ที่จริง ศาสนาทุกศาสนาก็มีความมุ่งหมายเช่นเดียวกัน ตรัสตอบว่า—ถูกแล้ว แล้วก็ทรงขอบใจอีกตรัสถามท่านทูตว่ามีตำแหน่งอะไร ? ท่านทูลว่า—เป็นราชทูตที่โรม ทรงพระสรวลตรัสว่า—ถ้าเช่นนั้นก็คงจะรู้จักโรมดีแล้ว ข้าพเจ้าก็เลยทูลแนะนำคุณเอี่ยมว่าเป็นเลขาธิการ พ.ส.ล. ต่อไป แล้วตรัสถามข้าพเจ้าว่าเคยมาที่นี่แล้วหรือยัง ? ทูลตอบว่า—ได้มา ๓ ครั้งทั้งครั้งนี้แล้ว ทรงพระสรวล แล้วหยิบเหรียญพระรูปประทานเราคนละเหรียญ ตรัสตอบว่า—รูปเขาทำเมื่อไปอินเดีย แล้วตรัสชวนว่า—มาฉายรูปด้วยกันเถิด แล้วก็ทรงลุกขึ้นนำไปยืนกลางห้องทรงชี้ให้เรายืนข้างๆท่านพระผู้เป็นล่ามก็ไปนำผู้ถ่ายถือกล้องอันเล็กเข้ามาเปิด ๒ ครั้ง แล้วก็คุกเข่าถวายคำนับถอยหลังออกไปนอกห้อง เราก็เลยถือโอกาสทูลลาถวาย Curtsey ท่านประทานพระหัตถ์แล้วประทานพรเราก็เดินกลับออกมาทางเก่า แล้วข้าราชการก็รับกันมาส่งเป็นห้อง ๆ ไป เหมือนอย่างขาเข้ามา ถึงห้องที่ ๓ มีพระบัลลังก์เก่าแก่อยู่ริมฝา และมีคนนั่งเก้าอี้คอยเฝ้าอยู่หมู่ใหญ่ทั้งผู้หญิงผู้ชาย แต่งตัวเต็มที่คลุมผ้าลูกไม้ดำกันงาม ๆ เขาหันมามองดูเราอย่างตื่นเต้นคงจะเป็นพวกมาจากอเมริกาดอกกระมัง เราผ่านห้องทหารต่าง ๆ มาจนออกเฉลียงแล้วก็ถึงลิฟต์ มีพระองค์หนึ่งกับเจ้าพนักงานลงมาส่งถึงรถ กลับถึงโฮเตล

๑๙ น. เศษ ผิดกับไปกับเสด็จพ่อตรงที่ไม่มีแห่ขึ้นอัฒจันทร์ใหญ่ไป ๓—๔ รอบและเผ้าโป๊ป Pius XII ในห้องเล็กนิดเดียว แต่งตัวใหม่แล้วลงไปกินเย็นกับน้อง ๆ ที่ Snack Bar หลังโฮเตลนั้น ไปได้อาหารอร่อยมาอย่างหนึ่ง คือลูกแปร์เชื่อมปนกับลูกพรุนสีดำ เขาเชื่อมจนน้ำตาลไหม้กรอบและมีน้ำมะนาวในนั้นด้วย อร่อยดีจริง ๆ กินแล้วเราก็เดินเตร็ดเตร่อยู่ตามร้านรอบๆโฮเตล จนถึง ๒๑ น. เศษ ก็ขึ้นมาอาบน้ำนอน

วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๐๘

ตื่นแต่ย่ำรุ่งครึ่ง แต่งตัวเก็บของให้เรียบร้อย เพราะจะได้ไม่ต้องกลับมาห้องอีก กินอาหารเช้าแล้วก็ออกเดินกับหญิงมารยาตร์เพื่อใช้จ่ายสตางค์อิตาเลียนที่ยังเหลืออยู่ เพราะเรือลัฟทันซ่า ๖๔๘ จะพากลับบ้านแล้วเวลา ๑๒.๓๕ น. เวลา ๙ น. เศษ คุณยงยุทธก็มารับคุณเอี่ยมขนของไปสนามบิน พอ ๑๐ น. ท่านทูตและคุณหญิงก็มารับเรา ๓ คนตามไปพบกันที่สนามบินเลย ทางออกของสนามบินโรม มีร้านขายของสนุก เราเดินดูทั่ว ๆ อยากซื้อก็ซื้อไม่ได้ เพราะสตางค์หมดแล้วแต่วานนี้ ผู้ดูแลของลัฟทันซ่าก็ช่วยเหลือดี น้ำหนักของเกินเลยไปบ้าง ก็อมยิ้มไม่ว่าอะไร เรารู้สึกขอบใจเขามาก เรือออกจากโรมตรงเวลาเผง เรือออกแล้วก็ได้กินอาหารถาดกลางวันบ่าย ๑๕.๓๕ น. ก็ถึงไคโร เขาให้พวก transits ลงได้ ๔๐ นาทีเราก็เดินตามกันเข้าไปในสถานีจัดใหม่เป็นห้องขายของและขายอาหารอยู่ด้วยกันในห้องใหญ่นั้น แต่ไม่ค่อยสะอาด แมลงวันตั้งต้นมีพื้นสกปรก ลืมเทกะโถน ชักโครกหักชักไม่ไป ฯ อะไรเป็นต้น ซึ่งเป็นสมบัติของทางตะวันออก ทำอย่างไรหนอจึงจะแก้สิ่งเหล่านี้ได้? โลเลอยู่จน ๑ ชั่วโมงจึงออกจากไคโร ๑๒.๔๕ น. คนขึ้นเต็มเท่าจำนวนที่ลง คนในเรือบินก็เปลี่ยนชุดใหม่มาถึง Kuwait ราว ๘ น. เศษ เขาไม่ให้ลงเพราะหยุดครู่เดียว แลเห็นแต่ไฟแดง ๆ ทั่วไป ไม่มีสีต่าง ๆ เช่นที่อื่น ออกมาใหม่ถึง Karachi ราว ๔ น. เขาไม่ให้ลงอีก ออกคราวนี้บินรวดเดียว ๕ ชั่วโมงถึงกรุงเทพ ฯ เลยเวลา ๑๐.๔๐ น.

ใจเต้นตึกตักทั้งที่ไม่มีแรง เพราะไม่ได้หลับเลยนอกจากเคลิ้ม ๆ ไป ซ้ำเช้าขึ้นก็ไปห้องน้ำไม่ได้ เพราะคนมากด้วยกัน คนนี้ไปคนนั้นมา ไม่เช่นนั้นก็นั่งเกาะ

ประตูอยู่ เลยไม่ไปเสียดีกว่าแต่พอถึงดอนเมืองพบใครต่อใครมารับ เลยลืมง่วงลืมเหนื่อยลืมอืดอัดหมด ดีใจเสียนี่กระไรเลยว่าถึงบ้านได้เรียบร้อย และซ้ำยังมีผู้รับที่เห็นความเหน็ดเหนื่อยของเราอีกด้วย ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทุก ๆ คนไว้ในที่นี้ด้วยเป็นอย่างยิ่ง พูดกันยังไม่ทันทั่วก็ได้ยินเสียงน้องชายตะโกนว่า— "ให้อีก ๕ นาที" เขาจะเอาตัวไปรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวที่วัดนิเวศฯบางปะอิน ข้าพเจ้าคิดว่า เดือนตุลาคมแล้วอากาศคงจะเย็น ๆ จึงใส่เสวตเตอร์บาง ๆ มาเพราะในเรือบินก็เย็น Air condition ครั้นพี่น้องเขาจับใส่รถไปกับเขาเดี๋ยวนั้น กว่าจะได้เผ้าก็เหงื่อแตกโทรมตัวต้องวานหลานไปซื้อเสื้อผ้าบาง ๆ จากตลาดเปลี่ยนใส่ใหม่ พวกเราดิศกุลไปพร้อมกันที่ฝั่งพระอังคารเสด็จพ่อ แล้วข้าพเจ้าก็เลยถือโอกาสทูลเกล้า ฯ ถวายของฝากคือช้อนทองของทางเดนมาร์คพระองค์ละ ๑ คัน ทรงพระกรุณาตรัสถามว่า — "เหนื่อยมากไหม ?" แล้วเสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ เพื่อพระราชทานพระกฐินแก่วัดนิเวศธรรมประวัติ ข้าพเจ้าก็ข้ามกลับมารับพระราชทานเลี้ยงกลางวันทางฝั่งพระราชวังแล้ว ก็เลยกราบถวายบังคมลากลับมากรุงเทพ ฯ ก่อน เป็นความสุขใจอย่างหนึ่งว่าได้ทำหน้าที่พลเมืองดี คือพร้อมทั้งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์แล้วโดยสมบูรณ์ ข้าพเจ้าขอสรุปเรื่องการงานดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันนี้ กำลังเป็นที่พอใจแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป แทบจะไม่มีเว้นสักประเทศเดียว เหตุทั้งนี้ก็เพราะการศึกษา และเหตุการณ์ในโลกนี้เอง ได้ทำให้คนทั้งหลายมีสมองโตขึ้น รู้จักนึกคิดทบทวนถึงเหตุและผลเป็นโดยตนเอง คนจำพวกหนึ่ง คิดค้นหาที่พึ่งทางใจได้จากการอ่านเรื่องพระพุทธศาสนาในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งมีผู้เขียนและแปลเป็นภาษาอังกฤษไว้โดยมาก อีกพวกหนึ่งพบพระพุทธศาสนาเพราะประเทศธิเบตแตกและมีผู้ใจบุญรับพวกหนีภัยไปเลี้ยงดู จึงได้พบพระพุทธศาสนาของธิเบตเข้า เป็นเหตุให้เขาผู้กำลังต้องการอาหารจิตอยู่แล้ว เอาใจใส่ยิ่งขึ้นและมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก

แต่การเล่าเรียนหาความรู้ทางศาสนาพุทธนั้นโดยมากก็ได้แต่ความรู้ ยังไม่ได้ถึงความเข้าใจ เปรียบเสมือนมีแต่รูปกาย ยังไม่มีจิต จึงไม่มีทางจะทำให้เกิดมีชีวิต

ขึ้นได้จริงจัง และซ้ำยังมีการเข้าใจผิดไปต่าง ๆ ตามกิเลศของบุคคลหนึ่ง ๆ เสียด้วย เราจึงต้องทนฟังการติเตียนพระพุทธศาสนาอยู่บ่อย ๆ ในบัดนี้ การติชมเป็นของธรรมดา เพราะมนุษย์มีความเป็นอยู่ต่าง ๆ กันตามวิบากของกรรม เกิดมาเป็นคนฉลาดก็มี เป็นคนโง่ก็มี ที่ผึกหัดได้ก็มี ที่ไม่ได้จริง ๆ ก็มี ฉะนั้นการที่เราหัวเราะเวลาได้ชม และโกรธเคืองเวลาถูกติเตียนนั้น จะไม่เป็นทารกไปดอกหรือ ? ผู้มีสติสัมปชัญญะน่าจะคิดได้ว่าทำไมเขาจึงติเตียนแล้วตรวจดูที่ตัวเราเอง ว่าเราทำถูกแล้วหรือยัง ยกตัวอย่างเช่นการสอนศาสนาพุทธแก่โลกในปัจจุบันนี้ เราให้เขาได้แต่เพียงความรู้เท่านั้น ซึ่งบางแห่งเขารู้ดีกว่าเราเสียอีก เพราะเขาใช้เวลาอ่านหนังสือมากกว่าเรา แต่เขายิ่งรู้เท่าไร เขาก็ยิ่งต้องการจะเข้าใจยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่เราได้ให้ความเข้าใจตามที่เขาต้องการหรือเปล่า ? หรือเราไม่มีความเข้าใจเอง จึงไม่มีอะไรจะให้เขาได้ นี่เป็นปัญหาใหญ่ที่เราจะต้องขบคิด และกล้าสู้ต่อความจริง

ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านผู้รักศาสนาทั้งหลาย ให้สละกิเลศทำใจให้เป็นธรรม เลิกนึกถึงตัวเอง แล้วช่วยกันรักษามนุษยธรรมไว้ให้จงได้ บุญกุศลที่ได้ทำนั้น ก็จะเป็นของท่านเองทุก ๆ คน.

สวัสดี

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี